IVLII FERRETTI
RAVENNATIS. I. V. D.
EQVITIS, ET COMITIS
LATERANENSIS
PALATII,

De Iure, & Re Nauali.

ET DE IPSIVS REI NAVALIS,
ET BELLI AQVATICI PRÆCEPTIS
LEGITIMIS, LIBER.

Ad Inclytum, fœlicem, fortunatum, & Inuictiss. Dominum,
D. CAROLVM V. de Austria Catholicorum
Imp. Coronatum, & semper Augustum.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS,
Apud Franciscum de Franciscis Senensem, 1579.

POTENTISSIMO, ET CATHOLICO CASTELLAE ARAGONVM, vtriusque Siciliæ &c.

Regi Philippo, ac noui Orbis Augustiſsimo Imperatori.

Exuperantius Ferrettus Rauennas S.

VTRVM nè Iulius Ferrettus Pater meus, Sacra Regia & Catholica Maiestas, in hoc opere De Re Nauali conſcribẽdo felicior fuerit, an ego idem opus dedicando, hactenus quid eligendum ignoro. Altera enim ex parte mihi occurrit ſumma Inuictiſsimi Caroli Imperatoris ſemper Augusti Maiestas, rerum omni tempore geſtarum gloria in maximũ

culmen euecta: cui, qui suarum lucubrationum studiorumque vigilias, & labores dicaret, is videretur summum attigisse gradum, nihilque efficere potuisse honorificentius. Hoc consilio Iulij Patris mei animus excitatus, Caroli V. Imperatoris ter maximi obsequijs se constrinxit, & ille Sapientissimus Romanorum Imperator sua opera vtens, nonnullis Hirpinorum Apuliæ ac Samnij Prouincijs vt ius diceret, præfecit. Dumque eam obiret præfecturam, animo & scriptis se totum, secundum Deum, illi consecrauit; cœpitque scribere de re nauali ad Imperatorem, quem propediem magna gesturum mari inhiabat, & confidebat. Cæterum, vtrique ab hac vita excedentes, spes, fiducia, breuitas Patrem meum fefellit. At quanquam rapitur & migrat, opus suo ingenio ac studio doctè excultum, gnato & hæredi, perinde ac mea excuderetur opera, remansit. Ob hoc ipse mihi magis felix videor, cũ sapientissimo, & inuictissimo Regi illud dedicare sorte contigerit. Regi, inquam, fidei clypeo, cõseruatori, cultorique religiosissimo. Regi, qui Mauros compressit, ac deuicit hostium copias. Et (multis omissis) Regi, qui eam consecutus fuit victoriam tanta virtute, tantaque felicitate,

vt

vt Turcarum classe disiecta, & eorum corpora vasti gurgitis obruta, nunquam ab orbe condito vllam huius similem contigisse nusquam proditum sit Profectò quę Pater meus Carolo V. euenire, & eum efficere optabat, de tua Maiestate tã Sapientissimi Imperatoris filio, visum fuit augurari ac præsagire his ad eum scribendis, quæ tu solido virtutis penicillo, & sempiternis veræ gloriæ coloribus expressisti: sic vt quemadmodum in eius vi seminaria tum concludebare, ita in hoc opere vim & speciem huius tuæ victoriæ ac virtutis, eodem tempore Pater meus incluserit. Quod cùm ita sit, iure tibi is à me liber de re nauali, dicatur; non ea quidem de causa, vt te doceat, aut instruat; quid enim stultius quàm eum de re nauali docere, qui armis, strenuis Ducibus atque excelsa potestate nudius tertius, inaudita hactenus victoriæ laudæ, bello nauali ad Ithacam, omnem Turcarum classem, militum virtute, numero, victorijsque maximam ac elatam ceperit, demerserit, atque incenderit? Sed vt hęc (si quando dabitur ocium) legens, tuum studium, consilium, & reipublicæ Ecclesiæque catholicæ conseruandæ propensionẽ commemores, simulque paternæ tuæ celsitudinis, meæ obseruan-

seruantiæ clara signa fueris conspicatus, Exuperantium Ferrettum, qui hæc tibi à Patre suo conscripta, seque. ipsum dedicat, & addicit, in tuorum habere numero velis, vt qua ratione Pater amplissimus Patrem est amplexatus, ita prępotens Filius Exuperantium filium non contemnat.

IVLII FERRETTI RAVENNATIS,

IVRIS VTRIVSQVE DOCTORIS, EQVITIS, ET COMITIS LATERA NENSIS PALATII,

DE IVRE, ET RE NAVALI,

Liber Primus.

SVMMARIVM.

ACTIO quæ nam detur aduersus Nautas, Caupones, Stabularios, numero 29.

Actiones plures quando competunt, an vna tollatur per aliam, vel pro alia; & an cogatur quis eligere vnam, & illa electa possit redire, numero 31. *&* 35.

Actio furti an detur contra nautas pro se, familia, & seruis suis, numero 36. 37.

Alternatiua summarum qualiter intelligatur, numero 104.

Assecurationis pactum factum pro assecuranda naue an valeat, & sit licitum, numero 107. *&* 108.

Cambia an sint licita, numero 100.

Causa quare fuit occupatum Imperium Argolicum, numero 1.

Citatio partis an requiratur quando extrahitur de archiuio scriptura, numero 145.

Claui qualiter esse debeant pro nauigio, numero 12.

Hospes

Mulier

Præ-

PROOEMIVM

PROOEMIVM.

1 POSTQVAM Inuictiſsime Cæſar, & ſemper Auguſte nunciatum fuit, tuam Imperialem Maieſtatem, & aliorum Regum, & Principum Catholicorum Orbis velle Byzãtinum Imperium diù occupatum ab infidelibus, ob quorundam odium, incuriam & ignauiam, terreſtri aquaticoq; bello acquirere; & ſuum (vt decet) reſtituere Deo, & candidam Domini noſtri Ieſu Chriſti fidem Catholicam extollere, & ampliare; ipſoq; Deo Omnipotente Duce: cuius ſuffragio, iam de bello terreſtri, & ipſius legitimis præceptis, & de antiquorum ordinibus, aciebusq;, & geſtis bellicis; cum iuris vtriuſque allegationibus, & exemplis ſpectantibus ad bellicas cauſas pro earum deciſione legitima, & bellorum conſequenda victoria, librum Maieſtati tuæ dicatum compilaui; eiuſdemq; Dei auxilio, de maritimo & aquatico bello, & de virtute, arte, & rei militaris Diſciplinæ documentis,
2 iuxta promiſſa, libellos ſcribere decreui. Antiquitus .n. ſolebant Romani, teſte Suetonio de geſtis Auguſti, idemque firmante Vegetio de re militari ſcribente, apud antiquam Rauennam patriam meam tenere Claſſem in Adriatico mari; qua Epyrum, Macedoniam, Proponticum, Achaiam, Cretam, Cyprum, & totum Orientem directa nauigatione petere conſueuerant. Quia in re bellica magis prodeſſe ſolet celeritas, quàm virtus, Cæſaris ſententia, argumen. capituli Si ea. 23. q. 4. Aliam quoque apud Meſſanam tenebant Claſſem, qua ſine mora, & circuitu ad alias mundi partes, Hiſpaniarum videlicet, Aſiæ, Mauritaniæ, Aphricæ, Aegypti, Sardiniæ, ac Siciliæ naui

gio peruenirent: & probè quidem, tua decreuit Imperialis Maiestas, & aliorum Principum Christi fidelium, sub vexillo militantium salutiferæ Crucis, hostes delere Catholicæ gentis; & vt hoc facilius vtroque bello Aquatico & Terrestri fieri & consequi possit & valeat, victoriam (vt
3 decet) attribuere omnipotenti DEO, De re, & Nauali quoque bello, & de ipsius præceptis & disciplina breui compendio, eodem duce Altissimo DEO subnectam inferius. Gratias omnes, laudes, & glorias ipsi soli DEO
4 Optimo, Maximoque tribuentes. Et cum iura, & arma fraternizent, vt in Procemio Institutionum suarum firmat Iustinianus Inclytus Imperator, & Gloss. in l. miles, ff. de re iudicata. In legibus autem ius militare consistit; & Iura & Arma insimul sunt consortia, vt aliàs dixi, & probaui in Procemio Libri antiquæ, illustratæ, & instauratę militiæ Terrestris: & in hoc Libro theoricam, & practicam Aquaticæ militiæ inserere volui, procedendo per capita, exempla, & quæstiones quorundam casuum occursorum in præteritum, & per dies occurrendorum, sequendo ordinem Imperialis culminis, quòd voluit non solùm armis decorari, sed etiam legibus armari; & ab armis, & ab eorum executione primò incœpit, vt Princeps Romanus hostium Victor & Triumphator existat, & ad legitimos post tramites perueniret vt belli, & pacis tempora rectè possint gubernari, & calumniantium iniquitates repelli; cuius exemplo à Re nauali incipiam, deinde mixtim ad iura, & ad exempla procedam. Cum non solùm armis Imperator in terra, sed etiam in aqua altero elemento expertus esse debeat; & nihil insit virtutis, an equis, vel nauibus, in terra, aut in aqua militare. Ad rem igitur primò naualem, deinde ad iuris quæstiones, decisionesque, & ad exempla antiquorum Principum expertorum in militia, DEI suffragio perueniam.

ARGV

ARGVMENTVM.

Quo tempore ligna cedantur pro nauigio, &
De Exercitoria,
Inſtitoria, &
Tributoria actionibus, &
De materia tit. Nautę, Caupones, & Stabularij
De edendo libros Mercatorum, & an ſit illis
danda fides.
De litteris Cambij.
De Præſcriptione debitorum Mercatorum.
De Pactis aſſecurationis Nauis.
De Scriptura Archiui an probet.

NAVALIS belli prudentiſſimi Principes,
& Duces experti in re, & diſciplina nauali;
5 exemplo Attici Archelai, & Epaminondæ
Thebani commentatorum rei bellicæ naua
lis, eſſe debent honoris cupidi, & in ſe ha-
bere charitatem in colendo Deum, & homines creatos ad
6 ipſius imaginem. . Habent † incidere ligna decreſcen-
te Luna pro fabricandis nauibus liburnis, & triremibus
optimis bellicis ex cupreſſu, pinuque domeſtica vel ſilue-
ſtri, larice, tilia rubea, aut abiete, hiemali tempore, quo
arbores non ſentiunt humorem; & ligna tunc inciſa con-
ſeruantur à tinea, ſeu à carie; & poſt æſtinale, ſolſtitium,
& in hiemali ſolſtitio, quo Sol magis ardet, & firmus ſtare
videtur; probè & vtiliter quoq; ceduntur ligna & trabes; &
in ęquinotio etiam autumnali, hiemaliq;, & in menſe Iulii
& Auguſti, & interlunio; Tiberii Principis ſentētia, incidi

ligna vtiliter possunt, quoniã tali tempore incisa ligna fiũt fortiora,& ficciora; quæ incontinenti secari, nec poni nauigio debent ita viridia secta, ne postea cuiuentur in naui bus cõsicta: quia ob humorem natiuum,& picturam de facili contrahuntur, & rimas emittũt, quæ sunt periculosæ
7 multùm nauigantibus æquor. Et † in aliquibus locis ligna bona naturaliter pro ædificio nauali nascuntur, & in aliquibus mala, vt de hominibus, & equis pro bello, in ali quibus locis sunt longa ligna, recta, plana, & fortia; & in aliquibus parua, nodosa, curua, & naturaliter fragilia.
8 Legitur † Tyleã rubeam miræ longitudinis esse in Insula rubri maris, ex quo ligno tempore Alexandri Magni factæ fuerunt naues durantes ultra ducentos annos, etiam mersę incorruptæ permanebant boni natura ligni: post nempè Alexandri Magni mortem, vltra ducentos annos, unam ex ipsius nauibus tyleæ confectã repertam fuisse submersam,& cum ea post de mari euulsam fuisse nauigatum.
9 Legitur † quoque Sexosum Regem Aegypti, nauem ex cedro in Syria fecisse longitudinis ducentorum & octuaginta cubitorum ligni natura. Celebrantur etiam spina nigra in Syria, & in Aegypto, quia non corrumpuntur in aquis. Fagus,& Alnus non improbantur in aqua dulci seu potabili, vbi spissum robur faciunt & corrumpuntur in aqua salsa; piceque & materia apta probè adaptantur naues.
10 Estque † curandum omni cum diligentia etiam exactissima, nè ligna pro nauibus sint vitiosa, ob assiduum periculum, quod in mari comminatur, & contingit persæpe inopinatum nauigio quod in se continet periculum. l. 2. & ibi per Bald. de Vbaldis de Perusio Doctorem insignem. C. de naut. fœnore.
11 Nauis † propriè est maritima & impropriè,& generaliter intelligitur etiam de fluuialibus. Ratis autem propriè est & dicitur fluuiorum nauis. l. solet. ff. de feriis, l. 1. ff. nautæ, caupo. stabul. & l 1. ff. de incendio rui. naufr. & l. 1. ff. de exerc. actio. & l. Ratis. ff. de pignoratitia actio. &c.

Vtile

12 Vtile † quidem secundùm Vegetium, quòd clauus magis æreis probè temperatis, quàm ferreis configatur naues; quia ferrei propter humorem rubigine oppressi facilè conteruntur; & ærei plus durant, & propriam substantiam seruant in aqua.

13 Naues † repertæ fuere ad nauigandum, & ad mercantile negocium pro populorum commoditate & seruitio, nè dum illorum, qui apud mare incolunt, sed etiam ipsorum qui in montibus, & terra degunt. l. arboribus. §. na-
14 ues. ff. de usufructu. Et † vna dici ritè potest nauigatio, licèt quis (vt vulgò dicitur) varia viagia faciat, vel habeat facere ad loca diuersa, ex quo iter seu viagium non habetur pro absoluto & completo, vt Marianus Socinus Senensis Doctor subtilis firmat in consil. suo 35. &c. Quod bonum est scire pro formandis libellis, & statutorum intelligentia. Ad prædicta faciunt notata per Bal. & Alex. de Imo. & D. meum in ciuilibus D. Carolum Ruinum in l. qui Romæ. §. Calimacus. ff. de verbor. obligat. & ille dici-
15 tur proficisci, qui aripit iter. Et † facit pro statutis disponentibus per uerba præsentis temporis, vel præteriti imperfecti; quod verificatur etiam si mercium extractio sine licentia gabellariorum nō fuerit consumata: quia sufficit etiam si esset in via non recta repertum cum mercibus sine licentia & bulletta, ut inferius dicetur congruo loco, licèt nondū exierit territorium, ut notàter dicit Bar. in l. quæ fiscales, C. de nauicularijs lib. 12. & per Alber. de
16 Rosate in 2. parte statutorum, in q 4. Secus † si per verba præteriti perfecti, vt puta, si dixerit statutum, si quis extraxerit, quia tunc requirit actum consumatum & perfectum, secundùm Bal. in l. si fugitiui. C. de seruis fugit. & in l. 3 vbi Salicetus ad hoc probè notat. C. de naut. fœnore, & in l. si quis non dicam rapere. & ibi per Baldum. C. de Episcop. & cler. & in l. cum antea. C. de donat. ante nu-
17 ptias. Vbi † dicit, quòd repertus in via sine bulletta non tenetur tanquàm extrahens, quia actus non est consumatus, quod requiritur in statutis; & ponit exemplum de

de statuto disponente de puniendo accedentem cum armata ad domum alicuius, quod nõ habet locum in eo, qui fecit armatam, & repertus est cum ea in via, & nondum ac-
18 cessetat ad domum cum ea. Et † similiter dicendum est de naui onerata cum rebus vetitis, & seu illicitis mercibus eundo ad locum vetitum, stante Statuto & prohibitione
19 simili, cum actus non fuerit consumatus. Nauis † fuit inuenta ad similitudinem piscium natantium, qui cauda reguntur, & leui motu & momento veloci in vtrunque latus flectunt velocitatem suam ad similitudinem milui volantis in aere, vt scribit Plinius ob alarum & caudæ motionem, & idem faciunt similes aues viuentes ex raptu, vt sunt
20 Aquilæ, Falcones, & Accipitres. Estque † notandum quòd nauigantes sunt priuilegiati, & de foro Ecclesiæ, vt Clerici, ita firmat iuris Speculum Guilielmus Durantes in suo iuris Speculo, in titulo de iudice competenti, §. primo versic 18. & est tex. in cap. innouamus, de foro competenti, & per Andream Alciatum Mediolanensem doctorem egregium, & eloquentem in sua singulari Practica, vbi opti-
21 mè cumulat casus Ecclesiæ fori. Nauta † cogitur nauigare, & hospes hospitari. l. 1. ff. naut. caup. stabu. & l. 1. & l. cum nauarcorum, C. de nauiculariis, libro decimo. Quę
22 ro † de casu quem habui in facto, Si nauta inimicus, vel hospes inimicus teneatur nauigare, vel in sua naui recipere, aut hospes hospitari, & in hospitio suo recipere inimicum suum de iure. Dic conclusiue, quòd non, per glos. in præallegato loco; neque tenetur operari contra amicum suum, sed habent pro eo semper curare bonum in quantùm possunt, vt dicit glo. in l. sacro, C. de proximis sacri
23 scrinearii, lib. 12. Nauta, † caupo, & stabularius qualiter accipiunt mercedem. Dic nautam accipere vt vectores traiiciat, & caupo vt viatores in caupona manere patiatur, & stabularius, vt permittat iumenta apud eum stabulari; ex locato tamen in stabulo pro custodia tenentur.
24 Fullo † autem & Sarcinator non pro custodia, sed pro opera mercedem accipiunt, ex locato tantùm custodię nomine

25 mine. Et is, † qui saluũ fore recipit, non solùm à furto, sed etiam à damnò recipere videtur, l. nauta & caupo, ff.
26 nautæ, caupo. stabulari. Quo edicto † etiam tenentur si quid gratis fuerit appositum, & sine mercede vlla, l. licet,
27 ff. eodem. Et † hoc quoque tenentur edicto illi, qui receperunt res alienas in naui, & inde perierunt; aut in ipsis sit datum damnum, nisi fatali damno contigisset, l. 3.
28 ff. nautæ, caupo. stabula. Nam † de dolo, lata, leui, & leuissima culpa tenentur exercitores, & non de casu naufragii, neque de Pyratarum incursu, vt in dicta l. 3. iunctis
29 ibidem glos. Aduersus † nautas datur actio in factum ex Prætoris edicto nautæ, caupones, stabularii, ex quasi con tractu de recepto, vt res restituant illas, quas acceperunt.
30 Et † nauta, & seu exercitor, vel nauis magister idẽ est, & vnus pro alio ponitur, l. 2. ff. ad l. Rhodiam de iactu. & l. prima, §. 2. ff. nautæ, caupones, stabularii, & etiam est
31 ille, qui stat in naui causa nauigandi. Et † quando com petunt alicui plures actiones, quarum vna sit de iure com muni, & alia de iure speciali, vna tollitur per aliam, quatenus in ea plus sit, l. & ita, §. fina. ff. nautæ, caupo. stabula.
32 Queritur † si furtum, & latrociniũ sit inter casus fortuitos numerandum, & in illis ponendum & computandum. dicit Angelus de Aretio institu. de action. in §. sed istæ, furtum non esse numerandum inter casus fortuitos, sed benè fore latrocinium computandum, ponendum, & numeran dum inter dictos casus fortuitos, in §. primo, institu. quibus modis re contrahitur obliga. & l. 3. §. item si seruus,
33 ff. naut. caupo. stabula. Cessante † autem legitima cau sa, quicquid contingit, de leuissima culpa non tenebitur, vtpotè si nauta, caupo, vel stabularius adhibuit illam exactissimam diligentiam, quam quilibet diligens paterfamilias adhibuisset, in hoc casu cessat leuis causa, & de eo quod contingit, non tenetur, per notata per Bar. in d. l. 3. ff. nautæ, caupones, stabula. vt aliàs dixi.
34 Quero de versuto quodam Nauta dicto, *il Greco*, qui res surripuit alienas, qua actione conueniatur? Fui aliàs consultus

fultus si furti actione famosa vel edicto Prætoris nautæ, caupones, stabularii. Consului fore distinguendum, videlicèt, an ex naui alterius, uel ex propria naui, vbi sint inuectæ merces, subripuerit. primo casu furti actione, secundo verò casu edicto Prętoris, prædicto teneri, per tex.
35 in l. sed & ipsi. ff. nautæ, caupo. stabul. Nam † etsi plures competant actiones, cogitur quis eligere vnam, nec po terit posteà redire ad aliam; secus si ad diuersa plures competant actiones. l. quod in hæredem. ff. de tributo. act.
36 &c. Et † de furtis aduersus nautas ex quasi maleficio datur etiam actio contra nautas, si nautę dederunt damnum in rebus alterius in naui deductis, & pro damno facto con uenitur exercitor, aliàs non teneretur dominus nauis, si de nunciauerit, vt omnes res suas custodiant, & ipsi consense runt, tunc non tenebitur exercitor, & hæc actio datur in
37 duplum Et † si nautę inter se dederint damnum non tenebitur exercitor.
38 Et † si quis ex nautis fuerit mercator & damnum foret passus in mercibus suis in naui oneratis, sibi tenebitur exercitor: & ex eius facto quoque tenebitur, si aliis damnum dederit, & ex facto seruorum etiam tenebitur, & seruos dare poterit pro noxa; & si plures fuerint exercitores pro partibus, & non in solidum tenebuntur.
39 Hæc † autem iudicia in hæredes non dantur, & dominus non tenebitur de peculio mortuo seruo exercente, secus si voluntate domini seruus exercebatur, quia tunc tenebitur dominus, l. fin. ff. nautæ, caupo. stabul. & l. 1. & 2. ff. de institor. & exercitor. actione. Adde his Loffredum Beneuentanum in pri. parte sui operis in materia exercitoriæ.
40 Quid † sit institor, & quare ita appelletur, dic secundùm rectam intelligentiam Vlpiani Iurisconsulti, ex eo quòd instat gerendo negocio, nec multùm facit an tabernæ sit præpositus, aut cuilibet aliæ negociationi; & si certæ rei & negociationi præponeretur non quæstuarię, procurator magis vocabitur, quàm institor, vt tenet Bart. in l.

insti.

41 institor,ff. de institor. action. Possunt † tamen contrahentes eligere institorem, seu magistrum ad eorum libitum, sed non è contra, nisi in subsidium.l. 1.& per Bar. ibi.
42 ff. de exercitoria actione. Et † si plures fuerint magistri nauis non diuisis officiis,& gestum fuerit cum vno, an obligetur exercitor. Dico, quòd sic, quod secus foret si fuerint magistri particulares diuisis officiis negociorum, vt vnus locando, alius exigendo. Nam quilibet obligabitur pro suo officio, nisi foret expressum, quòd vnus non gerat aliquid sine altero,& imputabitur illi, qui contraxerit cum vno solo sine alio; quoniam est considerandus modus proponendi quem si quis excesserit prædictorum non obligabitur dominus, l. 1. §. si plures. ff. de exercitoria
43 actione. Quero † si sit curandum de conditione institoris, uel præpositi, seu præponentis. Dic, quòd non, nisi foret minor, quo casu requiritur Curatoris auctoritas, nam plerique pueros, puellasq; proponūt tabernis, l. si quis cum sequenti, ff. de exercitoria actione; & tenētur quoque mulieres exercitoria & institoria actione, l. & si qui C. de exercitoria. Quilibet tamen insolidum pro institore tenebitur præposito per plures, l. pri. C. de institor. Addo prædictis Loffredum de Beneuento in pri. parte sui operis in ma
44 teria institoriæ. Et † si agatur inter eos pro socio, uel communi diuidundo, iis cessantibus iudiciis quilibet tenebitur pro parte. l. habebat. §. fin. ff. de institor. actio. Vbi habetur dominum liberari nouatione.
45 Quero † de pupillo an teneatur pro Institore. Dic quòd non, nisi in quantùm foret effectus locupletior ex ea re, secus si sui tutoris auctoritas interuenisset, quoniam ut maior tenebitur sine distinctione prædicta, l. si quis, ff. de institoria actione; & sic dominus tenebitur pro seruo suo quatenus sit in rem suam uersum, l. pri. ff. eod. titulo.
46 Institoria † datur perpetuò hæredib. & in hæredes, l. nouissimo ff. de institor. actio. & si plures nauim exercent cum quolibet eorum insolidum agere opportebit, etiam si per communem magistrum liberum, aut seruum; uel per unū

ex ipsis, quod secus foret si simul exercuerint, quia tunc exercitor & magister tenētur insolidum, sed unius solutio ne liberatur alius. l. pri. §. penul. ff. de exercitoria actione.
47 Ex † contractu præpositi ad recipiendum mutuum & serui obligatur præponens, & dominus pro seruo tenebitur de peculio. l. 2. penult. & fin. C. de exercitor. actio. Ex contractu magistrorum tenetur exercitor, licet inter magistrum, & contrahentem, exercitorem non cadat secum obligatio; & dominus magister serui tenetur, actiones sibi quæsitas exercitori cedere, & tenetur magister secum contrahenti; licet inter exercitorem & eum non cadat obligatio, l. si eum, ff. de exercitoria actione.
48 . Occurrit † casus, Quidam Senensis procurator egregius me consuluit, si nauis magister obliget dominum suū ex omni facto ad quod præponitur nulla habita distinctione de conditione ipsius personæ; seu cum nauta nulla habita destinatione & distinctione ex solo debito dominū obliget. Consului, quòd sic per textum. in l. pri. § magistrū, & per Bar. & Doctor. ibi ff. de exercit. actio. Nam nauis magister habet potestatem substituendi alium etiam si fuisset sibi interdictum, & dominus obligatur ex persona substituti, ut in §. sequenti dictæ legis, & actio datur in dominum mortuo magistro. l. si tamen. §. final. ff. de exercitoria. &c.
49 Itē quero † si domini nauium, & domini rerū in nauibus existentium pro portione contribuant existimationis libero corpore, & cibariis dūtaxat exceptis. Dic quòd sic. l. 2. §. cum eadem, & per Bar. ibi ff. ad leg rhodi. de iactu. Vbi habetur ad quid teneatur magister nauis ex locato, & de tributoria latius inferius dicam.
50 Quero † de casu, quē pluries in Vrbe habui in facto, an obligetur dominus ex testamēto, uel contractu institoris, quem negociatorem præposuit dominus negociationibus suis. Dic obligari, & an agere possit ex contractibus ipsius; est distinguendum ut infra, uidelicet, aut proposuit hominem liberum, aut seruum suum, uel alienum; si proprium aget, si alienum aduersus dominū experietur, ut cedat sibi actiones

actiones: idem si liberum hominem, sed tunc aduersus contrahentes mandati actione agere poterit si dominus uel liber homo non sit soluendo. l.pri.ff.de institoria actio
51 ne. Quero † de Notario, qui posuit in contractu Institoris, uel in alterius instrumento clausulas insolitas, an pręsumetur ipsum falsum cōtractum fecisse. Dic præsumi, per glo. in l. si quis sub conditione, & per doctor. ibi. ff. de condition. instirut. & per Cynum in l. emptorem. C. plus ualere quod agitur, & per Bal. in capit. primo, de feudo dato, ibi, alteratio Instrumenri &c. & glo. in cap. ad scripruras. 11. distinctio. & per Bal. in l. fina. Vbi est bonus textus,. C. de fideiussoribus.
52 Quero † de occurrenti casu, si Notarius Apostolica auctoritate creatus possit exercere artem notariæ in Terris Imperii, & è contra, si Notarius auctoritate Imperiali creatus possit impunè exercere artē notariæ in terris Ecclesiæ Romanæ subiectis. Conclusiuè dico, quòd sic, ita decidit
53 Rota Romanæ Curiæ in Decisione 279. Ad † materiam nostram redeuntes, queritur si magister nauis contrahit in re, qua præpositus est, an tacite obligetur dominus si exprimat in hanc causam se contrahere. Dic, quòd sic, &
54 si simpliciter contraxit nulla expressa causa, an teneatur dominus. Dic, quòd non, nisi apparuerit cōuersum in eius utilitatem, & si contraxerit in causa, in qua expresse prohibitus est, sufficit tunc expressio, licèt uera non fuerit, l. pri. §. non autem, ff. de exercitoria actione, & per Bar. ibi &c.
55 Publicani † duo emerunt datia & seu gabellas, & unus eorum factorem seu negociorum gestorem posuir, qui male gessit, An alter pro eo tenebitur, qui eū non posuit. Dic non teneri, nisi illum qui illum posuit; & ipse solus pro eo redder rationem. l. si ex duobus. ff. de negociis gestis.
56 Quero † de casu, Mulier pregnans intrauit nauim, & pro misit pro se soluere naulū quod est merces debita nauris, l. huius. ff. qui potiores in pignore habeātur. Postmodum mulier peperit in naui, An teneatur etiam soluere naulum pro partu. Dic quòd non, l. sed addes, §. siquis mulierē,

& per Bar. ibi. ff. locati, quia tempore contractus erat unicum corpus, ex quo dicitur ibi natum esse in naui, & in utero erat dicto tempore contractus, & l. hęc mori. ff. qui potiores in pigno. habeatur. Vbi etiam habetur casus, quòd si casus contigerit in personam conductoris nauis ipsum non liberat à naulo & seu à mercede nauis, nisi locator
57 operas suas, aut nauim alteri locasset. Nã † omnes casus uel euentus excusant, qui occurrunt humanæ naturæ, uel quæ fiunt in ciuitate iusto Dei iudicio, uel eo permittente contingunt, ut in cap. Nec mirum, uig ef. sex. quest. pri.
58 Occurit † casus, empta naue, uel tabulis emptis nauis, an obligetur uenditor nomine euictionis quasi parte euicta. Dic quòd non, quia speciale est in his, quæ commodam diuisionem recipiunt, sicut & in homine. Ideo cautela est cũ stipuletur de euictione, ꝗ dicas, promittis ꝗ nõ euincatur seruus, uel nauis, uel pars serui aut nauis; cum neque seruus uerè euincatur, l. Naue, aut domo, & l. si dictum, iunctis ibi glosis, ff. de euictionibus.
59 Quero † si non ex iactu, sed aliter quid deiectum fuerit ex naui, An præpositus nauis teneatur, Dic quòd sic, l. hoc edictum, §. si de naui, ff. de his qui deiecerunt uel effuderũt.
60 An † præsumatur semper contra nautas, caupones, & stabularios quero pro rebus positis & deperditis, aut damnificatis in naui, stabulo, & caupona. Dic præsumption em esse contra eos, l. 1. & per totum titulum, ff. nautæ, caupo. stabul. quem titulum per excellentiam trium latronum allegat & nominat Reuerendiss. D. Cardinalis Alexandrinus. Et † dic etiam semper esse præsumptionem contra
61 sutores, quòd pannum derobauerint, & contra molendinarios, quòd farinam, aut frumentum furto subtraxerint; & propter talem præsumptionem in ipsos transfertur onus probandi, habetur per Angelum Aretinum institu. de rerum diuisio. in §. si tamen alienam. Et † tenentur nautæ,
62 præpositi, & exercitores, institores, & factores, ꝓsenetę, & procuratores eorum, publicani, & usurarii edere libros rationum suarum petentibus, l. fin. §. Inter, ff. de lib. leg. &

per

per Bal. in l. dissolutæ, C. de conditione ex lege. Quero
63 † si pacto conuentum fuerit in conductione gabellarum, quòd credatur libro publicanorum, contingit publicanum finisse tempus suæ conductæ, An libro suo credatur si uult aliquid recuperare occasione dicti datii, tenet Dynus de Mugillo quòd sic, in l. in assiduis, C. qui potiores in pigno. habeantur: quia durat priuilegium donec durat actio; & si in alium transferatur arguendo de personis ad tempus iuris, l. vniuersis, ff. si certum petatur, & per Bal. in l. fi. ff. de iurisdict. omni. iudi. & in cap. conuenticulas, de pace iura. firman. & in cap. pri. qui feudum dare possunt. Vbi
64 † habetur, quòd commissa tempore primi publicani con ductoris gabellarum, & licèt processus sit factus tempore secundi datiarii finito tempore primi, spectat ad primum
65 datiarium. Licèt † Iacobus de Beluiso tenuerit in merca torem non credi libris suis in proœ. Digest. per glo. ibi de libro mercatoris. Dic tu regulariter non esse de iure com muni dandã fidem ullã libris mercatorum pro scribente, sed benè contra scribentem, l. exemplo, C. de probat. sed pro tertio contra tertium si fuerit mercator bonæ famæ & nominis & conditionis descriptus in matricula mercatorum & iuratus, tunc liber suus semiplenè probaret, uel nisi extaret statutum seu consuetudo, quòd tali libro crederetur, uel quòd infra certum tempus, & seu in certa quantita te & non ultra crederetur; ut est in patria mea Rauennæ, & tunc si liber esset mercatoris bonæ famæ scriptus ab eodẽ mercatore propria manu sua, qui sit matriculatus in nume ro aliorum mercatorum bonæ famæ & iuratus, crederetur infra tempus limitatum à statuto, & pro ea tantùm summa & quantitate debiti à statuto tãtùm prætaxati, & de rebus dumtaxat mercãtilibus contracti spectantibus ad apothecam, seu ad exercitium mercatoris creditoris; qui si fuerit persona suspecta, uel malæ famæ in nihilo crederetur, neque pro tertio contra tertium, ita tenente D. Iason de Mai no Mediolanensis doctor tempore meo insignis, & ualde laboriosus, & alii scribentes, in l. admonendi in secunda

re-

repetitione,ff.de iureiuran. ubi multa cumulauit,& uarias doctorum opiniones cōcordauit pro ueritate & opinione communi omnium doctorum,quam iudicando & consulē do,non est recedendum. Et plus dixit D.Iason in l.Si quis ex argentariis, §.Rationum, & per glo.ibi, ff.de edendo.
66 Quòd † statutum dictans credi libris mercatorum in certa summa,& infra certum tempus,ut disponit statutum Rauennæ, non habebit locum in libro scripto manu alterius,quàm ipsius ꝓprii mercatoris creditoris bonæ famæ iurati & matriculati, & de rebus tantùm pertinentibus ad exercitium,artem,& apothecam suam ; vtputà,si mercator fuerit pannorum, & in libro scriptum fuerit talem fuisse & esse ipsius debitorē ex causa mutui , uel pro rebus non pertinentibus ad ipsius artem & exercitium in matricula descriptam,uel ad eius apothecam,& solitum exercitium suū ipsi libro nulla dabitur fides, etiam si mercator esset bonæ famæ,iuratus, & matriculatus;& quòd liber esset manu ipsius scriptus ; cum forma statutorum sit ad unguem strictè seruanda, l.quicquid astringendæ, ff. de uerb.obligatio.& per Iasonem in præallegatis locis,& in l. 1.§.cogentur, ff.de
67 edendo. Vbi † dicit mercatores tenere edere omnes li-
68 bros suos,& partitas rationum suarum. Et † an habeant locum prædicta in libro negociatoris. Dic quòd non, ita tenet Bar. in l.seruis legatis,ff.de leg.secūdo & in rubrica de constituta pecunia.
69 Quid † de reo habente penes se instrumentū ,& iura pro fisco facientia contra ipsum reū, An illa teneatur edere fisco agenti,cum arma & iura regulariter sumi non debent de domo rei. Dic hoc non habere locum in fisco, in hoc priuilegiato ob priuilegium suum, propterea tenebitur reus edere iura prædicta, l. 1.C.de edendo,& l.3.ff.eodem.
70 Queritur † de casu,si quis retulerit se ad librum alicuius artificis, aut mercatoris ; An per talē relationē sit probata intentio artificis,seu alterius personæ,si liber fuerit falsus, puto distinguendū; aut referens sciuit librum esse falsum, aut non; Si sciuit & liber sit scriptus manu mercatoris non

bonæ

bonæ famæ, uel non iurati, aut non matriculati ut ſupra, tunc nullam fidem faciet, neque pro tertio contra tertium, quia fundamentum eſt nullum & falſum. l. ulti. C. de fide inſtrum. Aut liber eſt uetus & ſcriptus manu mercatoris bonæ famæ, iurati, & matriculati, & tunc ſemiplenè tãtùm probabit pro tertio contra tertium, & nõ pro ſcribente, niſi in quantùm iuris, & ſtatutorum forma diſpoſuerit. Im-
71 mo † ſi quis promiſerit ſe uelle ſtare dicto, uel libro creditoris, intelligitur ſemper forma iuris ſeruata, & non aliter, ita firmat per multa cumulata Felin. Sandeus Ferrariẽſis, doctor laborioſus in cap. ſi diligenti de foro cõpetẽti; & Bartholus, Socinus in l. 1. §. ſi. ff. de uerbor. obligation. & ita intelligitur tex. & ibi Bal. in l. fi. C. ſi certum petatur.
72 Et † quidem foret abſurdum dicere, quòd credatur tantùm libro priuato, quantùm inſtrumento publico; quoniam iura plenam fidem dant inſtrumentis publicis, & nullam libris & ſcripturis ſimplicibus priuatis, ut in l. exemplo C. de probationibus.
73 Statuto † cauetur, pactovè iurato, aut lege quòd credatur dicto alicuius, ut tactum fuit ſuperius, nũquid admittatur in contrariurn probatio? & uidetur dicẽdum, quòd ſic, per notata in glo. capituli fœnum, 40. diſtinct. & in l. cum precibus. C. de probationibus, vbi publico inſtrumento ſtatur donec reprobetur, l. antiqui, §. 2. C. ad velleianũ; aut petitur reprobari per inſtrumenta, uel alias ſcripturas publicas poſt receptionem iuramenti, & eſt audiendus. l. 3. §. ſi tamen. C ſi minor ſe maiorem dixerit; uel petitur per teſtes reprobari, aut alia argumenta & inditia, & tunc non audietur, cum non debeat retractari iuramentum quod ex ueritate legis uel ſtatuti defertur. l. fi. ff. de in litẽ iurãdo. ita tenet Tancredus de Corneto circa materiam ſtatutorũ
74 in quæſtionib. ſuis. Et an † partes poſſint facere ex pacto, quòd priuatæ ſcripturæ alterius non ſolemniter factæ adhibeatur fides. Dic quod ſic, ex pacto tamen ualido, ſolẽni ſtipulatione ualato, ſecus ſi nudo pacto id fieret ſecundùm Innocentium in cap. Cum primo, de fide inſtrumentorũ, &

per

per Hyppol. de Marsi. in l. instrumenta, C. de probationib.
75 Nam † semiplena probatio potest partiũ consensu fieri plena, & sententia nulla potest fieri ualida partium conuẽtione, tenet Romanus in consilio 204. per glo. & tex. in l. 2.
76 C. communia utriusque iudicii. Cõsuetudo, † & statuta quòd credatur libris mercatorum non tenent, quia inducunt facilitatem delinquendi & peccandi, tenet Felynus in c. pri. de fide instrument. & in cap. Sicut, de probation. & Bal. in l. vnica, C. de confessis, & in cap. erit autem, distinc. 4. & per Abb. in cap. Bonæ, il secondo de postulatione prælatorum, & per Bar. in l. nuda ratio, ff. de dolo, & in l. quædam, ff. de edendo, & per Bal. in rubrica de fide instrumen. & in rubrica de constit. pecunia, & per Angelum in dicta l.
77 quædam, §. numularios, ff. de edendo. Libris † massariorum uillarum, aut Castrorum an fides detur. Dic quòd nõ, pro se, sed benè contra se, & non probant nisi contra se, licèt sint ex publico electi sine potestate scribẽdi, l. solemnibus, & ibi per Salicetum, C. de rei uendicatio. & per Bal. in l. fi. C. sine censu, uel reliquis.
78 Quæro † si sit credendum libro executorum, & probet executorum liber habetur per Baldum in rubrica C. de fi-
79 de instrumentorũ. Quid † de libro tutorum? habetur per Angelum in l. sumptum, & in l. Lucius, C. de administratione tutorum, & per Bar. in l ex sententia. ff. de testamentaria tutela.
80 Liber † usurarii probat contra usurarium, Clement. 1. de usuris; & ad prædicta faciunt notata per D. Ioannem de Firmo in quarta parte sui tractatus Gabellarum.
81 Quidam † debitor mercatoris, uel alterius, tutus præscriptione soluit debitum, An possit id repetere tanquàm solutum indebitè, cum ciuilis obligatio fuerit inefficax, & euanuerit præscriptione, & apud debitorem remanserit tamen obligatio naturalis, quæ non tollitur ipso iure. Poterit nihilominus debitor repetere dictum debitum à creditore tanquàm indebitè solutum, glosa est in l. obligationum ferè, §. placet, ff. de uerbor. obligat. notat Bartholus

hunc

hunc casum in l. vltima, ff. rem ratam haberi, & Felynus in cap. ad aures de præscriptionibus, & Ioannes Andreas in regula possessor, 29. col. de regul. iur. in 6. & Bald. in l. cũ
82 quis, C. de iuris & facti ignorantia. Vbi † dicit obligationem naturalẽ esse elisam præscriptione, si præscribens uti uoluerit commodo suæ præscriptionis: secus si nõ uult uti, l. fideiussor, §. fi. ff. mandati. Vbi dicitur fideiussorem ad tempus fideiubentem pro eo soluentem post tempus fidem adimpleuisse; & cũ præscribẽs sit similis soluenti, ut possit obiici contra iam creditorem quasi facto suo sit libe ratus: & plus dicit Bar. in dicta l. vlti. ff. rem ratam haberi, & Imola in dicto cap. ad aures, de præscription. quòd in præscriptione conuentionali quando quis uoluit obligari solùm ad certũ tempus, tollitur naturalis obligatio, & eliditur ciuilis, per tex. in l. si unus, §. pactũ, ff. de pactis. Idem
83 † dicunt de præscriptione legali, quando in ea actio & obligatio erat temporalis, ut in redibitoria, & quantò minoris, & similibus, l. Iulianus, ff. de actionibus empti.
84 Etiam † procedit in actione perpetua de sui natura, quæ hodie tollitur præscriptione longissimi temporis triginta uel quadraginta annorum; & plus dicit D. Ioannes de Imola in præallegato cap. ad aures, de præscription. quòd parui est effectus ista remanẽtia obligationis naturalis, ex quo est inefficax, & ideò non haberet uigorem inducendi compensationem, quam inducere non potest, neque accederet
85 fideiussor. Effectus † namque præscriptionis est tollere ciuilem obligationem in totum, & solutio tollit utranque, ciuilem uidelicet, & naturalem obligationem, ut dicit Bartholus in l. si pupillus, ff. de administratione tutorũ. Prædictis accedit textus in l. qui res, §. harena, ff. de solutionib. Vbi dicitur, quòd actio semel extincta non reuiuiscit amplius, sed sic est quòd actio extincta præscriptione, de qua in statuto sub rubrica de quinquennali præscriptione, & sub rubrica de fide adhibenda libris mercatorum, eò maxime, quia statuta prædicta erant contra ius commune, secũdùm quod præscriptio procedit huiusmodi, quòd nulla

D fides

fides detur dictis libris mercatorum, l. exẽplo, C. de probationibus; & per Fely. in cap. ficut de probation. & in cap.
86 pri. de fide instrumentorũ. Et † ficut indebitè folutum poterit de iure repeti debitũ ab eo, qui tutus erat præfcriptione. Sed fi tutus præfcriptione fciuerit indebitum, & foluerit, non uidetur id poffe repetere; quia foluens fcienter indebitũ nõ repetit, l. quod quis, ff. de cõditio. indebi. nifi tutus præfcriptione fuiffet etiam alia caufa & ratione tutus, utputa falfitate debiti, aut libri mercatoris, & feu artificis, aut alterius legitimi remedii, quod ipfe nefciret; quoniam tunc poffet repetere indebitè folutum in odium falfi & fraudantis, propter quod ab initio nulla fuit orta obligatio naturalis, neque ciuilis deficiente primo fundamento, & deceptis, & non decipientibus dolofis iura
87 fuccurrunt & fubueniunt. Et † fic intelligitur de tuto præfcriptione, uel alia caufa legitima, & in foluente ignoranter indebitum, credente fe fuiffe uerum & legitimum debitorem, quo cafu poterit repetere folutum indebitè, ut firmant Canoniftæ in d. c. ad aures, de præfcripti. & Bar. in dicta l. fin. ff. rem ratam haberi, & Angel. in l. 1. C. de re iu-
88 dicata. Et † licet in cõtractibus præfcriptio non tollit obligationem naturalem præfixam à lege, fallit tamen in criminalibus, ubi lex inducit totalem abolitionem, l. fi
89 unus, §. fin autem, ff. de iniuriis. Præfcriptio † nunquàm currit fine ciuili præfcriptione & obligatione ciuili & naturali firmat Felynus in capitu. caufam, de præfcriptio. in rebus corporalibus; & licèt præfcribẽs fit tutus plenisfima fecuritate præfcriptionis, l. omnes, C. de præfcriptio. tamen ciuilis & naturalis obligatio non tollitur ipfo iure. glo. eft in l. commodisfimè, & per Bar. ibi, C. de præfcript. & per Bal. in l. fin. C. ex quibus caufis maiores &c. & per Felynum in dicto c. ad aures. extra de præfcriptionibus.
90 Mercator, † & feu artifex quidã habens plura debita in libris fuis, iam euacuata præfcriptione ftatuti, & fortè ab initio non uera; An olim debitores in libro defcripti poffint conuenire iam creditores in iudicio, implorando
offi-

officiũ Iudicis cõtra ipsos inuitos,ut declaret eosdem iam debitores in aliquo non teneri prædictis mercatoribus, & quòd præcipiat dictis iam creditoribus ut cassent partitas eorum ex libris suis,& illos liberent & quietent dicta præscriptione uigente: quæ parit exceptionem præsumptæ solutionis facto creditoris per lapsum præscriptionis. Dic quòd sic,l.si pater.C.qui bonis cedere possunt;& ita tenet Bar.in l.pri.§.pri.ff.quod ui aut clam, & in l.si societatem. §.arbitrorum,ff.pro socio,& per Fely.in cap.his autem ex
91 tra de præscript. Quero † de literis mercatorũ an probent, & obligationem inducant contra scribentem. Dic q sic,duobus concurrentibus,ut dicunt doctores in l.1.ff.de uerbor.obligatio.scilicet quòd materia patiatur, & loquãtur dispositiuè.l.Lucius,ff.de institor.actione; secus si nũciatiuè loquerentur, quia tunc probarent, sed non obligarent.l.Publia,§.fi.ff.depositi;in l.Lucius non obligatur institor,quia nihil promisit, sed tantùm fuit confessus, & ita
92 ibi tex. dictæ legis intelligitur. Sed † si mercator scripserit literas,in quibus asserit se esse tuũ debitorem in mille, uel in alia certa summa; & antequàm præsententur tibi dictæ literæ perierit mercator qui literas scripserat, an hoc casu tales literæ nocebunt hæredibus scribentis,tenet Innocentius quòd non,in c.cum dilectus, extra de successionibus ab intestato;& per Hippoli. de Marsil.in singulari suo 373.incipiente vt nosti,& in repetitione sua super rubrica codicis de probation.colum.51. & dicebat Guiliel. Durantes in suo iuris speculo in titulo de obligation. & solution. in §. notandum.uersic.pone quòd mercator, an teneatur mercator ex literis, quas scripsit se habuisse & recepisse, & obligetur socius actione de cõstituta pecunia habetur per Bal.in additio.ad Speculum in loco prællegato.Vbi dicit esse menti tenendum pro literis Cãbii merca
93 torũ. Quid † si mercator scripserit literas alteri mercatori significãs se esse eius debitorem in decẽ ex causa depositi;& plus & minus, pro ut in libro rationũ,quæ uerba nõ minuunt, nec augent confessionem certæ quantitatis,nisi

appareat aliquid per quod appareat minui, l. Publia, & per Bar. ibi. ff. depositi.

94 Literę † cambii per dies fiunt per numularios, seu ban cherios, & mercatores recipientes à scholaribus, & à uariis personis pecunias, utputa centum Neapolis, ut faciant sibi dari & restitui in vrbe Romę, aut Venetiis nonaginta quin que tantùm, an hoc sit licitum lucrum. Dic quòd sic, quo- niã hoc non est usura, sed pretium periculi. Dummodo nõ nimis excedat modum, & fiat secũdum generalem consue tudinem mercatorum, l. periculi, ff. nautæ, caupo. stabul. & iuris fictione dando literas, uel se soluere constituentes in ciuitate Bononiæ, uel Genuæ, non dicitur minus cõstituis- se. Et sic ista cambia sunt licita usque ad congruum, uel parum pretium, ut supra: ita tenet Bal. in rubr. de constit. pecu. in principio, & in cap. pri. de plus petitionibus, alle-

95 gat tex. in l. periculi, C. de nautico fœnore. Et † an tales literæ cambii possint reuocari, tenet Bal. in dicta rubrica de consti. pecu. in ulti. colum. quòd non, si sunt dispositiuè, l. quidam, ff. de constit. pecu. in penul. colum. & per Roma num in singul. 474. & si loquãtur enũciatiuè probant, sed non obligant, neque disponũt, l. Publia in fin. ff. depositi, & per Bar. ibi & Scribentes de institoria.

96 Quid † si mercator, uel campsor, qui literas Cambii scripserat pro quodam scholare, fuit effectus fallitus ante- quàm præsententur & soluãtur dictæ literæ, cuius periculo erũt dictæ literę Cambii? Dicit Baldus in l. pro debito, C. de bon. auctor. iudi. possiden. esse periculo scholaris, qui literas accepit pro habenda pecunia alibi; nisi aliter cam- psor, uel mercator qui scripsit literas promisisset se acturũ & curaturũ &c. uel de fuga particeps, uel socius fuisset; ha betur per Bar. in l. singularia, in 7. colum. ff. si certum pera tur; & latè per Hyppol. Marsilium in repetitione sua rubri- cæ de probation. in uersic. 284. 285. & 286. & l. vbi quis, ff. de constit. pecu. & per Bal. in quęstione incipiente, statuto caueтur quòd fœnerator &c.

97 Et † si ante diem soluendi fefellerit primus cãpsor, qui fecit

fecit literas, quo intellecto, ille cui literæ diriguntur, non uult soluere, an possit cogi ad hoc, faciũt notata per Salicetum in l. pro debito in fi. C. de bon. auctor. iudic. possiden. & per Angelum instit. de exceptibus, & per Alex. de Imola
98 in l. quæ dotis, ff. solu. matri. Et † rite quidam faciunt qui uolunt pignus, & an recipientes cambia assumant in se
99 periculũ. Secus † si esset data nouẽ pro decem ad annũ, quia hoc pretium temporis esset usura, l. hactenus, §. fin. ff. de cõstit. pecu. non obstãte capitulo per uestras, de donationib. inter uirum & uxorẽ, quia ibi loquitur titulus rationе licitæ negociationis, & non ratione temporis. Addo prædictis notata per Alexan. Tartagnum de Imola in cõsi. suo 51. secundo uol. Vbi ponit an sit usura quãdo data fuit
100 pecunia ad discretionem. Et † an Cambia sint licita, & quid iuris de tritico mutuato cũ pacto ut reddatur tãtundem an sit licitum, & in consilio 103. eodem uolu. secũdo.
101 Vbi † ponit si redditus annui super imprestitis uel super monte sint usuræ, uel non.
102 Quero † si literæ Cambii habeant executionem paratam. Dic quòd non, nisi fuerint certæ & claræ, etiam stante stãtuto ipsas Cambii literas habere debere executionem paratam, per notata per Iasonem in l. elegãter, ff. de conditio. indebiti: contra quas potest opponi infra biennium exceptio non numeratæ pecuniæ si nõ fuerit soluta, tenet Bal. in consil. 60. lib. tert. & tex. in l. si excautiam, C. de non numerata pecunia; habet locum etiam in literis cambii. Idem firmat D. Matthæus de Afflicto in cõstitutio. Causas pro magistro Iustitiario, in 6. colum. ubi plura allegat &c.
103 Contingit † in dies casus si nauis assecuratio de iure iustè fieri posit, & an tale pactum ualeat. Dic quòd sic, quia stipulatio concepta sub conditione, quæ pendet ex facto incertæ personæ ualet, ubi rationis ratio reddi non possit. Idem iuris esse debet & in potestate promissoris stipulatio conferri non potest.
104 In † alternatiua autem summarum quod minus & longius temporũ inspicimus, l. à Titio, ff. de uerb. oblig.

Quero

105 Quero † si ualet stipulatio facta sub conditione sine alia causa, quasi conditio succedat loco causæ habetur, l. cum ad præsens, & per Bartholum ibi, ff. si cert. petatur.
106 Vidi † quosdam Florentinos in ciuitate Neapolis tempore domini mei, D. Clementis Septimi Medices Pontificis Maximi, qui pactum fecerunt de soluendo mille ducatos si Papa eo anno periret, & si nõ moriretur sibi dari duplum: fuit iudicatum ualere pactum in tali casu. One
107 ratis † nanque nauibus in Nobilissima vrbe Veneta, uidi quosdam nobiles venetos, qui nauem assecurarunt stipulantes & promittẽtes decem millia ducatorum mercatoribus oneratæ nauis, si ipsa nauis ex Baruto, Candia, & seu Creta, uel ex Asia tuta peruenerit Venetias; repromittẽtes illis earũ domini sibi reddere æquipolẽs pro tali promissione assecurationis, pacto ad inuicem solẽniter interposito,
108 An talis stipulatio, pactum, & conditio ualeat? Et † an cõtractus huiusmodi sit licitus? Dic quòd sic, l. naue Saufeli, ff. locati, & per glo. ibi in uerbo oneris; & ita tenẽt Paul. de Castro, & Alex. de Imola in l. à Titio, ff. de uerb. obliga. firmantes non reperiri esse reprobatum hoc de iure canonico; & idem tenet & firmat D. Laurentius de Rodulphis in suo Tractatu usurarum in tertia parte, quęstione tertia.
109 Quero † de tributoria, quidam contraxerunt circa merces, actionem tantùm habentes in mercibus; & si fuerint in potestate constituti contrahentes debitum suum, deducent etiam extra causam mercis, nisi creditores præferantur ratione pignoris, & solę merces, aut id quod est ex eis redactũ ueniũt in tributũ, l. procuratoris, & per Bar.
110 ibi ff. de tribut. actio. Et † de eo quod est contractũ in merce peculiari cũ eo qui est in alterius potestate, ipso sciẽ
111 te, illi competit tributoria. Et † generaliter uerbũ potestatis, & uerbũ mercis, & similiter verbũ peculii nulla facta deductione, & uerbo ũ scientia pro patientia. l. 1. &
112 per Doctor. ibi, ff. de tribut. actio. Tributoria † quæ competit mercatoribus, an detur in hęredes. Dic quòd sic, & tenẽtur in eo quòd ad ipsos peruenit, & nõ est dolo,

sed

sed propter dolum, & perpetuò datur, nec purgatur per actionem ex contractu,& in hęredes datur,ut supra,l.illud quoque.§.fin.ff.de tributor.Sed si plures sint negociationes uel una,sed plura loca,plures & separatæ fiant contributiones per tex.in l.Procuratoris, ff.de tributoria &c.

113 Quid † si periret scapha cum mercibus extractis causa leuandę nauis, an habeat locum contributio. Dic quòd sic, secus erit si nauis perierit, & scapha remaneat salua, l.nauis onustę,ff.ad leg.rhodiam de iactu.

114 Queritur † de expensis factis ad instruendam nauem, an fiat aliqua collatio seu contributio. Dic quòd non. l.na

115 uis aduersa,ff.eodem. Quero † de seruo qui non uolũtate domini nauem exercuit.an contra dominum dabitur actio de peculio. Dic quòd sic,scilicet si sciente domino exercuerit, quasi tributoria in dominũ dabitur,& ea tenebitur,& in ipsum ignorantē de peculio actio dabitur,ut su

116 pra dixi. Et † si cõis seruus uoluntate dominorum exercuerit nauem ,in singulos actio dabitur in solidum,ut placuit Paulo Iurisconsulto in l.fin.ff.de exercitoria actio

117 ne. Quid † de patre qui filium habet in potestate, & de domino qui detinet seruum in sua potestate; an ex persona filii pater,& ex persona serui dominus teneatur? Dic quòd sic,si ex scientia aut voluntate nauem exercuerit patris,uel domini. Nam qui exercitorem habet in potestate, si uolens fuerit in merce paterna, aut dominica respectiuè,& naturaliter obligatur in solidum, scilicet in peculari tributoria obligatur. Idem in nauali si sola scientia superuenerit,l.1.§.his qui nauem,ff.de exercitoria, & per Loffredum de Beneuento in prima parte sui operis,in ma

118 teria exercitoriæ. Quid † si steterit prouisio in ciuitate,quòd caput familię teneatur ad onera & faciat custodiam, aut soluat tantùm omni anno, filius quidam familias sub patria degens potestate, stat in alia domo cum vxore separatus à patre, an pater pro filio prædicto soluere teneatur tanquam caput familiæ, vel filius in casu prẹmisso dicatur caput familiæ. Dic secũdùm Innocentium,

filium

filium ut caput familiæ teneri. in c. 2. in fi. ext. de no. ope. nunci. & caput familiæ filium nuncupari in dicto casu.

119 Quod† secus foret, si staret in eadẽ domo cum patre, quia solus pater teneretur vt familiæ caput, cuius sunt librata & extimata bona, etiam si filius esset emancipatus, & partem bonorum assignauerit; bonorum soluet pater pro filio. Sed si filius emancipatus à patre separatus maneret in alia domo, teneretur filius: quia quod censetur de persona filii, idem censetur in casu præmisso de bonis, l. 3. C. familiæ herciscundæ, libr. 10. Quod

120 †non procederet si filius esset in potestate patris, uel aui in domo habitantis ascendentium suorum insimul ui uentium, l. cum facultates, C. qui nume. liber. lib. 10. &

121 l. 2. C. qui ætate eodem lib. Quod † dicatur lucrũ profectitium. Dic esse id, quod prouenit ex pecunia: & aduenticium lucrum est, quod prouenit ex industria personæ & opera, secundùm Bar. in l. cũ oportet bc bonisq; liberis, & in l. illud, C. de collationibus.

122 Quero † de uerbo exercitoris, & qd sit exercitor. Dic illum esse ad quem ueniunt omnes redditus, nec personæ conditio inspicitur nisi sit minor; quia tunc tutoris, & seu curatoris inspicitur auctoritas, ut in d. l. 1. ff. de exerci

123 tor. actione. Quero † de occurrenti casu, an lucrum factum per filium familias doctorem qꝺratur patri, & an usus fructus eidem patri queratur & cõferatur cum fratribus. Dic quòd non, cum sit quasi Castrense, & ex bonis quasi Castrẽsibus perueniat usus fructus predictus. Quod secus foret in lucro facto per filium familias notarium ex instrumentis, si ex publico salario non fuisset id lucratus.

124 Et † similiter dicendũ est de procuratore, arbitro, arbitratore, tutore, curatore, & publicano, secundùm Bal. in l. cum oportet, C. pe bonisq; liber. quoniam dicuntur aduentitia lucra, ut plenè dicit Ioannes Firmanus in tractatu suo vectigalium, in 2. parte.

125 Quero † si substituto, & legatario sit edendum totum testamentum, & inuentarium, uel pars tantùm; habetur per

per Bar. in l. vt bonorum, ff. de adeunda hæreditate, secundùm tabulas, & in l. si. C. de precibus Imperatori offerendis; & in glo. in c. Ecclesia, de elect. & per Bal. in l. quędā. §. numularios, & in §. nihil, ff. de edendo, & in l. 2. & ibi Bar. ff. de cond. ex lege, per Baldum in l. 1. C. eodem.

126 Et † illi qui tenētur edere libros, iura, instrumēta, & rationes penès se existentes, tenentur etiam illas & illa edere quantumque sint penès alios, quos tamen ipsi cogere possint ad exhibēdum, l. rem in nobis cum similibus, ibi, ff. de acquir. rerum domi. & nisi de falso redarguantur, sine die & Consule edi debent, ut notat Abb. in c. cum contingat, de fide instrumentorum.

127 Quero † de illis, qui naues exercuerunt & exercēt, & in futurum exercere uolunt, an conueniantur & conueniri possint pro portionib. exercitationis, & an in solidū alter pro altero. Dic conueniri pro portionibus suæ exercitationis: nec videbuntur inuicem sui magistri, ut alter pro altero conueniatur. Sed si plures exercent, si unum de numero suo magistrum fecerint, huius nomine poterint in solidum omnes conueniri; & pariter si omnes insimul

128 exercuerint. Et † si seruus plurium dominorum voluntate exercuerit nauem idem erit, quòd in pluribus exercitatoribus. Et si vnus ex communi uoluntate exercuerit, in solidū ille tenebitur, l. si tamen, ff. de exercitor.

129 actio. Quero † de mutuo facto magistro nauis, an mutuanti detur exercitoria. Dico quòd sic, quatuor concurrentibus, scilicet causæ, veritas, prępositio, scientia, & causæ credulitas. Et idem est seruandum de institoribus,

130 l. fin. ff. de institor. actio. Occurrit † casus dietim, ꝙ quis intrat nauim inscio nauta nauis magistro, an teneatur ipsi soluere naulum, seu mercedem uiatici, iuxta solitum. Dic quòd sic, iure & æquitate suggerentibus.

131 Itē † quero an dominus nauis teneatur ex facto ipsius seruientium extra nauim delinquentium. Dic quòd nō, sed bene tenebitur si deliquerint in nauim. l. debet, & Bartho. ibi ff. nautæ; caupo. stabul. & plus dicebat Bal. in l. ita,

E §. 1.

§.1.ff.eo d.& Alex.in l.si cum dotem.§.1.ff.solut.matr. & latius de ho c habetur in d.titu.nautæ,caup.stab.& in tit. de incēd.ruin.naufra.& in ti.de furtis aduersus nautas; & extra,de rap.& incendiariis Ecclesiarum, ꝙ non tenen tur magistri nauium pro damno dato, & delictis suoru m famulorum, communi opinione bonorum & fideliu m: & ita excipietur & probetur pro parte magistri nauis si vi ctoriam consequi intendit.

132 Quero † de nauta,stabulario,& seu de hospite vel caupo ne,qui dedit clauem cistæ, seu cameræ,stabuli,uel caupo-næ intranti nauim, vel hospitanti; & inde fuit sibi res subtracta furto,an teneatur nauta, stabularius,hospes aut caupo;quidam dicebant non teneri. Tu dic contrarium per tex.in l.1.& in l.si rem,ff commodati, & per Bonifacium de Mantua in suo libro maleficiorū, in titu. de fur tis aduersus nautas.

133 Quid † de sacho, & seu capsa sigillata in naui posita,& modo redditur sachus, seu capsa apertus uel aperta sine sigillo; contra nautam, cauponem, uel stabulariu m tunc erit præsumptio,& iurabitur in litem,& pariter contrā fa miliam eorum iurabitur si ipsis fuerit assignata, uel per ipsōs restituta, & in duplum tenebitur ciuiliter ad restitu

134 tionem,l.1.ff.nau.cap.stabul. Et † iudex præm isso iu ramento delato hospitanti,uel desfignanti stab it,qui nauim,cauponam, tabernam, uel stabulum intrauerat cum reb.& cista,aut capsa sigillata & clausa,seu clauata; arg.le gis de actione in litē iurādo,ff.de furtis, & legis in actio

135 nibus.§.fi.ff.de policitationib. Et † ipso facto nautæ, caupones,stabularii uidentur recipere & prom ittere res saluas fore, patiēdo res intromitti,licèt ipsis non fuerint

136 specialiter assignatę, l.1.ff.nautę,caup.stab. Quid † si ignorāte nauta, hospite,caupone,& stabulario,qs capsā in nauim,hospitiumvè,aut stabulū posuerit, seu faldellū aut uallisiam in hospitio,equum in stabulo &c.An teneatur po nēti ad emēdā damni,aut furti actione, uel ad pęnā edicti prętorii,ut supra,si damnum passus foret secundum casum

præ-

præcedentem, firmat Loffredus de Beneuẽto doctor Ansi quus non teneri in l.1. ff. depositi, & in titu. nautæ, caupo. stabul. per notata in cap. Super eo, extra quòd metus causa: quia in recipiendo nunquàm consensit qui ignorauit, & per Bal. in l.1.§. Item Põponius, ff. nautę, caupo. stabularii. quòd æquitati certè conuenit.

137 Exercitoria † ab exercitio dicta est, quia nautæ in classe, & milites in exercitu terrestri debent esse exercitati. Nam ab exercitio, ut aliàs in libro antiquæ illustratę, & instauratę militiæ dictus est exercitus: quoniam in eo esse debent exercitati milites, & ita in omni scientia & arte esse debent exercitati homines, l. Milites, C. de re militari lib. 12. & l. legatis seruis, §. ornatibus, ff. de legat. 3.

138 Occurrit † casus, pacto fuit conuentum in conductione gabellarum, quòd credatur libro publicanorum; Contigit publicanos finisse tempus suæ conductæ, an libro suo credatur, si uult aliquid recuperare occasione prædictorum datiorum seu gabellarum; tenet Dynus de Mugillo, quòd sic, in l. assiduus, C. qui potior. in pigno. habeantur, quia durat priuilegium donec durat actio, etiam si transferatur in alium, arguendo de personis ad tempus iuris l. vniuersis, ff. si certum petatur, & per Bal. in l. fin. ff. de iurisdictio. omni. iudi. Vbi dicit quòd commissa tempore primi datiarii, licèt processus sit posteà factus tempore secundi Datiarii spectare ad primum Datiarium, cuius tempore commissa fuerunt.

139 Iacobus † de Beluiso tenet in procœmio digestorum per glo. ibi non credi libris mercatorum, & de mercatore loquitur, & non de publicano, qui cum fisco, & seu ciuitate pactũ in fuit in conductione gabellarum credi libro suo; & ita seruatur in practica, nisi aliter foret dolo factum per dolosos publicanos, quia tunc crederetur libris suis, l. exẽplo,

140 C. de probationibus. Quero † de libro fisci, an pro se faciat fidem. Dic quòd non, l. exemplo, C. de probationi. & an contra se probet factam solutionem. Dic quòd sic, secundùm Bar. in l. illatæ, C. de fide instrumen. & contra se

& pro tertio,& contra tertium probat,& non pro se contra alios,l. exemplo,C. de probatio. Et quis dicatur fiscũ habere. Dic Principes,& Ciuitates omnes non recognoscentes superiorem;& nisi ex principali priuilegio uel consuetudine sibi permitteretur,& tunc succederent in bonis uacantibus, ut dicit Bar. in l. 1. C. de bonis uacantibus, lib. deci.& in l. Item ueniunt, ff. de petitio. hæred.& in l. hostes, ff. de capti.& postlimi. reuer.& Bal. in l. hæreditas, ff. ad Sillanianum,& in l. 1. C. de hæred. decurio.& in l. 1. C. de hæred. in

141 stitu.& per Paul. de Cast. in l. 1. ff. de iustit.& iure. Et † an fiscus præferatur cuicunque creditori in exigendo. Dic præferri in prędiis tributariis, notat Bal. in l. 1. C. si propter publicas pensitationes. Vbi habetur de materia Tributorũ. Et an exactor teneatur seruare iura municipalia, & an requiratur subhastatio quãdo uenduntur bona mobilia pro tributis, habetur ibidem in l. 1. C. si prop. publi. pensita.

142 Quero † si fiscus exigere possit credita sua ante diem. Dic quòd sic, necessitate præmente publica, l. 1. C. de conditio. ex lege, & l. 1. §. exactio. C. de rei uxoria actione, circa finem.

143 Quero † de scriptura Archiui si probet,& quãdo probet,& quando non. Dic requiri primò, quòd præsit officialis publicus super archiuo: secũdò quòd scriptura posita in archiuo sit posita inter publicas & auctenticas scripturas: tertiò quòd faciat fidem ex consuetudine secundum quosdam; sed consuetudo sola sufficeret absque archiuo, c. cum dilectus de fide instrumen. secundùm Franciscum de Aretio in cap. cum causam de probationibus. Et ad prædicta faciunt notata per Fel. in c. ad audientiã de præscrip.

144 Item nõ probat extra territoriũ. Probat † si ex domo deputati officialis fuerit extracta per tex. in c. ad audientiã de præscriptionibus. Probat & exemplum sumptum ex ea cum auctoritate officialis. Probat & quando est in loco publico, ubi scripturæ publicæ & auctentice ponuntur; & in

145 hoc ualde prodest consuetudo. Et † an sit necessaria citatio partis quando extrahitur scriptura de archiuo publico

146 blico. Dic quòd non. Poteſt † & probari ſcriptura extracta de archiuo per comparationem literarum unius alterius ſcripturę poſitæ in archiuo, ſcriptæ manus eiuſdē.
147 Probabit † etiã circa plures ſcripturas, uidelicèt unã exiſtentem in Archiuo, & alias extra archiuum; ſed ſi ſibi contrariæ fuerint, creditur magis illi, quæ erit in archiuo; & quando de iure non probant, ſed de conſuetudine, probari debet conſuetudo.

Finis Libri primi.

LIBER SECVNDVS
DE RE NAVALI,

Præ-

ARGVMENTVM.

Bellicæ Naues qualiter probè fiãt, & nominẽtur.
De uarijs nauticis negocijs, &
De fundi nauis legato inutili.
De præſcriptione & eius effectu tanti temporis, cuius initij memoria hominum non extat in contrarium.

ANTIQVI uarias naues conſtruebant, diuerſis nuncupatas nominibus, liburnas uidelicet à Liburna dictas Dalmatiæ parte; Triremes, †qua
1 driremes, quinqueremes cum tribus, quatuorvè, & quinque ordinibus & modis, ac manibus remorum, ſexque, ſeptem, octo, decem, duodecim, quatuordecim, ſexdecim, & ultra triginta, & uſque ad quadraginta ordines remorum fuiſſe firmat hiſtoria.

2 Legitur † Publium Aemilium, Demetrium Antigoni, magnas naues cõſtruxiſſe; & Filopatrem, ſeu Ptolomæum, Philiadelphum, Trifonem, nauem quadraginta ordinibus remorum feciſſe, quæ fuit longitudinis ducentorũ & octuaginta cubitorum, & in altitudine quinquaginta duobus cubitis; & cum quatuor millibus remis exercebatur, & in ea erant quatuor millia remigantium, & pro pugna millia tria bellatorum militum expertorum.

3 Et † Lucium Heraclinm naues turritas, & caſtellatas ex Aphrica in Italiam duxiſſe.

4 Et | Principem Gaium ex Aegypto admirabilem nauem prouchiſſe cum triginta & centum modiis lentis pro ſaburna ad ſuſtinendum eam, qua Obeliſcum in Vrbe uectũ fuit,

fuit,modò in Vaticano statutum,cum quatuor truncis lapidis de subtus positis apud ædem diui Petri Apostolorum Principis collocatum cernitur. Nec in mari uisum fuit admirabilius, quàm fuerit dicti Gaii Principis castellata nauis,quæ,ut legimus,in Hostiensi portu ex leui latere demersa inde fuit.

5 Classis mari, & exercitus in terra sunt pro bello necessaria,& imperio ualdè proficua.Romani autem rerum Domini, ac Orbis domitores omni bello docti fuerunt utriusque elementi terræ,& aquæ; optimè iudicantes Exercitum in terra, & Classem in aqua tam pro augumento & tutela Imperii,quàm pro bello & populorum usu,& humana necessitate necessarium, ac necessaria fuisse. Accidit quandoque Principes pulsi sunt ab hoste cũ exercitu terrestri bello apud loca maritima circundata ab aquis, quæ occupari ab hoste non possent in terra manẽte sine classe,qui si classem habuerit,uictor in terra & aqua permanebit suæ classis præsidio. Nam classis, amicis in terra degẽtibus occurrere facile potest, & pariter exercitus degens in terra, suæ classi animum auget,& auxilium affert cum audacia.

6 Rex † Ponti Mitridates à Fimbria uiro experto bellorũ Marte fugatus,se in Pritaneum reduxit,dubitans experiri pugnam cum Fimbria audatiore effecto ob uictorias multas per ipsum habitas contra Regem, classem cõgregauit, cogitãs sibi magis expedire experiri maritimo bello,quàm terrestri,Fimbria indigente nauigio.

7 Et † si Lucullus Syllæ legatus,à Fimbria uocatus,in præsidium uenisset cum classe contra Mitridatem, marte quidem superatus & captus tunc Rex Ponti facilimè fuisset in terra & aqua,quod facere neglexit Lucullus propter Syllam;cuius iussu bellum gerebat;& ne Fimbria fuisset particeps honoris & gloriæ suæ, permisit Mitridatem euadere per aquas,relicto Fimbria in derisionem barbarorum.

8 Nauis † cõparatur urbano predio,l. 1.§.si quis de naui, ff.de ui & ui armata,& per Bal.in l.certi,ff.locati. olim nauęs,ut diximus,paruas & magnas fabricabat Antiquitas,

maiores & minores diuersæ qualitatis, & magnitudinis, & uariæ formę, quàm sint illæ, quas hodie Inclytus Venctorũ Senatus, & Lyguria in Italia cõstruit; & illæ quas inclyta Gallia, Hispania, Lusitania, Oriens, Aphrica, & Græcia contexit.

9 Et † licèt, optime Cæsar Auguste, meritò uoceris uniuersi Orbis Dominus, & æquè tenentur omnes tibi seculares Principes inclinare caput, & cum tributo recognoscere, ut uero Dei Vicario in temporalibus cap. Imperium, & cap. quoniam, distin ct. 10. & l. deprecatio, ff. ad leg. rhodi. de iactu, & per glo. in c. Hadrianus, 83. distin.

10 Si † aliquis tamen Principum Catholicorum probasset se esse exemptum à tributo, non soluet tributum terreno Imperatori, l. fi. ff. de censib. & c. Ecce uiges. tertia quæstio. octa. quantùm autem ad reuerentiam & inclinationem capitis, nullus Principum secularium potest esse exemptus, quoniam Imperator Catholicus est Dei Generalis Vicarius in terra quantùm ad temporalia, & pro Deo meritò exercet Imperium, cui ex debito Principum, & Regum secularium omnium & populorum Catholicorum reuerentia debetur pro Dei gloria. Nec Augusto Cæsari tenebitur ille soluere tributum pro Regnis per ipsum marte quæsitis ab infidelibus primitus occupatis quorundam incuria, odio, & discordia Principum, firmat Canon capituli Hadrianus, & glo. ibi. 83. distin. & per Abbatem in c. nouit, de iudiciis.

11 Legitur † mirum dictu Appii Claudii Romanorũ Cõsulis, qui cum classe magna ex arbore excisa, 60. die nauigauit, & bellum maritimum Carthaginensibus intulit.

12 Et † Publius Cornelius Scipio, qui post Aphricanus dictus fuit, deuicta per ipsum Aphrica, cum Classe magna à nemore excisa, infra quadraginta quinque dies fabricata & munita nauium quinque ordinũ remorum celeriter nauigauit in Siciliam, & repente in Hispaniam, ubi hostes pluries rupit & totam Hispaniam, capta noua ibi per Pœnos fabricata Carthagine, munitissimum locum cepit à

parte

parte maris hora aquæ decrescentis, & ditioni Romanæ subegit; & opera tanti Ducis in Aphricam postaffretauit cum Classe prædicta & exercitu, vbi secuta per ipsum uictoria, rupto sua uirtute Cephace Numidarum Rege, Asdrubale, Cygrone, & Anibale. Barca Carthaginensium Ducib us gloriosè triumphauit.

13 Et † Lucius Piso contra Hyeronem Syracusanum Regem fuit fretum ingressus cum Classe ducentarum & uiginti nauium ex arboribus & nemore excisarum, & munitarum quadraginta quinque diebus, & tanta uelocitate hostem uicit, ut ille sæpius se uictũ fateretur & diceret, quà m hostes uideret.

14 Et † senior Anibal himilico dictus Pœnorum Dux, cum septuaginta nauibus oràm maritimam Italiæ summa ingressus uelocitate, Gneo Cornelio Asina, Gneo Duillio Consulibus; qui diebus sexaginta excisa ab arbore classe centum & sexaginta nauium uellificando mare trãsnauit; & Gneus Duillius in nauibus suis ferreas manus ad capiẽdum hostiles naues primus arte fecit, & cum Gneo Cornelio Asina expugnata Lyparia ad pacis conditionẽ ductus, punica fraude ab Anibale captus fuit, & in uinclis necatus.

15 Post †, ex improuiso cum triginta nauibus superuenit alter Consul Gneus Duillius, & commisso prælio Anibalem himilicum Carthaginensium Ducem uicit, & quinquaginta quinq; naues punicas cepit, & alias quinde cim Pœnorũ naues mersit; tribus millibus hostium cæsis; & millibus septem captis; & uix Anibal himilico una scapha fugit Carthaginẽ: & hic Duillius fuit primus qui pro maritimo bello triumphauit, ut Romana firmat historia.

16 Et † cum alia uice pugnasset naual expeditione in hostes preliaret Duillius Consul Romanorum, & suas naues ponderosas aspiceret, & Classem hostium esse leuem, & persæpe decipere suas nauès, & milites suos reputari uiles, instrumẽtis ferreæ manus usus fuit trahendo ad se hostiũ naues, & illicò Romani iactabant pontes super hostiũ nauigia, & illa capiebant & concremabant; & arte tali ui-

ctor

ctor permansit Duillius cum sua ponderosa classe. Pro-
17 pterea † Romani attendentes gloriæ & uirtuti, magnum studium adhibuerunt in fabricandis nauibus; putantes nil interesse uirtutis, an equis in terra, aut nauibus in aqua pugnaretur. Hoc me moto fundamento, De illustrata militia terrestri iam facto cōpendio scripsi. De re quoque & disciplina aquatica & nauali: quia ut aliàs dixi, Imperatoriam decet Maiestatem nō solùm armis in terra uno ex quatuor elementis, sed etiam in aqua altero ex elementis quatuor, uidelicèt aere, terra, igne, & aqua; sed legibus armatam & decoratam esse oppertere, antiquorum Romanorum exēplo Imperatorum: qui sua uirtute præ gloria triūpharunt in re bellica.

18 Et † uolentes Athenienses fabricare classem, nullam habentes materiam faciendi funes, usi fuerūt capillis mulierum tonsarum, & idem fecerunt Rhodiani, & Massilenses.

19 Queritur † modo de casu naualis materiæ, si nauis destructa & refecta in eadem carina seu fundo, dicatur eadem nauis. Dic quòd sic, l. quod in rerum, §. fin. ff. de lega. 1. & per Doctor. in l. inter stipulantem, §. Sacra, ff. de uerborum obligatio. Nam sæpe refecta nauis, remotis tabulis ita quòd nulla tabula in ea remanserit ex primis ueteribus, propterea noua non dicetur, sed uetus, l. proponebatur, ff. de iud. & per Fely. in cap. cum accessisset, de constituti. & in cap. consuluit de iudi. et hoc est bonum scire pro formandis libellis in iudiciis &c. nè succumbant in causis &c.

20 Est † quoque notandum, quòd facto legato nauis, & ea dissoluta, & postea refecta comprehenditur etiam nauis refecta super eodem fundo, seu carina ueteris destructæ nauis, l. quod in rerum, §. fin. & per Bar. ibi, ff. de lega. pri. Carina est nauis uenter, & cum nauis legaretur sub nomine proprio, tenet legatum, & si simpliciter nomine proprio non adiecto legaretur, & destructa sit nauis, & inde particulatim reficeretur, nō extingueretur legatū, ꝓ ut nō extinguitur legatum domus particulatim refectæ; secus si tota destrueretur, l. si domus. & per Bar. ibi, & l. quod in rerum

rum,ff.de lega.1. & l.lana,§.1.ff. de leg. 3. Et si non adiecto nomine fundi & nauis legatæ inutile foret tale legatū & non ualeret,l.legatum generaliter, ff. de lega.3. Et †
21 si proprio nomine legatur nauis, & non de struitur non est dubiū,aut destruitur manente carina.i.fundo nauis, quod sentina dicitur,& est tunc attendendus propositus quo dissoluta fuit nauis,ut in gl.probatur,l.qui res,§.Arcam,ff.de solutio.& l. qui grege,ff.de legatis primo.

22 Dominus † quidam nauis notabilis ualoris, ut Deo placuit,decessit in portu Cæsenatico sine filiis,relictis post se fratre & sorore ex utroque parente,& duobus nepotibus ex fratre & sorore cōsanguineis,seu uterinis ex patre tātū, & aliis duobus ex matre tantùm uterinis, & aliis duobus fratre & sorore uterinis tantùm. Quis prædictorum succedat in dicto nauigio, & hæreditate dicti fratris domini,& seu patroni nauis ab intestato defuncti. Dic fratrē & sororem ex utroque natos parente dicti patroni nauis pariter, cum hodie sit sublata differētia sexus, l. maximum uitium, C.de filiis præteritis,& in authē.itaque,iūcta glo. C. communia de successionibus. quoniam iura duplicata præferuntur habentibus unum, ut in §. hæc omnia,authen. de uterinis fratribus,& l.fin.§.pri.C.de edicto diui Hadriani tollendo.

23 Forti † autem,sicco, & immaculato ligno fieri debent naues absque fraude ligni,& magisterii, cum suo ferro,& debitis rostris ferratis, prora, & pupi,temone,arbore, uelis, arte & magisterio omni per fidos magistros; ut probè faciunt Veneti in Arsenario suo benè munito pro fabricandis & instruendis nauibus. Nam hi prudentia sua maris Hadriatici iurisdictionem & dominium præscripsere per tantùm tempus,cuius initii memoria hominum non extat in contrariū,ut aliàs dixi in libro terrestris antiquę illustratę & instauratę militię,in Trac. de nō pugnādo nisi pręmēte necessitate; nè dum per annos centum, sed mille & ultra, sciente & patiente utroque Orbis Luminare, Papa uidelicèt,& Imperatore; ut firmant Bat.Bal.& Angel.in l.2.ff.de

aqua

aqua pluuiali arcen. & Innocentius in cap. veniens, & in cap. Nouale, extra de uerbo. signific. Et talis præscriptio, cuius initii memoria hominum non extat in contrarium, pro priuilegio legitimo habetur, l. 2. §. Ductus, ff. de aqua quotidiana & æstiua, & glo. & Doctor. in cap. super his, §. præterea, de uerb. sign. Et talis præscriptio, & consuetudo habet Principis potestatem, l. Domini prædiorum, C. de agri. & censitis lib. 10. & l. 3. & l. Nec exemplo, & per Bal. ibi, C. de probatio. & in l. si plures de conditio. inserta: & talis præscriptio & consuetudo tanti temporis, ut supra, sufficit absque alio iussu, & licentia Principis, l. vectigalia, C. de uectigalibus & commissis eorum. Propterea Bald. Salycetus, & communiter Doctores in l. 3. C. de nautico fœnore, tenent dominium Venetũ in suo Gulpho maris Hadriatici legitimè imponere, & exigere gabellas & pedagia, habetur per Bal. in rubr. ff. de rerum diuisio. & per Bartholomæũ Veronensem in suo Tractatu seruitutum, in titulo de mari: quia est Ciuitas libera sita in mari, ubi ædificiũ cedit ædificãti, l. 1. §. nunciatio, ff. de noui oper. nuncia. & institu. de rerum diuisio. in princi. Et quòd ualent statuta per ipsos Venetos facta circa gabellas sui maris Hadriatici ex consuetudine, & priuilegio suo &c. & ponere onus pensionis possunt ędificantibus in suo littore, aut in mari Hadriatico soluendæ fisco suo, l. 2. §. si quis nomẽ, ff. nè quid fiat in loco publico.

24 Proposuit † Bartholus casum in l. 1. ff. ut in flumine publico nauigare liceat, An Perusium possit concedere aliquibus ius nauigandi, & aliquibus prohibere in lacu suo Perusino, & dicit Perusium habere regalia in lacu, & territorio suo; & propterea posse talem licentiam aliquibus concedere nauigandi, & aliis prohibere: quia aquæ, & earum cursus dicti lacus sunt ipsius ciuitatis, & pertinent ad ipsã ciuitatem, ad quam pertinent regalia dicti lacus, cap. 1. quæ sint regalia in deci. collatio. & in l. 2. ff. nè quid in loco public. & glosa incipiente lex municipalis, quòd non procederet si à priuato non habente regalia in territorio concederetur, aut prohiberetur tale ius nauigandi.

25 Queritur † ad quem pertineat Nauis piscatoria lacus Perusini. Dic ad emptorem, & seu conductorem piscariæ dicti lacus, ita tenet Bal. in l. 2. ff. de uerbo. significa. & in l. si addes, §. illud, ff. locati, & in l. item si fundi, §. seminatores,
26 ff. de usufructu legato. Proculdubio † Antiqui vt dictum est maiores & fortiores naues faciebant, quàm nostra fiant tempestate, & cum necessario ministerio schiphisve suis; quarum aliquæ magnæ & longæ, quæ Situlæ nuncupantur; & Onerariæ ut hodie dicuntur, & quædam Ephacę nuncupantur, i. homines ferentes, l. 1. §. & sed si ab alio, & §. nauem, ff. de exercitoria actione. Vnde Apostolorũ Princeps & caput beatus Petrus dictus est Cæphas à Christo, i. Princeps & caput omnium Apostolorum, & hominum uniuersi Orbis. Nec mirùm, quoniam fuit à Deo dum piscaret pisces, electus piscator hominum, & caput uniuersæ carnis Petrus fabri filius humilitate rectus: quẽ magis elegit pro Pastore sui gregis, quàm Augusti filium suffultum superbia, ob quam non bello, sed tantùm Domini mente deiecti fuerunt è paradiso mali Angeli cum duce suo Lucifero, uno sibi tantùm dicente Archangelo Michaele Dei uirtute & gloria, ut maior inquit Iacobus Apostolus, vobis impe rat Dominus, & omnes superbi sequaces Luciferis vt pluuia descenderunt in terram tenebrosam caligine.
27 Liburnæ † sunt naues rostratæ ferro, quibus non uẽto, sed remis pugnatur, impulsæ hominum ui, arteque & ingenio, & cum missilibus armis, l. 1. C. de cupressis ex luco Damasi libro 11. Antiquis enim legitur historiis, Romanos contra Pœnos & alios hostes, propriis & confœderatorum suorum liburnis uiribus impulsis peroptatas uictorias plu
28 ries fuisse consecutos. Nauium † multæ sunt species, uariis, ut aliàs dixi, nuncupatæ nominibus, legi nauem longã fuisse dictam ab Argon, quod est uelocitas græco uocabulo, uel ab Argo architecto, qui Argonautã fabricauit: qua in sinu Pegasæo, Medæam crudelem fœminam transnauit Iason; & huius nauis auctor fuit Philostephanus, cantatque Lucanus.

Prima fretum scindes Pegasæo littore primus,
Terrenum ignotas homine m proiecit in vndas,. Danaus autē in Aegypto primus fuit, qui nauem aduexit, & ibi rathibus primò nauigabatur Amisios, & Troianos primò usis in Helesponto aduersus Thraceas. Cæteræ naues sunt crassæ & magnæ ad similitudinem piscis cętæ, à cœtu dictæ, multorum ibi in unum congregatorum. Triginta remorum fuisse nauem Thesæi, & talem ordinem Athenienses seruatum usque ad tempus Demetri Fallerii legimus, teste Plutarco.

29 Tignis † longis insimul colligatis, conditarias naues Claudius Codex perstruxit in fluminibus. Sedia inculta est nauis, iuncta cum trabibus. Sinedria est alia paruula nauis, quę nauigat in loco ubi hincinde uoluitur aqua, & est à portu, aut à loco sic dicta. l. 1. cum glo. in §. magistrum, ff. de exercitoria actione. Trabica nauis est fixa cum trabibus, Sclata nauis & lata, Plata a uulgo nuncupata. Musculus est curuum & breue genus nauigii. Nauigium autē pro naue & nauigatione persępe ponitur, l. 1. ff. nè quid in flumine publico fiat. Scapha est schiphus, quam batellum uocāt Veneti. Actuaria nauis est celeris nauis, dicta ab actu celeri à uento, aut remis impellenda. Cœlox est breuis nauis & uelox à radiis reperta. & Legia est alia uelox nauis & celer, ut carina. Cucurbita est tarda nauis dicta à cucurbita à Thiro Hippo reperta. Area nauis est piscatoria ita dicta, & pariter Cimba & Sclamus. Lintres sūt fluuiales nauiculæ, ut Indianę Schaphulę à troncis arborum cauatę.

30 Legitur † apud Indos reperiri arūdines tātę lōgitudinis & grossitudinis, ut singula internodia alueo nauigabili per trinos interdum homines deuehant quina cubita exceden tes lōgitudine. Lembus est nauicula breuis & uelocissima, quam fisulariam uocant Veneti, à Cyrcensibus inuenta. Fausellus est remigium campanum ferens cohortem unam militum. Circirium est nauis à Cypris inuenta. Samia, seu Samena est rotunda nauis, quę fuit inuēta in Samio à tyrāno Polycrate, & usa Duce Melysso cōtra Atheniēsēs, quos rupit Melyssus nauali bello experto. Et Melyssus odium imprudenter

prudẽter exercens in fronte captiuorũ Atticorum noctuã ignito ferro signauit; post rupto Melysso per Athenienses Duce Periclete, pro ultione & iniuria recepta, capta Samiorum urbe, illius destruxit mœnia, & dissipata hostium classe tributarios fecit; & captiuorũ in frõte accenso ferro imprimere Samenũ: & nota fuit uirtus Pericletis, qui per nouem uices gloriosè per uictoriis per ipsum habitis triũphauit, & demum febre periit; & post ab inuidis eum in ui
31 ta mordentibus fuit ualde commendatus. Asiana † nauis est magna. Trieres sunt longæ naues. & Pistris est bellica nauis ad similitudinem piscis, & illorum spinarum facta squamis eorum etiam inspectis pro armis defensoriis, ut Rubertus Gualturius firmat scribẽdo de Nauali exercitio.
32 Bucentarius, † seu Bucentaurus est regia nauis, dicta à buccinis ad tauri similitudinem, ut Centaurus tali nuncupata nomine, ut est illa Inclyti Veneti Senatus à signo tauri dicta, quòd naui eum nomine fuit impositum, iuxta illud Virgilii.

Centauro inuehitur magno, & in alio loco,
Ingentem remis Centaurum promonet, Ille.

Maioparo est pyratica nauis uiminibus & coreo ontcexta.
33 Cæsar † dum fugeret iram Syllæ captus fuit à pyratis Ciliciæ, & inde per amicos Insulæ Mœlos unius ex quinquaginta duabus cycladibus maris Aegæi liberatus extitit pecunia; & dum staret in captiuitate inquit. si hoc sciret Sylla utique gauderet, & his obnoxius foret; & cãtãdo, legẽdo, & ridendo imperabat pyratis, & minabatur illos ridendo crucifigere, quòd postea fecit liberatus à captiuitate. Nam uectus classe, pyratas inuasit, & illos cepit & carcerauit in Pergamo, & ut illis p̃dixerat ipsos crucifigere fecit.
34 Et † cum pyratæ infestassent mare Tyrrenũ, aliàs Siculum nuncupatum, latrociniis multis cum mille nauibus congregati; captis in terra quadringentis ciuitatibus, tentaper ipsos in mari & terra custodia uirorum strenuorum & expertorum in aqua & terra in maximo numero congregati cum nauibus uelocissimis ornatis auro, & argento &

purpureis uelis & remis pro medietate argenti, uolentes ornare eorum nequitiam, rapinas, & latrocinia; pluribus ex Romanis captis & uenundatis & cæsis: contra quos Pō peus Magnus iussu Senatus Populique Romani, cum naui bus quingentis, & exercitu uiginti trium millium peditū, & equitatu quinque millium, cum duobus Quæstoribus, & uiginti quatuor Præfectis, & quindecim Legatis per ipsū electis ex Senatorib. cum debita prouisione classem duxit contra pyratas; diuiso mare anteriore in tredecim partes, datis illis Ducibus, cum debita nauium portione; & illicò suis ordinatis copiis, fuit mira celeritate persecutus pyratas, & illos insimul reduxit & circuiuit, vt uenator facit de feris in circulo, & laqueis: & Pyratæ in fuga positi, se reduxe runt in Cyliciam per uaria loca, quos Pompeus cum expe ditis quadraginta nauib. expertis in aqua & terra optimè armatis fuit insecutus celeriter, & inuasus illorum primitus direptis latrociniis per ipsum circundato mare Thyr reno, Lybico, Sardonico, Cirnęo, & Siculo omni fugata mo ra; & infra quadraginta dies restituit libertatem mari, & terræ con fertili cornu, & abundanti copia Cæreris; missis ad Vrbem quæ tunc indigebat frumento, ex qua discedens cum classe relicta Brundusii, nauigauit Athenas, ubi reperiit hos uersus.

Quantum ultra uiros cernis, tantum Deos ipse es,
Te miramur & uidemus, committamur, colimus;

& montem taurorum experto marte liberauit ab exercitu pyratico, omnibus pyratarum nauibus; inter quas erant nonaginta rostratæ, parcito igni & ferro contra multitudinē pyratarum, quos in captiuitate deduxit, & triumphauit in Vrbe pro uictoria pyratica.

35 Pacato † Sexto Pompeo magno cū Cæsare, & Marco Antonio; inter opulenta eorum conuiuia magna, ubi aderat Antonius in mensa cum Pompeo, cui secretò Menas pyrata dixit summissa uoce; O Sexte si uis te faciā Imperatorē nè dum Sardiniæ & Siciliæ, sed Romani Imperii: ad

cuius

cuius uerba suspectus aliquantulum permansit Pompeus, deinde illi respondit, si hoc facere uolebas, necesse erat per te illud fieri me inscio.

36 Notandum † est, quòd pyratæ & latrones huiusmodi spoliantes itinerantes sunt adeò odiosi legibus, quòd iudicantur illi benefacere qui debilitant & mutilant ipsos, nè maiora committant, cap. si quis, uigesi. ter. quęstio. 3. & cap. si quis Romipetas, uigesi. quar. quęst. 3. & sunt ipso iure excommunicati pyratæ à Canone: & hos Papa omni anno ter excommunicat, cap. excommunicati, extra de rap. & incendia. ac uiolatoribus ecclesiarum.

37 Quid † iuris si nauis capta foret à pyratis & redēpta, An omnes teneantur conferre? Dic quòd sic, quia ab omnibus est conferendum pretiū redemptionis; secus à pretio rerum tunc ablatarum à pyratis, l. 1. ff. ad leg. Rhodi. de iactu. Nam pyratæ & personæ huiusmodi turbantes securitatem nauigantium, & itinerantium infames sunt ipso iure, & hostes publici: Qui de iure propter eorum infamiam nō possunt fieri milites, neque Doctores, nec habere dignitatem ullam, l. 1. & penul. ff. de testamento militis, & l. Miles, ff. de re iudic. & per Bal. in l. 1. C. qui bonis cedere possint; habetur in authen. Nauigia, C. de furtis, argumen. l. Cæsar ff. de public. & uectigali. & l. ex hoc §. fin. ff. de alienatio. iudicii mut. causa facti, & in l. Hostes, ff. de uerbor. significatio. & per Innocentium in c. sicut, il terzo, de iureiurando. Vbi hebetur, quòd pyratę possunt impunè derobari, offendi, & occidi.

38 Curandum † est in re nauali habere fortia mala pro nauibus & duplicata triplicatave ad res subditas, & occurrendas in maritimo exercitio. Nam sine malo sunt inutiles naues, l. malum, ff. de uerbor. significatio. Et captis per Romanos nauibus Carthaginensium in bello Punico, rostra nauium per ipso Romanos ablata fuerunt, & posita in foro publico, ubi ius reddebatur ad ęternam memoriam uictorię adeptę; & ibi pro rostra loca sunt dicta, ut de M. Tullio Cicerone occiso cantat Aquinas Poeta Iuuenalis.

Ingenio manus, ac ceruix cæsa, nec unquàm
Sanguine Causidici maduerunt rostra pusilli.
O fortunatam natam me Consule Romam,
Cedant arma togæ, concedant lauræa linguæ.
Antonij gladios potuit contemnere si sic omnia,
Dixisset, ridenda poemata malo
Quam te conspicuæ diuina Philippica famæ.

ob quas Philippicas, quindecim inuectiuas perit vterque Orator Græcus, & Italus; Philippi causa Regis Tyranni, & Antonii uindicis hostis Tullianæ uirtutis acerrimi.

39 Causæ † sunt in foro decidendæ de iure cõmuni. Nam forus à fando dictus est, seu à Foronæo Rege; qui primò legem dedit Græcis, c. forus de uerbo. signific. c. Moyses, 7. distinct. & l. 2. ff. de orig. iur. Dromones sunt longæ naues sine sentina, aptæ ad pugnam, & onera ferendum, cum quasi pleno corpore cooperto tabulis &c.

40 Iure † cautum est Liburnas, & similes naues magnas pro pugna constructas, & ad usum populorũ; si ab hostibus captæ fuerint naues huiusmodi, & inde per nostros Catholicos milites recuperatæ, restituendæ sunt iure postliminii dominis earum, quòd fallit in schiphis, & aliis paruis nauibus, l. Nauibus longis, ff. de captiuis & postlimi. reuersis.

41 Dicebat † Baldus in l. 3. C. de nauti. fœno. quòd si nauis fuerit confiscata, in tali confiscatione non uenit neque comprehẽditur scapha, & pro hoc facit tex. in l. si nauẽ, ff. de fundo instructo. Vbi dicitur, ꝙ si Titius uendidit nauim cum instrumentis, non cõtinebitur scapha; qui res quæ possunt separari absque corruptione subiecti separabuntur, & non confiscabuntur; & ibi Bal. illorum reprobata opinione dicentium scapham uenire in tali confiscatione ut accessoriam nauis, argumen. l. nam quod liquide, ff. de pęnu legata, & l. sed addes, §. si quis mulierem, ff. locati; quod nõ procedit in pęnalibus & odiosis de iure restringendis, l. quicquid astringendæ, ff. de uerbor. obligati. cum similibus.

42 Quæro † de casu sæpe occurrenti inter nauigantes, si nauis Antonii irruerit in nauim Titii, uel in retia piscatoria,

ria,aut funes anchorarũ, aut nauim merserit, ruperitque, An teneatur aquilia. Dic, quòd si in potestate fuerit nautarum nè id accideret, & id culpa fecerit, tenebitur aquilia; aliàs non tenebitur in aliquo, l.quemadmodum, §.si quis nauis, ff. ad legem Aquiliam.

43 Quid † de illo, qui claues gubernaculorum ex aliena naui acceperit, & hac de causa perit nauis inopinatè in portu onerata mercibus, qua pęna teneatur? Dic teneri omniũ rerum nomine, etiam si unum ex dictis clauibus accepisset Senatusconsulti statuto, facto Claudianis tẽporibus, l.quod naufragium, §. Senatusconsultum, ff. de incendio, ruina, naufragio; & l.si quis in graui, §.si quis tabulas, ff.ad Syllanianum Senatusconsultum, & alio etiam Senatusconsulto est cautum eos quorum dolo malo, aut consilio naufragii suppressi per uim fuissent nè nauis sibive periclitantibus oppituletur legis Corneliæ de siccariis, affligi pœna ultimi supplicii, l.quo naufragium, §.penul.ff. de incendio, ruina, naufragio. &c.

Finis Libri Secundi.

LIBER TERTIVS
DE RE NAVALI,

Culpa

Socius

ARGVMENTVM.

De Rebus necessariis pro Classe.
De Societatibus, quæ fiunt in dies per homines.
De Communi diuidundo.
De Noui operis nunciatione.

VARIA ad uictum cibaria & annonæ ponendæ sunt in nauibus, classis cũ munitionib † multis, ut C. de classicis lib. 10. habito respectu ad lõ
1 gum iter, & fortè faciendum in locis hostium; & habere tenentur scientiã locorum Duces classis ubi nauigatur, si fuerit possibile, & pictum Napamundum habere in naui, & id sæpe uidere, & benè percunctari cum expertis, nè incidant in mala uada & scopulos, & loca sirtosa; & nè du
2 cantur in laberinthum sine filo. Et † multas habere anchoras uariæ qualitatis, funibusque, instrumentis bellicis, & exercitii naualis, cum cathenis, ramponibus, uallis, & crucibus ferreis, manibus ad retinendum & capiendum hostiles naues, clauisque, securibus, falcibus, bipennibus, dolabris, & armis, & machinis bellicis, aliisque necessariis tam aptis ad defendendum, quàm ad lædendum hostium classem, habita consideratione & ad prudentiam, & experientiam Ducum classis, nautarumque nationis & gentis; nauareorum, remigiorum, nauclereorum, & militum numerum tam suorum, quàm hostium in mari expertorum, & exercitatorum tam pro salute classis, quàm pro
3 bello nauali. Nam † in mari non est spes ponenda in illis, qui non sunt experti in bello, & re maritima; aliàs ut fœminæ tremẽtes & timidi illi sunt, qui tuti nõ sunt in aqua:

quia

quia hi licèt armati, ut inermes peribunt, pugnando cum uiris armatis militia expertis naualis prelii audacissimis, & ualde animosis in aqua. Quoniam inexperti belli naualis pauitant in aqua tremebũdi iactatione maris, & ut atoniti sunt, nescientes arma tenere, non ualentes bellare cũ uix pedibus sistere nequeant, capitis dolore grauati nauseantes. Ita quòd potũ absynthi uitare non possunt ob uomitũ: absynthi enim succus uirtute sua retinet uomitũ.

4 Aristides † filius Lysimaci Atheniensium Ducis scripsit Mardonio Duci, Nimirum si in mari uicisti cum nauibus tuis exercitatis in aqua contra ignaros aquatici belli, in terra tantùm expertos: & quid sit mare nescientes. Consilium propterea est, quòd inexperti in re nauali non pugnent cum expertis in aqua, & quòd inexperti in humo non prælientur cum expertis in terra, si intendunt seruare

5 honorẽ, & uitare mortis periculũ. Ideò † Romani in omni docti bello, & experti fuerũt aquatico & terrestri, & sine discrimine ĩ utroq; Marte gloriosè certabãt pro uictoria. Prosunt peritia rei maritimæ, & lignorum exercitatio in aqua cum agilitate in aquatica pugna, & natandi scien

6 tia. In † mari autem nil ualet indocta bellantium multitudo nesciens mare, quoniam à paucis expertis in aqua de facili superatur: exemplo Themistoclis apud Salaminã palmam reportantis cum suis paucis doctis in aqua cõtra

7 indoctam multitudinem Xersis. Propterea: † regula datur militaris disciplinæ naualis in parando naues pro classe haberi omne studium, & rationem expertorum naualis belli & exercitii, & in natandi, ut dixi, peritia; quæ se, Ducesque suos à periclis maris tutos reddere consueuit: quia experti huiusmodi tutiores sunt, promptiores & audaciores in maritimo bello, quàm sint illi, qui sunt imperiti maritimi exercitii, & aquatici naualis belli.

8 Cæsarem, † & Magnum Pompeum, Augustum, Horatiũ Choclitem, Sertorium, Pœnum Anibalem, & Masinissam, alios quàm plures Duces, qui in natando fuerunt experti, sua natandi disciplina & scientia seruauit à nece, & à pe-

9 à periclis. Nam † Cæsar in expugnatione Alexandriæ
irrumpentis, impetum gressus multitudine, scapham con-
scendens, mox præssam pondere sequentium, & quasi mer
sam; ꝑ ducentos passus ad nauim suã manu eleuata, qua li-
10 teras ferebat Romani Senatus, natando peruenit. Et †
idem Iulius Cæsar omni expertus bello, sua uirtute Roma
num Imperium nauigato per Oceanum, & Athlanticum
mare dilatauit; capta Insula magna extra circuitũ terræ,
& contra Aegyptos bellando ascendens in scapham, vt suis
occurreret, dum insecutus foret ab hostilibus nauibus,
iactis contra ipsum missilibus multis, & nè caperetur ab il
lis, se proiecit in mare, & natando tutò euasit, tenendo ma
num supra aquam cum Commentariis suis nè lympha ma
ris illa maderet; & inde ad suos tutò reductus, nauali certa
mine Regem Aegypti Ptolomeum superauit, non tamen
11 sine sanguine utriusque classis. Alia † uice animosus
Cæsar in scapha degens, & discedens ab Apolonia, ut ad
suos milites perueniret, qui per Anium fluuium applicue-
rant Brundusium, & ueste indutus seruili nauigauit mare;
& dum gubernator nauiculæ redire uoluisset Apoloniã
ob tempestatem, & undas fluctuantes, illũ placidis uerbis
retinuit Cæsar, inquiens, Sequere uir generose incœptum
iter, & noli timere, sed esto audax, quia Cæsarem portas, &
illi se ostendit esse Cæsarem, & qualiter sors Cæsaris asso
ciabat ipsum in hac nauigatione: & læti nautæ nauigarũt
rumpentes & superantes undas, & impetum fluminis re-
migio; & demum Cæsar rediit ad suos, qui mœsti stabant,
quoniam eorum amore suus Imperator inclytus se oppo-
suerat morti.

12 Et † Antonius copias suorum militum ex Brundusio
transnauit aliò, & ad Cæsarem uenit lætanter illum salutã
do, qui Pompeum ad bellum tunc prouocauit uirtute suo
rum militum; & Pompeus se cum suis in alium locum tran
stulit in longum, arte ducendo bellum, & illum Cæsar cũ
suis fuit insecutus, dura passus necessitate usque in Farsa
liam, ubi pugnatum extitit, & uictor Cęsar permansit, vt la

tius dixi in alio meo libro Antiquæ illustratæ, & instaura tę militiæ, in tractatu de ordinandis aciebus in prælio.

13 Octauianus † Augustus doctus fuit magister in natando, & expiscãdo; & Campum Martium maiorũ sententia Tiberi finitimũ delegit, quo milites in Tybcrim sudores martios, tabemq; & squalorẽ in militia contractũ armorũ exercitatione diluerent, & natando labore deponerent. Hic nẽpè Augustus fuit gloriosus Imperator in omni doctus militia, nauali enim bello superauit Marcũ Antoniũ, & Cleopatrã Reginã Aegypti, quos ad mortem deduxit; adeò ꝙ Antonius se pugione transfixit; & Cleopatra nè in triumpho duceretur ab Augusto, aspidis morsu periit.

14 Prędıtus † fuit uirtute Augustus Iulii Cæsaris nepos, & doctus literis Græcis & Latinis; Tragœdiam de Aiace fu rente fecit, munificentissimus fuit erga benè meritos milites, & literatos uiros, qui ipsum cum suo Mœcenate & Pollione immortalem reddiderunt. Et certe Scriptores sunt illi, qui Principes in omni ęuo reddunt immortales, scribentes de eorum virtutibus, & benè gestis.

15 Amisso † nãque equo per Sertorium uulneratũ à Cymbris, suis occurrendo Romanis, Rhodanũ cum thorace & clypeo per aduersus fluctus, & vertices fluminis toto corpo re natando traiecit, & amicis ꝑsidiũ dedit.

16 Sileat † inutilis turba bellorũ ignara, asserens uerecundiam fore in natando, mentem tenens tenebrosam & oppressam caligine ignorantiæ suæ, quæ mater est omnium malorum, & sibi nox fit ante noctẽm ignauia sua inimica uirtutis.

17 Ignauia †.n. est illa belua, quæ tollit gloriam cœlestẽ & terrenam quibusdam ex mortalibus, quorum corpora teret, ut ferrum rubigo; & ignarus natandi trepidat ob pauorem, nec audet ignoto se se committere ponto.

18 Et † dato signo per Catonem se velle discedere cum classe ab hostium littore, ubi hostibus inuitis permanserat diebus multis, & separatus à portu cum suis excepto uno, qui ob inertiam non paruerat edicto Catonis Consulis; & uidens ille classem à littore fuisse separatã, alta & terribili

voce

voce clamaui t, q̄ ēt ipse leua retur ab hostili littore,& Cato cum tota classe rediit, & ipsum leuauit ab hostili loco, & inde illum fecit arbori unius ex nauibus suspendere, quem hostes ob ignauiam, & ignominiam interficiendi fuerant ad aliorum exemplum, castigauit.

19 Quero † de iactis in mari,an pro derelictis habeantur. Dic q̄ non regulariter,nisi ex modo iactus aliter præsumatur,l.qui leuandæ,ff.ad leg. rhod. de iactu. utputa si capsa rupta fuerit deiecta in mari,aut liber proiectus apertus in aquā à domino, tunc præsumptiuè prędicta pro derelictis haberi uidentur,institu.de rerum diuisi.in §. fi. cum glo.

20 Queritur † de plurib.nauē conducentib.& vnus habēs in naui oneratas,merces magis onerosas,leuandi causa nauis proiecit illas; & nauis postea in scopulum fuit colisa, uel scamna harenosa rupta est,non tamē periit: An illi,qui res suas leuandæ causa nauis ad contributionē teneantur. Dic non teneri,ut habetur de fabro, qui operas suas locauit,& instrm̄ suū fregit, l.2.§.1.ff. ad leg. rhod.de iactu.

21 Et † si contingerit oneratā nauim colidi,& seu opprimi in saxa,uel scopulos, an ille qui aliquid seruauit de suo habeat contribuere in damno nauis, & aliorum; uel proprium sit ipsius domini,qui id seruauit. Dic, q̄ erit proprium ipsius domini diligentis,qui illud seruauit diligentia sua, l.cum depressa,ff.ad legem Rhodiā de iactu.

22 Occurrit † nauē Sempronii refici tabulis Titii, an nauis remaneat Sempronii,aut Titii,cuius sunt tabulæ refectionis nauis. Dic si illā fecit Sempronius ex Titii tabulis,erit Titii, sinautem ęxtimabitur: nam interest inter reficiendo,& in faciendo, l.Mutius, iuncta glo. ff. de rei uindic. Adde notata in tit.de tigno iniuncto, ff. & C.

23 Quę † nā sit pœna trāsgredietiū Imperiale edictū, q̄ nullus trāsgrediatur ciuitates ꝓhibitas,& n̄e suscipiat ferrū, res,& arma ꝓhibita,& uetitas negociationes, vt de illis, q̄ accedūt ad hostes īfideles, & illis arma ferūt & alia uetita ꝑ Imperiale edictū. Dic puniri pœna exilii perpetui, & publicatione bonorū, l.2.4.& fi. C.de comer.& mercat. &

si capti fuerint decapitari debent.l.2.C.quæ res exportari non debent:& hi repente sunt excõicati statuto Concilii Lateran.& serui fiũt capientium, & bonorum omniũ amissione mulctantur,c.ita quorundam de iudęis & saracenis.

24 Et † cum Nobilitas non patiatur pro honore se exerceri circa mercationes, ut alii faciunt,an sit licitum Principibus,Ducibus,Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Equitibus,Militibus,& Doctoribus,Neapolitanis nobilibus mercationes facere. Dic quòd non,quoniã esset dedecus suę nobilitati,l. Nobiliores,ff. de mercator.& commerci.& quidẽ Nobilissima & armipotẽs Regia ciuitas Neapolis optimè seruat dictam legem Nobiliores,nec permittit aliquem de sedilibus suis nobilibus fieri mercatorem; & contrafaciẽtes non gaudent tali nobilitate, & illos in popularium numerũ ciuium computant:& ad prædicta facit tex.in l.Milites, C.locati,& in c.Clerici, 14.q.3.Fallit lex prædicta Nobiliores,C.de mercatoribus & cõmerciis, in Nobilibus Venetis exercentibus mercantias. Immò sibi dedecus foret si non exercerent mercantias: nam cõmitterent in proprium nomen Veneo venis,à quo deriuationem acceperunt cum libera vrbe sua: Nam uenire est uenũdare &c.nec uiuũt Imperiali lege, sed propria,vt Frãci,cum non subiaceant Imperio antiquissima consuetudine,vt aliàs dixi,sibi suffragãte,cuius initii memoria hominum non extat in contrarium.

25 Et † dum essem in Vrbe,fui consultus de casu infrascripto. Ciuis quidam Cæsenas deposuit pecuniam penès campsorem sine ullo pacto, & Campsor ex dicta pecunia fuit ualde lucratus,qui uolẽs gratificare Cæsenati,eidem pecuniam restituit cum decẽ pro centenario; & an hoc esset usura dubium fiebat. Cõsului distinguendo,secundùm Bald. in l.societatem, in 5.colum. C.pro socio. Aut Cæsenas deposuit pecunias sub hac spe remunerationis, & est usura; sin autem simpliciter & non erit usura: & in hoc standum est dicto deponentis,cũ

26 sit quæstio conscientiæ. Aut † in specie deposita fuerit pecunia,& tunc si illicitè usa fuerit dicta pecunia tota, omne

omne lucrum exinde prouenicns debet restitui Cæsenati deponenti; quia ex re ipsius est factus locupletior, argum.
27 legis si quis sine usuris, ff. de negociis gestis. Aut † licitè est usus pecunia, quia deposuit ad numerum, & tunc si liberali animo sciens se non teneri soluit, poterit id retineri cum bona conscientia, quia est mera donatio; Aut soluit quia credidit se teneri ex quadam æquitate, quæ sæpe mouet mercatores ad remunerandum, & idem dicendum est retineri posse cum bona conscientia. Aut credebat se teneri ex iuris necessitate, cum non teneretur, & tunc licite recipit si non habuit à principio animum fœnerandi, aliàs secus.
28 Obligatio † .n. Antidorum iustam parit retentionem per errorem solutionis, l. si ex testamento, §. 1. ff. de fideiussori. Nisi esset error facti, qui putabat per suum procuratorem promissum esse cum non esset; & tunc nec de iure iudiciali, neque conscientiali retineri poterit.
29 Mercatores † plures inierunt inter se societatem sirici, & pannorum; An unus ex prædictis sociis possit alium admittere in societatem, & admissus intelligatur etiam esse, & sit socius aliorum sociorum, qui illum non receperunt in societatem. Dic quòd non, quia sibi soli socium fecit, & cum eo solo communicat, & ex eius facto ipse tenebitur aliis, & ei admittens tenebitur etiam pro facto sociorum, & quòd ab eo consequitur communicabit cũ aliis. Nec cedendo contra eum actionem liberabitur, & non cõpensabit communionem cum damno, l. qui admittitur, cũ
30 quatuor legibus sequentibus, ff. pro socio. Quid † si precium rei communis diuiserim cum socio putatiuo, an ego socius à uero consocio potuerim conueniri, uel putatiuus conuenitur. Dic posse de iure putatiuũ socium conueniri, & me socium uerum, cum partem meam pretii rece
31 perim, l. si Titius, ff. pro socio. Mercator † quidam tenet in communi cum Titio multas merces, an Titius uolens partem suam consequi an aget pro socio, uel cõmuni diuidundo, uel familiæ erciscundæ. Dic quòd ad hoc, ut actio

actio pro socio habeat locum, non solùm sufficit res esse in communi, nisi sit ex conuentione, animo intercedente faciendæ societatis, aliàs si alia de causa res sunt commu nes, locum sibi uendicabunt prædicta: & alia remedia com muni diuidundo, & familiæ erciscundæ, l. et si pro socio, cũ tribus legibus sequentibus, ff. pro socio, quod bonum est scire pro formandis libellis.

32 Occurrit † pridie me cõsuluisse, an societas transeat ad hęredem, & in hęredem ex conuentione socii, prout actio pro socio transit in hæredem uectigalis, l. actione, §. adeò morte, ff. pro socio. Dic in alios non transire, nisi ad patro num hæredem; sed benè actionem pro socio transire tam pro culpa ipsius defuncti, quàm pro dolo heredis: ex con uentione tamen hæredis poterit etiam reuocari societas, ut dicit Iurisconsultus Vlpianus in l. nemo, & Paulus in l. actio, & Pomponius in l. planè, ff. pro socio: ad hæc faciũt notata per Ioannem de Firmo, in 2. parte sui Tractatus ga bellarum, col. 6. & in l. cum societas, & glo. in l. nulla, ff. pro socio, & in l. licitatio. §. socii, ff. de publicanis. vbi Ioannes de Imo. dicit, ꝙ quando sunt plures socii uectigaliũ, si de consensu fisci diuiserunt administrationem, periculum & lucrum cuiuslibet est proprium in parte sua, quod secus est si absque consensu fisci diuiserint: quia vnus pro alio tenebitur fisco, si tamen videtur, ꝙ diuiserunt animo diui dendi societatẽ non tenetur unus cõicare lucrum alteri so cio, nisi diuiserint gratia commodioris administratio- nis, l. Gaius, ff. de legatis 2.

33 In † actione pro socio post uerã moram aut fictã uenit in:eresse contra sociũ, secus cõtra hęredem socii, & dãna sunt & lucra cõicanda contemplatione societatis proue niẽtia, secus si contẽplatione personæ, licèt occasio fuerit huius societatis, l. socium, & per Doct. ibi. ff. pro socio.

34 Quid † si fuerint plures mercatores ĩsimul socii, an unus ex sociis uolẽs diuidere, posit alios prouocare ad diuisio nẽ. Dic ꝙ sic, ẽt inuitos, & incerta petitio admittitur ꝑꝑ dubiũ tã in hac actione pro socio, & cõi diuidũdo, q̃ in rei

uen-

uendicatione,l.si omnes,ff.communi diuidundo. Nec valet pactum,q perpetuo non diuidatur,l.in hoc,§. si conueniat,& per scribentes ibi,ff.pro socio.

35 In † sociis est priuilegium,& seu beneficium,quòd socii non condemnentur nisi in quantum facere possũt,aut dolo desierint posse facere quòd non transit ad fideiussores, neque ad hæredes, & inspicitur tempus rei iudicatæ utrum si socius facere posit,& quis facere posse dicatur si dolo fecit quominus posset,secus si culpa,per tex & Bar.&

36 Bal.ibi in l.si uerum,in princi.ff.pro socio. Et † socius conueniri potest.& debet deducto ære alieno,& cauere tenetur de satisfaciendo integrè si ad pinguiorem fortunã peruenerit;& inter socios inuicem agentes non est melior conditio occupãtis,ut in præallegata l. si uerum, §.id quod socius,cum sequenti §.

37 Contra † hæredes socii,ut prædixi,competit actio,licèt non sit ipse socius,nec socius esse posit; emolumenti tamen est successor,ut in dicta lege si uerum,§.in hæredẽ, ff.pro socio:& licèt ad hæredem non transeat societas incohata per defunctum,debent explicari per hæredem,l.hęres socii,ff.pro socio. Accedunt prædictis notata per Ioannem de Firmo in suo lib. Gabellarum,in 2. parte, col.6.

38 In † societatis diuisione omnium bonorum ante partem assumitur dos ab eo,qui sustinet onus matrimonii:& si dissoluto matrimonio societas distrahatur, codẽ die est dos percipiẽda,quæ solui debet,l.actione, §. si. ff. pro soc.

39 Per † dies occurrit in facto, an pactum ualeat factum inter socios contra naturam societatis, ut puta, quòd saluũ sit capitale unius ex sociis, quod posuit in societate,& quòd habeat tantùm participare de lucro,& non de dãno. Dic quòd non,quia esset cõtra naturam dicti contractus, l.Mutius, ff.pro socio, & l.Lucius, ff.commodati. Immò esset usura marcida,prout dicit Bal.in l.1 C.pro socio.

40 Quoniam † partes æquales esse debent,& si pecuniã æqualiter posuerint,pro portione damni & lucri sentire quilibet debet sociorum. Et si aliter fieret,illegitima esset

&

& leonina societas,& non humana;neque legitima,l.si nõ fuerint,§.fin.ff.pro socio. Vbi dicitur societatẽ posse cohi re,ut nullã partẽ damni alter sẽtiat,lucrũ uerò cõmune sit si tanti sit opera,quãti dãnũ sit.Plerumq; tãta est industria socii,ut plus societatis conferat, quàm pecunia,id est si so lus nauiget, solus peregrinetur, & pericula subeat, solus pro æqualibus partibus intelligitur facta societas,ut dicta l.si non fuerint,ff.pro socio:& si inter partes non foret dictum cum æqualitas sit seruanda, nisi aliter foret conuentum,quòd unus poneret minus,quàm alius,& pro rata dãni & lucri consequeretur partis in societate positæ.

41 Quid † de fratre,qui habet omnia bona in communio ne cum alio fratre habente unam filiam nubilem, quam nupsit præsente fratre; & ipsi de bonis communibus dotẽ promisit altero fratre tacente,& non contradicente: An si bi præiudicet dicta taciturnitas. Dic quòd sic,ita cõsuluit D. Ioannes de Imola in consilio incipiente De casu prę-misso &c. & per Decium in consil.95. & in consil. 166.& in consil.267:& per Paul.de Castro in consil.122.& Iason in authen.quod locum, C.de collationibus.

42 Amicus † quidam meus Bononiensis habens societa tem omnium bonorum cum quodam mercatore lusore, qui ex ludo azardi,aut alio ludo prohibito,uel ex turpi lucro multùm acquisiuit; & me consuluit si teneretur communicare cũ socio,& id in societatẽ ponere quod acquisi uit socius ex ludo azardi uel alio prohibito ludo,aut ex tur pi causa. Consului quòd non,per tex.in l.si fratres,§.fin. & cum similibus ibi,ff.pro socio; & reperio idem fuisse consultũ per D.Alex.de Imola in cõsi.77.in 5.uolumine.

43 Quid † si communicasset, an poterit Episcopus com pellere socios ad restitutionem usurarum & malè quæsito rum ex turpi & illicito lucro, & ipsis renuentibus ex dicta causa restituere usuras. Dic quòd sic, l.quod enim, ff. pro socio, & per Bal.in l.societatem,col.fi.ff.pro soc. Qui-

44 dam † ualens contrahere societatem animalium,seu res quæ tenens pęrierunt ante contractam societatem, cui pe ribunt.

ribunt. Dic domino ipsorum animalium, & rerum peremptarum, quod secus esset si perirent post contractam societatem; quia tunc esset commune damnum. Nam rerum collatione perficitur societas, quæ si per contractum facta fuerit perfecta, erit, celebrato dumtaxat contractu, alias non, per tex. in l. si id quod, ff. pro socio.

45 Quid † si alter sociorum necessariò impenderit aliquid de suo, an id recuperare possit. Dic quòd sic, etiam cum expensis, & interesse, quod habere potuisset si pecunias quas soluit aliis fœnerasset; & socius ille tantùm qui se socium dicit & non negat, habet beneficium in quantùm facere pōt, probat tex. in l. si vnus. §. ex sociis, ff. pro socio.

46 Quero † si in societate sint imputandæ expensæ in ea, & eius causa factæ. Dic quòd sic, l. si fratres, §. pen. ff. pro socio, & lucra personalia ueniunt tantum communicanda in societate simpliciter contracta, l. cohiri societatem, ff.

47 eodem. Re † autem, verbis, & per nuncium initur, & cohitur societas, quæ dissoluitur morte naturali, & ciuili, morte videlicet capitis diminutione, & dura ægestate, quæ ridiculos homines facit.

48 Et † rectè potest cohiri generalis, & specialis societas probant Iurisconsulti in l. verum, & in l. societatem con sequentibus legibus, ff. pro socio. In hoc contractu societatis inest arbitrium boni viri. ad quod arbitrium est redigenda, ut in d. l. si societatem, ff. pro socio.

49 Quero † de feudo communi, an diuidatur inter ipsos vasallos. Dic quòd non, cum eiusdem feudi natura non patiat, vt dicit glo. in l. communi, ff. communi diuidūdo, & tex. in c. Imperialem, in §. preterea, in vsibus feudorum, & ibi per D. Andream de Isernia, & Bal. & alios scribentes de prohibita alienatio. feudi per Federicū, & ibi per Modernos Neapolitanos Doctores, & in nouis quæstionib. suis, & consiliis feudalibus.

50 Queritur † de feudatario, qui præstare tenetur seruitia personalia Regi pro feudo, an teneatur cum aliis nobilibus non feuda tenentibus soluere collectas pro feudo,

& omni iure suo feudali, quod feudatarius habet in feudo, ut pecora, animalia, & pecunia otiosa, de qua in l. qui semisses, §. 1. ff. de usufructu: hanc quæstionem formauit Lucas de Penna, in l. agros, C. de feudis limitrophis &c. lib. 11. & tenet feudatarium huiusmodi non teneri ad dictam solutionem collectarum; & ita pluries vidi iudicatũ, & seruatum. Quoniam vasalli feudi huiusmodi seruiunt personaliter Regi domino in exercitu, & in curia sua; & pro obsequio Reipublicæ ibi assistunt, & stant pro debito, quod alii hoc non faciunt, obligati tantùm soluere pecunias pro rebus possessis ab ipsis.

51 Occurrit † socium conueniri in iudicio ab alio socio, qua de iure conuenietur actione, de eo quod fuit consecutus ex causa societatis. Dic quòd nè dum pro socio, & societatis iudicio, sed etiam communi diuidundo, si socii vellent societatem distrahere, & aliquid debeatur societati: vnus alteri sociorum cauere debet, uidelicet si aliquid ad ipsum peruenerit, quod illud communicabit: uel si soluerit, quòd alius reneatur sibi de eo refundendo pro parte, quod procedit & est verum in omnibus iudiciis bonæ fidei, l. pro socio arbiter, ff. pro socio. Actio † enim
52 communi diuidundo non tollitur per actionem pro socio, quia habent se ut excedentia, & excessa, l. si actum, ff. pro socio: & si contra prohibitionem unus ex sociis deliquerit, tenebitur ipse, & non reliqui socii, l. qui hæredi, §. Paulus, ff. de conditionib. & demonstrationibus.

53 Paduæ † Venetus quidam nobilis dedit cuidam pellipario, seu ueretario, uel strazarolo, ita vulgò nuncupato in Romandiola; ad uendendum unam uestem veluti nigri pro triginta aureis, & si plus illam venderet, quod esset ipsius pelliparii. Fuit quæsitum, an sit inter ipsum nobilem Venetum, & dictum Pelliparium contracta societas. Dic, quòd si ille nobilis Venetus dixerit hoc animo contrahẽdæ societatis, erit inter ipsos actio danda pro socio, sinautem, erit præscriptis uerbis. l. si margaritam, ff. pro socio. Quoniam tractatu habito inter socios colitur & contrahitur

hitur societas,& actio datur pro socio; & cum fine tractatu uidetur negoclum esse gestum in re ipsa communiter, secundùm Vlpianum,l.nam cum,ff.pro socio.

54 Occurrit † alius casus, Creditor cuiusdam Cremonēsis, Laudensi cuidam pellipario sui debitoris,creditori uēdidit pelles,quas pro pignore acceperat ab eodem debitore,stante statuto,quòd pelliparius vendens pelles non teneatur soluere gabellā:an dictus Cremon.creditor, uedēs teneatur ad solutionē dictæ gabellæ,& de euictione rei venditæ. Dic quòd non,quia uenditio facta per creditorem perinde habetur,ac si facta esset per debitorem,secundùm Bal.in l.1.colum.2.C.si seruus extero; & per dictam venditionem transfertur dominium in emptorem, licèt creditor non sit dominus, l. si liberam, & ibi per Doctor. C.quod cum eo; nec tenebitur prędictis de euictione pignorum,l.1.& 2.C.credi.de euictio.pignor.non debitor, nisi docuerit in eo esse potiorem, vel nisi vendat, ut rem propriam,uel nisi se obliget de euictione, uel nisi uendat mala fide,sciens rem non esse sui debitoris,ut in d.l.2.per Bal.ibi,& in l.si cum militaribus,C.de restitu. mil. anno.

55 Quero † de rebus,quas nō habent socii uenales, an aliquis ex dictis sociis poterit alienare illas. Dic quòd nō, quia nemo potest plus parte sua alienare,etiam si esset socius omnium bonorum,l.nemo.ff. pro socio. Nec iure societatis obligatur socius ære alieno per socium mutuo acceptο pro se,& non pro causa societatis, quod est verum, nisi pecunia prædicta esset expēsa in cōi societate, uel posita in cōem archam, l. iure societatis, ff.pro socio.& l.nemo ex sociis, ff. eod. & per Cyn. & Bald. in l. cum te, C. si cert. petat. & in l. si socius, & ibi Bal.ff.si cert.petat. & per Ioannem Andreæ in c. dilecta,extra de excessibus Prælat.

59 Societas † sine dolo malo, & sine fraudib. fieri debet animo bono,& aliter facta nullius est momenti. Nam bona fides est contraria fraudi & dolo; nec pactum releuat factum de non diuidenda societate.l.ea uerò,§.de illo, & l.si conuenerit,ff.pro socio, vbi habetur quòd societas nō

potest intempestiuè renunciari, nisi ex causis, de quibus in d.l. si conuenerit, & in sequentibus ibidem duabus legibus sequentibus. Renũciatio societatis præiudicat statim renuncianti, & non præiudicat aduersario suo consocio, nisi post ei peruenerit in notitiam, l. sed & socius, §. fi. cũ l. sequen. ff. eod. titu.

57 Quidã † ex sociis cẽtũ legauit, & seu donauit seruo cõi, an tale legatũ seu donũ debeat conferri inter socios, & hæredes legãtis, & seu donantis causa mortis. Dic quòd nõ, l. verum. §. si seruo. ff. pro socio: nec Sabinus Iureconsultus adiecit hæreditatem, aut legatum, uel mortis causa, uel simpliciter inter uiuos donatum: quia sine causa obueniunt, sed ob meritum quoddã accedunt, vel nec adiecit, ff. pro socio: secus si specialiter esset factum pactum inter socios oĩum bonorũ, ut si qua iusta hereditas alterutri obuenerit sit cõis; & q̃ legatum & donatũ, uel aliter quacũque ratione quæsitum, cõioni queratur, l. ca uero, ff. eod.

58 Ager † quidam à tribus sociis emptus fuit pro mille, in quo mille unus ex ipsis sociis posuit quingentum, & alii duo aliud quingentum; in agro prædicto est marmor parius Alabastrinũ fodiendum: quantam partem in lapide prædicto habebunt socii. Dic, quòd quantam partem habet quis in societate, habet & in terra, & tantam habet in arboribus, & lapidibus separatis ab eis: quia aliud est separatio, aliud specificatio, secundùm Bal. in l. fin. ff. pro socio. vbi deciditur per dictum textum quæstio prædicta.

59 Quero † de quæstione quã habui in facto Imolæ: quidam Fauentinus contraxit societatem guadi, rubeæ, pannorum, & lanæ cum quodam Imolense, & quodam alio de Castro Bonouiense. Imolensis prædictus de cõmuni pecunia emit magnam quantitatem bestiarum, & bladorum; an communicetur cum socio. Dic distinguendo, aut sunt socii omnium bonorum, & communicabitur: aut non, ut in casu præposito non fuerunt, & non communicabitur, sed pecunia peti debet communi diuidundo iudicio. l. si patruus, C. de communia utriusque iudicii: & poterint

etiam

etiam agere iudicio familiæ ercifcundæ ad recuperandū eius pecuniam &c.fi hæreditaria foret.

60 Genuenfes † quidam contraxerunt focietatem, & vnus ex fociis vendidit rem communem de fociorum voluntate,& precium communicauit. An fibi fit cauendum quòd fi quid damni patietur,reftituetur ei. Dic quòd fic, & fi cautum non fuerit, aget contra eos fi aliquid oportuerit eos præftare ob dictam uenditionem: & fi quis prædictorū nō fuerit foluēdo,alii pſtabūt,l.fi unus, ff. pro foc.

61 Duo † Mediolanenfes focii pacti funt infimul, quòd eorum filiæ dotētur de communi,an ualidum fit tale pactū. Fui confultus,confului effe validum,per tex.in l.fi focius, ff.pro focio. Vbi habetur,quòd fi durāte focietate dos redd datur in communi cum fua caufa reuertitur;fecus fi foluta focietate recuperetur per filiam, & non nocebit focio liberatio ipfius per acceptilationem.

62 Et † fi actum non fuerit exprefsè,quòd de communi dos foluatur, de fua parte uidebitur dotata, fecundùm Bart. & Bald.ibi, & per Pau.de Caft.in confi.fuo 95. & in confil. 308. in 2. vol. Et ad prædicta facit tex. in l. quod fi eo tempore,ff.pro focio.

63 Quero † de focio, qui fuit ftipulatus à confocio fuo de dolo non committendo in focietate,& promittat pœnam in cafu commifsi doli,an pro focio conueniatur. Dic quòd non, fed ex ftipulatu agetur ad pœnam fi non minus fuerit in pœna, quàm in intereffe: & hæc pœna imputabitur in fortem iis,qui eam fuerint confecuti fi alter debitor fit,l.fi quis à focio cum fequēti,ff.pro focio. ad quæ faciunt notata in tex.l.fi duo focietatem,ff.cod.tit.vbi habetur tribus pactis interuentis in focietate agi non poffe pro focio,fecus fi duo dumtaxat intereruenerint,pœnali fub fecuta ftipulatione.

64 In † iudicio pro focio quis agens,in dubio præfumitur uti iure fuo,l.meritò,& per Bar. ibi. ff. pro focio: in hoc iudicio uenit dolus,& culpa.

65 Et † fi unus ponit rem,& alius operam in focietate, uenit

nit etiam dolus & culpa; & ueniens cõtra mandatum uni factum, conueniri alius non poteſt; ſecus ſi contra contractum ſocietatis uenerit in primo caſu pœnitere po-
66 teſt, in ſecundo non. Et † ſocietas unius negociationis non porrigitur ad aliam negociationem; & hac actione pro ſocio quis non tenetur pro caſu fortuito, quantumq; re s acceperit ęxtimatas, in dubio tamen præſumitur furtum committi culpa eius, cui eſt res ſubtracta, l. cum duobus, ff. eodem titulo.
67 Cum † ſocio plures cõpetunt actiones, utputa furti, & pro ſocio, ſi ſocius rem communem contractet, An altera tollat alteram. Dic quòd nõ, quia rei perſecutoria actio non tollitur per pœnalem, neque è contra, ſed benè una perſecutoria aliam tollit: & idem ſeruatur in omnibus iudiciis bonæ fidei, l. rei communis, ff. pro ſocio; non tamen facilè præſumitur quòd ſocius faciat cauſa furandi, ſeu quid celandi, ut ibi. Nam ſi ſeruum communem celauerit non tenebitur lege Fauia de plagiariis ob dictam præſumptionem, l. ex merito, ff. pro ſocio: nam lex Fauia loquitur de libero homine uendito; & pęna plagii eſt mortis naturalis. Et ſi damnum in re communi ſocius dederit, tenebitur Aquilia, ut ibidem in l. ſi ex ea cauſa, & habens plures uias poteſt eligere leuiorem, l. ſi fratres, §. idem reſpondit ſocius, ff. pro ſocio.
68 Quero † de ſeruo communi, an ùnus ex ſociis poſſit communi ſeruo donare libertatem inter uiuos, uel in ultima uoluntate. Dic quòd ſic, fauore libertatis, & compellũtur reliqui ſocii leganti, uel hæredi ſuo uendere partẽ ſuã ſerui oblato ſibi precio, uel in æde depoſito; & pro rata dominii inter ſeruos diuiditur peculium ſerui; & ſeruus tenetur reddere rationes primò ſi præpoſitus eſſet ipſis infra tempus à iudice prætaxandum, habetur in l. 1. C. de
96 communi ſeruo manumiſſo. Emancipatus † quidam filiusfamilias Ferrarienſis contraxit ſocietatem cum mercatore Cludienſe, an cõueniri poſſit actione pro ſocio, fuit queſitum à me, reſponſum dedi ꝙ ſic, & pro eo tenebitur

pater

pater de peculio, l. si id quod, §. si filiusfamilias, ff. pro soc.

70 Et † quotiescunque iussu alicuius, uel cum filio eius, aut extraneo societas contrahitur directo, uel cum illius persona agi possit cum eo, cuius persona inspecta est in contrahenda societate, l. fin. ff. pro socio.

71 Filius † enim ante emancipationem obligari potest, & obligatur ciuiliter & naturaliter, quod ita non procedit in seruo, quia non ante nec post alienationem obligari potest, neque dominus potest eius nomine post serui alienationẽ obligari, l. si id quod, §. si seruus, iũctis ibi gl. ff. pro soc. Fui interrogatus à mercatore quodã Mãtuano, si pôt cohiri societas dum uiuunt socii, uel ad tempus, aut ex tẽpore, aut sub conditione; Respondi, ꝙ sic, motus per textũ in l. 1. ff. pro socio, & quòd in societate omnium bonorum, res omnes coheuntium societatem communicantur etiam æs omne alienum, quod pendet ex quęstu, uidelicet id quod ex opera pendet sociorum, uenit in rationem societatis &c.

72 Item † queritur, an possit contrahi societas ut partes pecuniarum, seu rerum sint in ea ponendæ ad arbitrium & seu in arbitrio tertii, ut puta Lucii uel Titii, aut talis magistratus, seu Iudicis declaranda, & seu ut conueniatur & ut arbiter assumatur ad illas delcarãdum. Dic quòd sic, l. societatem unà cum quatuor legibus sequentibus, ff. pro socio: dummodo arbitrentur ante mortem arbitri, aliàs frustatoria foret societas, l. si ita cohitat, ff. pro soc. Que

73 ritur † an actio pro socio competat ut seruetur pactum societatis. Dic quòd sic, l. Cum societas, ff. pro socio.

74 Et † quando inter fratres uoluntaria est contracta societas, quilibet debet alteri conferre in id quod conferre tenetur emancipatus, fratribus suis existẽtibus in pote-

75 state. Et † si fratres parentũ in diuersas hæreditates retinuerint, & emolumentum, aut damnum in his cõmune sentirẽt, quod aliundè quesiuerint, in commune non redigetur, l. si fratres, ff. pro socio.

76 Et † licèt quis contraxerit societatem onmnium bonorum

rum pacto quòd quid emerit unus ex sociis suum sit, Id tamen communicabit cum sociis bonæ fidei societatis iudicio, l. si quis societatem, ff. pro socio.
77 Et † dolus commissus in perdendo facit perdere beneficium, secus in non acquirendo. per notata per Bar. in l. nemo, §. finali, ff. pro socio.
78 Duo † de Bergomo mercatores pannorum insimul contraxerunt societatem in arte pannorum, & mercantia olei disparibus partibus, & insimul conduxerũt fonticum & domum cum apotheca; quæsitum fuit quam partem affictus habeant soluere conductione fontici, domus, & apothecæ conductorum. Distinguendum fore ita cõsului: Aut quæritur respectu locatorum, aut interesse; si respectu locatorum & habeãt partes pares & æquales in societate, pariter soluẽt, ut in l. cum apparebit, ff. locati, & in l. reos, §. cum in tabulis, ff. de duobus reis: Aut respectu interesse, & tunc debet sortiri accessorium sicut principale; & idem est seruandũ & in massaritiis, & suppellectibus societatis. argumen. legis quemadmodum, C. de agricolis & censitis lib. 11. & l. sed & addes, §. si quis mulierem, ff. locati.
79 Occurrit † casus quòd unus ex sociis recessit à societate cõmuniter inita, uel à communi domo conducta, An possit alium in locum suum ponere, inuito socio, glo. tenet quòd nõ, Instituta locati, in §. finali: quia esse posset, quòd in ea poneret personam inhonestam, quod non esset licitum, l. non aliter, ff. de usu & habitatio. Arbitrium autem est spectandum boni uiri in re communi. Ad quæ faciunt notata per Bald. in l. 1. C. qui testamen. facere possunt, & in l. nemo, C. locati. & sic socius discedens de domo conducta, non poterit alium dimittere in ea inuito socio, per dictam glosam. Nec scholaris inuito scholare consocio poterit in domo conducta ducere ganæam, tenet gl. in d. l. nõ
80 aliter, ff. de usu & habit. Pater † quidam habens duos filios, unum legitimum & naturalem, & alium spuriũ, fuit operatus quòd isti filii insimul inierunt societatẽ omniũ bonorum, & ita contraxerunt, & industria sua maximas fa

cultates

cultates quesierunt insimul. Decessit pater testatus, instituto uniuersali hærede filio suo legitimo & naturali, alimentis dumtaxat relictis spurio prædicto, secundùm dispositionem iuris canonici. Fui consultus si quid aliud competebat dicto spurio, qui industriã suã posuit, & bene se habuit in dicta societate. Consului, quòd vigore dictæ societatis debet habere partem suam, secundùm Bald. in l. societatem, in ultim. col. C. pro socio, & in l. si his qui duos, C. de libe. legat. & per Bar. ibi. Et sic potest dari cautela pro spurio quando pater uult partem peruenire ad spuriũ bonorum suorum faciat ipsum contrahere societatem omnium bonorum cum filio legitimo & naturali, & partem habebit uigore dictæ societatis.

81 Quero † de nauigatione, an in ea possit contrahi, & cadere societas. Dic quòd sic, l. nec quisquàm, ff. de exercitoria actione.

82 Socius † quidam mercator promisit consocio suo se uelle tenere ad omnia damna, expensas, & interesse, & ad contrabanna pro mercibus, an talis promissio ualeat. Fui consultus & consului quòd non, motus doctrina Baldi in l. societatem, columna ultima, C. pro socio.

83 Ligur † quidam mercator posuit centum in societate cum Lucense quodam mercatore in ea operam suam ponente, & transacto multo tempore fuit solum repertum capitale, quod Ligur posuerat, an sit illud diuidendum cũ socio quesitum fuit, glo. tenet quòd sic, in l. societatem, C. pro socio, in uerbo conferente, nisi aliter sit pactum inter partes, l. 2. ff. eo. tit. & glo. firmat hoc esse iuris, sed aliud seruari de cõsuetudine, cũ ex ea seruetur capitale pro eo, qui illud posuit, l. licet, C. locati, quæ non uidetur ualere, neque pactum ob peccatum, & naturam fœnoris. Baldus tamen tenet contrarium in dicta l. societatem, C. pro socio, in 2. & 3. columna, uidelicet capitale saluum fore de iure, & de consuetudine. Vbi ponit de societate gregis, ꝙ fructus diuiduntur, & non capitale. Prædictis accedit statutum ciuitatis patriæ meæ Rauennæ sub rubrica De soci

L dis

dis non diuidendis,nisi lapso quinquennio,quo elapso diuidantur armenta & greges,eorumque capitalia & fœtus.

84 Accidit, † quòd dicto pendente quinquennio , & infra ipsum quinquennium naturali morte perit aliquod animal ex illis,quæ data erant in societatem,seu socidam; nūquid Socidarius rusticus teneatur mihi ad aliquid. Dic quòd non,quia eodem modo fuisset penès me peritur ū , etiam si animal datum fuisset æstimatum,quoniam in cōtractibus non ordinatis ad dominium , ęstimatio non facit emptionem, l.cum duobus,§.damna fatalia,ff pro socio,& per Bal.in l.si ex conuentione,& in l.si pascenda pecora,C.de pactis,& in l.societatem,C.pro socio, & l.3.C. locati:& hoc pro regula traditum est, in l.cum manu sata, §.nemo,ff. de contrahenda emptione .

85 Sed † si periit casu fortuito, cui resisti non potuit,periculum erit cōmune,l.cum duobus,§.damna fatalia , ff. pro socio.Vnde si animal meum erat æstimatum in decē, rusticus tenebitur mihi tantùm in quinque reficere , quia damnum esse debet commune . Sed si interuenerit culpa rustici,ipse tenebitur emēdare mihi totum damnum,quoniam ante tempus diuidēdæ societatis totum animal meū est , licèt fuerit æstimatum , & ita decidit textus in l. si pascenda pecora,C . de pactis. Sed postquàm debuit animal diuidi si interuenit culpa rustici,tunc non tenetur mihi nisi ad dimidiam partem pretii,quoniam me non damnificauit in plus,& sic differt à casu fortuito , & à casu naturalis mortis,habetur per Bal.in l.societatē,ff.pro socio , colum. 4. & in dicta l. cum duobus , §. damna fatalia , ff. pro socio,& in l.si pascenda,C de pactis.& ibi per Paul.de Castro . Refert Angelus de Vbaldis in ultima quęstione sui Tractatus socidarum , quod si animal datum in socida perierit ex natura,scilicet diuino Iudicio,& ex naturali infirmitate absque defectu eius , qui recepit illud in socidam,& tunc erit damnum domini , aut defecerit ex negligentia recipientis,& tunc totum damnum erit recipiētis in socidam,aut defecerit ex casu , & tunc damnum erit com-

commune dantis & recipientis in socidam.
86 Quero † de reste socio, an possit esse idoneus testis ꝑ socio. Dic quòd sic, in causa ciuili, si commodum ullum nõ sentit ex sua restificatione, & quatenus respiciat partem socii, & lucrum non redeat ad eum, testificabitur ritè, aliàs non, cum forct testis in causa propria, glo. est optima institu. de testamen. ordinandis, in §. legatariis in uerbo damus, c. quoniam aliqua, extra de testibus. & sic iurabit se non habere interesse, nec aliquod commodum conse-
87 qui ex sua testificatione. Inter † mortales bona fide plures contrahuntur societates, & nulla societatis communicatio sit in æternum, l. nulla, ff. pro socio, & uariis modis dissoluitur legitimè contracta, l. verũ, §. societas, ff. cod. titu. Contrahitur ex personis societas, ex rebus, ex uoluntate & actione; ex personis uidelicèt ex maxima & media capitis diminutione, scilicèt ciuili morte uel naturali, l. actione, §. morte, ff. pro soc. & instit. de capi. dim. §. pen. Ex re cũ mutetur rerum conditio, ut de re prophana effecta sacra, cum qua non. esse posset comerciũ inter socios, uel rei publicatione, aut casmate, ruina, incendio, uel naufragio; & cum tes euanescir & in totum perimitur &c. Voluntate & renunciatione cũ separatim socii agere cœperint, & unusquisque sibi negocietur actione: cum autem stipulatione aut iudicio sit mutata causa societatis, & dictato iudicio, ut societas distrahatur, renunciata esse intelligitur quęuis societas, ut placuit Proculo Iuriscõsulto, distrahitur societas in bonis uéditis à creditoribus unius socii, ut placuit Labeoni iuris quoque consulto; & si quid damni, lucrive acciderit in re conducta, uel emenda pro societate, cõmune erit sociorum. Discessu dissoluitur societas renunciatione, quæ quidem renunciatio si fuerit inrempestiua non liberat renunciantem, sed facit liberari socios à renunciatione, quæ fieri potest per se, & per procuratorem quantũque generalem, & procuratori facta renunciatio debitum habet effectum, si dominus id ratum habuerit, ut in dicta l. actione, ff. pro socio.

88 Pisani † quatuor mercatores inter ipsos contraxerũt societatem,& conuenerunt,quòd unus ipsorum ponat nauem,& alius personam cum operibus suis & familiæ suæ, & tertius pecuniam tantùm,& quartus operam tantùm in emendo plures merces proportando illas ad Ciuitatem Genuæ,& ad alias Orbis partes.In quibus.n.partib.societatis hi socii intelligantur esse & sint tam in lucro,quàm in damno.Fui consultus & consilium dedi,quòd in partibus æqualibus,nisi aliud pactum sit inter ipsos, quia societas habet instar fraternitatis;unde in ea sicut inter fratres debet seruari æqualitas,ita inter socios,l.si non fuerit, ff. pro socio,& per Bal.in l. societatem, ff.eod.titu.Et si perdita fuerit pecunia,uel nauis in societate posita,an teneatur socius,qui personam suam posuerat in societate. Dic quòd non, nisi dolo & culpa sua sint perdita;ut in dicta l. societatem, ff.pro socio.

89 Quidam † ex sociis plura debita contraxit sub cõditione & termino, quibus pendentibus dissoluta est societas, & ea post conditio uenit & tempus, an sint soluenda dicta debita de cõmuni.Et si quid solutum fuerit ab uno sociorum indebitè,an repeti possit à communi pro socio.Dic quòd sic,& tenebitur in dissolutione societatis socii cauere & dare fideiussiones de soluendo,cõditione existente, ut defendatur socius, qui pro societate contraxit,l.omne æs,cum sequenti lege,& per Doctores ibi,ff.pro socio.&c.

90 Diligentia † unius sociorum an compensetur cum negligentia alterius,uel è contra,uidelicet,si alter eorum diligenter exercuerit,& pro societate lucratus est,& quidã alius ex sociis fuit negligenter operatus, & damnum passus est, an diligentia compensetur cum negligentia Dic quòd non,l.planè cum duabus sequentibus legibus, ff. p socio.Et sic habetur argumentum, quòd si tibi dedi pecuniam perferendam alicui,& eam perdas, teneor propter malam electionem,quam feci de te negligente,quasi mala electio sit in culpa,si per alium id facere potuerim,aliàs non teneor nisi in eligendo, argumen. legis cum fine & cum

cum sequenti lege, ff. cõmodati, & per glo. in l. nõ obeã, ff. pro socio.

91 In † societate culpa leuis est non adhibere eandem diligentiam, quam in suis adhibere quis solitus est tempore contractæ societatis, l. socius à socio, ff. pro socio.

92 Quero † de socio, qui furatus est rem communem, an teneatur socio suo de furto, an pro socio. Dic teneri de furto, l. si socius communis, ff. de furtis.

93 Socii † plures habentes domum communem ruinosam, & pro maiori parte destructam; vnus eorum uult eam reædificare, & alii renuunt id fieri, an cogi possint renuentes ab eo, qui illam vult reficere, ut concurrant, & patiantur refici, cum intersit Reipublicæ, vt ædificia construantur pro ornamento ciuitatis. Dic quòd sic, l. vt pro ponis, C. de ędificiis priuatis; & per glo. in l. singulari, ff. eodem. vbi dicitur hoc locum non habere in aliis priuatis, neque in nouo ædificio faciendo, & ꝙ in sociis seruatur, in curialibus, & prohibetur destructio, vt ibi.

94 Quero † de casu, si socius pro domo communi minãte ruinam posſit petere sibi caueri à consocio suo de damno infecto. Dic quòd non, quia aliam uiam habet, potest enim reficere domum prædictam, & partem expensarum cõsequi actione pro socio, aut communi diuidundo. Nã cautio damni infecti nunquàm præstatur si alia uia potest damnum resarciri, l. si ædibus, ff. de damno infecto. Et poterit etiam vnus ex sociis inuito socio domum reficere, & post refectionem factam infra menses quatuor soluatur sibi pars refectionis contingens socio recusanti, aliàs acquireret dominium partis, & seu socii negligentis soluere, & poterit etiam petere interesse suum propter expensas, l. cũ duobus, §. idem respondit, ff. pro socio, ut pulchrè notat Angelus in l. inter quos, ff. de damno infecto, & l. si ut proponis, C. de hæredit. priuat.

95 Quid † si Princeps, aut Magistratus propter delictum unius de familia, uel sociorum, aut fratrum in communione uiuentium, habentium domum cõmunem destruxerit

eam,

eam, an teneatur consocio fratri, uel consorti insonti, qui non deliquerit soluere pretium partis suæ quam destruxit. Dic quòd sic, l. mulier in opus salmarium, ff. de captiuis &c. & l. 1. ff. de iustit. & iure, & in l. 1. C. de desertoribus, libro 12.

96 Occurrit per dies casus: Fratres duo rustici, mortuo eorum patre habentes prædium cômune hæreditarium, uel ab ipsis cómuniter quesitum, conduxerunt plura predia diuersorum ciuium ad laborandum, & vnus ex dictis fratribus habebat duos filios, & seu plures masculos & fœminas, qui & quæ secundum morem rusticorum, simul laborabãt, & laborarunt, & bona multa acquisiuerunt tam ex fructibus rei communis, quàm prædiorum, quæ acceperunt ad cultiuandum. Venerunt ad diuisionem, & quomodo fieri debeat ista diuisio? Dic quòd sicut ementes aliquid in cômuni uidentur tacitam insimul contrahere societatem, l. cum proponas, C. pro socio, ita conducentes. Et idcò cõsiderandum est, quòd de fructibus prędii cômunis respectu medietatis fructuum, qui debentur, respectu proprietatis fundi, quæ diuiditur inter illos solos duos fratres, quia sunt proprietarii illius rei. Illa autem dimidia, quæ præcipitur iure laborationis pro cultura, & cura, diuiditur inter omnes, quia hæc societas est istius naturæ, quòd in capita, & non in stirpes diuidatur lucrum operarum. Et ita fit diuisio in capita, secundùm Bal. in l. si patruus, col. fi. C. cõm. vtriusque iudicii, & per Angel. de Perusio fratrem Baldi, in Tractatu duorum fratrum in cõmunione uiuentium. Est tamen considerandum, quòd si laborerium factum fuerit cum bobus cõmunibus, attribuenda est dimidia lucri ipsis bobus, & pertinebit ad duos fratres, & alia dimidia attribuitur operæ, & qui plus ponit in opera, plus habere debet in diuisione fructuum iudicis arbitrio: ita consuluit Barr. & cum eo transit Angelus in d. suo Tractatu duorum fratrum, &c. Alia portio ad omnes pertinet proportionaliter & uiritim, l. illud, C. de collatio. l. societatem, C. pro socio. Nam bouum operę si operarentur non minus

fru-

fructificant, quàm operę personæ ubi est tale laborerium, in quo uersantur continuata, vel quasi opera bonum, sicut personæ. Et dic, ꝙ si sunt socii omnium bonorum, opera bonum uidetur accedere operæ personali, Institu. de rerũ diuisione. §. si quis à non domino, ubi dicitur quis pro cul tura, & cura lucratur fructus; ad hoc facit tex. in l. societatem, C. pro socio. Quia vnus frater ponit rem & operam, & alter opera tantùm, glo. tamen sentit ibi, quòd in dubio fiat ęqualis distributio, ita tamen, ut ęqualitatis non desit consideratio, l. 3. C. pro soc. & per Bar. in l. 1. §. nec Castrensé, ff. de collatio. bonorum, & in l. societatem, & per Bald. ibi. C. pro socio, & in l. rei iudicatæ, §. fi. ff. soluto matrim.

97 Quid † si duo sunt fratres in cõmunione viuentes, & imponatur collecta, an ambo teneantur sigillatim ad eam de per se sustinere onera, & soluere collectas. Dic quòd sic, l. licet, C. de decurionibus, lib. 10. & l. 3. C. de collatio. fundi patrimonialis, lib. 11. habetur per Bar. & Bal. in l. tria onera, ff. de excusat. tutor. & in l. fi. §. si plures, ff. de bonis damnatorum, & in l. qui fundum. §. cohæres, ff. ad leg.

98 Falcidiam. Nemo † cogitur stare in cõmunione, l. ult. ff. cõmu. diuidundo, & ei succurritur in diuisionibus, qui est deceptus dolo aduersarii, aut re ipsa ultra dimidiam iusti precii, & seu partis, ualorisque rei, l. maioribus, C. cõmunia utriusque iudicii. Et diuisio facta inter fratres stari debet firma, nisi restitutionis beneficio rescindatur, & non diuisa diuidi debent: & ratio est habenda in hoc iudicio culpæ, & fructuũ, l. si maior, C. cõmuni diuidundo, & omnia quæ sunt cõmunia ueniunt in hoc iudicio, & fit diuisio iusta, interuentu competentis iudicis, & licitabitur si opus fuerit & opportunum, l. ad officium, C. communi diuidundo. Nec põt frater partem sui fratris obligare, nec minor maiorem, nec maritus vxorem, neque Ecclesia prouocare possunt ad diuisionem, sed prouocari licitum est habetur, in glo. legis ultimæ, C. cõmuni diuidundo.

99 Et † ubi non est ius sociale uel cõmune, ibi non cadit diuisio, l. familiæ, C. cõmunia utriusque iudicii. Et titulus

lus de alienatione iudicii habet locum etiam in iudiciis diuisoriis, l. cõmunis. §. si ff. cõmuni diuidũdo: & id quod culpa unius fit in re cõmuni, à magistratu uenit resarciendum in hoc iudicio cõmuni diuidundo, l. si his cum quo, ff. com mu. diuid.

100 Senensis † quidam habens rem communem cum Romano, uolens illam diuidere an pro socio agere debeat. Dic quòd non, quia alio iudicio aget, scilicet cõmuni diuidundo. pro socio tamen aget ad hoc si fructum percepisset ex re communi, & si partem suam alienauerit aget cũ nouo consorte communi diuidundo, iudicio legis primæ, C. cõmuni diuidundo. Fructus autem ueniunt in hoc iudicio siue percipiantur immediatè à socio, siue locentur colono cõmuni nomine: si autem proprio nomine locentur, damnum erit locantis, interim uero erit commune, l. si quis, ff. communi diuidundo.

101 Quero † de casu an inter illos, qui non habent iustã possessionem competat hoc iudicium cõmuni diuidundo. Dic ꝙ non, quia si petitor dicatur iniustè possidere ab hoc iudicio remouebitur, l. communi, ff. cõmuni diuidun.

102 Quero † de re corporali, quam duo, aut plures habent in cõmuni, & eius dominium erat nostrum, nunquid in hoc iudicio ueniat cõmuni diuid. Dic ꝙ sic, ꝙ secus foret in iure hæreditario, quoniam ius hæreditarium est incorporale, sed si incorporalia iura fuerint accessoria corporalibus rebus, tunc uenirent in hoc iudicio, aliàs nõ, cum tangi non possint, l. arbor, ff. communi diuidundo.

103 Sed † si ex uno fonte fuerit constituta seruitus pluribus, ut aquam ducant, tale iudicium experietur cõmuni diuidundo inter se, si fuerit inter ipsos discordia, quia atte prudẽtum aqua pro corporalibus rebus partiri poterit, l. Lucio Titio, ff. de aqua quotidiana & æstiua.

104 Puteus tamen communis venit in hoc iudicio si fuerit & si situs in fundo & terra communi, & facta diuisione plurium cõmunium rerum quibusdam pro indiuisis relictis in cõmuni, an hoc iudicium habebit locum in dictis rebus

bus relictis in communi pro indiuisis. Dic quòd sic, l. per hoc, ff. commu. diuid.

105 Quid † de vicinia habente puteum & porticum communem indigentem refectione, an vnus ex vicinia uolens vitare expensam refectionis possit renunciare usui, & cõmodo suo rei prædictæ. Dic quòd non, ita dicit Speculum iuris, in titulo de censibus, in §. 2. & Alex. in l. Prætor. §. hoc edictum, de damno infecto, & Bal. & Angel. in l. si cum vsufructuarius, ff. de usufructu, & per glo. & Doctores, in c. fi. de capit. qui curiam uendidit, in vsibus feudorum, & per Romanum in singulari suo, nu. 69. incipiente puteus &c.

106 Fructus † vectigalis an ueniăt in actione, & seu iudicio communi diuidundo. Dic quòd sic, quia in dicto iudicio sunt diuidendi, sed non adiudicandi, l. communi, ff. communi diuidundo.

107 An † utili iudicio cõmuni diuidundo quis agere possit, & nòn directo iudicio communi diuidundo, socius, aut frater, qui positus fuit in possessione domus uicini ruinosæ, qui noluit cauere de damno infecto. Dic quod sic. Nã duplex est iudicium communi diuidundo, directũ, & utile: directum tantùm, & vtile tantùm. Directũ tantùm datur in re, quæ fuit & est cõmunis. Et utile tantùm quando res non sit communis datur, l. si quis putans, ff. communi diuidundo: & cessat utrunq; directum & utile, si res nõ fuit nec est cõis, sed si fuit quantumque nõ sit, utile datur, & non directum iudicium communi diuidundo. Quod datur in casu tantùm quando res fuit & est communis ad consequendum partem suam diuisione facienda, firmat glo. finalis, in l. 1. ff. communi diuidun.

108 Quero † de eo, qui fecit expensas in re cõmuni tempore quo erant domini in possessione positi rei ruinosæ ex secundo decreto, utrum modo possit hoc directo iudicio communi diuidundo eas recuperare à te. Dic quòd sic. l. sed si res, cum sequenti lege, ff. communi diuidundo. Et id, quod quis facit in fundo, quem scit esse communem cum Paulo consocio, & pariter, id quod facit in fundo,

quem putat communem cum eo, cum quo non est, uenit in hoc iudicio communi diuid. Id autem quòd fit in fundo, quem putat esse proprium, & ucrè commune est, non uenit in hoc iudicio, sed possessori retentio datur, qui etiã transit in singularem successorem, l. hoc iudicium, & per Bar. & alios ibi, ff. communi diuid.

109 Queritur † si uni ex sociis posit sufficienter renunciare nouum opus, & ei soli liceat. Dic quòd sic, si nunciatio ex parte eius, cui nunciatur sit in rem, & ex parte eius, qui nunciat sit in personam. Ideò omnes socii debent nunciare, l. de pupillo, §. si plurium, ff. de noui oper. nunci. quo edicto si fiat contra denunciationem, oritur interdictum, per quod agitur ad demoliendũ, etiã si aduersarius habuerit ius faciendi uel ędificandi, l. ędibus,
110 §. interdictum, ff. de noui oper. nunciatio. Et † licèt aliàs ædificans teneatur desistere ab ædificatione, facta sibi nunciatione, & si ipse nuncians non habeat ius nunciandi, non tenebitur desistere, l. prætor ait, §. ait prætor, ff. de no. oper. nunciatio. Et fallit si ex facti euidentia appareat nunciantem nullũ ius habere in tali nunciatione, quia tũc poterit sperni talis nunciatio, ut firmat Bartolus in l. 1. in sexta oppositione, ff. de noui oper. nunciatio. Adde amicũ meum Hyppolitum Marsilium ad hoc multa allegantem in rubrica de probationibus, num. 167.

111 Ex † triplici causa nunciatur, aut naturali, aut publica, aut impositicia, uidelicet si quid fecisset contra seruitutem ædibus suis impositam, ut in l. ædibus, §. interdum, &
112 in §. Sextus Pedius, ff. de no. oper. nunciatione. Et † an ille qui simplici uerbo nunciat, si habet possesionem, illam tacitè perdat. Dic quòd sic ipso iure, l. 1. §. operis, ff. de noui oper. nunciatio. Secus si per Prætorem, aut iactũ lapilli; & contra eum qui ædificat spreta nunciatione, quæ in rem concipitur, & non in personam, l. prætor ait, ff. eodem titulo.

113 Queritur † si agens interdicto, quòd ui, aut clam, aut uti posidetis posit experiri, & cõpetat sibi hoc prætoriũ

ædictum

ędictum noui operis nunciatione nè dum pro ædificatione,sed etiam pro immissione,ut in l.de pupillo, §.sed & si ædes,& in §. meminisse,ff.de no.oper. nunciatio. Resi-
114 cieti † uetus ædificium,nouum opus non nunciatur, quia solum habet locum in nouo ædificio & opere, & ad opera quę cohęrent solo,& non ad alia,ut in l.1.§.hoc autem ędictum,ff.de no.oper.nunciatio.Quod quidem ędictum est principaliter introductum in fauorem priuatorum,& super inde pacisci potest non derogando iuri publico.
115 Et † triplici causa, ut dictum est, fit nunciatio noui operis, scilicet iuris nostri conseruandi causa, uel damni depellendi, aut publici iuris tuendi;& omnes possunt denunciare publici iuris causa tuendi, excepto seruo & pupillo,l.in prouinciali,§.fin.ff.de no.oper.nunciatio.Et cōtra molientem nouum opus succurritur hoc ędicto in factum actione.
116 Queritur † si spernenda sit nunciatio noui operis,& an habeat effectum in riuis,& cloacis,ac in rebus ubi est dilatio allatura periculum. Dic quòd sic,quia Prætor generaliter excipit opera illorum,quorum mora est allatura periculum,l. de pupillo,§.si quis riuos,ff.de noui oper.
117 nunciatione. Quid † si nunciator noui operis sit paratus docere statim de suo iure, an audiri debeat, & de causa cognosci,& infra tres menses terminari. Dic quòd sic,& dictis peractis tribus mensibus auditur ædificator,offerens de opere moliēdo satisdationem suis sumptibus si
118 non rectè ædificauerit. Et † sic opera per inanes denunciationes prohibentur,& rectè consulitur denunciantibus,l.vnica,C.de noui oper.nunciatio.& l.stipulatio, ff. eod.Vbi etiam habetur,quòd si pluribus denunciatur,omnes tenentur satisdare,& si plures nuncianr, debent omnibus,aut uni pro omnibus satisdare; & stipulatio tūc simpliciter concepta ad omnium īterresse refertur,& datur hoc ędictum contra hæredem ad patientiam,& non ad impensam.Hoc.n.interdictum est in rem scriptum, & transit in singularem successorem,l.penul.& fin.ff.de no.ope.nunc.

116 Quid † de existente in magistratu an ei fieri possit denunciatio noui operis. Dic quòd non, sicut non potest in iudicio conueniri, sed datur consilium sibi protestari se uelle ipsi facere talem nunciationem finito officio & magistratu, & secuta postea nnnciatio, tenet retrò ad diem protestationis, ut opus prefectum destruatur factum post protestationem, l. de pupillo, §. si quis, ff. de noni operis nunciatione &c.

Finis Libri Tertii.

LIBER QVARTVS DE RE NAVALI,

ARGVMENTVM.

De Alimentis, & cibarijs, ac stipendio dandis nauigantibus in classe.
De Alimentis legatis, &
De Fide seruanda.

1 IN classe prudētissimi Duces fidos ministros † habere debēt, qui ministeria faciāt necessaria degentibus in classe, & nauigantes cū ipsa debito stipendio conuentos cum reliqua turma bene tractare remigantium, & seruientium in ipsa classe, & mercede dignis satisfacere, & benè meritos præmiare: Vox enim oppressorum, & merces retenta laborum, innocentumque sanguis occisorum, exclamat assiduo ad Deum iustitiam & uindictam. Nam Deus cūcta scit, & habet ante oculos præterita, præsentia, & futura; & omnes exaudit prçcantes, & nemini delinquētium parcit Diuina iustitia sua.

2 Et † habent Duces suos in classe uectos alimentare, & illos placido vultu persæpe consolari promissionibus largis, iuxta illud Nasonis, Poetæ Sulmonensi. *Pollicitis Duces quilibet esse potest.* Prout faciunt Medici, qui sanitatem promittunt cunctis, iuxta illud Poetæ Venusini.
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

3 Optimi † quidem bellorum Principes, & Ductores classicæ gentis tenentur suos optimè pertractare in cibis, & stipendio; duobus saltem & tribus in qualibet hebdomada diebus dare illis carnes ultra alia cibaria; & in reliquo tempore eosdem pascere leguminibus uariis cum pane, biscotto nuncupato, & uino, seu aceto mixtis cum aqua potabili.

4 Et † continens Cato cibariis utebatur, quibus uescebātur

tur Remiges, incumbendo uirtuti, & gloriæ; odens auaritiam, & libidinem; ob quas sibi inimicãtur populi Martia les uirtutis amici.

5 Et † si Chares Dux electus Atheniensiũ contra Philippum Macedonum Regem, patrem Magni Alexãdri, classe inuectus in amicorum suffragium Byzantii rupto, & capto Molosso cũ exercitu Attico, transacto Elesponto, ut occuparet Cheronense, Pyrinthium, & Byzantium cum classe amicos libidine, & auaritia non afflixisset, habito ab illis odio magno, nõ fuisset necesse Atticis, reuocato Charide eorum Duce, mittere suum Phocionem uirum continentissimum & prudentem, in omni doctum militia, amicorum deprecationibus cum classe mittere in ipsorum præsidium Byzantinorum, qui extra vrbem Byzantii celeriter inuectus cum classe fuit castrametatus: quem Byzantini, Dyone hoc cum toto Senatu procurante, perorarunt, ut intra ciuitatem castrametaretur cum exercitu; & ut amicis morem gereret intrauit Byzantium cum exercitu suo; ubi modestè, prudenter, & continenter permansit cũ gente sua, & hostes bello fugauit extra Elespontum, liberatis amicis ab obsidione; captis ex Macedonibus nauibus multis, & castris; dato uasto in terra hostili.

6 Suos † semper tenẽdo milites in assiduo exercitio nè pigrescerent, & ociosi permanerẽt, & ut hostes fierent Veneris. Iuxta illud Ouidii de remedio Amoris, Scribentis.

7 *Ocia si tollas periere Cupidinis arcus.* Publius † Scipio Nasica nè sui milites pigrescerent, quantumque non indigeret nauibus, fecit per milites suos ligna præparari prò classe, quam artè construxit, nè sui debilitarentur ocio

8 in stationibus suis. Et † dum foret penuria habendi milites pro classe, poterit armari militibus exercitatis in equis, exemplo Lysippi Lacedęmonii, qui fuit Dux in suffragium missus Syracusanorum, & arte tali ingentem classem armauit uiris sui equitatus, & contra Athenienses pugnauit, & uictor permansit, liberatis Syracusanis ab obsidione; ex pugnato & capto Palmyrio cum magna preda, mul-

multorum ex hostibus, secuta cęde & captiuitate, sublata il lis occasione habendi uictum.

9 Legatum † alimentorũ, quomodo detur, quæsitũ à me fuit, & re spon di arbitrio boni uiri, scilicet Iudicis, l. continuus, ff. de uerbor. obligatio. personarum inspecta & attẽ ta conditione dabuntur alimenta, l. alimenta, ff. de alimẽ tis & cibariis legatis.

10 Quero † de casu occurrẽti, si mulier cui legata sũt alimẽ ta, & ut sit domina & massaria bonorum in domo mariti, an teneatur pro sibi datis pro alimentis ad grauamina & onera imposita per cõe. Dic quòd sic, & si nõ habuerit pro uictu, solutis onerib. prędictis de rebus sibi legatis pro ali mentis, an potuerit de iure uẽdere massaritias & alia bona legãti, & de pretio eorũ uiuere. Dic ꝙ sic, l. quero, ff. de usu fructu legato, & l. diuus, ff. de pet. hær. & per Bal. in l. si mari tus, ff. sol. matrim. & l. qui bonis C. qui bonis cedere poss.

11 Et † est notandum, quòd Vidua honestæ uitę, faciens honorem marito suo defuncto, alimentari debet in bonis mariti, & de bonis uiri sui mortui, nisi habuerit unde aliun de uiuere possit: & an in domo uiri uel extra domum sit alenda mulier habetur per Doctores in l. 1. §. exactio C. de rei uxoriæ actione, & per Aretinum institu. de actio. in §. fuerat, & per glo. Bar. & Imol. in l. diuortio, ff. solu. matri. & in l. si diuortio, ff. de uerborum obligatio.

12 Debentque † alimentari pupilli de bonis suis, & nõ tu torum suorum, ut institu. de suspectis tutoribus, §. si quis tutor, & l. ius alimentorum, ff. vbi pupillus educari debeat.

13 Et † tenetur Iudex decernere alimenta pupillo mode ratè, nè totum redditum sui patrimonii in illis consume tur, sed quòd semper aliquid supersit ex eis, & tutor recu perabit expensas de suo factas pupillo etiam pauperi, si ue nerit soluendo, ut tenet Bar. in dicta l. ius alimentorum, ff. vbi pupillus educari debeat.

14 Et † si pro alimẽtis quis promiserit alicui decẽ annua stipulatio erit multiplex, quia facta est super re de sui natu ra transitoria ad hæredes, l. cũ hi, § modus, ff. de trãsactio.

15 Et † hæres ad domum legatarii tenetur portare pecunias alimentorum, non autem frumentum, uinum, & similia, l. 1. ff. de alimen. & cibariis legatis, & l. item illa, ff. de constitu. pecunia, & per Speculum in titulo qui filii sint legitimi, in uersiculo, & nota quòd alimenta &c.

16 Et † habent anxiè curare optimi classiū Duces, nè in sua classe deficiant necessaria tam pro uictu, quàm pro bello; considerando itinera longa, & qualiter hostes semper peroptant sibi nocere.

17 Et † Chares Aletta, Dux Lacedæmoniorum cibariis bellando contra Thebanos transnauigantes cum nauibus suis, quasdam ex liburnis suis exonerauit; positis in dromonibus cibariis, & inde exoneratas pondere liburnas, impulit in hostes, ut uelocius cum illis pugnaret, ipsas insequendo cum reliquo suarum nauium; & arte tali commisso post prelio nauali, uictor fuit; & oppulentum uictum unà cū ingenti preda quesiuit.

18 Audaces, † & fideles esse debent nauigantes in classe animo inuicti, quoniam, præter hostes, mare est sibi acerrimus hostis quando mouetur tempestate uentorum, & in eo sunt bestiæ multæ hostes humanæ naturæ.

19 Magnus † Alexander interrogauit decem sapientes urbis Sabbæ, si terra, uel mare plures nutriret bestias; probè responderunt terram: quia mare est pars terræ, & benè discunt adorare Deum illi, qui nauigant ęquor.

20 Intrando † classem, celebrata primitus missa Sancti Spiritus, hæc uotiua dicatur Oratio flexis genibus, pura mente, & firma fide. Iussisti domine Iesu Christe, Discipulos tuos ascendere nauiculam, & præcedere te trans fretum: & tu Domine ascendisti nauiculam & transfretasti mare, & peruenisti in ciuitatem tuam. Ita digneris hanc classem tuam saluam fore & tutam, ut nauem Discipulorū tuorum, & Petrum deambulantem in aqua seruasti. Et placatus Dominus succurret bonæ menti humilium præcantium, & firmiter credentium: quorum preces exaudit & non contemnit Deus, & fides seruat fideles rectè creden-

tes,

tes,cuius meritũ eſt credere id,quod nõ uidetur;& ſeparat fides fideles ab infidelibus,Euangelio teſte ibi.Quia uidiſti Thoma credidiſti,Beati qui non uiderũt & crediderũt.
21 Nam † fides eſt omnibus,& hoſtibus quoque,ſeruanda;& proprium eſt ius rationalium omnium ſeruare fidẽ, & eſſe debet in hominibus tanta uirtus,fides , & conſtantia,potius uitam perdere,quàm fidem fallere,ſi ſibi ab hoſte ſeruata fuerit,capit.eſto ſubiectus,95.diſtinctio. & cap. peruenit, extra de iure iurando , & ut dictum eſt, fides eſt illa,quæ ſeparat fideles ab infidelib. & nulla eſt maior infamia,quàm fidẽ fallere, Fide obligatur Omnipotẽs Deus, qui diſcrimen non facit inter ſimplicẽ loquelã,& iuramẽtum,c.1.& per glo.ibi. extra de pactis, & quia de fide tractatum ſpecialem compilaui in libro antiquæ, illuſtratę, & inſtauratæ militiæ terreſtris,ulterius hic non me extendam &c.

Finis Libri Quarti.

LIBER QVINTVS DE RE NAVALI,

Repre-

ARGVMENTVM.

De Prouisione Ducum Clasium necessaria.
De Nundinis. &
De Represaliis.

SAPIENTES classium Duces, suis prius benè munitis nauibus cum uiris expertis, & aliis necessariis de
1 bitis annonis, &† munitionibus pro uictu, salute, & pugna classica & classis defensione, ut firmat tex. in l. 1. C. de clasficis libro quarto . & in l. 1. C. de nauiculariis & seu naucleriis publicis spect. deport. libro 11. unà cum maritimis itinerariis in carta arte pictis: sæpe loca considerantes, in quibus nauigant cũ classe sua probè munita, etiam cum tabulatis duplicatis interciatis, triplicatis, & quadruplicatis in puncta. aut rotunditate, astu & arte factis, defensoriis probè aptatis in medio tabulati lana uel penna plenis, pilo, aut bombice; cũ tormẽtis, armis, & clipeis suis bellicis factis causa naualis belli; tam pro offensione hostium, quàm defensione suorum in classe degentium: ut se, suam classem tueri ualeant ab hostilibus machinis, & ab illorum instrumentis bellicis; habendo in prõptu necessaria quæcunque prouidè pro pugna parata, omni à se semota inertia hostis accerrima bello, & inimica uirtuti, & ualde nocua classi; ut contingit Anono Duci classis Carthaginensium, cuius classis periit ignauia sua. Tenẽ
2 tur † quoque Excellentes nauium Reges optimè prouidere pro futuris periculis, quæ momentanea sunt in mari ubi pictas & misericordia cessat bellantium; & ex se satis probat & docet ipsa fragilitas ligneæ nauis, ut in Odis cantat Poeta Venusinus Horatius.

Illi

Illi robur, & æs triplex Circa pectus erat
Qui fragilem truci Commisit pelago ratem;
Qui uidit mare turgidum, & monstra natantia.

3 Audaces, † expertos & diligentes, animosos & feroces nauigantes esse debent in pelago, & in omni bello; quos sæpe iuuat fortuna, & repellit inertes & timidos. iuxta illud Poetę, in decimo Aeneidos. *Audentes fortuna iuuat*, &c.

4 Cauendum † est à pugna maritima, quæ in longum duci debet quantum fieri potest, ni legitima causa urgeret, & cõmitti nõ debet nisi præmẽte necessitate soluta legibus. Nam temerè est & inanè pugnare more beluarum non urgente necessitate, sed illa præmente certandum est pro libertate, totis uiribus, ingenio, & arte; ut gloriosa Victoria sequetur.

5 Nicia † Dux Carthaginensium, in re doctus militari, probè consuluit Demosthenem alterum Ducem Atticæ Classis, nè temerè pugnaret contra Syracusanos, & quòd bellum differeret expectando tempus, & pertractando pacem; & quòd omnes artes prius experiretur antequàm ueniret ad naualem expeditionẽ: quo sano Nicię spreto per Demosthenem consilio, pugnauit Demosthenes, & uictus permansit à Syracusanis, Duce Gilippo Thebano in omni experto bellorũm genere.

6 Et † cum Pompeus, & Cato Vticensis fuissent in sententia bellum differre, & id regi tempore contra Cæsarem, & exercitum suum collocare propè classem amicam ad res futuras, dissentientibus iuuenibus militibus Pompei auidis pugna ab opinione tantorum Imperatorum Pompei Magni, & Catonis Ducis pompeianæ classis: & commisso bello secuta fuit uictoria Cæsaris, ut aliàs latius dixi in lib. antiquæ, illustratæ, & instauratæ militiæ, in Tractatu De aciebus ordinandis in prelio.

7 Et † dum Lucullus tutò applicuisset Cyprum cum classe hiemali tempore, & audiuisset hostes sibi insidiari in locis quibusdam occultis maritimis; iussit arte naues suas trahi in terrã, scribendo amicis, ciuitatib. ibi uicinis, ꝗ dẽrẽt.

O ipsi

ipsi pro classe afferre uictũ & necessaria pro uallo, quoniã ibi castramentari per totam hiemem & ver futurum, & ultra intendebat; & res portarunt aptas ad uallũ, & ad hiemãdum: quo præscito per hostes se amouerunt ab insidiis, & aliò nauigarunt; & inde Lucullus naues de nocte reduxit in aqua, & tutò nauigauit Cyprum, & Rhodũ cum classe, quam mox iunxit cum Rhodiano nauigio; & contra Chios nauigauit & Cyndios, quos ad rebellionem induxit contra Ptolomeum Regem Aegypti: qui postmodum bellarunt contra Samios, iuncti cum classe Luculli, & capto Epygono tyranno Collophoniorum, à tyrannide liberauit Lucullus Collophonios, in omni doctus bello, & fortunatus.

8 Qui † Regem Ponti Mithridatem non quidem bello & fama obscurum marte experto pluriès rupit in terra & in aqua apud Aletum Troyde locum, & post fuit aggressus Neoptolomeum Regem Aegypti, & apud Thenodum, quoniam ibi firmauerat stationem suæ classis, quam inuasit cũ quinquereme Rhodiana, ducta ab Adamagore uiro experto Romanorum amico: qui celeri uelocitate impetum fecit in hostes cum rostro ferrato sui nauigii, contra quem iussu Regis Ptolomæi uenit Dux classis Aegyptiacæ; & dubitans Demagores de rostro ferratæ ponderosæ nauis dicti Ducis, noluit cum prora petere nauem hostilem, & propriã nauẽ uertit ut fugiẽte; ad effectum, ut illã percuteret in puppim cũ difficultate & consilio tali ictus fuit leuis in illa parte nauis, quæ cooperta, & à mare reliquæ naues uenerunt ad bellum, & suos tunc animauit Lucullus ad pugnam alta uoce, ita quòd hostes uertit in fugam, & se postmodum iunxit cum Sylla, qui transiturus erat per Cheronesium; & tutò cum tota classe & suis discurrendo perrupit nauali prelio Mitilenos, qui tunc erãt rebelles Romanis, & ipsos Mitilenos fugauit & obsedit in patria sua; & tunc Mithridates se contulit ad mare Euxinium.

9 Et † arte de die nauigabat Lucullus ad Helæam obsidẽdo Mitilenos, hostibus illum uidentibus, & de nocte redibat cum classe ad obsidionem Mitilenæ, & ibi cum silentio

caute

cautè morabatur ita, quòd induxit Mitilenos exire ciuitatem credentes abiisse Romanos, & temerè & sine ordine fuerunt progressi ad uallum Romanorum pro preda, quo uiso per Lucullum ilicò exiuit cum suis de loco insidiarũ, & fuit adortus Mitilenos, quorum quingentos occidit, ultra predam seruorum sexmillibus captis ex hostibus.

10 Et † marte pulso Mithridate Rege Ponti per Lucullũ, qui cum hostili capta preda transiuerat absque metu ullo ante exercitum Mithridatis, ipso Mithridate mœsto manẽte cum suis spectantibus predam iam factam per Romanos, procurauit repente Rex Mithridates maturare fugam per mare Egeum, Aristomaco Duce suæ classis, quem Lucullus per insidias rupit nauigantem ad Regem experto classico bello, & illum captiuauit unà cum millibus decem barbareæ gentis, ductis in classe Mithridatica.

11 Et † dũ Rex Mithridates fugeret ad mare, misso ꝑ terrã exercitu, qui se obuiauit Lucullo, & Lucullus contra illum impetum fecit & destruxit apud Granicum fluuium, uiginti millibus cæsis, & reliquo captiuato pro parte maiori; & post cum uictoria iuit Lucullus ad Syficum, & uisitauit amicos.

12 Victo, † & pulso pluriès Mithridate Rege Ponti, & Bithyniæ per Lucullum, congregata ingenti classe in Cylicio, & audito per ipsum Lucullum decem quinqueremes Mithridatis nauigare in Lemnum. ilicò in altũ marc procesfit Lucullus cum classe, & cepit nauem prætoriã Mithridatis, occiso Isidore Duce clasfis hostilis, & in reliquas naues mithridaticas morãtes ĩ anchora propè littus, postmodũ incesfit uoluẽdo proras cũ uictoria, & barbari naues in terram traxere intestino pauore; uiso Lucullo qui cõtra ipsos accedebat impetuosè, & facto cũ nauib. ipsis uallo, pugnabãt intra illas cõtra Romanos, qui loci natura, & ob loci difficultatẽ capiẽdi ualli cincti cũ cathenis, & tabulatis pro pugna probè firmati, patiebantur ualde Romani non ualentes circuire hostes ob nauium Luculli pondus & magnitudinem illarum, quo uiso per Lucullum ilicò à parte

illa, quæ se aliquantulum extende bat in mare, posuit expeditos milites in terra; & hi post terga fuerunt hostes adhorti, quos in fugam euerterunt, multorum ex illis secuta cæde, & cathenas postea inciderunt nauium hostium: quæ insimul concussæ fuerunt, & in rostris ferraris nauigii Romanorum cadenres hostiles naues, ruptæ permanserunt.

13 Et † tunc Marius ille, qui per Sertorium datus fuit Mithridati pro Duce classis captus extitit, præter alios captiuos, & uersus fuit Mithridates iu fugã cum sua classe, quę incidit in scopulos propter tempestatem, ubi fracta permansit; & Rex pro ultima salute confisus in modica pyratica fide, non ualens aliter euadere; corpus suum posuit in parua nauicula cuiusdam pyraræ, & pręter omnem spem ductus fuit in urbem Heracleam.

14 Legitur † Romanos rerum dominos, pro quiete & salute populorũ suorum in uariis mũdi partibus, & Prouinciis maritimis tenuisse classem, Britannicam uidelicet, Seleucenam seu Seleuceriam, l. vnica, C. de clasicis lib. undeci. & l. Seius Saturninus, ff. ad trebellianum senatus cõsul. & assiduò custodiam tenebant littorum, ut in titulo de littorum custodia, libro undecimo.

15 Equidẽ † sunt priuilegiati illi, qui putauerint nauim extruendam, uel armandam, aut emendã pro tali publica utilitate, l. qui in nauem, ff. de priuilegiis creditorum.

16 Queritur † si excusantur nautæ à muneribus publicis. Dico quòd non regulariter, nisi habuerint speciale priuilegium à Principe, l. 1. C. de nauticis non excusandis, & l. 1. C. de nauticis Tiberinis, lib. undeci. quantumque regulariter quinquennalis uacatio & immunitas concedatur nauicularijs, oleariis, balatariis, & mercatoribus; qui partẽ sui patrimonii contulerunt, l. Nauiculatii, ff. de muneribus & oneribus. &c.

17 Er † quia ad nundinas accedunt Mercatores, & nautæ generaliter; & homines populorum uariæ nationis, & Regionum Orbis cum mercibus suis, propterea quædam de nundinis in hoc Tractatu utilia & necessaria anotare de-

decreui ad communem utilitatem Populorum mercantiũ & nauigantium. Quædam autem ciuitates, & loca habent priuilegia à Principibus faciendi nundinas, ut ciuitas Rauennæ patria mea habet tale priuilegium antiquo tẽpore, quo si non usa fuisset per decennium, an perdat illud per non usum. Dic quòd sic, l. vnica, C. de nundinis, & per Bartolum in l. fin. ff. de constituta pecunia.

18 Prædictis † accedit quòd ille qui habet amplum & largum priuilegium, ut sunt nobiles de Capua in Regno Neapolis, & quidam Barones in dicto Regno suo Regi fideles; si eo usi fuerint per decẽnium priuilegio strictè, non potuerint postea illo uti largè, si casus euenerit infra decenniũ, & fuerit transcursum decennium illo non uso habetur per Bar. in l. vsum aquæ, C. de aquæductu, & l. fin. ff. de uetcranis, & in l. 1. C. de his qui sponte munera subeunt, & per Cynum in l. voluntarie, C. de excusatione tutorum.

19 Quero † si de rebus emptis in nundinis sit soluẽda gabella, etiam si post ex interuallo extrahantur de ciuitate. Dic quòd non, quia nundinæ debent esse liberæ, tutæ & securæ, tenet Bal. in l. vnica, C. de nundinis; ut latius dixi in Tractatu de gabellis & publicanis. Et tutæ esse debent nũdinæ pro accessu, & recessu, & hoc locum habet in nundinis tantùm factis Principis auctoritate, & uirtute sui priuilegii per ipsum Principem concessi ciuitatibus, & locis sibi subiectis: & locum non habet in mercatis non factis auctoritate Principis. Nam mercati fieri possunt Populorum uoluntate, & sine Principis auctoritate, l. vnica, C. de nundinis; & in authentico nè fiant pignorationes.

20 Et † soluentes gabellam in loco ubi fiũt mercati Principis auctoritate, & principali priuilegio facti & cõstituti, ibi arestari non possunt regulariter, nec represaliari, tenet Baldus in c. pri. in titulo quæ sint Regalia, in usibus feudorum; & per Odofr. in auth. habita, C. nè filius pro patre.

21 An † uenientes ad nundinas arestari, & represaliari possint ex causa debiti, uel ratione pedagii, uel territorii pro eorum persona, uel mercibus, uel ipsis uenientibus ad

nun-

nundinas imponi posſint datia & gabellæ. Dic quòd non, quia nundinãtes liberi eſſe debent in acceſſu, & receſſu, ut ſupra dixi; nec ab ipſis aliquid capi poteſt pro repreſaliis, l. vnica; & per Bar. & Bal. & ſcribentes ibi, ff. de nundinis. fallit tamen in delictis commiſſis, & in debitis factis in ipſis nundinis. fallit & in exulatis & bannitis, licèt illegitimè, & iniuſtè fuerint exulati & banniti. &c.

22 Et † quia ſuperius quædam dicta ſunt de repreſaliis, igitur Repreſaliarum materiam hic modo ſubnectam pro communi populorum utilitate. Repreſaliæ autem ſunt cõtra ius naturale, & paci contrariæ, ac initium guerræ, ut dicit Baldus in c. fina. de treuga & pace: & pulchra ad hoc collegit D. Mattheus de Afflicto, inſignis & laborioſus doctor Neapolitanus, pro quo tenetur Regnicolæ Regni Siciliæ rogare Deum pro ſua ſalute; in conſtitutione violentias, in primo notabili, ubi plura allegat.

23 Repreſaliæ † ſunt in Regno Siciliæ prohibitæ ex regia prouiſione, incipiente, Pacis cultum, cum ſequenti Conſtitutione, Comes; & ex Regis Ferdinandi recolendæ memoriæ pragmatica, concordantibus cum iure communi, ut authen. nè fiant pignorationes, & in authen. omnino, C. nè uxor pro marito, habetur ꝑ Bal. in l. nullus, C. de iudæis & per tex. in c. vnico, de iniutiis in 6. & in l. Prouidendũ, C. de decurionibus lib. 10. & in l. 1. C. ut nullus ex uicaneis, lib. undeci. & puniuntur contrafacientes ut in dictis regiis prouiſionibus, & ibi per Afflictum. Et ſic nullus pro debito alterius grauari debet, neque pro damnis illatis.

24 In † Regno Siciliæ punitur ille, qui propria auctoritate, & abſq; Principis licẽtia, repreſalias ſiue preſalias fecerit, in pęnã medietatis omniũ bonorũ ſuorũ etiã feudalium; & applicantur fiſco per ſententiam, ut in conſtitutione Comes præallegata, & in pragmatica Inclyti Regis Ferdinandi; & ius Authenticorum imponit pœnam quadrupli, ut in authen. nè fiant pignorationes propria auctoritate pro aliis perſonis.

25 Pro † debito uniuerſitatis etiam debito fiſco, non

poſ-

posſũt dc iure fieri repreſaliæ, neque executio contra unũ de vniuerſitate,niſi pro parte ſua,& niſi eſſet inſolidũ obligatus cum aliis,authen.omnino,C.nc uxor pro marito.dicebat D. Andreas de Iſernia in conſtit.Regni Siciliæ,incipiente,Pacis cultum, & in ſequenti conſtitutione,incipiẽte, Comes: & per Afflictum ibidem colum.12.ibi,tertiò nota:ad hoc malè ſeruant Officiales & exactores functionum & pecuniarum fiſcalium,quia pro fiſci debito grauãt indebitè & iniuſte particulares de perſona, & in rebus, & capiunt beſtias particulatium, & bona ſua pto tota uniuerſitate debitrice,contra omnia iura ciuilia & canonica,dãnantes abuſione hac ptoprias animas, committentes in leges ut citius ſatis fiant. Idem tenet Baldus in c.pri.§.fin. in titulo de pace iuramen.firman. & Albericus de Roſate in l.Princeps, ff.de legibus.Nec ciues pro pattia ſua aliò incolatum ducentes,telicto patriæ propriæ incolatu & habitatione repreſaliati de iute debent pro patria, ut inferius dicam nume.28.

26 Quero † ſi petuntur à Principe,quòd fiant reptcſaliæ & antequàm concedantur in caſu neceſſario in ſubſidium & ultimum refugium creditotum non ualentium ex cauſa conſequi ſuum creditum,debi torum potentia,aut alia de cauſa legitima;an debeant citari debitores, & an tres requirantur requiſitiones, uel una pto omnibus,cum petem ptorio ſufficiat.

27 Et † an ſint paſſim concedendæ dictæ litteræ requiſitoriæ pro paruo debito. & dic quòd non, ſed ſi fuetit magnum debitum ſeruabit Ptinceps hanc formam,requirendo ptimò per ſuas litteras auctenticas illius ciuitatis, aut loci officiales,& magiſtratum patriæ,uel habitationis illorum,qui ſunt debitores alicuius ſubditi illius Principis ab eo requiſiti pro remedio recuperationis ſui crediti,ut curatent ſatisfieti pro credito quod petitur,prout ius ſtatuit pro debito & damno paſſo ab illis,qui petunt repreſalias ſibi concedi contra ſubditos officialis, cui directæ ſunt dictæ litteræ requiſitotiæ, cum comminatione,quòd ſi non ſatiſ-

tisfecerint concedentur represaliæ contra homines, & res patriæ illorum, qui sunt debitores, & possunt per Principem postmodum represaliæ ex iusta causa, ut dicit beatus Augustinus in c. Dominus noster, uiges. tert. quęstio. secunda, quod non corrigitur per textum capituli & si pigno rationes, de iniuriis & damnis datis, libro sexto, quoniam fuit sibi denegata & retardata iustitia per magistratū dicti loci secundùm Baldum in c. pri. de milite uassallo qui contumax est, & in l. hoc iure, ff. de iustit. & iure, & per Bartolum in Tractatu suo Represaliarum, & per Angel. in consil. 198. incipiente ex themate; & una sufficit requisitio per literas Principis facta sine alio peremptorio ad constituendum officialem debitoris in mora pro denegata iustitia, uel retardata creditoribus, per glo. in capitulo si Episcopus, 18. distinctio. quia ista requisitio est actus extraiudicialis, in quo sufficit una requisitio sine peremptorio, tenet D. Antonius de Butrio, & Reuerēdiss. D. Cardinalis Zabarella in c. cum causa, de officio delegati; & per Dominicū de Sancto Geminiano, & Archidiaconum, in c. si cōtra, eodem titulo lib. sexto, & glo. in clemen. pri. de hęreticis. Cōsilium tamen est, quòd fiant tres requisitiones, uel una cū peremptorio pro omnibus tribus, si tutò & commodè fieri possunt, antequàm concedantur represalię; & de dictis requisitionibus faciendum est publicum Instrumentum, l. Tres denunciationes, C. quomodo & quando Iudex, & per Bal. in l. 1. C. quando prouocare non est necesse, & per Bar. in l. si finita, §. Iulianus, ff. de damno infecto; & per Io. Andreę post Hostiensem in c. 1. de supplenda negligetia pręlatorum, habetur per Bar. in Tractatu suo represaliarū, allegantem glosam super uerbo, pro una omnibus, de sent. ex communica. lib. sexto. & per Baldum in l. 2. C. quomodo & quando iudex; & solitum est apponi in litteris significatoriis clausula, aliàs iustitia mediante cōcedentur represalię contra uestros subditos. & hoc est iuri & humanitati cōsonum, l. si apparitor, C. de cohartalibus lib. undeci. argumen. glosæ capituli primi, de exceptionibus. Et si non est

appo-

appositum peremptorium, neque ęquipolens talia uerba habent uim peremptorii,& æquipolentis,ut latè scribit D. Matthęus de Afflictis in constitutione Pacis cultum, in ter duodeci.& dec.ter.colum.& in constitutione Edictorū in decimo notabili, & una requisitio sufficit pro omnibus tribus, si dictum esset in ea, unam sufficere pro omnibus tri bus, ut notat Bartolus in dicto suo Tractatu represaliarū, super uerbo Vna pro omnibus, per dictam glo.de senten. excommunicatio.lib.sexto. & quòd una sola citatio seu re quisitio ualebit, ut dicit Bal.post Cynum Pistoriensem, D. Raynerium de Arscêdis de Forliuio,& Bartolum de Saxo ferrato in l.si finita,§.Iulianus,ff.de damno infecto. Vbi po nit,quòd si in citatione seu requisitione poneretur ista clausula, Aliàs termino elapso procedetur contra ipsum ci tatum ad cognitionem, & pronunciationem Iustitiæ. q̃ ista uerba habent uim peremptorii,per legem ad perēpto rium,ff.de Iudiciis,quod secus foret si diceret,aliàs elapso termino procederetur prout ius postulat, quia tunc non haberet uim peremptorii, quia ius præcipit iterum citari. Idem si diceret,requirimus hac requisitione una pro omni bus,secundùm Bartolum ibi.& idem tenet Hostien.in ca- pit.Consuluit,de officio delegati, & Rota Romanę curię in decisione 237. & D. Antonins de Butrio in c. causam, de rescriptis,& Angel.in l.Ad peremptorium, ff. de iudi ciis.Prodest semper peremptorium appositum in una re- quisitione, & seu citatione una faciendis, uel æquipolēs; aut aliud loco peremptorii,uel tertia citatio per interual- lum,aut una cum tribus terminis, uel una cum peremptorio,seu una pro tribus sine peremptorio,& cum commina tione,quòd si non satisfaceret concedentur illi represaliæ iustitia mediante,ut in authentic.Omnino, C.nè uxor pro marito,& per Baldum ibi colum.nona,uersic. sequitur ui- dere de ordine; cum de re ardua & grauis preiudicii tra- ctetur in concessione represaliarum huiusmodi.Ideo requi ritur peremptorium in una citatione pro omnibus tribus, uel tres cum peremptorio in ultima tertia citatione,seu re

quisitione,ut dicit Angelus in dicta l.Ad peremptoriū, ff. de iudiciis; & cum hac sententia ego transeo, quia iustior est,tutior,æquior, & communior;quando commodè & tutò fieri possint sine scandalo dictæ tres citationes, seu requisitiones;aliàs una cum peremptorio,uel eius æquipolēti sufficiet pro omnibus tribus, & actus legitimus fiet.

28 Quero † quid differant presaliæ, & represaliæ inter se,quæ sinonima uidentur,ut adoptio,& arrogatio,& in se differunt.Dic quòd per presalias concessas est data auctoritas tantùm capiendi res,& non personas. & si concessæ sunt represaliæ intelligitur data auctoritas capiendi personas & res,& personæ quæ capiuntur debent postmodum repentè præsentari Iudici,secundùm Bartolum in l. Generali,C.de decurionibus lib.deci.& Baldum, & Albericum in authen.omnino,C. nè uxor pro marito,in tertia colum. & Lucam de Penna in l. 1.C.ut nullus ex uicaneis,& Ioannem Andreæ in regula non debet,lib.6.& Alexandrum de Imola in consil. 27.in 4. uolum. Vbi ponit si ille qui fuit captus, & executus recuperet suum damnum & interesso à debitore,pro cuius causa fuerunt expeditę presalię & seu represaliæ; & per Innocentium in c. Dilectus. de appellationibus, & in c.1.de restitutione spoliato. & Abbatem in c.quoniam,de officio ordinarii, ubi ponit si sunt cōcessæ represaliæ contra Florentinos an locum habebunt in Florentinos habitantes Senis;& habetur per Bar.in l.Prouinciales,ff. de ucrbor. significatio. & Albericum de Rosate in authen.Omnino,C.nè uxor pro marito,& per Afflictum in Regni Neapolis Cōstitutione Pacis cultum incipiente.

29 Captus † ob represalias an detineri possit per capientem in domo propria capientis.Dic quòd non,quia debet ilicò præsentari iudici, ut superius dixi in num.præcedenti 28.secundùm Bartolum in l.Generali,C.de decurionibus lib.deci.& in suo Tractatu represaliarum.

30 Quero † de capto pro represaliis si fuerit relaxatus ut uadat pro pecunia, & tallea pro se & suis sociis detentis

sub

ſub fide,an teneatur redire. Dic quòd ſic,tenent gloſa & Doctores, in l.nam & ſeruus,ff.de negociis geſtis &c.

31 Quero † contra Officialem, qui non fecit inſtantiam & diligentiam in cauſa repreſaliarum nè committerentur repreſaliç,an agi poſſit ad intereſſe;& an captus ob repreſalias recuperet per ipſum ſolutum , & damnum & intereſſe ſuũ ab eo,cuius cauſa cõmiſſę fuerunt repreſaliæ,& an propria auctoritate capere poſſint hac de cauſa homines loci,in quo ipſe captus eſt.habetur per Alex.in l.2.§. Item ſi in facto,& Ioan.de Lignano in tractatu ſuo Repreſaliarũ .

32 Quero † ſi conceſſæ ſunt repreſaliæ contra ciues Spoleti,an poterint pro dictis repreſaliis capi illi,qui nati ſunt & habitant in caſtris territorii Spoleti,ſeu in caſtris Spoleti.Dic quòd non,cum illi non ſint ciues Spoleti,& ex ciuitate orti non ſint, dictum eſt ſingulare Baldi in l.ſi in aliquam,ff.de Proconſul.& legatis.& de materia hac repreſaliarum habetur pręter Tractatum Bartoli repreſaliarum, in l.& omnino,C.ne uxor pro marito.

33 Quero † de naui an ſit adeò priuilegiata,quòd retineri non poſſit de iure pro repreſaliis, neque pro debito gabellarum,mercium uectarum in ipſa,tenet Bartolus,quòd ſic,in l.1.C.de nauiculariis,lib.undec.Vbi dicit,quòd nauicularii ſeu naucleri non tenentur ſoluere gabellas pro mercibus,nec retineri de iure poſſunt pro paſſagio, & gabellis mercium,l.vnica,C.de nundinis.

34 Et † an repreſaliæ conceſſæ, uel concedendæ contra clericos ualeãt.Dic quòd nõ,c.1.de iniuriis, libro ſexto.

35 Et † an forenſis effectus ciuis alicuius ciuitatis,capi poſſit de iure pro repreſaliis conceſſis antequàm eſſet ciuis contra ciuitatem, cuius poſt ſuit effectus ciuis . Dic ꝙ non, ſecundùm Bartolum in l.penul. C. de fideicommiſ.

36 Neque † poſſunt repreſaliari qui habentur pro ciuibus uirtute repreſaliarum inductarum contra ciues,ſecundum Baldum in l.ciues,C.de appella.& in l.quædam , C. de fideicommiſſis.

37 Neque † de iure poſſunt Oratores, ſeu Legati,aut Am

basciatores, neque eorum famuli, & res, bona, uestes, & equi detineri & capi pro represaliis; neque offendi de iure possunt in aliquo loco etiam hostium, l. 1. C. de legationibus, & per Bar. in l. 1. ff. ad legem Iuliam maiestatis, & in l. conuentionum, ff. de pactis, & in l. si quis legauerit, & per Bar. ibi, ff. de legatis secundo, & in l. 2. ff. de iudiciis, & per Bal. in l. Administrãtes, §. corũ, ff. de excusationib. tutorũ.

37 Queritur † quis probetur esse Legatus seu Ambasciator, cum non credatur sibi dicenti se esse Legatum talis ciuitatis, uel Principis. Dic probari per litteras, sine quibus non crederetur illi, nisi foret Cardinalis domini Papæ Legatus, cuius uerbo simplici credendum est, ut dicit Bartolus in l. Pallatinos, C. de collatio. fundorum, lib. undeci. & in l. 1. C. de super indictis, & per Baldum in l. si qua, C. de Episcopis & clericis, & per tex. in cap. Nobilissimus, 97. distinctio. & per glo. in c. sicut, extra de sententiis excommunicatorum; & per Innocentium in c. cum dilectus, il primo, de accusationibus; quod procedit in legatis non electis data opera: quia electi data opera non gaudent priuilegiis legatorũ, l. vniuersi, C. de legationibus, libro decimo.

39 Et † an conueniri possint legitimè Legati in loco, ad quem uadunt, pro debitis ante contractis, uel pro possessione per anteà adepta. Dic quòd non, sed benè possunt pro contractibus post factis in dicto loco, & pro possessione post accepta, l. 2. §. 1. & per Bartolum ibi, C. de legatio. lib. deci. & per glo. & Doctores in l. Paulus, ff. de solutionibus, & per Baldum in l. 1. C. de nundinis.

40 Coguntur † . n. de iure Legati litigare, & conueniri corã Iudice ordinario, & ẽt arbitro in casib. quibusdam, l. non distinguemus, § Item si quis, & per Bartolum ibi, ff. de arbitris; & in quantùm subest necessitas ex causa, l. si restituatur, §. sed si dies, & per Bartolum ibi, ff. de iudiciis.

LIBER

LIBER SEXTVS

DE RE NAVALI,

Plu-

ARGVMENTVM.

De Obedientia habenda in Classe.
De Militaribus gestis egregijs.
De Occultis Regum Consilijs & Archanis.
De His qui deiecerunt uel effuderunt.

EST ordo seruandus in cunctis,& præcipuè in re bellica,in qua legimus
1 paucos,ordinatos,expertos,& obedientes † Duci suo milites,indoctā multitudinem superasse; ut de Themistocle Atheniensium Duce legitur pugnante parua manu Græcorū militum expertorū contra Xersem & eius indoctam multitudinē apud
2 Salaminam,ut aliàs supra dixi. Crotonienses † autem millia centum & uiginti indocti fugati fuerunt à quindecim duntaxat millibus Locrensium, Duci suo parentium.
3 Heraclius† enim cum immensa classe incredibilis numeri Septingentum & trium millium hominum inobedientum Duci suo,ad Vrbem peregit cum agmine littora aggressus,& inde territus fuit occursu unius Comitis marini,& uersus in fugam,una arepta nauicula,solus Carthaginem rediit,ubi mox periit militari manu suorum militum inobedientium.
4 Curandum † est omni studio habere milites obedientes, quia obedientia est uera Regum Corona præclarissima;& Reges sine obedientia dicuntur esse sine corona, & nō Reges,sed sunt priuati,& de priuatorum numero connumerari tunc meritò possunt.
Et † sic est anxiè curandum habere in exercitu, & classe obedientiam suorum militum, ut Regia tueatur corona.

Nobilesque

Nobilesque & expertos milites honoris cupidos pro con silio & bello, qui pollēt uirtute, ingenio, & arte, unà cum utroque medico scientissimo, & aliis expertis uiris in exer citio & ministerio nauali, c. fin. 29. distin. & c. contraria, de consecratione, distinctione 5.

6 Gloria † equidem maxima fuit & immortalis Attilii militis Cæsaris, qui in bello nauali strenuè pugnando iussu sui Imperatoris apud Marsiliam dextera manu detinuit unam ex hostium nauibus, & uolens illam ingredi, fuit sibi truncata dextera manus, & ilicò cum sinistra & trunco re tinuit nauim & scutū, quo hostes pcutiebat in uultū ferocissimo aspectu & uoce terribili. Ita q; illos in terrā deiecit, & hostiū nauē cepit, & mersit gloriosè; & Cæsar tunc uictor extitit nauali certamine, sua & suorum uirtute militū.

7 Gloriosus † fuit & Cynagarius miles Atticus, qui prose quendo hostiles naues fugientes, unā ex illis ponderosam & onustam detinuit dextera ut sui peruenirent ad hostes, & illam non dimisit, nisi prius amissa manu, quæ sibi ab hoste truncata fuit, & nauim eandem detinuit sinistra; & simili modo hostili ferro incisa fuit, & tunc dentibus nauem apprehendit, & illam dimittere nunquam uoluit, nisi prius truncato sibi capite: & ita gloriosè periit, secuta sui capitis cæsione hostili ferro.

8 Et † cum M. Portius saltasset impetu maximo super ho stium classem Carthaginensiū, & tali gestu terribili adeò formidati fuerunt inimici, quòd arma reliquerunt, & insi gnia sua Romanis militibus Portii, qui tunc naues multas

9 hostium sociali habitu captas submersit. Captis † in Aphrica per Scipionem, Metellum socerum Magni Pōpei quibusdam ex nauibus Cæsaris, in quarū una fuerat Quæ stor Granius Petronius, quem Scipio seruare mandauit, aliis iam cæsis; & Granius erga Scipionem inquit, Milites Cæsaris solitos esse aliis donare salutem, & ab aliis nō ac cipere, & se constanter pugione transfixit. Er quales fue rint experti & fortes ac constantes Cæsaris milites ab eo instructi, & paribiles iis & aliis patet exemplis &c.

Q Magnus

10 Magnus † Pompeus litteras dedit sub sigillo Publio Chiloni liberto suo, ut illas præsentaret Gubernatori prætoriæ nauis, cum fuerit in Naupacto, & quòd illas Gubernator non aperiret, nisi dum foret in Cylicio, in quibus ordinabatur futurum iter, quod fecit, nè suum hostibus propalaret archanum.

11 Amilchar † Dux classis Pœnorum, uolens in Siciliam ducere classem, & suum alræ mentis secretum occultari; certas tabellas scripsit secretò, & sigillatas dedit cuilibet ex suis gubernatoribus nauium, iubens illas non aperiri, neque legere debere, excepto si maris fortuna se absenrassent à prætoria naui, & inde seruarent id, quod esset, scriptum in tabellis.

12 Et † cum tutò non ualeret Philippus Rex Macedonũ transire quædam maririma loca cum classe, quæ ualde arcta erant, & periculosa, dicta cunæa, & benè per Atticos tẽta cũ custodia naualis præsidii; ante scripsit Antipatri, ꝙ Thracia se rebellabat, & ꝙ præsidia per ipsum relicta fuerant impedita & capta; & ut hoc haberet effectum, curauit litteras ab hostibus capi, hoc credentes Attici præstantes illis fidem, classem suam à locis, ubi erant, amouerunt, & arte tali classem suam liberauit Philippus à malis uadis.

13 Et † hoc etiam fecit Philippus, quia non ualebat occupare Cheronense, quia naues Byzantii, Rhodi, & Duli-
14 chii tenebant occupatum uadum. Et † hostium animos reconciliauit Philippus sibi placidè restitutis nauibus suis, quas captiuas tenebat, ut illi forent medium ad componendum pacem inter ipsos & Byzantinos, qui causa erant belli. Er dum tempus arte daretur circa pacem firmãdam conditionibus, præparauit occultè nouam classem, & transiuit mare cum illa; & arte tali occulto Regis archano per hostium loca maritima suos ab arctis liberauit, & à periclis &c.

15 Iussit † Cæsar gubernatori suæ classis, ut iret Messinã cum classe, & ꝙ circa futurum iter faceret id, quod sibi dictum fuerit à Granio Petronio Questore suæ prætorię, ostenso

oſtenſo ſibi diplomate manu Cæſaris;quod fecit nc hoſtes ſcirent ſecretum itineris ſuæ claſsis.

16 Et † non ualens Publius Claudius conſul in primo bello Punico à Reggio in Meſsinam traiicere claſſem, Pœnis tenentibus cum ſua ingenti claſſe occupatum mare Siculum, publicauit ſe non poſſe finire bellum iam incœptũ iuſſu Romani Senatus, & contra uoluntatem populi Romani,ſimulando ſe uelle retrò redire in Latium; & Pœnide hoc fidem habentes per ſuos exploratores ſe aliò contulerunt,relictis ſtationibus quæ nociuę erant Romanis; & Claudius poſtmodum Siciliam applicuit cum claſſe,deceptis Pœnis.

17 Et † dum Lyſander Lacedęmonius foret cum claſſe pugnaturus contra Atticos nauali bello apud Egeopotamum,certo tempore, quo ſoliti erant inuadere hoſtes, & deinde ſe retrahebant retro; ita ꝙ talis res fuit reducta in conſuetudinem,& dum Attici forent diſperſi in uariis locis cum nauibus ſuis,ut plures milites cumularent eò, tũc Lyſander iuxta eius morem impinxit ſuam claſſem in naues hoſtiles,& illam artè retraxit;ob quod maior hoſtium pars nauigii iuxta ſolitum exiuerat, & ipſe Lyſander reſiduum claſsis hoſtilis fuit aggreſſus,& omnes eorum naues uicit,cepit,& captiuauit.

18 Adſint † & in claſſe Aromatarii plures,& Chirurgii experti cum aromaticis aptis ad medendum infirmitates & uulnera.

19 Adſint † & Comites & ſub, & ſupra Comites,ita uulgo nuncupati,patroniq́ue,nauaræi,ſocii,clauigeri,uexilliferi cum clauis,& uexillis ſuis.

20 Adſint † & tubicines,cornicinesq́ue cum tubiis & cornicinibus ſuis pro pugna,ordine,& lætitia claſsis.

21 Adſint † &tormentarii,ſcorpionarii,remeantes, machinarii,architecti,fabri lignarii,& ferrarii,cum animoſis, expertisq́ue & fortiſsimis militibus in re nauali, & aquatica,terreſtrive militia doctis: quoniam ſæpe contingit nèdum in mari,ſed etiam in terra dimicare.c.quiſquis , 87.

distin.& l.vt omnes, §. 1.ff.mandati,& l.In his, C. de prædiis, & rebus nauicul ariorum,libro decimo.

22 Adsint † auxiliarii,& scribæ, scribentes & tenentes rationes classis,rerumque & hominum in ea existentium, & stipendiariorum computa,& rationes pecuniarum.

23 Seruato † ordine Ducibus,& magistris gubernatibus classem;præcipiendi gradatim à prora ad arborem,& ab arbore ad pupim cum obedientia non ficta.

24 Et † sine uenia puniantur inobedientes, desertoresque,& fures ut hostes in re bellica, superiorum arbitrio.

25 Et † fures balnearii damnantur in metallum,& honestiores relegentur; & si fuerint milites priuentur ignominiosè honore militiæ, l. fures,cum duabus legibus sequentibus,ff.de furibus balneariis: & reliqui delinquentes secundum iura puniantur. De quorum pœnis dixi aliàs in libro antiquæ,illustratæ, & instauratæ militiæ terrestris,in Tractatu De militari Iustitia,& in Tractatu De obedientia & pace seruanda exercitus,l.Militum,ff.de re militari, l.Milites,ff.de custodia & exhibitione reorum,& in l.Qui excubias,ff.de re militari.

26 Postpositis † quinque illis, quibus uiolatur Iustitia, Respectu,suspectu, auro, amore, & timore; Marci Catonis exemplo, qui in hostili littore,ubi multis diebus permanserat,militem quendam inobedientem,accerrima & stentorea uoce & terribili gestu primò uirgis cæsim, securi percussit. Et Cæsar seditionarios suę classis & exercitus milites puniuit militari iure, l. Desertorem,cum sequenti lege,ff.de re militari,& l. 1. & 2. C.de seditiosis.Nam seditiosi sunt puniendi ut proditores naturali morte, l. Proditores,C.de re militari,& l.penul.ff. ad legem Iuliam maiesta.classis,& exercitus inobediens,discorsque & impacata & impacatus de facili superatur ab unita uirtute.

27 Discordia † est hostis accerrima classis,& exercituum, ut fames hostis intrinsecus bellantium & populorum, in quibus generat mala multa;& ruina est classiũ,exercituũ, & populorum,ut aliàs latè dixi in libro illustratæ & instauratæ

ratæ militiæ terrestris. Nam ruina fuit Atticæ classis Duci bus Eutidimio,& Menandro aduersantibus sententiæ pru dentis Nyciæ Atheniensium Ducis probè consulentis nõ debere fieri belli naualis expeditionẽ in mari contra Gyl lippũ, nisi expectato Demosthene cum sua classe,nouiter misso ab Atheniensibus in eorum præsidium nauium se xaginta trium, super quibus erant millia quinque bellato rum militum expertorum, & tria millia sagittariorum, & funditorum, cum triremibus probè armatis,& ornamen tis uariis militarib. & annonis, ac rebus multis pro uictu. Menander autem, & Eudimius auidi gloria noluerunt ex pectare Demosthenem nè foret particeps uictoriæ;& pu gna commissa nauali contra Gylippum Lacedęmoniorũ Ducem, in suffragium missum Syracusarum obsessarum ab Atticis,uicti permanserunt à uirtute Gylippi.

28 Concordia † est soror obedientiæ,quæ regia est, ut dixi,corona,& sua uirtute superat hostes, & coronatur ui ctoria & gloria magna, quod pro regula datur in mi litia.

29 Soliti † sunt Principes naualis belli tempore nostro, in qualibet triremе ultra remiges & necessariam turmam ponere milites arbitrio suo,quandoque quinquaginta,& quandoque plus & minus,secundum qualitatem nauigio

30 rum. Magnus † Alexander pertinaciter pugnando in terra & mari,uictorias multas habuit,suisque uictricibus armis legitur Syrenas flexisse ceruicem: cuius uirtuti ces sit Aegyptum,facto itinere per arrida & adusta;asserens se ortum diuina stirpe Iouis Amonis,& se gentium domito rem uno non contentum Orbe uocauit, ut cantat Aqui nas Poeta, *Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis.*

31 Et † de maximo Scipione Aphricæ domitore cantat Enius Poeta. Sibi cęli patere portam uirtute sua incompa rabili. Si phas cedendo cęlestia scandere cuiquàm est, Mi soli cęli maxima porta patet.

32 Et † pro egregiis factis in bello utriusque elemẽti, mi lites suos uariis coronis pro gloria & honore maximo mi

litiæ

litiæ coronabat Antiquitas,ut aliàs dixi in libro illustratæ & instauratæ militię terrestris belli.

33 Quero † de iis,qui deiecerunt uel effuderunt, quid si in nauim,uel si per fenestram in uia publica, & merces dãnificauerunt, uel uestes per transeuntium in uia, an teneãtur ad duplum extimationis, & ad interesse. Dic ꝙ sic, ut habetur in titulo de his,qui deiecerunt uel effuderunt. Nã hoc edictum prętoriũ factũ fuit pro deiectis, & in nauim fusis de die,aut de nocte: & Prępositus nauis tenetur si ĩ nauim fusum uel deiectũ quid fuerit,& alios damnificauerit, l. hoc edictũ,ff. de iis qui deiecerũt uel effuderunt,habetur Institu. de obligationibus, quæ ex delicto, §. Item exercitor.

34 Quid † si Discipulus, aut operarius aliquid deiecerit uel effuderit, An magister, conductor,uel Dominus teneatur. Dic teneri,& ipse postea aget actione in factum cõtra operarium,uel discipulum,l. Si uero,§. Operarius, ff. de iis qui deiecerunt uel effuderunt. l. si uero, §. cum autem, ff. ad legem Rhodiam de iactu,& l. si mandato, ff. mandati.

35 Actio † hæc in factum datur hæredi damnificati,& nõ in hæredem deiicientis, l. sinautem, ff. de his qui deiecerũt

36 uel effuderunt. Quid † si plures socii in eodem cęnaculo habitantes, & unus forte deiecit uel effudit, si unus soluerit pro alio,an tenebitur ipsi socius utili actione pro socio. Dic quòd sic, secundum Loffredum de Beneuento in tertia parte sui operis,in titulo De utili actione pro socio; prædictis accedit titulus Institu. de obligationi. quæ

37 ex delicto nascuntur. Quero † de pictore, fulone, uel artifice qui posuit clipeum pictum,uel tabulam,aut pannũ uel aliud quid appensum ad solem, in locove, aut porticu publico,super quo,uel sub quo itur,& cecidit,& transeuntibus damnum dedit, An teneat pęna huius edicti, de his qui deiecerunt uel effuderunt. Dic quòd sic.

38 Et † è contra,si sibi illatum fuerit damnum teneatur inferens illud, utputa si quid foret deiectum uel infusum, ut aqua, fex,uel aliud turpe super tabula picta,aut clypeo,

uel

uel panno,ueste,aut alia simili materia,ita quòd deteriora ta fuerit,An agere possit contra damnum dantem ad duplum pro damno dato,Dic quòd sic,l.1.ff.de iis,qui deiecerunt uel effuderunt, & habet locum in uia publica,ubi iri sit solitum,& in loco quoque priuato,ubi est solitum pu blicè ire ibi.Quod facit contra illos,qui tendunt rāponos, & alias res ; & merces,& pelles in uia ante apothecas suas, & lædunt transeuntes,offenduntq; & damnificant.Ad hęc faciunt scripta per Angelum Aretinum Institu. de obligationibus, quę ex quasi delicto nascuntur, §.1. Vbi ponit casum,an apothecarii,uel mulieres possint tenere aliquid apensum ante apothecas,& ad fenestras ubi publicè itur.

39 Et † ponit casum contra dominas,& ancillas quæ de die & de nocte proiiciunt aquas,& immunditias de fenestris in uias publicas ubi itur;& si alicui nocent,tenentur in duplum extimationis damni,& ad interesse.

40 Quid † si plures habitant in una domo, & nescitur quis proiecerit uel infuderit. Dic omnes teneri in solidū, sed unius solutione liberantur,ut in dicta l.1.ff.de iis qui deiecerunt uel effudcrūt,& l.si putator,ff.ad legē Aquiliā.

41 Et † tenetur Dominus uel Domina pro famulo,& ancilla ob immundum alicui nociuum proiectum,uel infusū in loco,ubi est solitum,iri ut supra dictum est,aliàs non teneretur.

42 Et † si quid per Dominum,aut Dominam solutū fuerit pro famulo,uel ancilla in casibus , in quibus non tenetur,repetit ab eo,habetur per Speculatorem,& Baldum ibi in additio.in titu.de iniuriis & damno dato,&c.

43 Et † tenetur Dominus pro damno dato à famulo suo nō tamē pro delicto tenetur, nisi in quantū ad eum perue nerit imediatè,& non aliter , uel nisi Dominus sciuerit & non prohibuerit;uel de eius mandato commiserit,l.Apud antiquos, C.de furtis,& l.si seruus,§.serui autem,ff.ad legem Aquiliam , & per Innocentium in c. cum ad sedem, extra de restitutione spoliatorum.

44 Et † si statutum diceret dominum teneri pro omni de licto

licto serui, etiam si seruus commisisset delictum antequàm maneret cũ domino, teneretur propterea dominus. Quod secus foret si statutum diceret dominum teneri pro delicto serui, quia teneretur pro delicto tantùm commisso tẽ pore, quo fuit famulus, secundum Bartolũ in l. Titius, ff. de testamen. militari.

45 Quid † si Rusticus tempore uindemiarum portãs unũ plaustrum uini cum bobus, & boues ceciderint cum plaustro, & uinum effuderit, an teneatur ad emendationẽ dam ni domino uini. Dic quòd sic, secundum Baldum in l. fin. C. de nautico fœnore, & ĩ l. 1. C. quæ sit lõga cõsuetudo &c.

46 Quid † si aliquid fuerit proiectum ex alto sine dolo, & hominem liberum occiderit, an teneatur ille, qui proiecit ad extimationem, cum homo liber estimari nõ posit? uel de occiso? Dic ciuiliter teneri in quinquaginta aureis il le, qui damnum dedit, & ad operas quibus caruit & caritu rus est, l. 1. & fin. ff. de his, qui deiecerunt uel effuderunt. Et criminaliter etiam agi potest de iure Romano, l. lex, & l. fin. ff. de iniuriis, & l. si putator, ff. ad legem Aquiliam.

47 Quod † est contra ius Longobardum, l. si duo, aut tres, & l. si quis magistrum in longobarda, De homicidio liberi hominis, libro primo. Vbi punitur in ære, & non in corpus homicidium quantumq; dolosum; habetur per Firmanũ in septima parte sui tractatus gabellarum, columna sexta, & Instituta de obligationib. quæ ex delicto nascuntur, §. 1. 2. & finali.

Finis libri quinti.

LIBER SEPTIMVS DE RE NAVALI.

ARGVMENTVM.

Quibus causis Victoria paretur nauali bello.
De rebus in classe necessarijs.
De igne incendiario, & de eius effectu, & qualiter fiat, & exerceatur.
De Materia incendij, ruinæ, & naufragij; & pœnis eorum.

SAPIENTES classium Reges, eorum probè munita classe uariis armis, machinis, & tormentis, instrumentisq; bellicis, & expertis † uiris
1 tam pro bello, quàm exercitio naua
li, omnibus arte ordinatis pro classe necessarijs, non dubitabunt data occasione, & causa premente necessaria, hostiles Infidelium naues inuadere, omni postposita mora; impellendo fidam in infidam classem maximo uirium impetu, ductam à uento secundo, M. Portii Catonis exemplo, qui cum forti impetu transilisset in hostilem classem, turbatis & captis ex ea Pœnis, eorumque armis & insignibus, inter suos postea distributis hostium naues, quas sociali habitu fefellerat, mersit. Et simili arte Hyppocrates Dux Atheniensium hostili habitu suam instruxit classem, & hostes decepit & superauit, eorumque oppido capto ingenio tali.

2 Quod † facile posset succedere quando hostes habent suam classem diuisam in uariis locis, quòd fortè nō ita de facili procederet si in uno tantùm loco fuisset congregata hostium classis in unum absque alia spe suffragii, & quando spectant auxilium ab amicis tunc facilius decipi possunt

sunt arte præmissa.

Et † Philippus suis pugnantibus ciuitatem mari iacē tem succurrit cum nauibus turritis, quibus occupauit mœnia ciuitatis superantibus illa in belli feruore.

4 Et † prudentissimus Conon Dux atticorū, uicta apud Cyprum Persarum classe, suis indutis hostium armis cum nauibus iisdem Persicis nauigauit ad hostes in Pamphiliā & Persæ, incauti eodem die nauali & terrestri bello cum arte tali uicti permanserunt.

5 Lacedæmonienses † decreuerunt olim nauigare Syracusas Pœnorum classem, iusserunt naues decem punicas, quas captiuas tenebant, ut uictrices pręcederent, & ut Pœni illas uidentes fore uictrices, non se prępararent ad bellum, & ad latus illarum naues suas ligauit probè instructas ad bellum. Vnde Carthaginenses pro tali apparatu remanserunt decepti; & Lacedęmoni cum suis nauibus tutò pertransierunt, & Syracusas applicuerunt, deceptis Pœnis &c.

6 Alcibiades † Dux Atheniensium arte decepit hostes, positis arboribus, & uelis super Promontorio in mari iacēte post eius classem, suis dato ordine, ut cum primùm uiderent classem præparari ad expeditionem naualem contra hostes uela leuarent super arboribus positis in maritimo Promontorio, ut hostibus uideretur alia Classis quæ ueniebat in presidium Alcibiadis, & ita factum fuit, & hostes præ timore retrò redière in fuga, quos fuit insecutus Alcibiades, & multas ex hostibus naues captiuas fecit.

7 Et † uolens Memnon Rhodianus cum suis ducentis nauibus ducere in mediū suarum nauium paruam hostiū classem; ita ad bellum naues suas ordine instruxit, quòd pauci arbores uiderentur ex illis in altum eleuati, & quòd paucæ ex nauibus suis arboratæ anteirent: quo uiso per hostes sibi tam parua classis & ualde minor sua, se illi opposuerunt, ut expeditio fieret maritima, & post fuerunt per Memnonē deducti in medio suæ magnæ classis, & superati fuerunt à uirtute Memnonis.

8 Et † ualens Tabyas Atticus intrare portum Samium cum

cum classe ob nauale præsidium hostium, certas ex suis na
uibus ante portam Samii transcurrere fecit cũ ficto timo-
re, putans illos, qui in custodia portus manebant cum naui
bus deberent ipsas insequi, & ita euenit; & Tabyas ilicò
cum reliquo suæ classis intrauit portum Samium, hostibus
fusis.

9 Et † Timotheus Dux Atticorum contra Lacedęmo-
nios nauali bello pugnaturus, uiso quòd hostica classis in
structa erat ad bellum, & ante uenerat naues uiginti de le
uioribus & uelocioribus suis, discurrere fecit modo hùc
modo illùc deridendo hostes; & inde per ipsum uiso quòd
hostium naues erant ponderosæ, se illis opposuit cum reli
quo classis, & illas ignaues & põderosas arte tali superauit.

10 Rex † Philippus factis pontibus super duabus naui-
bus, ciuitatem probè mare iacentem obsidendo ab uno la
tere, emisso clamore ubi hostes cateruatim iuerunt, non
relicta custodia ad partem maris, & inde Philippus appro-
pinquato ponte ciuitati ab illa parte maris illam occupa
uit captiuato populo.

11 Et † Pericles Dux Atheniensium obsidendo ciuitatẽ
apud mare sitam, à parte maris emisso clamore de nocte il
li nunciata pugna ab illa parte maris; & hoc uiso per custo
des portarum, illis relictis, iuerunt ad tuendum partem il
lam ciuitatis mari iacentem; & inde Pericles per portas in
trauit nudatas pſidio, & urbẽ cepit, & populũ captiuauit.

12 Cassius † dũ haberet certas ueteres naues onerarias,
illas uiso uento incendit, & ilicò ipsas ĩpulit in hostiũ
classem, quę fuit ab illarum incendio consumpta.

13 Et † ut facilius hostes opprimi possint, tenentur pru-
dentes classiũ Reges habere classes suas benè munitas ar
mis & instrumentis, ac munitionibus uariis & necessariis
pro uictu, bello, & salute, ut superius dixi in libro Tertio.

14 Cum † picis copia, sulphuris, & bituminis, ceræ, sepi,
pinguedinis, & rasinæ omnibus inuolutis, ardentissimis sa
gittis cum pirouolis in capite tenentibus acutum ferrum
oleo ignitum incendiario, ad similitudinem uomeris fa-
ctum

ctum

ctum, uel hami, quo pisces capiuntur, ut facile non possit euelli, si affixum in ligno fuerit, iacto igne incendiario, uulgò dicto artificiali, quia arte fit, & aptatur in tubis, & balistis, arcis, uel alia simili materia missili, & apta ad consumendum hostes, eorumque machinas, & nauigia.

15 Legitur † Græcorum inuenta calliditate bulitionem quandam pro nauali bello saliginei carbonis, salis, ardentis aquæ uitis, sulphuris, picis, thurisque, lana, filo, bombice, stuppa, & canipa, molisq; ethiopum ardentem i aqua materiam omnem; quod genus ignis incendiarii docuit Romanos Calymacus Græcus architectus.

16 Quo † quidē igne Imperator Leo mille & octingentas naues Orientales, quæ ad obsidionem Byzantii ductę fuerant, cōsumpsit: & alia uice quadringentas dromones: aliaque uice centum & quadraginta hostium naues Orientales combuxit ignifera tartarea flamma. Huic addita uernice liquida, & librario oleo petrolio cum terræbentina, & forti aceto compresis, & ad solem deficcatis, stuppa postea inuolutis, acutis ferris funiculo contextis, & probè aptatis collofonia, & sulfure cum tedis inherentem ignem huiusmodi proiectum in hostium naues, quę breui temporis spacio consumentur.

17 Fictilia † quoque uasa quàmplurima in furno cocta plena per tres partes puluere tartareo instrumentorum bellicorum parte una falnitri, & parte media terræbentinę, & totidem picis, sulfurisque parte una, cum media parte salis communis non pisti, & igne accensa proiiciendo in hostes ita, quòd ipsi & eorum naues uitare non poterint incendium.

18 Poterit † & pillę fieri incendiarii ignis trahendę in hostes, & in eorum naues ualidis manibus, aut bellicis instrumentis, capiēdo quinque partes pulueris tartarei crassioris instrumenti bellici, & tres partes falnitri reffinati, & duas sulfuris, unam rasę pincę, & mediam canforę, & totidem terræbentinę, mediamque partem uitri non nimis pisti, & mediam partem salis communis, & totidem olei

saxi,

ſaxi,& mediam partem aquę uitis,miſcēdo inſimul omnia; inde capiatur pecia una telæ lini tanta, ut pila fiat in modum crumenæ inſuta, & impleatur ex dicta materia faciendo unum,duo,uel plura foramina ſtilo ferreo rotundo,minus craſsitudinis,quàm ſit auricularius digitus, ponendo
19 fuſtum ligneum ad dicta foramina. Et † talis mixtura ignita etiam fieri poteſt ad ignem,uidelicèt in aliquo uaſe rami,implendo pilam ſeu crumenā puluere tartarei ignis, uoluendo pluries,& miſcendo cum dicta materia, ligando illam cum ſtuppa,& ſeu canipa, & implaiſtrando pice,& inuoluendo cum dicta canipa, faciendo plures & plures copertas dictæ pilę: quæ poſtquàm ſicca aliquātulum fuerit facta, cauentur fruſti lignei ex foraminibus implēdo dicta formina ſubtili puluere fino bellicorum inſtrumentorum, dando ignem pilæ in trahendo illam in hoſtes,& operabitur ualdè. Et ignis huiuſmodi etiam effectum,& uirtutem ſuam faciet in aqua comburendo,ut ſi foret in oleo; nec illi arma nec aqua reſiſtere poterint,niſi quòd in multo cœno peribit & extinguetur.
20 Et † tubæ ignis ardentis fieri quoque poſsūt pro omni bello terreſtri,& aquatico,addendo mixturæ prędictæ mediam partem uitri,& totidem ſalis communis;& tubæ prædictæ proſunt ualde ad defenſam locorum obſeſſorum in eorum expugnatione faciendo tubas huiuſmodi cum filo rami maleati,& tubæ fiant craſſæ ut brachium,& in longitudine ultra medium brachii & minus arbitrio experti magiſtri, inclauando dictas tubas in capite lancearum, ita,ꝙ firmæ maneant cum ligno perforato, in quo inclauentur haſtę lancearū cum creta cimmata & ſeu īuoluta cum cimma panni tonſi optimè aptata, ponendo cretam in fundo tubarum nè ignis noceat exercentibus illas,facta primitus ipſarum pluries experientia,impletis tubis materia ignita prædicta, & non multæ ſtrictæ fiant,ut citius & melius operentur, & non ſit cocta mixtura prædicta,quia in hoc ſufficit dicta compoſitio non cocta & inſimul mixta; & cocta plus operaretur ſi in tubis poneretur materia cocta incen-

dii: & hoc casu tubæ sufficerent sine ramo, & possunt fieri ex tela, & carta more calligarum, implendo illas, ut fit de pilis; & per tres digitos mixturæ prædictæ ponenda est in pila una telę, plena puluere crassi sulfuris, faciendo solarium seu crustam dicti pulueris finis in medio pilarum, in quibus (ut dixi) sint duo, uel tria foramina cum mixtura incendiaria probe inuoluta cum canipa circumcirca pilã, & tubam, quæ ualde operantur in re bellica.

21 Ignis † incendiarius mixturæ coctæ fit cum carbonibus salicis, salnitro, aqua uitis, sulfure, pice, rasapinea, cãfora, oleo saxi, uernice liquida, terræbentina; ponendo tãtũm de una re, quantùm de alia, omnibus insimul mixtis: capta una crumena telæ, & illa impleta puluere crassorum instrumentorum bellicorum; & circumcirca crumenam inuoluẽdą est mixtura prædicta cum stuppa, & crassam fieri arbitrio facientis, facto foramine uno intranre in crumena, & seu pila prædicta, implendo foramen cum puluere fino, ut citius opceretur ignis.

22 Et † tubæ prędictæ rami maleati in rotellis proderint ualde de nocte in rerra contra hostes obsidẽtes, in pugnaque, & irruptionibus diurnis, & nocturnis; operando quòd durent tubæ plusquam posfint.

23 Adsintq; † tubæ ramatæ, ut supra plenæ mixtura prædicta crassitudinis unius digiri; quibus ignis in summitate detur tubarum. Et aliquæ etiam tubæ rami sint à pede tubarum, quæ porrigent ignem tubis existentibus circa finem, capiendo ignem à pcde, & dando illum aliis tubis existentibus in summitate; & dictę rotellę sint coopertæ rami, & super ipsis adsit tela nigra, nè uideatur quando ignis detur, qui arte uaria dari potest funiculo, & lapide arte aptatis.

24 Funiculus † enim bonus fit pro exercitio pręmisso ignis ardẽtis, & ad retinẽdũ in se ignẽ intrinsecus, bulien do illum in lisciua, ponendo in dicta bullitione aliquãtulum salnitri, dificcando illam ad solcm, seu ad ignem per tertium, pistando funem illum cum saxis uiuis; faciendo

ciendo postmodum illum desiccare ad umbram perficietur.

25 Et † ad faciendum lapidē, ut sputo incēdatur, & aqua, capiantur tutia alexandrina non præparata portio una, & pars una magnetis, tresque partes canforę, & duę salnitri bene, & probe pluries reffinati, & totidem uiuæ calcis; & partes duę sulfuris uiui: & res prędictæ pistentur, & immiscentur, & in uasculis duobus ponantur, quibus soliti sunt uti artifices in exercitio suo bene obturatis, cum partibus quinque cretę cum cimatura pāni media portione, & stercore asini parte una, & portione simili pulueris ferri, quæ stat propè incudem ferri Fabrorum: & cum aqua fiat compositio loti talis, quę lutum sapientię nuncupatur, & in luto prędicto bene obturatis uasculis, in quibus pista erit materia prędicta, quæ ponatur in fornace lapidum; & quā do alii lapides cauabuntur cocti, cauentur & uascula prę dicta cum dicta materia, & in ipsis uasculis erit lapis igni tus, qui sputo, & aquā accendetur, qui proderit ualde in re bellica in uariis casibus: & ut opus perficietur, proderit ꝙ materia pista prædicta bene, & stricte ligetur in pecia una lini, uel canipæ, ut supra dictum est; & ponatur in dictis uasculis bene obturata, & catenata cum filo ferri, & aptetur optime cum dicto luto adeo inuoluto, quòd non respiret, & antequàm ponatur in fornace aliquantùm desiccentur, & remanebunt aurei coloris; & cauabuntur postmodum, ut supra dictum est, coctis lapidibus.

26 Et † puluis quādoq; prodest, & qnq; nocet in re militari terrestris belli; & nebulę ignis, & uentus ēt nocēt in bel lo, & prosunt utriusq; elementi terrę, uidelicet, & aquæ. Et cantat Lucanus Poeta Cordubensis, nepos prudētis, & do cti Senecæ. Quam pelago diuersa lues, nam pinguibus ignis. Affixis tedis, & tecto sulfure uiuax. Spargitur ad faciles prebent alimenta carinę. Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera. Nec flammam su perant undæ sparsisque per equor. Iam ratibus ferus sibi

 uendicat

uendicat ignis. Relicto nempè foramine uasculi misilis cũ ardenti igne arte confecto, Non piger erit mergentur in equore classes. Hostesque & tela natabunt, Combustis pupibus, & quæ uicina fuere. Tecta mari longis rapuere uapo ribus ignem.

27 Superbia † Græcorum olim tanta fuit, quòd Græciam suam perdidit, nec Byzantinus Patriarca ob superbiã suã parere uolebat Apostolicæ Sedi Romanæ Ecclesiæ & semper catholicæ. & Thomas Maurocenus patritius Venetus Patriarca Byzantinæ Ecclesiæ, primus fuit, qui se submisit eum Ecclesia sua Constantinopolitana & Patriareatu suo, Romanæ Ecclesiæ, & ipsius sanctę Sedi Apostolicæ, & suo sancto Pastori Catholico, uero Petri successori: & hic Thomas etiam primus fuit, qui accesfit ad Vrbem marte experto, & capto primò Byzantio per Gallos, & Venetos insimul tunc confęderatos; qui Balduino Flandrensi Imperatori Byzantii, imperium Argolicum concesserunt, & Thomas Patriarca prædictus, in recessu ab Vrbe, nomine domini Papæ dedit Diademam argolici Imperii Balduino prædicto Flandrensi, ut historia docet.

28 Adsit, † & calibs in classe, quo silices percuti possint pro habendo ignem in nauib. necessarium cũ silice ipsa, & alia apta materia, fortisque ligni hedere, & lauri desiccati, ac puluere sulfureo, aut linteo lini paulisper combusto sulfurea materia ilicò flammam emittit, Iuxta illud Poetę.

Ac primùm silicis scintillam excudit Achates.

29 Adsint † in classe temones plures, quorum auctor (ut aliàs dixi & legi) fuit Icharus, cum pluribus uelis, quarum auctor fuit Plateus, anchorisque uariis à Tyrheno Piseno repertis, funis & restibus multis ac artemonibus, & seu antennis, & arboribus pluribus ad res subditas in promptu aptatis ab Icharo primitus inuentis. Additamẽtum nauis est quippe Artemon probat Iuri consultus in l. Malum, ff. de uerbor. significatio. artemon autem mutato uocabulo est ornamentum nauis, l. scapham, ff. de euictioni. & l. Marcellus, §. Armamenta, ff. de rei uendicatio. cum pluribus

plom-

plobatis, & ferratis remis repertis ab Aeolo Helenis filio. Adsint & in classe rostra plura ferrea à Dedalo reperta.

30 Pericles † autem Atheniensium Dux, primus fuit, qui inuenit adminicula gubernandi nauem, quæ hùc, modo il

31 lùc cursum ministrat à tergo nauigii. Adsint, † & claua tæ tabulæ cum clauis acutis ferri, maleisque, securibus, pilis, & manib. ferreis à Duillo consule Romano (ut aliàs dixi) repertis, saxisque, & silicibus uariis, bipennibus, & bidentibus repertis ab Eupalamio græco; lignisque cũ clauis, & uncis acutis, tam rectis, quàm extortis ad similitudinem antennę, inuentis ab Anacarse, quos quidam uocãt arpagones cum ferratis capitibus, quibus hostium naues uice arietis franguntur.

32 Adsint, † & falces plures, terrebræ, ferreæ diuersę qualitatis, cum quibus arte perforantur naues.

33 Adsint † & scalę plures factæ ex canipa, cum copia magna lini, stuppę, plumę, pili, bombicis, lanę, saccorum, spongiarum, storiarum, copertarũ lanæ, cum tabulis uariè aptis ad res subditas naualis exercitii, & aliis ferri machinis oneagris, scorpionibus, balistis, propugnaculis, galeis, gladiis, pontibus tabularum, lignorum, & cathenarum; scutis, & alio omni telorum, & missilium genere, unà cum aliis bellicis instrumentis naualis pugnæ pro bello, & salute, tutelaque, & regimine classis, & ad perdẽdos hostes reper

34 tis. Adsint, † & deputati singulatim in omni loco nauium, & in sentina continuò ad cauandum, & desiccandum aquam nè officiet nauigio, & ad inspiciendum, & ad claudendum rimas, & foramina stuppa, pice, ligno, & ferro cõpetenti; tenendo Vulcanum in cornu assidue, aut in aliquo ferreo uase, aut fictili, secundum oportunitatem temporum, & locorum, ut degunt naues; secum habendo silices & alia necessaria, cum quibus possit haberi ignis: & in defectum silicis, & calibis, bonum est habere, & conseruare lignum hederæ, & lauri aridum, quibus ignitæ scintillæ emittuntur expertorum ingenio, & arte, auctore Prometheo: quod in castris, & campis exploratorum, & pastorum usu

com-

comprobatur,& consilium est,ut in continuo sint exercitio deputati in sentina ad sternendum aquas, & ad aptandum rimas de nauium fundo,costis,& latcribus.
35 Adsint † & fidi uigilantissimique custodes super munitionibus,annonis,& armamentario,nè periculum patiantur ab igne.
36 Et † quia de igne ardēti prædixi,modò uenio ad quæstiones iuris incendii,ruinæ,& naufragii. Et primò quero quænam sit pœna incēdiarii. Dic esse ignis quo deliquit, seu mors naturalis,l. Data opera,& per Bal.ibi,C.qui accusare non possunt,ponentem multos casus, in quibus mors irrogatur pro delictis: & posui casus omnes, in quibus mors naturalis datur pro delictis. in libro illustratæ, & instauratæ militiæ,in Tractatu De Militari iustitia. Causę incendiorum dicuntur esse criminales quādo dicitur, quòd dolosè fuit factum incendium,habetur in l.Capitalium,§. incendiarli,ff. de pœnis,& per Bal.in l.Data opera, C.qui accusare non possunt. Et si pręcesserint inimicitiæ dolosè ortum dicitur,& mortis pœna punitur. Sed si cū leuissima culpa factum fuisset,dici non posset proprie esse criminalis, cum ex culpa leuissima non oriatur pro aliquo delicto actio criminalis, ut dicit Baldus in c. 1.§.Iniuria, de pace iuramento firmanda;& latè per Afflictum in constitutione Iustitiariis, & in constitutio. super incisionibus arborum, in nono notabili.
37 Fui † aliàs consultus à Gubernatore Forliuii, qua pęna fuerit incursus incendiarius quidam,qui in territorio dictæ ciuitatis cōbuxit aceruum frumenti propè domum sui inimici,ex quo dicta domus fuit concremata: cōsului per legem Qui ędes,ff.de incendio,ruina,naufragio,ipsum debere puniri pœna naturalis mortis,cum id dolo, & studiosè fecerit;& hoc in processu constabat, quod secus esset si incendium contigisset alicuius negligentia inhabitātis, quia tunc tenebitur ad emendam damni infecti, ut dicta l. Qui ædes. Et si ignis positus fuerit in stipulis,uel aliis rebus de nocte,aut de die,& nō reperitur ille qui illū posuit,

& ignoratur

& ignoratur incendiarius, an homines illius loci teneantur ad emendam illius damni. Dic, quòd sic, quando præcessit inquisitio contra malefactorem, & non reperitur malefactor, & ita seruatur in Regno per capitulum Regis Caroli, & constitutionem super incisionibus arborũ, & ibi per Afflictum: & propterea ponuntur custodes territoriorũ nè delicta cõmittantur, l. 1. §. 1. C. de offic. præfecti prætoris Aphricæ: & dicuntur esse in culpa non custodiendo diligenter, l. 3. ff. de offic. præfecti uigil. Et in omnibus ferè ciuitatibus Romandiolæ, & Lombardiæ, & Italiæ sunt statuta derogántia iuri cõi de damnis datis, & incendiis furtim factis, & emendandis per uillas, & Cõmune si ignorantur, & non reperiantur malefactores, quibus repertis punientur nè delicta remanerẽt impunita, &, ut suos tenerent auctores, l. item uulneratum, ff. ad legẽ Aquil. Et si res fuerint crematæ in ciuitate dolo aut culpa, ut inferius dicam, dummodo homo non occidatur, pœna erit arbitraria, & non capitalis de iure Romano, l. 2. §. exploratores, ff. de effractoribus, & latè per Afflictum in constitutione super incisionibus, in secundo notabili.

38 Et † si fortuito casu accidisset incendium, nisi dolo aut lata culpa id factum sit, uenia dignus erit nè concremetur, sed damnum emendabit si fuerit soluendo, aliàs castigabitur, l. si fortuitu iunctis glosis, & l. Qui ędes, ff. de incendio, ruina, naufragio. Et nisi promisisset non te-
39 nere ignẽ in illa domo, l. videamus, ff. locati. De † pœna incendiarii, qui sunt hostes humanæ naturæ, habetur in l. ultima, ff. de incendio, ruina, naufragio. Vbi habetur de pœna quoque illius qui posuit ignem in ciuitate uel oppido, dolo, odio, uel inimicitia de nocte, aut de die non secuto effectu, & uerberatus bestiis subiicitur, si fuerit humilis persona, & si nobilis fuerit capite, aut deportatione punitur; & secuto effectu cõfessus, uel cõuictus de delicto uinctus, uerberibus igne cõcrematur; ita ꝙ moriatur naturali morte in eo quod deliquit, ut in l. Qui ędes, ff. de incẽ. rui.

naufra.

naufra. Hoc est delictum magnum propter periculum mortis, & bonorum, quod potest pluribus accidere inopinatè, & sine misericordia puniendum est, l. capitalium, §. incendiarii, ff. de pœnis, & per Bar. in l. 1. ff. de officio præfecti uigilum, & per Afflictum in Constitutione super incisionibus, colum. 3. & l. penul. §. plerique, ff. de extraordinariis crimin.

40 Quero de casu, qui contingit Ragusii quibusdam mercatoribus querentibus à me consilium in Vrbe. Quidā autem Ragusei piscatores de nocte lumen fecerunt, ut fallerent nauigentes quasi in portum aliquando delaturi; & nauis mercibus onusta incidit in scopulos, & passa fuit naufragium: quo facto Ragusei prædicti qui lumen fecerunt, naufragorum bona pro parte maiori acceperunt; Viso processu consului in casu præmisso mercatores consequi debere damnum & interesse suum, & teneri Raguseos piscatores capientes huiusmodi bona, & ultra quoque ad pœnas derrobantium & rapientium bona naufragorum; & quia lumen dedita opera posuerint, vt fallerent nauigantes, ut naufragium committerent, teneri vt supra, l. nec piscatores, cum sequenti lege, & l. quo naufragium, & l. ne quid ex naufragiis, ff. de incendio, ruina, naufragio; & l. in eum cum authen. nauigia, C. de furtis. In hoc incendii crimine attenditur personarum dignitas, nobilitas, casusve, & qualitas, l. pedius, & finali, ff. de incend. rui. naufra. & de persona vili, & de solito talia committere, iudex considerare habet qualitates personarum & delicti, & licèt lex si certas pœnas statuat, erit iudicis arbitrio, l. 2. ff. de effractoribus. Extraordinarium enim crimen erit quando homo non perit incendio, & inter priuata delicta numerabitur, l. 1. & finali, ff. de priuatis delictis. Et magis est puniendus incendiarius, qui dolo incendium commisit in ciuitate, quàm ille, qui tale delictum commisit extra ciuitatem, l. qui ædes, ff. de incend. rui. naufra. Et mitius punitur ille, qui extra ciuitatem incēdium dolo fecit, si homo non perit, quia posset maius periculum resultare in ciuitate,

quòd

quòd posset tota ciuitas comburi, quàm extra ciuitatem in uilla, & paleare; quia est magis puniendus incẽdiarius domorum magnarum, & rerum pretiosarum, quàm uiliũ rerum: & sic, ut dixi, est consideranda per Iudicẽ qualitas personarum, & delicti, ut in dicta l. Pedius, & final.

42 Et † uaria pœna punitur incendiarius, distinguendo si ortũ sit incendiũ ex dolo, uel non ex dolo; si ex lata culpa, uel ex leui sit ortũ, ut ĩ l. si fortuito, ff. eo. & l. quę fortuitis, C. de pigno. act. & ibi per Sal. & Bal. in l. data opera, C. qui accus. nõ poss. Vbi decidit qõnes incẽdiorũ optimè distinguẽdo. Et fortuitus casus appellatur incendiũ q ñ ignis nõ est immissus ab habitãtib. sed aliũde processit casuale, uel casu fortuito de die, aut de nocte. Et ita intelligitur lex cum duobus, §. damna fatalia, ff. pro socio, & l. si ut certo, §. Quod uero senectute, ff. commodati, & per Io. And. & Iacobum Butrigarium, & Io. de Imo. in c. 1. extra commo dati; & per Bal. in l. si creditor, C. de pigno. actione. Vbi dicit, quõ probetur incendiũ abesse culpa, probando unde incendium habuit ortum, utputa ab hostiũ cursu. Et si hoc non potest apparere, pręsumitur ortum culpa inhabitãtiũ.

43 Et † incendium hospitiorum pariter præsumitur ortũ culpa hospitantium, & exercitorum, & seu institorum, & familiæ suæ; & agi solũ non potest contra exercitorem, qui nõ tenetur de facto culpa uiatorum, l. 1. §. fin. & l. 2. ff. de furtis aduersus nautas, caupones, & stabularios. ita consuluit Alex. de Imo. in cõs. 50. 1. vol. ex mente Baldi in l. si uero, §. interdicitur, ff. de his qui deiecerunt, uel effuderunt.

44 Pro † rebus depositis penès aliquẽ ex causa timoris incẽdii, ruinæ, & naufragii, uel quãdo quis sit inde absẽtaturus, uel nauigaturus, uel per subitam inundationẽ aquarũ, uel popularẽ tumultũ partiũ Ghelphæ, & Ghebellinæ, Vrsinorumq; & Columnẽsiũ, uel aliarũ factionũ seditiosorũ in locis, ubi Diuina desit Iustitia, & charitas, & regentiũ abundat improbitas, & auaritię cæcitas; & depositarius non uult restituere depositum bonorum penès ipsum depositorum, qualiter contra ipsum formabitur libel-

lus. Dic in ipsum dari depositi actionem prætoriam docet Specul. iuris in titulo de deposito, in §. secundo. Dicebat Afflictus in constitutio. Rapinas, quòd si quis res suas ex incendio, ruina, naufragio saluatas, uel alia de causa, propter partes, & tumultum seditiosorum depositas penès aliquem, qui illas posteà negauit; & si non habuerit sufficientes probationes, quòd poterit torqueri, & criminaliter puniri per glo. in l. Quo naufragium, & in §. Non solùm, ibi, uel amouit, ff. de incend. rui. naufra. Et si quis ceperit res incendii, ruinæ, aut naufragii, & protestetur, quòd illas accepit pro Domino ueniente, & illas in depositum habere, & pro ipso domino tenere in saluum, prodcrit sibi, & uitabit pęnam &c. Edictum † de incendio, ruina, naufragio locum tantùm habet quando quis scienter, & dolo malo aliquid rapit ex incendio, uel rapitur quid, uel capitur, aufertur ve, aut amouetur, damnũque datur, uel recipitur dolo malo ex loco ubi est ignis, si ex domo incendii, siue ex uicinis ædibus occasione incēdii tunc in saluum positum.

46 Et † si suspicatur esse incendium uel ruinam in domo, & ibi ueniens quis aliquid rapiat, cum non esset incendiũ uel ruina, cessat hoc edictum, quod etiam cessat quando damnum datum est sine dolo malo, uidelicèt, si orto incendio iuxta tuam domum, timēs ne ad eam ueniret ignis, destruxisti domum uicini tui auctoritate propria, nè ignis ad domum tuam ueniret, hoc non teneberis edicto, neque aquilia; non enim ille fecit hoc causa iniuriandi, qui se tueri uoluit, cum aliàs non posset, ut Celso placuit Iuri sconsulto, l. quo naufrágium, §. quod ait Prætor, ff. de incend. rui. naufra. An dominus domus ubi inceptum fuit incēdiũ teneatur emendare damnũ illius domus destructæ si incēdium fuit casuale, & non culpa inhabitantium, l. si seruus, ff. ad legem Aquiliam, in §. si fornicarius, & in §. si seruum. Dicit Baldus in l. 2. ff. ad legem Rhodi. de iactu. quòd si in aliquo uicinato comburitur domus ex casu aut culpa domini domus, si destruitur domus uicini ne ignis ultra procedat, quod fieri potest, ut supra dixi, debet communiter damnum

damnum resarciri cum sit factum pro communi vtilitate; & allegat legem si quis fumo, §. 2. ff. ad. leg. Aquil. Ad prae dicta faciunt notata per Ioannem Andreae in Additionibus ad Specul. i rubrica de iniuriis de damnis datis, quod est intelligendum si illa destructa domus erat incendio prae dicto cremāda, aliàs destruens tenetur, l. si alius, §. est autē alia, ibi, aeque perituris aedibus, ff. quod ui aut clam; & per Angel. de Aretio in Tractatu suo maleficiorum in uerbo incendiario.

47 Et † hę actiones dantur haeredibus, & non in haeredes nisi in quantùm ad eos peruenerit ex rapina defuncti, l. Pedius, ff. eodem.

48 Incendiarii † sunt ualde exosi legibus, & sunt meritò ipso iure excommunicati, c. cum deuotissimam, & ibi glo. in uerbo Si. uerò incendium, 22. quaestio. secunda.

49 Occurrit † casus, quòd nauta quidam Graecus fuit inquisitus de furto cum res naufragii, uel expugnatae nauis acceperit, existentes in littore Siponti, & stante capitulo Regis, Quòd si quis ultra unciam auri furatus fuerit, scilicet ultra sex ducatos, quorum septuaginta duo olim faciebant libram auri, l. Quoties, de susceptoribus, & archiariis lib. deci. disponente dicto capitulo, quòd pęna mortis naturalis puniatur si furtum excesserit unciam, prout in Regno Siciliae ultra, & citra Farum, seruatur ex dicta regia prouisione in furto excedente unciam; consultus fui si in casu praemisso, dictus nauta debebat puniri de furto, & poena dicti capituli, cum delictum excedat unciam. Consului, quòd non, sed, quòd puniri debebat poena edicti Praetoris de incendio, ruina, naufragio, distinguendo, ut ibi in legibus dicti tituli, uidelicet si rem seruasti ex naufragio, ruina, uel incendio, quam tibi inde surripuit Titius, tunc furti tenebitur Titius, aut ui bonorum raptorum. Idem si rem peruentam deiectam ex naui rupta surripiat, quod procedit si ex interuallo post naufragium accipiat rem, secus si incōtinēti secuto naufragio, scilicet quando res sunt etiam in litto re, & loco naufragii, nam tunc habet locum edictum de in

cendio,ruina,naufragio.

50 Idem † est seruandũ in naui expugnata,seu cum spolietur,mergitur,dissoluitur,colliditur,uel pertonditur;aut ipsius funes prescinduntur claues,aut anchoræ de mari inuolantur, seu furantur à uentis,ut dicit Calistratus Iurisconsultus, & prout ego consului, ita fuit iudicatum græcum nautam pœna furti non teneri, sed edicti Prætoris de incẽdio,ruina,naufragio;quæ est,quòd si quis rapuerit,aut acceperit dolo malo aliquid ex naufragio,incendio,aut ruina damnum in his rebus dederit infra annum quo potestas experiendi data est,tenetur in quadruplum: Post uerò annum in simplum,& dominus pro familia & seruo noxaliter tenetur, Vlpiani Iurisconsulti sententia,l. prima, ff.de incendio,ruina,naufragio,& l. tertia.ff.ad sillanianum,& l. in eum, & l. si quis, C. de furtis, cum authentica nauigia ibi posita; de qua materia naufragii dicam inferius in libro nono, ubi tractabo de uentis, & de iactu, & naufragio.

51 Et † licet ex dictis delictis sint accusationes criminales præpositæ, hanc tamen actionem pecuniariam Prætor introduxit, quod utile est scire, ut recte formentur libelli,& petitiones, & ut rite fiant processus,& sententię; & ut rei criminum huiusmodi competenti sua legitima pœna puniantur.

52 Quero † si incendium fuit de nocte casuale,aut fortuitè impositum,uel casualiter,& sine dolo impositum,qua pęna puniatur,hanc questionem notat Baldus in l. Data opera, C. de his qui accusare non possunt,& Afflictus in constitutione super incisionibus; & tenent non puniri pœna capitis,sed extraordinariè arbitrio Iudicis,per legem in lege, ff. ad legem Cornel. de sicar. Idem tenet Cynus, & Salycetus in dicta l. Data opera; & Bar. in l. 1. ff. de offic. pręfec. uigil. Quoniam mitius punitur incẽdium factum lata culpa,quàm dolo, & multò minus non tenetur pœna capitis si incendium de nocte fuit commissum culpa leui, aut leuissima: & propriè dicitur criminale

quod

quod dolo committitur,& non id, quod fit ex culpa leui, uel leuissima, non ex proposito, & dolo cessante: Ideò pro lata culpa quis non tenetur resarcire damnum in foro pœnitentiæ, ut dicebat Abbas in capitulo primo, de Constitutionibus; & Innocentius in capitulo sicut dignum, de homicid. secus in foro contentioso per l. Capitalium, ff. de pœnis: quoniam quomodocunque sit commissum incendium uel damnum datum siue dolo, siue lata, aut latissima; leui aut leuissima culpa, committentes huiusmodi tenentur ad emendationem damni, ut in dicto §. incendiarii, l. Capitalium, l. si uendita, ff. de periculo, & commodo rei uenditæ; & per Salycetum in l. Quæ fortuitis, C. de pignora. actio. & per Baldum in l. Data opera, C. de his qui accusare non possunt, & in l. Qui ædes, ff. de incendio, ruina, naufragio. & l. si seruus seruum, §. si furnum; ff. ad legem Aquiliam, & in §. si fornicarius, ibidem. Vbi habetur uicinum habentem furnum in pariete quem corrosit igne, teneri ad refectionem parietis actione in factum, & non Aquilia.

53 Quid † si conductor domus fecit pactum cum locatore; & in se recepit conductor periculum incendii, an teneatur de incendio occurso casu fortuito. Dic non teneri per textum in l. si quis fundum, §. si colonus, ff. locati, & l. Quæ fortuitis, ff. de pignoratitia actione.

54 Incendium † de nocte sine dolo commissum, sed cum lata culpa, an sit pœna mortis, & quid si fuit cum leui, uel leuisfima culpa. Dixi, ut supra, non teneri pœna mortis, sed alia pœna arbitrio Iudicis, l. in lege, ff. ad leg. Corneli. de sicariis. Nam mitius punitur incendium factum lata culpa, quàm dolo, notat Bart. in l. prima, ff. de officio Præfecti uigilum.

55 Quero † de officiale ciuitatis, qui dum uideret incendiũ in domo quadã, & uentum magnum, fecit destruere domum uicinam pro liberandis aliis domibus, quis tenebitur emendare damnum dictæ domus destructę? Dic teneri

teneri dominos illarum domorum, quorum domus ob dictam destructionem fuerunt saluæ, & sibi magis, ut magistratui pro publica utilitate, & commodo magis licuit destruere dictam domum, quàm uicino incendii destruere domum uicini licitum est sine iniuria hoc facere, ita tenet Raynerius de Arscendis de Forliuio in l. si uendita, ff. de periculo, & commodo rei uenditę, & in consilio suo 51. incipiente, Fauentinus Potestas &c. & per Augustinum de Arimino in Apostilla ad Angelum Aretii in uerbo incendiario, libri sui maleficiorum.

56 Si † domus fuerit locata duobus solarata, & unus habitat deorsum, & alius sursum; comburitur domus, & nescitur à qua parte uenerit ignis, quis fuerit in culpa, an omnes teneantur ad emendationem damni, tenet Baldus q sic, cum in domo fuerit ortus ignis in l. 2. ff. de offi. præfec. uigil. Tu dic, quòd erit præsumptio contra solitum delinquere in huiusmodi crimine, aut probabitur solita neglige tia, & condemnabitur, l. si seruus, §. si fornicarius, ff. ad legē Aquil. & l. videamus, ff. locati. Et Romanus concludit in consil. suo 400. quòd si oriatur ignis in domo, & nesciatur à quo habuerit exordium, quòd propter incertitudinem uterque erit absoluendus, argumento l. si uero, §. si ex media no. ff. de his qui deiecerunt uel effuderunt. Licet Albericus de Rosatæ dicat in secunda parte statutorū, in quęsti 83. sufficere probare ignem fuisse immissum in domo cōbusta, licèt non probetur persona quæ immiserit, l. 1. §. Itē illud, ff. ad Sillanian. quia incendium præsumitur factum culpa inhabitantium, ut dicta l. si uendita. &c.

57 Conductores † domorum pro incendio orto in domibus per ipsos conductis, an teneantur ciuiliter ad emendationem damni, si domus sunt combustæ, & non probatur nec de lata culpa, neque de leui, sed solùm de leuissima culpa: quia culpa leuissima pręsumitur, quòd ignis peruenerit ex culpa inhabitantium, l. Nam salutem, ff. de offic. præfec. uigil. Cessantibus coniecturis unde peruenerit incendium, & seu ignis, aut culpa. Nam in casibus obscuris, & ambiguis

ambiguis proceditur per indicia,& p indicia probationes fiunt,aliàs cessantibus coniecturis præsumitur culpa inha bitantium;& si nullus ibi habitat,cessat præsumptio iuris, ut l.si uendita,ff.de periculo,& commodo rei uenditæ, & l.si nonnulla, ff.de lega. primo; & Afflictus in Decisione 57.Et cettum hominis factum probandum est,& per præsumptiones proceditur, ut supra habetur per Bal.in l. Quę fortuitis, C. de pignorati.actio.& si ignis habuerit ortum seu causam ad hoc, facit Petrus de Ancharano in consil. 348. & Marsilius in l. 1. in num. 113.ff.ad leg.Cornel.de sicariis,& in singulari 393.incipiente Regula ab in certo auctore; quoniam non est probatum quis deliquerit igne,tunc non est imputandum inhabitantibus,ut probat dicta lex si uendita.

58 Famulus † quidam fecit incendium in domo Sempronii,an dominus teneatur ad emendam damni pro famulo & familia sua delinquente. Dic quòd non,secundum Bal. in l.si uendita de pignoratitia actione: quoniam dominus non tenetur pro suo familiari,c. Ad sedem,de restitutio. spoliator.multò fortius non tenetur pro hospitatis,l. 1. in fine,ff.nautæ,caupo.stabularii:tenet Bar.in l. nequid,ff.de inced.rui.naufra.per tex.istitu.de obligatio. quæ ex quasi delicto nascuntur,§.finali,Dominum familiæ teneri de facto familiæ,si familia deliquit offic.uel ministerio domini, in cuius opeta utitur dominus,l. 1.§.familiæ,ff.de publicanis &c. Ad hoc faciunt notata per Angel.de Arctio in libro suo Maleficiorum,in uerbo incendiario.

Finis libri septimi.

LIBER OCTAVVS
DE RE NAVALI.

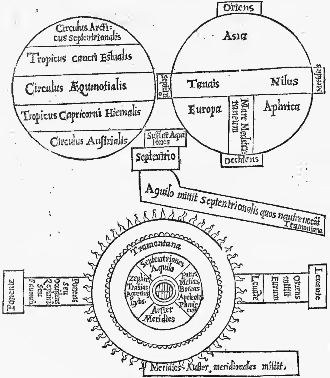
Conſuetudo

ARGVMENTVM.

De Ventis, & de eorum natura.

De naufragio.

De iactu ex naui propter tempeſtatem ob timorem maris, ex cauſa leuandæ nauis naufragij, & ſummerſionis.

TEMPESTATES quoniam uentorum aliqui producunt, ideò Nauaræi, pillotæ vulgò nūcupati, & gubernatores nauium, ventorum noti
1 tiam, & naturam, aquarumque, tēporum, Siderum, & locorum vbi nauigatur scire necesse tenentur, ut se &
2 alios rectè gubernare valeant.
Phœnicum, † & Aegyptorū exēplo, qui, ut legitur, Siderum, & ventorū inuentores fuerūt, ipsorum scientes, & docentes naturam, propterea nauigādo se prudenter rexerunt virtute sua.

3 Tribunus † quidam Marci Antonii dū foret inexpers pugnæ maritimæ, & esset pugnaturus contra Cęsarem Augustum, immemor antiquæ Romanæ virtutis in omni expertæ bello, erga Marcum Antonium inquit, Imperatorē suum ostendendo sibi vulnera, & ensem, O Imperator inclyte, nec te, & tuos confidas in fragili ligno, & permittas Romanos tuos pugnare in terra vbi sunt soliti uincere, & fugare hostes: cui Antonius prudenter respondit, Cessabit cum timore tempestas, & læta victoria parabitur nobis.

4 Et † ob nauale exercitium sunt soliti nautę disputare de ventis, vt quilibet facere habet de arte sua, Iuxta illud Ouidii. Nauta de ventis, de tauris narrat arator. Enumerat miles vulnera, pastor oues. & vt cantat Horatius, quod medicorum est, *Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.*

5 Bonum † est habere in classe remiges expertos in remigando, vt sunt magistri in arte nautica experti, qui se in simul concordant in exercitio remigii. legitur Alcibiadē Atticum habuisse remiges suos adeò doctos. i. expertos, & concordes, quòd accedendo in patriam post multas victorias, remigatio sua videbatur optima & dulcis armonia in qua sonando remorum concordia, vt organus cum tubis; & demum periit Alcibiades inuidorum odio, proditione, & armis, vt Dion pro libertate, expulso Tyranno Dionysio Syracusano, ventosi populi silente sufragio.

Ven-

6 Ventorum † quidam proueniunt ex parte dextera, & quidam alii à sinistra, & horum quidam sunt procelosi, & tempestuosi, & quidam adeò perrumpunt mare, quòd tribus, quatuorve diebus, & vltra per plures, & plures dies ac no ctes, postquàm flare cessarunt turbidum, & tempestuosū etiam permanet mare antequàm fiat tranquillum. Quidā sunt alii uenti, qui incontinenti cessante eorum flatu mare tranquillum redditur, & quidam procellosi, & quidam fœlices, & secundi, & quidam infœlices, & quidam sunt frigi di, & quidam calidi. Occidentales sunt aerei, Meridionales terreni, Septentrionales aquosi, Orientales ignei ab Oriente prouenientes flatu suo calorem ferentes, auget flatum Oriens, & comprimit Occidens, & nimio frigore aut æstu soluuntur: & sic nonnulli sunt aquatici, nonnulli aerei, nonnulli terreni, & nonnulli medii, & mixti, variis nuncupati nominibus, & in variis regionibus varios, & di uersos effectus faciunt: de quibus variè per varios, & ex cellentes viros scriptum reperi. Asserunt quidam motum fluentem esse aereum, quidam vnum, & eundem aiunt vē tum omnes esse ventos simili modo perfluētes, nec differre propter loca undecunque existerint. Et quia ex omnibus, & seu à singulis cardinibus duo perfluunt venti Septē trio qui dicitur Aquilo, & Auster qui dicitur meridionalis ventus. sunt qui duos tantùm uentos anuunt, nempè bo realem qui ab Euro descendit, alium australem qui descē dit ab Austro meridionali, & cęteros horū esse assessorios, & excessus Zephirum borealem, Eurum australem. Oribasium eundem numerum Orientem propter occidentē, Quidam ventos obseruauerunt per totidem Mundi par. tes. Nam Eurum siue Apeliotē, Oriens boreā regio septē Stellarum, Occidēs Zephirum, Austrū, medius dies mittit.

7 Quatuor † tantùm ventos esse firmat Homerus, & quidam alii opinionem Andronici Sirestis sequētes octo esse ventos firmant per turrim ipsius marmoream octoge nam, seu octo angulariam vel octuągulatam repertos Sola num, & Austrum ab Oriente hyberno; Eurus seu Vulturnus,

nus,quæ Syrocum vocãt nautę,inter Auftrum,& Fauoniũ quem Zephirum dicunt,ab occidente hyberno prouenientem,hunc Syrocum vocant Veneti, qui aquam affert: in quibufdam locis,vt Neapolis,& in quibufdam ficcitatem ducit,vt in ventofa ciuitate Byzatii Prouinciæ Principatus vltra Serras Montorii Regni Siciliæ citra Pharum, & in aliis Mundi partibus,& locis;& à loco quodam peruenit vbi eft aer temperatus, & fine induftria fruges,& fructus nafcuntur;& quidam ex barbaris credunt ibi effe Cãpos Hælyfios.Hic Zephirus turbauit naues Sertorii in bello naualí contra Anium,& illas duxit in fcopulos longè ab hoftibus,& à littore,& à mare in ficcũ,& vltra Gades peruenit Sertorius,& in vltima parte Hyberii non longè ab Ethica fluuio,& in amæniffimum locum peruenit,vbi fine induftria fruges, & fructus omnes nafcuntur ab aeris tẽperiem:& vt dixi,barbari credũt ibi effe Cãpos Hęlyfios.

8 Aphricus † inter Fauonium,& Septentrionem dictũ Tramontanam;Caurus,quem multi Corũ dicũt inter Septentrionem,& Solanum.Aquilo ita expreffus ,vt numerum octuagenarium faciant.

9 Et † nomina,& partes vnde flatus certi ventorum fpirẽt,ut in turri octuãgulata Andronici Syreftis.Ariftoteles autem,& Varro quatuor primis ventis octo alios addiderunt,quia non eodem femper loco fol oritur,vel occidit, fed alius eft Ortus, & Occafus propter diuerfitatem mutationis temporũ:æquinotii,folftitii,hybernalis,& æftualis.

10 Et † quia aer duodecim fufcipit difcrimina,fiue à duodena origine fua,fiue à duodecim Zodiaci fignis, à quibus totidem uenti proueniunt,Cleopatram Reginam Aegypti fugientem feruauit Iapiga, victam in bello nauali ab Augufto: & ventus ifte dictus eft à Iapigiæ finu, & hic etiam nuncupatur Garganus.

11 Et † nulla eft Regio quę non habeat aliquem ventum peculiarem,feu venti flatum ex fe nafcentem ,uel circa fe cadentem de die vel de nocte.

12 In † partibus Siciliæ feptentrionali borea,feu Tramõtana,

tana vento deterra frigido iumenta non concipiunt, nec semen recipiunt,& vacua permanent,& multi decipiũtur credentes equas,& iumenta sua fore pregnantia,cũ equos acceperint,& similia animalia,& causa flatus borealis uacua permanent.

13 In † nocte venti quidam sunt pertinaces, & flare cessant veniente die,aut in die quiescunt.

14 Et † quidam deficiunt veniente sole,vel nocte peruẽta,& quidá in meridie,& quidã ante,& seu post meridiem flare incipiũt,aut in flatu deficiũt secundũ tẽpora,& loca.

13 Aura † in terra,& Altanus in mari spirare lætantur.

16 Autumnus, † & Hiems hostes sunt nauigio propter tempestates assiduas,quæ occurrunt natura temporum ob ventos, qui regnant in dictis temporibus. in hieme animosus nauigauit Lucullus ab Athenis discedens cũ classe applicuit Cretam, & ruptis ac fugatis hostibus, reconciliauit Cyreneos legibus,& in Aegyptum nauigauit, amissa parte nauium suarum maris tempestate turbati furenti bus ventis;& inde cum gloria se contulit Alexandriam.

17 Nec † minus animosa fuit Catholica,& Cæsarea Maiestas Imperialis Caroli Quinti,& semper Augusti Coronati Imperatoris: qui cum ingenti classe, vt catholicũ nomen extenderet, autumni tempore nauigauit in Numidiam,in locum vulgò dictum Algerium, & ob malam loci stationem,& temporis intemperiem furentibus ventis,in die beati Simeonis,& Iudę 28. Octob. anno domini 1541. è loco discessit parte amissa suæ clasis turbato mare, insimul concussis nauibus tanti Imperatoris animi inuicti, & aduersa fortuna non prosternati, qui diffedere nunquam voluit ab hostili loco sine hostium sanguine,& strage facta per ipsum experto bello in terra hostili, & demũ cum Dei suffragio euasit cum reliquo suæ clasis, & inde se contulit Hispaniam,ipsis semper furentibus ventis.

18 Ad † materiã redeũtes vẽtorũ, notandũ est, ꝙ natura Euri seu Vulturni uẽti dicti passim Sirochi,est,ꝙ ab illa parte qua incipit volucre deficit & definit,ꝗ si à serena cœli

parte

parte flare cœperit non durat in noctem : hoc profuit Anibali contra Romanos in famosa expeditione Canẽſi,apud Auffidium fluuium.
19 Maiores † fluctus Auſter facit, quàm Aquilo ab ortu flantes calidiores,& diuturniores ac tutiores ſunt uenti,q̃ ſint illi,qui ſpirant ab occaſu,ut in Faſtis cantat Ouidius.
Luce ſecutura tutos pete nauita portus,
Ventus ab occaſu grandine mixtus erit.
20 Eurus † ſeu Apeliotes ſubſolanus à parte dextra Oriẽtalis cardinis eſt,huic à dextra iniungitur Circius,ſiue Corus,Galliam infeſtãs , & à ſiniſtra Eurus, qui meridianum cardinem tenet.Notus ſiue Auſter à dextra,huic iungitur Leuconotus, qui Notus in aliquib. locis dicitur, à ſiniſtra
21 Libonatus,& Auſter. Aphricus † in occidentali cardine eſt,Attabulus uexat Apuliam,in qua etiam ſæpe regnat Vulturnus. Iapigia regio etiam Apulia dicitur à Iapige Dedali filio cognominata, ut placuit Herodoto ; & in ea eſt mons Garganus ſancti Angeli dictus,Virgilius, Victor Garganus condebat Iapigis agris. & Lucanus,Apulus,Hadriacus exit Garganus in undas.Et uexat chiron Athenas
22 & Gangris Pamphiliam. Zephirus † ueſpertinus Libs ſiue Aphricus,Fauonius,& ſeu Iapiga Brucium turbat, Calabriam dictum à dextra;de quo uento meminit Horatius in Odis. Si fratres Helenæ,lucida Sydera.Ventorum regat pater,Obſtrictis alis præter Iapiga.Nauem quem tibi creditum,Debes Virgilium finibus Atticis,Et reddes incolu
23 men precor, Et ſerues animæ dimidium meæ. A † ſiniſtra autem Agreſtes,& Chorus ſiue Caurus, quem Iapigam etiam nonnulli nuncupantur.
24 Septentrionales † ſunt ſeptentrionali cardine, à dextra Tarſias ſiue Craſſias,à ſiniſtra Boreas,& Aquilo, qui ſæpe ſinguli ueniũt, & ambo magnas tempeſtates faciunt, & æſtuantibus undis maria tranquilla horum flatu ſeuiunt, & pro natura tẽporum,& locorum ex procellis ſerenitas, & rurſus ſerena in procellis mutantur;& tunc optimum eſt tutos,& peroptatos habere portus,aliàs compelluntur pa-
X ti non

ti non modicum damnum; & incauti persæpe patiuntur naufragium, non habentes uentorum rationem, & timorẽ Iuxta illud Ouidii Poetæ Sulmonensis.

vix tunc resistitur illis,
Cum sua quisq; regat diuersas flamina tractu.
Quin lanient mundum tanta est discordia fratrum.
Eurus ad auroram, Nabathæaq; regna recessit;
Perfidiaq;, & radijs iuga subdita matutinis.
Vespere, & Occiduo, quæ littore sole tepescunt:
Proxima sunt Zephiro, Syriam, septemq; triones.
Orifer inuasit boreas contraria tellus,
Nubibus assiduis pluuioq; madescit ab Austro.
Et Notus madidis euolat alis,
Terribilem picea tectus, caligine vultum,
Barba graui, nimbis canis fluit unda capillis:
Fronte sedent nebulæ, rorant pennæq;, sinusq;. & in Elespontc sępe suflat uentus elespontinus, & Elespon uentus propriè dicitur; & Elespõ quoq; dicitur districtus barbaricus.

25 Benedictus † Deus in nomine, & uirtutibus suis; qui solem, & pluuiam super bonos, & malos æquè mittit, & uẽtos quibus niues, & gelu tempestates, & serenitates dat, & tollit arbitrio suo; & uarios dedit, & multiformes effectus, & flatus uentis cum tonitruis, & fulgoribus, trementibus, iuxta illud, *Fulguraq; attritis quoties micuere procellis:* & sequuntur tonitrua pręcedentibus ignitis coruscationibus, & flamma illa, quam nubium afflictus excussit cum fulmine, & seu fulgure percutiente terram sulphuris odorem emittit, Iuxta illud Lucani.

Hæthereoq; nocens fumauit sulphure ferrum; ut cãtat Poetarum Princeps Virgilius.

Et lata circum loca sulphure fumant;
Igne os emittentes turbines, nauigia
In summum ueniunt uexata periclum;
Ingeminat Austri, & Zephiri densissimus imber
Et uento naues, montesq;, & littora plangunt,
Et turbatis fluctibus densæ mouentur harenæ.

Et ibi nauigij͏̃ violenter incidit Eurus,
Vnà cum fratribus suis pluuialib. Austris. Et hæc ferè omnia pericula prodeunt uenti erupti de nubibus, & rapitur tota classis, & nauigium in sublime; & nil est molestius in mare nauigantibus uenti aduersi, turbines, flatus, & procellæ ac turbidi fluctus, & undę scissæ ac ruptæ, tũc est exercenda uirtus, & celeritas expertorum in mari nauigãtium animo inuicto cum celeri exercitio nauali.

26 Et † persæpe utuntur illi, qui euadunt à tanto periculo remedio legis Rhodiæ de iactu, & iuribus naufragiorũ ad acquirendum res iactas, & deperditas in naufragio, in mari dispersas ob timorem submersionis propter uim uẽtorum, & tempestatum turbatis fluctibus, l. 1. 2. & l. Nauis amissæ, ff. ad leg. rhodi. de iactu; uel ob res in naui uel aliter seruatas iactus, & naufragii tempore iure sociali seu uareæ, ita à Venetis nuncupato, uulgò ita dicentibus *il và à verea.* Inter nauis dominum seu patronum; & mercium dominos pro rata diuidendas damnorum ex iactu passorum, etiam computatis nauibus, & aliis rebus seruatis: Nam quæ reperta sunt salua conferuntur, & diuiduntur pro rata damni, ut supra, c. Dispensationes, 1. quæst. sept. & l. 1. & per totum titulum, C. de prediis, & rebus nauiculariorũ lib. undecimo, & l. 1. C. de nautico fœnore: & communiter dãnum resarcitur nautis, l. Ratis, ff. de incendio, ruina, naufragio. Vbi latè habetur de natura naufragii. Dicebat Afflictus in constitutio. Patarenorum, in glo. in uerbo Improuidi, quòd si nauis patitur naufragium, & proiiciantur in mareres existentes in naui, dominum nauis nõ teneri mercatoribus, sed omnes qui sunt in naui debent participare, quoniam id fecit sine dolo, & culpa, ut nauis seruaretur; licuit enim saluare nauem suam cum iactura dominorum rerum, l. 1. & 2. ff. ad leg. rhodi. de iactu. & dñs ẽt nauis tenetur, l. 2. ff. eo. habetur per Dyn. in l. Aboîbus, ff. de leg. 1.

27 Et † sunt excõicati illi, qui spoliãt nauigãtes, & magis puniri debent spoliãtes miserãdos naufragãtes, q̃ nauigãtes; & cõueniri possũt, & puniri ĩ oĩ foro Ecclesiastico

& seculari, c. excommunicationi,& per glo.& doctores ibi extra de rapinis,& incēdio &c. uiolatoribusque Ecclesia-
28 rum. Vbi † datur modus procedendi etiam pro rebus iactis causa exonerandæ nauis timore tempestatis, l. Nauis onustæ, ff. ad leg. rhodi. de iactu.& c. cum dilecti, extra de accusatio. & inquisitio.& tenentur in quadruplū infra annum, ut superius dixi, l. in cum, C. de furtis,& per Bal. in c. expirandæ de præbendis,& per Hostien. ibi;& puniri possunt arbitrio Iudicis,& usque ad deportationē. notat Bal. in l. vniuersi, C. de naufragio lib. 11.
29 Et † furtum quidem committūt isti, l. Qui ratione, §. si. ff. de acquirendo rerum dominio. Et si res, ut aliàs dixi, non fuerunt pro derelictis, quia fuerunt proiectæ per earū dominos, ut maius periculum euaderent, tunc proiiciētes remanent domini.
30 Quid † si res fuerunt ex naufragio habitę pro derelictis. Dic, quòd tunc naturali ratione conceduntur occupātis, ex quo sunt in nullius bonis,& tunc non committitur furtum, ut Institu. de rerum diuisio. §. qua ratione, & per Bar. in l. falsus, § furtum, ff. de furtis: & ita intelligitur glo sa in uerbo dilapidarunt,& textus secundum distinctionē prædictam in c. cum dilecti, extra de accusatio. & inquisitio. & per scribentes ibi.
31 Quero † de casu qui occurit persæpe in facto, An licitum sit surripere naufragiorum bona fluctuantia in mari, uel supra littus iacta,& ibi iacentia. Dic, quòd non, aliàs tenentur pœna Senatusconsulti, l. Ne quid, ff. de incēdio, ruina, naufragio. Imò illis succurrendum est sine mora,& negligentes non habentes iustam causam excusationis in uno Augustali, & bona huiusmodi rapientes ultra quadruplum iuris pœnæ, in mortis naturalis pœnam affigit in Cōstitutione incipiente Rapinas,& per Afflictum ibi. Vbi habetur, quòd conuicti uel confessi de rapina rerum naufragorum, incendii, uel ruinæ tenentur dominis rerum huiusmo si restituere quadruplum,& cōdemnari possūt ad mortem;& pœnæ minores iuris sublatæ sunt per dictam legē

Rapi

Rapinas,imponentem maiorē pœnā,ut ibi tenet Afflictus.

32 Et † an liceat unicuique impunè accipere,& colligere naufragium suum.Dic,quòd sic,l.fin.ff.de incend.rui.nau fra.vt in anno præterito apud Euboçam, quæ modo dicitur Niger pons,cōtingit certis mercatoribus Venetis, qui habebant saluum conductum ab infidelibus, & bona sua naufragio sparsa in littore maris recollexere impunè.

33 Quero † de alio casu occurrenti, si nauis onerata plurium mercatorum mercibus passa fuerit naufragiū in mari,an mercatores prædicti cum mercibus suis recuperatis conferre debeant cum domino nauis ruptæ.Dic quòd nō, quia tantùm locum habet collatio quando iactatio fit causa communis periculi uittandi,ut nauis sit salua, l. Amissæ nauis,& cum arbor,ff.ad leg.rhodi.de iactu.& tunc Domini iactarum mercium habent actionem cum domino, & seu magistro nauis, & magister nauis cum cęteris nè dum actionem,sed etiam retentionē habet, ut fiat contributio, l.si laborante naue,ff.eod.titu.ad legem rhod.de iactu.

34 Qualiter † fiat probatio rerum perditarum in naufragio,per bulettas,& seu libros Gabellarum, seu Publicanorum, & per testes etiam non citatos,uel aliter &c. ut in l. Quoties,C. de naufragio li. vndecimo,& per Angelum de Perusio in l.si quis,§.1.ff.de edendo.

35 Quid † si iactæ in mari fuerint merces causa naufragii, an habeantur pro derelictis.Dic prout aliàs dixi,quòd nō, l.interdum, §.ex naufragio,ff.de acquiren.uel omittē. possessio.nisi ex qualitate rei aliter comprehendatur, utputà, si liber foret proiectus apertus in mari,aut capsa rupta in aquam proiecta,per l.falsus,§.si iactus, ff.de furtis, & ibi per Alexan.de Imo.& in l.2.in fi.ff.ad legē rhodi.de iactu.

36 Et † præter pœnam quadrupli debitam naufragii dominis uirtute edicti Prætoris si quis dolo malo rapuisset bona naufragorum,tantundem fisco tenebitur,l. Quo naufragium,§.fin.ff. de incend. rui. nau fra. & in Ibim optimè cantat Ouidius Poeta Sulmonensis.

Cumq; ego quassa mea complectar membra carina,

Nau-

Naufragij tabulas pugnat habere mei.
Et qui debuerat subitas extinguere flammas;
Hic predam è medio raptor ab igne capit.

37 Naufragii † causam quidam tenent esse ordinariam, & malè quidem sentiunt, quia causa huiusmodi est summaria, & priuilegiata, & debet cognosci simpliciter, & de plano, sine strepitu, & figura Iudicii, sola facti ueritate inspecta: & potest cognosci extraiudicialiter, & in dicta causa parte non citata, & non citati testes examinari possunt ipsius causæ priuilegio, ita tenet Luminarium Iuris magister Bartolus de Saxoferrato in l. 2. C. de naufragiis lib. undeci. quod locum habet in omni periculo, quod contingit in longinquis partibus. tenet Ioannes de Anania in c. excommunicationi, extra de raptoribus, & incẽdiariis &c. Quod etiam habet locũ ubi lex in aliquo actu nõ requirit plenã probationem, sed contentatur articulis, & adminiculis. tenet Hostiensis, & Dominicus de Sancto Geminiano in c. Pro humani, de homicidio, in 6. & plures casus ponit Ludouicus de vrbe in singulari suo 399. Incipiente vnus ex uobis. & per Hyppolitum Marsilium mihi olim ut confratrem, ac dilectum amicum in l. fin. C. de probatio. in 37. carta. Vbi ponunt multos casus, in quibus testes admittuntur, & probant etiam parte non citata, & inter alios ponũt

38 causam naufragii. Et † dicitur naufragiũ quasi nauis fractio, dictum à frango frangis; & quid sit naufragiũ habetur in c. Tres sunt, & ibi glo. de pęnitentia distin. 1. & l. 1. C. de naufragiis lib. undeci. & fit depositum pro causa naufragii, l. 1. §. 1. ff. depositi.

39 Et † qualiter requiratur libellus summatim in causa naufragii, & qualiter fiant positiones in eadem causa docet Iuris Speculator in titulo de furtis, uersiculo Alia quoque, & c. de raptoribus, uersiculo Cæterum.

40 Et † An requiratur libellus in iudicio submersæ nauis notat speculum Iuris in titulo de libelli conceptione, in uersiculo 49. in §. decimo. & ut aliàs dixi, in causa naufragii proceditur summariè, & sine libello.

Et

41 Et † causa debet expediri infra bienniũ,l.Scire oportet.§.Oportet,ff.de excusationibus tutorum;& per Bar.in l.1.& in l.de summersis,C.de naufra.lib.11.aliàs lapso biẽnio nauicularius non tenetur.

42 Et †quid sit uaufragare, habetur in ca.2.extra,de statu monachorum.

43 Et † quando naufragium sit casus fortuitus habetur in l.1.& 2.& l.sub diuersis,& ibi per doctores,C.de naufra. lib.undeci.Vbi ponitur qualiter procedatur in causa naufragii &c.

44 Et † circa res repetendas ob timorem ruinæ,incendii, & naufragii depositas dixi supra;habetur & per Iuris speculum in titulo Incendio,& de raptu & de deposito &c.

45 Iniustitia † etiam dicitur casus fortuitus pro illis,qui non possunt consequi iustitiam,tenet Baldus in capit.1. uersiculo Iniustè,in usibus feudorum,in titulo de noua forma fidelitatis.

46 Et † de casibus fortuitis quando quis se obligauit, & ad quos casus,& an teneat obligatio,habetur per Bar.in l. sed,& si quis,ff.si quis cã &c.& per Bal.in l.1.C.cõmodati

47 Et † an pro naufragio reperto,& non restituto cõmittatur furtum, habetur per Fely.in c.Cum dilecti,de accusationibus,& inquisitionibus.

48 Et † fiscus non debet aliquid sibi uendicare de bonis naufragorum,attenta eorum calamitate ualde miseranda, l.1.C.de naufra.lib.undeci.

49 Naufragium † denotat tempus etiam post ipsum,l.1. in fine,ff.nautæ,caupones,stabularii.

50 Quero † si alienę merces licitè possint proiici in mare causa leuandæ nauis,& seruandi proprias merces.Dic q̃ sic,l.Qui saluandarum,in princ.ff.de præscriptis uerbis,& l.2.ff.ad leg.rhodi.de iactu:& propterea ob hoc nulli fit iniuria,ut non fit de eo, qui causa uitandi ignem suę domus alienam domum destruxit,ut aliàs dixi in lib. 7.

51 Quero † de casu quẽ habui ĩ facto Bononię, quidã mutuauit mille aureos nobili Gozadino, p q̃b. nobil. Gozadinus fideiussorem

fideiussorem dedit cum pignore certorum lapidum prętio sorum, quod pignus periit apud creditorem mutuantem ruina, incendio, aut naufragio, uel alio fortuito casu; cuius sit periculū creditoris, uel debitoris, seu eius fideiussoris. Dic debitoris, & fideiussoris sui. l. Amissi ruina, ff. de fideius. & mandatoribus, & per glo. ibi. secus foret si casus contingisset culpa creditoris. §. fin. Institu. quibus modis re contrahitur obligatio.

52 Quero † de casu si periit scapha cum mercibus extractis causa leuandę nauis habeat locum contributio. Dic quòd sic, quod secus foret si nauis periret, & scapha remaneret salua, l. Nauis onustę, & per doctor. ibi, ff. ad leg. rhodi. de iactu. Vbi textus decidit iactantibus fieri contributionem ex mercibus recuperatis ex naue postea perépta: licèt recuperantes ex iactu pro mercibus in naue existentibus non contribuant, ut ibi, in §. sed si nauis, &c.

53 Occurrit † per dies nauem deteriorari, An fiat contributio cum mercibus, & mercatoribus. Dic quòd non, nisi acciderit uoluntate mercatorum, uel alio iusto metu. habetur in l. 2. §. si seruatis, ff. ad l. rhodiam de iactu. Pro rebus autem deterioratis ob iactationem præsentis pretii est habenda ratio, ut fiat collatio iactantibus, ipsius autem ratione loci deterioratis non confertur, sed ratione aspergini confertur ipsis, & conferunt damno deducto siue plus siue minus sit in damno, quàm in collatione, l. Nauis onustæ, ff. ad leg. rhodi. de iactu.

54 Qua † lege cautum est, ut si leuandæ nauis causa timore tempestatis iactæ sunt merces, & alia bona omnium cōtributione conferuntur, seu farciuntur ea, quæ sū r pro omnibus iacta. Dic hac lege nautica iudicari legis rhodiæ de iactu. in quibus nulla lex Imperatoria aduersatur: & sic ualet consuetudo, cui nulla lex aduersatur, l. Deprecatio, ff. ad leg. rhodi. de iactu. & in authen. de nauticis usuris, collum. nona.

55 Queritur † de eo qui fuit deiectus de naui, an sibi cōpetat interdictum de ui, & ui armata. Dic quòd non, l. 1. §.

si quis

si quis de naui, ff. de ui,& ui armata, Cum locum non habeat in uiolentia compulsiua, sed tantùm in expulsiua, ut ibi,& datur infra annum de eo, quod non peruenit ad dei ciëtem; & de eo, quod peruenit ad ipsum perpetuò datur, & tam mandans, quàm mandatarius tenetur, ut in dicta l. 1. ff. de ui,& ui armata. Naufragium qualiter probetur facit lex Quoties, C. de naufra. lib. decimo.

56 Quęro † de rebus naufragorum repertis, quæ seruandæ sunt,& non rapiendę,& an sint restituendę. Quidam di cebat olim, quòd non, allegantes l. Modestinus, ff. ad leg. rhod. de iactu. & l. 1. C. de nauibus non excusandis. Nos autem in contrarium fore ueritatem dicimus; quia omnia quæ recipiuntur ex naufragio sunt restituenda dominis suis, uel eorum hæredibus, nè addatur afflictio afflictis, quibus non stantibus, ultimo loco succedit fiscus, l. si quis ex naufragio, ff. de incend. rui. naufra. & l. 1. §. 1. ff. depositi, & l. Qui leuandarum, ff. ad leg. rhodi. de iactu. consuetudi ne, aut statuto in contrarium disponentibus, ut abusis in aliquo non obstantibus, ita lege diuina & humana disponente non remitti peccatum, nisi restituatur ablatum, l. in eum, & authen. Nauigia, C. de furtis, & l. 1. C. de naufra. lib. undeci. & Institu. de rer. diuisio. §. fin. & per Albericum de Rosate in Additionario suo, in uerbo Naufragium: no tat Isernia in authen. Nauigia, posita in fine usuum feudo rum, de statutis editis contra libertatem Ecclesiæ; & Afflictus in constitutione Rapinas. & consuetudo irrationabilis non ualet,& pro abusione habetur,& damnatur; nec ser uari debet, ut statuit Papa Honorius in capitulis factis pro Regno Siciliæ ad supplicationem Regis Caroli Secundi. Vbi dicit, abusum contra naufragos, & D. Andreas de Iser nia in dicta Constitutione Rapinas, posuit quęstionem, ꝙ Rex promisit exteris securitatem in mari,& in terra: & si assecurati patiātur naufragiū in Regno, si nō uenerint infra triduum assertæ consuetudinis Regni ad petendum eo rum bona perdita naufragio, An Rex teneatur restituere dicta bona naufragata uirtute dictæ promissionis, & asse-

curationis, &allegat arguendo ad partes, & concludit, q̃ si consuetudo fuerit rõnabilis,q̃ ualet: & si irrationabilis non ualet.& benè dixit qua pęna criminaliter puniãtur de iure cõ i raptores rerũ naufragii,incendii, & ruinæ habetur in l.Pedius,ff.de incend.rui.naufr. Vbi distinguitur secundũ qualitates personarũ, & magnitudinem, aut paruitatem rerum raptarum; & hęres raptoris tenetur restituere quadruplum domino rerum, & totidem fisco infra annum, & post annum in simplum, l. 1. §. fin. ff.eod. & l. in eũ. & per Bald. ibi, ff. de furtis, & l. Quo enim, ff. de naufra. Et præcipiunt Canones, Pręlatos, & clericos bona surripientes naufragorum deponi,& laicos excommunicari tollentes de bonis naufragorum. c. cum dilecti,extra de accusatio. & inquisitio. c. excommunicationi,de raptoribus: quod procedit nisi bona prædicta, & nauigia rupta seu fracta naufragio fuerint infidelium,aut Pyratarum, uel aliorum Principis hostium, uel Reipublicæ Christianæ, ut in dicta authen. Nauigia, C. de furtis. Et benè format in hac materia Speculator in titulo de raptor. §. 1. libellum, & positiones actoris, & rei. Græcorum fuit peccatum ipsos peroptare habere pro Regibus Infideles, quos bestia detinet luxurię ob legem suam Maumethicam non uirtuosam; sed nimis largam, bestialem, & licentiosam, deuiantem à bonis moribus, & à uirtute diuina. Et Deo duce,breui punietur Maumethica secta olim damnata Catholicorum concilio: Nam Christi Domini nostri fides patitur naufragium,cum Christiani recedunt à fide catholica, & dicitur pati naufragiũ à fractione nauis,quoniam per figuram Religio Christiana dicitur esse nauis, quæ tuto regi debet temone per Prælatos,scientes manutenere temonem, ut inferius dicam in Decimo quinto lib. Et patitur fractionem nauis Ecclesię Christi per fracturam fidei factam ad Apostatantibus, & hæreticis,temerè quęrentibus diuidere inconsutilem uestem Domini, quia non curauit se liberari à ditione Infidelium, neque ab hoste antiqui Serpentis.

57 Pro † plurium doctrina, & intelligentia est notandū, ꝙ naualia comercia tractantur in iure Canonum in c. fi. distinctione secunda.

58 Et † quid intersit inter extruere, & instruere, ac armare nauem, habetur in l. Quod naue, & in l. Quod quis, ff. de priuilegiis ueteranorum.

59 Et † nauis quandoque ponitur pro tabulis positis in ea, l. si quis nauem, & seu lex si quis Mutius. Vbi pro materia ponitur materiatum, ff. de rei uendicatio.

60 Et † qui sint nautebatæ dicam inferius, nam habetur in l. Debet, §. Hæc actio, in fine, & ibi glo. ff. nautæ, caupones, stabularii.

61 Et † quibus sumatur modis nauicularius, habetur per Bar. in l. fin. C. de nauiculariis, lib. undeci. & quibus oneribus sint subiecta prædia nauiculariorum habetur ibi dem lib. undeci.

62 Et † qualiter nauigium pro naue ponatur, & duobus modis quandoque sumatur naufragium, habetur in l. 1. §. Ait prætor, & §. stationem, ff. de flumi.

63 Et † an si nauicularius dicatur dominus nauis, & idē dicatur nauargus, nam pro rata est rector nauis, à prora dictus est quæ est pars anterior nauis, c. sciscitaris, cum gl. ibi, 7. quęstio. prima.

64 Periculosa † est nauigatio remorum, l. fin. C. de nauiculariis.

65 Deputarunt † quarundam terrarum domini expertos in mari habere curam naufragorum, & seu naufragium patientium in mari, tam in personis, quàm in rebus, certo sibi promisso pretio ex bonis naufragorum, cum de iure non procedat; quoniam opus tale pium cum charitate teneatur quis facere, ut dicebat Guilielmus de Cuneo in l. fin. C. de nauiculariis &c. Nisi foret super hoc statutum, quòd succurrentes naufragantes posfint recipere certam moderatam partem bonorum naufragantium. Et tale statutum pro fauore uidetur factū naufragorum, ut pręmientur succurrentes per suo labore, quod ęquū uidetur &c.

66 Terræmotum † facile cognosci posse per nauigantes expertos putamus , antequàm ueniat in mari, lacuq; uel in fluminib.per inflationem terribilem undarum maris,& aquarum sine uento ex se insurgentem insolita crassitudi ne,uel quando naues sine uento tremescunt in aqua ; & il li qui sunt in terra cognoscunt per tremorem,uel turbatio nem aquę turbidæ factæ sine uento, uel per aquam in puteis ex se motam,& non sine malo odore.

Finis libri Octaui.

LIBER NONVS
DE RE NAVALI.

Corus

Argu-

ARGVMENTVM.

De prouidentia Regum habenda in claſſe, ante quàm Naualis expeditio fiat.
De Natura,& effectu temporum aptorum ad nauigandum.
De Ventorum qualitate,& effectu.
De Cœleſtibus ſignis,eorumq́ue effectu.
De Animalium quorundam, auiũque, & Piſciũ præſagio.
De Portentis falſis,
De Charitate Principum, & de monopolio, & eius pœna.

VENTO prius benè perſpecto,& cõ
ſiderato,tempeſtate ceſſante, & ip-
ſo cum uelo capto uento in pelagus
antequàm fiat claſſicum bellum; na
1 ues à uento ſecundo impulſæ, ceſsã
te tempeſtate maris facilè reportãt
uictoriam,Dei ſuffragio, prudentis
2 Ducis miniſterio.
Et † ſi uenti plures absque tempeſtate fuerint,capiatur potentior uentus cum uelo, quia naues à uento ductæ proſpero,& ſecundo, & à forti concordi remigio uictoriam conſuerunt reportare.

3 Et † antequàm hoſtium naues Infidelium iungantur claſſi Catholicæ gentis,utile erit hoſtium claſſem à longè lædere inſtrumentis bellicis, craſſiorib. tartarei ignis, ut ſubmergantur continuatis ictibus,ipſamq́ue hoſtium claſ

ſem,

ſem, arbores, uela, & temones, hoſteſque ipſos frangendo & de medio tollendo &c.

4 Et † ſi ſimul iunxerint naues utriuſque claſsis, uariis modis ſe lędi poterint boardis à boatu, ſeu à uoce bouis dictis (ut aliàs dixi) & cum aptis machinis perforari, & arte uatia inſtrumentorum, utendo cathenis ferreis, & ram ponibus, falcibus, & uncis, emiſſo incendiario igne, ut ho
5 ſtium naues comburantur. Nam † Cęſar tinctas Aſiati cas naues hoſtium piceno unguimine concremauit, iactis lapidibus, & uariis machinis ſubmergi. Et capi poſſint hoſtium naues, Scipionis exemplo, qui bello nauali amphoras pice, & tede plenas igne accenſas iaculauit in hoſtes, & ita eorum deſtruxit naues incendio. Et Caſſius accenſis nauibus onerariis oportuno uento plenis uelis in hoſtium claſſem inde impulſis, illam Vulcano conſumpſit.

6 Cauti † Duces, & magis experti eſſe debent, & celeres, animoſioreſque eſſe, quàm ſint ſui hoſtes: Ideò ob uirtutis honorem, & militiæ decus, ſuos milites honorabat, & coronabat Antiquitas pro optimè geſtis in militia, & nauali corona laurea prę honore decorabatur ille Miles, qui primò hoſtium claſſem ingrediebatur.

7 Et † Anibal Barcha filius Amilcharis Dux Pœnorum calidus non obſcuri nominis, & famæ immortalis, in omni doctus bello, docuit Regem Anthiocum, ut uaſcula plena uiperis iactaret in hoſtium naues, ut ab exercitio nauali deſiſterent, & à pugna. & facilius caperentur, ut Pontici fuetunt ab eo, qui dum foret Dux claſsis Pruſię Regis Bithinię contra Eumenem Regem Pergami, hoſtes fugauit arte, & exercitio tali: Nam pauore paleſcunt illi, qui calcāt pedibus anguem, ut cantat Iuuenalis.

Palidus & fiet præſit qui calcibus anguem.

8 Hoſtibus † quoque ex alto ex caueis arborum nauigiorum offenſis cum ſaxis, & miſſilibus ferri, ignitiſque machinis iactis deorſū, & cū fictilibus uaſculis liquido ſapone, oleove, pice, pinguedine, uel olei amurca, aut alia

simili materia liquida nociua clasi, ut suos docuit Scipio, ita, quòd hostes propter lubrica sistere pedibus in tabulatis nequibunt, neque remeare ualebunt; & facilius hostiũ nauigia concremabunt, & celeres experti uictores permanebunt hostium suorum inertia.

9 Nec † bello ullo est perdendus animus Ducum propter fortunam aduersam, quam Gilippus Dux Lacedęmoniorum, filius olim incluti Ducis Cleandridis, missus in præsidium Syracusarum contra Atticos: qui duce Lycia, & Lamaco, habuerunt pluries fortunam secundã contra Lysippum obiecta classe, terra, marique cinctis Syracusanis, occupata Sicilia nè auxilium ueniret Syracusanis; prudentia tamen inuicti animi Ducis Gilippi, recta instructa acie nauium suarum tertio ingressu occidit Lamacum; & Lyciam uersit in fugam, & Lacedęmoniorum auxilio liberauit amicos Syracusanos ab obsidione Carthaginensiũ.

10 Et † iterũ refecta per Athenienses classe sociorum auxilio, à Gilippo primo ingressu uicti fuerunt Attici; amissa pecunia publica unà cum classe, & castris suis: & sic in pristinum statum reduxit Syracusas Gilippus bis primò uictus, & non animo prosternatus propter aduersam fortunam, hostem uirtuti in bello, & pace uolubilem.

11 Et † Dux olim Venetæ classis Pancratius Iustinianus, tempore Andreæ Dandoli Ducis Quinquagesimiquarti Veneti Senatus, apud Bossorum Thracium in sinu Argolico, in obscura nocte pugnauit nauali Marte cõtra Ianuẽses, & Graios, in arcto reductis Venetis, & à longa classe circuitis Ianuensium, & gręcorum, uictus permansit, & gloriosè periit in armis. Cædes. n. prædicta cruenta fuit in tenebrosa nocte inter ipsos Venetos se præter hostium arma sibi læsiua insimul offendentes, & occidentes incognitos in ipso belli furore. Et post in Carestio, & in Sardinia aliò per Venetum Senatum animo inuictum contra aducrsam fortunam effecto Duce suę Venetæ classis Ioanne Sanuto, qui sua uirtute ingentem Ianuensium classem superauit, quęsitis cum preda spoliis opimis; & in Creta, & Cypro contra

pro contra eosdem Ianuenses, & aliarum nationum Duces pluries,& pluries uariè pugnarunt;secutis multis classium ruinis inter Ianuenses, & Venetos insimul uirtute bellantes pro honore acquirendi nomen,statum,& gloriã in Hadriatico,Thyreno,Aegeo,& Cretico.

12 Estque † notandum Cretam madefieri uariis mariũ aquis,Aegei uidelicet maris,Cretici dicti Arcipelagi,Lybici, Carpacii, Aegyptii,Pontici,Thyreni,Hadriatici, Ionii Harenosii, Rubei, Lygustici à Lyguria dicti Ianuæ urbis.

13 Et † Atticus Conon apud Cyprum, superata Persarũ classe,suosque induit armis hostilibus, & nauibus iisdem nauigauit Pamphiliam contra hostes apud fluuium Erumedõtem,ubi incolunt Amazones; & Persæ incauti non aliter prouiderunt,credentes suam esse classem ; & uno die nauali,& terrestri fuerunt uicti à uirtute Cononis hoc strictagemate uso per Venetos contra Ianuenses, Grecos, Gallos, Hispanos, Pœnos, & Aphros in re nauali hostes pluries deceperunt & captiuarunt.

14 Et, † ut prædixi, antequàm bellum fiat in mari est optimè considerandum nè sint uentosæ tempestates, neque procellæ,uel de proximo futuræ; ꝙ cognosci facilè potest experiẽtia,& uariis ac publicis signis; iuxta illud, Scro rubens cęlum cras indicat esse serenum. Manc rubente polo Sol dicit surgere uolo.Arcus duo cęlestes,& seu Iris pluralitas indicant imbres; unus ucrò tantùm affert minas pluuiæ; à meridie autem ortus aquam magnam portat; & si ab ortu serenitatem inducit, sin autem refulserit circa occasum, & sonabit tonitruus leuem pluuiam facit.

15 Et † si surrexerit ab ortu uel ab eo apparuerit arcus serenitatem affert,& si æstiuo tempore tonuerit fulseritque imbrem denotat breui futurã:Et cum ab omnib. quatuor cœli partib. fulserit,uentum,& imbrem ex his demonstrat regionibus; cũ ab Aquilone tantùm in posterum diem denotat pluuiam;& si à Septentrione tantum fulserit uentũ; cũ ab Austro, Coro, aut Fauonio serena nocte fulgurauerit, uentũ,& imbrẽ ex iis indicant regionibus fore. Terre

ni quoque ignes proximos uentos,& pluuias significant; nam palidi uolitãtes sunt tempestatis nũcii. Et si flexuosè uolitat ignis flamma designat uentum; idem cum decrescit cinis in foco,aut carbones perlucent uehementer,& per fungum lucernæ accensæ,& per muscas æstiuo tempore caput,& oculos nimium infestantes præter solitum, futuram pluuiam denotari. Ignem quoque crocitãtem cum crepitibus bulientem inter uiuos carbones, uentum de proximo futurum,uel niuem hyberno tempore significare perlegi,occultis naturæ secretis, quod docet experientia.

16 Animalia † quoque terrestria,& aquosa,& aues quædam apparentes,& apparentia certo tempore,& uoce crocitantes,futuras indicant tempestates, uentos,& pluuias de proximo uenturas. Pisces quoque maritimi uarii generis,& monstruosi sępe malorum,ut legi,sunt pręsagii:nam hæc,& alia optimi Duces classium,& experti nautæ nostri temporis sciunt,& fortè melius quàm Veteres sciuetint. Sunt & animalia quædam,& aues quę nõ apparẽt in aqua maris,neque in littus,neque in aere,nisi quando sunt futuræ procellæ, tempestatesque,& uenti, pro habenda preda piscium,& cadauerum, ut in fragmentis suis rei militaris Vegetius firmat.

17 Omnia † à Deo procedunt, quæ à cœlo,& à terra, ab aere,ab aqua, & ab igne proueniunt, & in omnibus tam cœlestibus,quàm terrenis,aereisque,aquaticis, ignitis,& subterraneis,omnique spititus momento nutu Dei procedit,ex tranquillo tempestates,& procellæ, & ex tempestatibus serenitates diuina mente producuntur.

18 In † speculo lunæ orbis rubicundus color, uentos, & ceruleus pluuias, & ex utroque commixtas nimbos, & furentes procellas. lætus,& lucidus orbis ostendit serenitatẽ nauigantibus. maculosus acr, nimbosus, & niger pluuias denotat. Citrinus autem aer significat uentum futurum, & idem denotat sol palidus aut candens, offuscata luna, uel sole non æqualibus gaudente radiis,uel obiecta nube uariante pluuia.

19 Et † quando ſint futuri uenti, & procellæ de proximo cognoſci facilè poſſunt ex prædictis.

20 Et † diligenter ſunt conſiderandi uentorum motus, & præſagia imbrium, & tempeſtatum, quæ cognoſcuntur etiam per cœleſtia ſigna, ut cantat Poeta.

Tempeſtates dubio prædicere cœlo poſſumus,
Et quando infidum remis impellere marmor,
Conuenit, & quando armatas deducere claſſes:
Aut tempeſtiuam ſiluis euertere pinum.

21 Purus † Oriens, & non feruens ſerenum diem indicat, & cum ante eius exortum nubes pubeſcunt uentum, & ſi nigre rubentibus interuenerint pluuias, & ſi ante exortum nubes conglogabuntur aſperam hyemem denunciabunt, & ſi repellentur ab ortu, & ad occaſum iuerint ſerenitatem, ſi ante radios ortus ſolis ſe oſtendunt aquam, & uentum prænunciant. Et ſi nubes ſolem circumduxerint quanto minus luminis relinquūt, tanto erit tempeſtas turbidior. Et ſi ab ortu partim ad Auſtrum, & partim ad Aquilonem ſpargentur, & quamquàm circa eum ſerenitas fuerit, pluuiam, & uentos ſignificabunt: & cum Oriēte radii non imminebunt illuſtres, quàmuis ſint nube circundati indicant pluuis. & ſi totus cingetur Oriens, & defluxerit orbe ſerenitatem æqualiter dabit. & ſi partim ſe aperit ex illa parte aperta expectetur uentus. Et ſi duplex Orbis fuerit atrociſsimā indicat tempeſtatem. & ſi nubes rubeſcunt circa Occidentem futuri diei ſerenitatē indicat: Et ſi uultum ceruleum pluuiā inducūt, & igneū uentos. & ſi maculæ interuenerint rutilo nunciāt futuros uentos, & nimboſos. Et ſi candidus fuerit circulus circa eundem Occidentem nunciat leuem tempeſtatem in nocte, & ſi fuerint nebulæ uehementiorem. Et ſi circulus fuerit, ex qua regione eruperit magnos uentos uenturos oſtendit.

22 Nam † ſolis, & lunæ proxima ſunt præſagia, ut cantat Virgilius in Georgiis. Solem qui dicere falſum audeat? Si

si luna ex ortu splendens puro nitore fulserit, serenitatem indicat, si rubicunda uentos, si nigra pluuias, si flante Fauonio ante quartam flameam toto mense hyemale fuerit; si sexta decima flamea apparuerit uehementius asperas tempestates indicat de proximo uenturas; si in ortu quarto fuerit, sin autem in plenilunio serenos dies, & si per dimidium luna pura erit, idem significabit, si rutila uentos, si nigra imbres, si nubis caligo induxerit orbem uentos ab illa parte qua rupetit, si gemini orbes cinxerint maiorem tempestatem, & maximam, si tres fuerint uel plures nigri orbes, seu interrupti uel distracti, si plena & circa se habebit orbem qua in parte ipsa magis splendebit ex ea futurū uentum ostendit.

23 Interlunii † uerò tempus diram firmat tempestatem nauigantibus, ut usus docet ratione, & experientia longa rerum, & temporum magistra. sole obtinente uigesimam

24 quintam partem Aquarii. Ver † aperit mare nauigantibus, hybernum cęlum molientes Fauonii mundi spiritus

25 genitales à fouendo dicti. Fauonium † seu Cælidoniū uentum, ut quidam uocant ab octauo Calendas Martias ab hirundinis uisu, & quidam Orchiam nomināt post brumam uno, & septuagesimo die, flantem per dies octo ab ortu auium: huic Fauonio contrarius est Subsolanus.

26 Austrinum † tempus est sex diebus ante Idus Maias in totidem partibus Tauri, sex diebus ante Idus prędictas uigiliarum ex ortu, cui est Septentrio contrarius, ut supra dixi libro Octauo.

27 Sydus † caniculæ oritur ardentissimo æstatis tempore, sole ingrediente in Leonem decimo quinto Calendas Augustas, & Aquilones ortū ipsius præcedunt octo dieb. & idē Aquilones post biduū constantius perflant triginta dies, hætesios nūcupatos, & molitur syderis ardore geminato solis uapore, & usque ad sydus Arcturi crebri Austri perflant, q exoritur ante æquinoctium autumni unde cim diebus non sine procellosa grandine, Coro incipiēte flare qui autumnat, huic contrarius est Vulturnus. Et post

æqui-

æquinoctium diebus quadraginta quatuor incipitur hiēs in uigiliarū occasu tertio Idus Nouēbris, hybernus Aquilonis æstiuo dissimilis: cui contrarius est Aphricus septē diebus ante brumam, & totidem diebus post heliconum fæturam auium quiescit mare. & dies prædicti quatuordecim dicuntur dies heliconides, quibus Thyreni natura maris benigna se ostēdit nauigantibus.

28 Hyems † post sequitur, qui nimis audaces, & auaros nauigantes cruciat, & illos persæpe in periculum mortis ducit, ob iratos uentos insimul bellantes spumante mare, uersoque, & rupto ab imo ad summum.

29 In † Autumno autem, & hieme regulariter fit tempestuosum mare, quod tunc est classibus infestum: Ideò dictis temporibus abstinenda est nauigatio, ut prudenter quidam faciunt Principes, iisque temporibus est tenenda classis in portu, fidisque stationibus, & locis tutis. Nam in dictis tēporib. sunt sydera q̄dā dierū particulariū, quę assiduò inducunt tēpestates, & in illis diebus sæuiunt uenti, occculto Dei iudicio; & hoc nos docuit experientia temporum præteritorum, magistra rerum, ut in decimo octauo & uigesimo octauo Octobris, ultimaque Nouembris, & toto ferè tempore hiemis, quod cognosci facilè potest inspecta luna si suum solitum sydus præcedit illam, cui si uicina fuerit per unum uel duos pedes, & quantò est uicinior est magis timendus furor tēpestatis maris, quæ furiosa uenire consueuit de die, & de nocte in temporibus dictis nocitura classibus, ut Regi Ponti contingit Mithridato, quem Lucullus perspiciens stellam lunæ uicinam fugauit in loco modicæ aquæ, ubi Lucullus classem hostilem reduxit, onustam, & ponderosam; & turbato post mare insimul sibi concutientibus nauibus, aqua sibi deficiēte, hoc primitus per Lucullum considerato tempore, & se in ipso loco tutò reducto, & permanente cum sua classe, positis in terra insidiis, hostium uictor, & triumphator permāsit Regis Ponti Mithridatis, & Armeniæ Regis, & Mediæ Tigrani in mari, & terra experto bello.

Por-

30 Portenta † quoque proueniunt nutu Dei, ut homines se remoueant à criminibus, & ab erroribus: & legi, quod tẽpore Alexãdri Magni in Græcia peperit pecora agnũ cum mitra, & pedibus Aquilæ, & inde breui periit Alexãder. Et tempore Dionysii Tyranni Syracusarum tũc in arce reducti, Aquila iaculum serpsit de manu Sattelici Tyrãni, & illud in præcipitem cadere reliquit, & mare circum circa arcem per diem aquam non salsam produxit, & porcos tunc plures fuisse natos absque auribus, quod mirum fuit, post contingit Tyrannum superari, & expelli à Dione, positis Syracusis in libertate.

31 Et † cum Marcus Antonius impiè, & iniustè Octauiã sororem Octauiani, ipsius uxorem, ipsius Antonii iussu suo ex domo expulerit pudicam, & prudentem fęminam, ut Augusto Cæsari iniuriam faceret, & Senatui, Populoque Romano, amore Cleopatræ: & tunc legitur euenisse portentum, statuam uidelicèt Antonii in Alba locatam, sudasse, & Pisaurum urbem propè Hadriaticum mare fuisse scissam, & sumersam in apertura terræ & maris, & hirundines, quæ in nauis pupæ Cleopatræ nidificaucrant, fuerunt ab aliis hirundinibus expulsæ, & uictrices ibi nidificarunt: & legi Bacchi statuam in Athenis dicto tempore cecidisse ob uentos in Theatro, & Antonium somniasse se fuisse à fulgure uulneratum in dextra, & inde obsessus dura inædia apud Mutinam ab Hircio, & Pansa Consulibus fugatus fuit à Cæsare Augusto; & cæsi eo in bello remanserunt Consules. Et Brutus, ut legi, sui mali genii habuit uisionem se illi aperiturum in campis Philipicis, & prout dixit, apparuit illi, & inde uictus Brutus ab Augusto Cæsare; & nè in manus ipsius Augusti deueniret, se gladio incubuit, negligens scripta sua, quę fecerat contra Catonem ipsius auunculum, illum increpãdo, quoniam se pro libertate occiderat propria manu. & eo contingit tẽpore Aquilas duas præliasse ante acies Augusti, & Bruti in aere, & alteram earum aliam occidisse, & uictricem postea ante Brutum mortuam cecidisse. Et aues quoque plures rapinæ solitas

litas edere carnem humanam, pluribus ante diebus uisas fuisse in exercitu Bruti, & Cassii, coronãque auri sibi fuisse præsentatam, & laceratam ibi repente, & baculum uictoriæ signũ cecidisse è manu Cassii: In uallo quoque Cassii apium examẽ se firmauit, quibus de causis, Bruti & Cassii milites in timore permanserunt ignari diuina lege, quę huiusmodi falsa portenta non tollerat, nec illa ulla fides præbet: quoniam est uanum credere falsis portentis, & de risionibus Diaboli hostis humanæ naturæ, quam laqueis, uariis artibus, & insidiis decipere omni momento conatur, ab eo exulata diuina charitate, quæ uiuere habet inter mortales in terra, ut in cœlo, prout nos docuit Veritas in Euangelio.

32 Charitas † est Regum regere populos iustitia, qua semota, aliter Regna nõ sũt nisi latrocinia. Charitas est Principum curare nè populis sibi à Deo decretis deficiant uictus, & annonæ, tam in ciuitatibus, & locis sibi subditis, q̃ in exercitu, & classe. Charitas est nõ permittere uiuere impios super terram, iussit nempè Dominus colligi zizaniã in fasciculis ad comburendum, nè semen eius caderet, & multiplicaret in terra: urticã ex hortu iussit Dominus ex-

33 tirpari. Charitas † est punire mercatores de monopolio, penuriam affectantes, contracta insimul societate emẽdi frumentum, & alia blada, & illa post retinendi, ut carius uenderent auaritiæ cœcitate, omnium mater malorum, in pœnam incidentes legis Iuliæ de Annonis, & legis primę, C. de monopolio. Nam hi relegari debent, interdicitur sibi negotium, & damnantur in publicum opus, l. Annona, ff. de uariis, & extraordinariis criminibus.

34 Occurrit † in Vrbe tempore domini mei Septimi Clęmentis Pontificis Maximi, quod mercatores quidam cumularunt in Vrbe magnam bladorum, & frumenti quantitatem, ubi populus patiebatur fame, & ut carius uendere possent, orbati auaritia, id uendere nolebant, & per ipsos audito, quòd Pontifex miserat in Siciliam pecuniam cum nauibus, & mercatoribus pro frumen to, & na

Aa ues

ues redire oneratas quantitate magna frumenti,operati fuerunt differre aduentum dictarum nauium; & ipsas naues arte detineri Gaietę,& uela ibi sequestrari,cuidam data pecunia nè cito uenirent ad Vrbem, neque ad alia loca vbi deficiebant blada,incidentes in pœnam legis secūdæ, & finalis,ff.ad leg.Iuliam de annona: quæ pœna est uiginti solidorum seu aureorum, quia solidus in iure habetur pro aureo,ut in dicta lege. Et de hoc mercatores prædicti in camera Apostolica conuenti gloriabantur,offerrentes pœnā dictæ legis,& hoc ualde clericis Apostolicis displicebat;quoniam dicti mercatores deteriorauerant multos & curabant inuenire uiam puniendi illos. Ego allegaui in dicta Camera legem primā, C.de monopolio pro fauore fisci Apostolici,uidelicet quòd dicti mercatores debebāt puniri pœna monopolii criminaliter, quod placuit dictis Clericis,& fisci patrono D. Benedicto de Treuio: & inde fiscus captis dictis mercatoribus,notabilem compositionem habuit.

35 Quęro † si personę huiusmodi ponentes penuriam possint ab omnibus accusari. Dic quòd sic, etiam à mulierib. & à seruis,l.Mulierem,&l.Incertis,ff.de iudiciis.

36 Quęro † de casu, si commune ciuitatis possit cogere habentes frumenta,& blada alimentare pauperes, & inopes,& dare pauperibus,&indigentibus eleemosinas nè pereant fame,tenet Felynus,quod sic, in c. ob necessitatem, extra de iure iurando.

37 Quęro † si de iure potest commune ciuitatis tempore penuriæ,uel alio tempore nè frumentum crescat pretio, imponere certum taxatum pretium, nè patiatur populus: uidetur dicendum, quòd non, cum quis cogi non possit rem suam uendere uiliori pretio,quàm cōiter uēdatur,l.Iulia,§.item rescripserunt, ff.ad leg. Iul.de annona. Tu dic contrarium,quòd quando est magna penuria, potest cōe ciuitatis ordinare,quòd minore pretio conueniēti,quàm uendatur,communiter ab omnibus,nè paupertas & populus pereat fame. Nam omnia sunt respectiuè com-

mu-

municanda tempore famæ,& seu necessitatis. argumento legis primę,C.de Episcopali audientia,& l.1.§. cura carnis,ff.de offic.Præfecti vrbis.

38 Et † publica utilitas est præferēda priuatæ,l.1.§. Nec tamen,C.de caducis tollendis:& dicebat Baldus in l.iubemus,C.de sacrosan. ecclesiis,quòd in omni priuilegio intelligitur excepta vtilitas publica,& in l.in prouinciali,cū l.sequenti,ff.de parricidiis;& in rubrica, C. qui accusare nō possūt,c.tertio,extra de præbēdis,c.Bonę,de elec.&c.

39 Et † prudenter anno domini 1528.fecit Senatus noster Rauennas,nè tumultuaret, aut pateretur populus ob frumenti penuriam,quoniam plebs ieiuna nescit timere, Iuxta illud Iuuenalis Poetæ Aquinatis. Nescit Plebs ieiuna timere; prouiso de alimonia pauperib.in hospitalibus nè per ciuitatem uagarent,& certum cōueniens pretium imposuit frumento,& aliis bladis, & procuratum aliunde habere frumentum,nauibus pluribus missis ad diuersa loca,ut afferre deberent frumentum Rauennæ sibi constituto pręmio de publico.

40 Et † plus deputauit magagenum in loco publico,facto banno,ut quilibet ciuis qui habebat blada(descriptione iam facta frumentorum)teneretur ponere in magageno tria staria frumenti,& totidem fabę pro illis,qui uolebant emere frumentum,& fabam in ciuitate pro suo usu, & ciuitas promisit tractum pretium restituere dominis frumenti,& bladorum uenditorum,super inde deputato officiali de publico: & multi fuerunt qui dicta blada non posuerunt in magageno deputato,iam pleno,officiale illa renuēte acceptare,cum esset plenum fonticum. fuit mihi cōmissa causa si illi inciderant in pœnam banni.Iudicaui, ꝙ non,quia per ipsos non stetit,l.Titius,& l.iuris tituli,ff.de conditio.& demonstratio.l.qui operas,ff.locati, & l.Cum quidam,ff.de usuris,& C.cum quid,de usuris. Nam †

41 de rebus tempore penuriæ pro usu,& uictu portatis in locis ubi est charestia,non tenentur soluere gabellam, quia necessitas famis illos excusat: nam est magna causa necessitatis

ſitatis fames,l.1.& per Bar.ibi,C.de patribus qui filios di ſtraxerunt,quia neceſsitas non ſubeſt legi, cum legem non habeat,l.1. & per Bar.ibi,ff.de operis libertorum, & per Doctores in l.2.ff.ſi certum petatur.Tempore neceſsitatis homines uicini territorii non habentes abundantiã aqua rum,poſſunt ire ad molendum in loco vbi eſt aqua,& non tenentur aliquid ſoluere pro gabella,paſſagio,& reportu: quoniam id contingit propter neceſsitatem famis,quia fa mes eſt cauſa magna,ob quam poteſt pater uẽdere filium, l.1.C.de patribus qui filios diſtraxerunt. Iuris diſpoſitio ſuſpenditur propter neceſsitatem, ſed non in totum tollitur,l.caſus,& per Bar.ibi,C.de teſtamen. Et poteſt cauſa neceſsitatis ferri ſententia diffinitiua de nocte cum iuris ſolemnitatibus,cum aliàs non permitteretur,ut notat Bal dus in dicta l. caſus,C.de teſtamen.& in l.Non minorem, C.de tranſactionibus:& omnia, ut prædixi, ſunt cõmunia tempore neceſsitatis,l.fin.& per Bal. ibi,ff.ad leg.Rhodi. de iactu. Et propter cauſam neceſsitatis de inhabili quoque fit ſubrogatio,l.cum antiquitas,& per Baldum ibi, C. de teſtamentis.

42 Et † poteſt propter neceſsitatem Miſſa inchoata ſuſpẽ di, ut quia ſuperueniat excõmunicatus publicus in ea ſecundum Baldum in dicta l. Caſus,C.de teſtamen.per tex. in c.his cui,& in c.his qui,de ſenten.excommunicat. in 6. & per Dominicum de Sancto Geminiano ibi,& in c. Epiſcoporum de priuilegiis in 6. latius dixi circa caſus permiſſos cauſa neceſsitatis ſolutæ legibus in libro illuſtratæ, & inſtauratę militiæ,in Tractatu De non pugnãdo niſi prę

43 mente neceſsitate. Et † quia utilitas publica eſt pręfe renda priuatæ,ut prædixi,ſi decem conduxerunt uectigalia,unus pro medietate,& reliqui pro alia medietate: ſi ille ſolus,qui habet medietatem uectigaliũ pro publica uti litate requiſitus, ut ipſi Communi indigenti pecunia, pro communi utilitate, ut bonus ciuis habeat renunciare dicta datia ipſi Cõmuni, ut ipſa Vniuerſitas ualeat locare de pluri datia ſua,renunciauit, & cum Communitas illa loca

re

re uoluerit, reliqui Publicani renuerunt, An debeant audiri & obtinere: Dic quòd non, quia utilitas publica est præferenda priuatæ, l. Vtilitas, C. de priuilegio fisci lib. undeci. c. fin. qui filii sint legitimi: & illis reficietur damnum suum, l. fin. ff. de auctoritate tutorum.

14 Quæro † quot homines faciant populum uel turbam. Dic decē. c. de uino, 11. q. 3. c. 1. de electione, & l. Prætor §. 1. ff. de ui bonorum rapt. & oues decem faciunt gregē: & porci quinque pariter gregem faciunt, l. Oues, ff. de abigeis, & l. Rerum mixturā, ff. de usucapionibus. & quinque boues, & seu iumentorum faciunt armentū: Duo uel tres secundum Canones faciunt collegium, & tres tantùm, & non pauciores homines secundum leges, c. 1. de electione, l. Neratius, ff. de uerborum significatione, & l. Collegium C. de probationibus. Duo faciunt congregationem, & rixam, c. 1. de electione. Familiam autem facit numerus ultra duos, l. Detestatio, § fin. ff. de uerbor. significatio. & bona est glosa in c. ex laicis, decima questio. prima.

Hæc bonū est scire pro formandis libellis, & ad intelligentiam statutorum; & pro ritè iudicando in causis &c.

Finis libri Noni.

LIBER DECIMVS
DE RE NAVALI.

Duces

Lysan-

ARGV-

ARGVMENTVM.

De prudentia Ducum clasſium habenda in mari timo bello.
An ſint in hoſtes exercendæ inſidiæ.
An licitum ſit mentiri in re bellica.
De Apocis publicis, & priuatis, & an probent.
De Pœna falſantium pondera, & menſuras.
De Materia rei emphitheoticæ.

TEMPORE futuri belli naualis, te
nentur Nauarei dare prius legale
conſilium Regibus ſuis, ubi ſit pro-
fundior aqua: & de uentorũ proſpe
ritate, & natura, qualitate, bonitate
1 uitio, & malignitate ſolita, por-
tus, ſcopulorum, ſcamnorum hare
næ, & lignorum ſub aqua quando-
que arte fixorum, aut ibi à natura
ortorũ, & de tẽporum triſtitia, & de aquarũ natura, & pro
ſperitate, ſuperiorate, profunditate, uel ſiccitate, & de loco
rum conditione, & an aqua creſcat uel decreſcat; & de uẽ
tis, & eorum natura, & an uentus ſit duraturus, ut uelo for
tunatè pugnetur, uel an cito deficiat uentorum ſpiritus:
capiendo tutum conſiliũ, & arte curando capere uelis me
liorem uentum, & habere ſemper aliquid ſuperioritatis,
quàm habeant hoſtes circa uentum, aquam, & locum, &
alia neceſſaria, & an ſint nebulę, ut hoſtes incauti, ex ĩpro-
uiſo aggredi ualeant, & ſuperari incogitatè ob denſam ne
bulam non uidentes inimicam claſſem illos inuadentem,
ut contingit Marco Antonio pro Cæſare pugnanti, quòd
hoſtes incautos auxilio nebulæ inuadit, & ſuperauit naua

li bello: & alia uice uento secundo supradictus Marcus Antonius incidit in scopulos, & partem suæ classis amisit. Et alia uice tale periculum uitando hostes in scopulos redu xit contrario uēto, quos uidens Antonius fuit illos aggressus ad littus, quos superauit cum preda multa, & illam Cæsari præsentauit, in cuius presidio uenerat missus à Gabinio sibi amico cum uiginti millibus peditum, & octingentis equitibus pro Cæsare contra Pompeum, & contra Pōpeianos ipsius Cæsaris auxilio, multas in mari, & terra habuit uictorias Antonius, quem Cæsar magnificabat uirtute.

2 Et † si uentus in pugna defecerit, utile erit habere naues magnas benè munitas, & post ipsas se reducere remigio celeri cum triremibus, & nauibus paruis, operando nauium magnarum instrumenta bellica tartaræi ignis contra hostium classem, & inde cessante fumo instrumentorū pulueris sulfurei, facta ala cum sua classe, nauibus retentis in apto loco cum propugnaculis classis amica, tutabitur ab hostili nauigio fortè fortiori, & hostibus aggressis, & cū instrumentis bellicis turbatis, uictoria fidelium sequetur gratia Dei.

3 Vt † contingit Augusto, qui maritimo experto Marte, cum parua sua experta classe contra Marcum Antonium habentem classem longè maiorem, & inexpertam, & tandem Augustus uirtute suorum expertorum, uictor fuit, & triumphator.

4 Et † Cimon filius Milciadis suorum uirtute expertorum terrestri, naualique bello, ditissimam patriam rediit cum maximis hostium spoliis, & uictor pluries ac pluries triumphauit. Hic liberalis fuit, & similis Themistocli in uirtute, & ipsum maiorē fuisse patre suo Themistocle, ut Græcia firmat in iustitia, & æquitate, nec illis in re bellica fuisse inferiorem barbaros, Persas, Cypros, & Aegiptos, ingētissimas classes, & exercitus magnos habētes superauit in aqua, & terra cū parua copia expertorū militū: hūc hostē habuit inuidia Patriclis, quē exulē fecit, & inde ipsū sua uirtus, & patria restituit ob excellētiā tāti Ducis.

Sunt

5 Sunt † uitandi errores in bello, quoniam sunt inemēdabiles: Nam ilicò ex ipsis pœna sequitur, & turpe est posteà dicere, non putaram, sententia maximi Scipionis Aphricani: & propterea habent cuncta considerare Duces, & esse experti in omni bello. Nam imperitia nocet Regibus, & omnibus hominibus in omni officio, arte, & exercitio: nec ritè poterit quis replicare, cur me imperitum elegisti? quia culpæ numeratur imperitia, l. si qui fundum, §. Celsus, & per glo. ibi, ff. de locatione & conductione.

6 Et † debent esse sciētes qualiter aquæ sonitus, & spumæ disperse trāquilli maris, uel aquæ bulientis hybernali tempore plurium dierum protendunt hiemem, & indicāt uentos sæpe futuros, ut cantat Virgilius.

Atque etiam uentos præmonstrant sæpe futuros,
Inflatum mare cum subito positumq; tumescit,
Saxaq; caua salis, niueo spumata licore,
Tristificas certant Neptuno reddere uoces.
Ante densas stridor cum celso euertice montis,
Ortus adaugescit scopulorum sæpe recessus.

7 Et † habent cōsiderare Duces, quòd scopuli in aqua occulti sunt hostes nauigiorum, in quibus Antholicus filius Deumaci elisit naues suas, unà cum Demoleunte, & Flogio apud Delium locum Cheronensium. Et omni tenentur studio curare Duces classium nè hostes sibi insidiētur, & habere à longe signa certiorantia classem, & quandoque simulare aliò ire, & se conferre ad loca diuersa cū classe, insidiando semper hostibus, Claudii Consulis exēplo, qui dum non ualeret ire Mesinam, Pœnis fretum custodientibus, finxit se uelle redire ad Vrbē iussu Romani populi, hoc credito per hostes, & eorum mutato loco suæ classis, se ilicò contulit Messinam.

8 Et † Mago Dux Carhaginensium uidens Locros fuisse obsessos à Crispino consule Duce Romanæ classis, sparsit nomē, Marcellū Romanoū cōsulē fuisse occisū ab Anibalc, & ꝙ ipse Anibal ueniebat pro liberatione Locrēsiū,

& secretò certos ex suis equis extra exercitum duxit, dato sibi ordine, ut ex montibus ibi uicinis se ostenderēt. Qua de re credēs Crispinus illum fuisse Anibalem, se amouit à loco, & super classē ilicò fugit.

9 Et † dum Milciades fugasset Persas apud Maratonem uidens suos Athenienses tercre tempus in lætitia uictoriæ, & audito Persas cum classe ire Athenas, ignorans factum, ilicò illis arte suasit redire in patriam pro tutela ipsius cū ad illa Persarū classis ire debebat, quo facto impleuit mœnia Athenarū cū armatis militibus, & uenientes Persæ iudicarunt Atticos esse in maximo numero, & hos alios esse, q̄ illi qui contra ipsos bellauerint apud Maratonem: quamobrem cum classe sua tremebundi redierunt in Persiam.

10 Et † arte tenentur Principes classis se cautè abscondere in occulto loco partem suæ classis, mittendo ante portū hostium ubi sit classis hostilis ad effectum, ut pugna comit

11 tatur, & hostium loca capiantur. Caridis † exemplo Atheniensium Ducis, qui uolens capere cum classe ciuitatem littori maris iacentem, partem suæ classis retrò promontoria posuit, & leues naues ante hostium portum trāscurrere fecit, quas ciues urbis prædictæ fuerunt insecuti cum nauib. suis illis, quas pro custodia portus detinebāt, ut illas captiuarēt: & Cares cum reliquo inuectus suę classis quam occultauerat retrò promontoria, portum destitu

12 tum præsidio cum ciuitate occupauit. Idem † fecit Barcha Dux classis Carthaginensium, audito, quòd Romani in Sicilia obsidebant promontoria Lilybæi, iussit partē suæ classis à longe uideri, & reliquum occultauit retrò promontoria, & illam partem classis fuerunt insecuti Romani, & Barcha cum residuo suæ classis quam retrò promontoria occultauerat, portum Lilybæi occupauit. Hic Barcha fuit de familia, & agnatione callidi Pœnorum Ducis Anibalis. Et idem fecit Larta Pœnorum Dux classis in Sicilia, qui portum prędictum occupauit occultis insidiis retro promontoria. Romanis insequentibus, partem classis

ſis Carthaginenſium arte ueloci ter ante ipſos fugientem.

13 Et † ſi contingerit partem hoſtium claſsis inſequi,tūc tunc omni poſtpoſita mora, celeriter cum rcliquo claſsis inſequentur,& arte tali incitabuntur hoſtes ad pugnam, & poſt aggreſsi ſuperabuntur ab animo ſa,& à fortiori Catholicorum claſſe pugnante pro Deo.

14 Et † artc ſimili Athenienſcs occuparunt portum Samiorum,certis ex ſuis nauibus miſsis ante portum, quas hoſtcs fuerunt inſecuti cum portus cuſtodia,& illum perdiderunt.Et Lacedęmonii lætitia gaudentes, decē ex nauibus Punicis quas ccperant,ut uiĉtrices ante miſerunt, quo uiſo per Pœnos fretum tenētes magna claſſe, illas aliter non fuerunt inſecuti, & Lacedæmonii cum ſua claſſe ad latus,& ad pupes nauium Punicarum ficte uiĉtricium, Syracuſas applicuerunt,deceptis Pœnis. Et Lyſandcr Lacedęmonius clam arte depoſitis militibus in portu Athenienſium,claſſem ad littus rotauit in portum Munichiæ.

15 Contra † quem Alcibiades Dux Atticorum diſcedēs reliquerat Anthiocum unum ex Ducibus claſsis Atheniēſium,qui Lyſandrum deriſit cum duabus triremibus,ex ſocia diſcedens,aſſeſsit in portum Epheſi cum magno riſu, quem Lyſander fuit inſecutus cum pluribus triremibus,& inde uiſa ibi Athenienſium claſſe, ſuis in unum rcductis nauibus, inſtructa acie pro pugna,& commiſſo prelio uiĉtor permanſit Lyſander,& captis quindecim triremibus, hoſtium trophcum erexit.

16 Et † ſi pelle, uel uiribus leonis uinci hoſtes non poſſunt, curandum eſt illos uincerc pelle uel aſtutia vulpis, Lyſandri ſententia.

17 Et † dum Rcx Cyrus reliquiſſet Lyſandrū in locum ſuum contra Athenienſes habentes magnam claſſem cētū & oĉtuaginta triremium,ordine ſibi dato nè pugnaret,cū ipſe breui foret rediturus cum claſſe ingenti ex Phœnicia,& Cylicia,& pluries prouocatus Lyſander ad pugnam artc ſe abſtinuit à pugna. & nolens manere in otio cum claſſe ſua, Inſulas multas cepit, & illas ſubegit diĉtioni

ſuæ

suę, damnificauit Salaminam, & Aeginam, & inde descendit ad classem Atheniensium, ubi Agidē salutauit, qui redierat ab Eolia: & certioratus qualiter Attici insequebātur ipsum in diuersas Insulas Asiæ, transiuit. Vbi derelictū reperiit Elespontum, & fuit aggressus Lampsacenos cum classe, & cum peditatu; Thoracem urbem quam cepit, dedit militibus suis in predā, in anchora tunc manēte Atheniensium classe apud Cleontem urbem Cheronensium, & hoc per Atticos Duces classis præscito, fuit nauigatum in urbem Sextam, & ad Aegeos pro frumento miserunt per flumen Capræ, non longè ab hostibus tunc circumcirca Lampsacum existentibus.

18 Et † præter alios Duces Atticæ classis erat Philocles, qui populum Atheniensem consuluerat, ut polices inciderent trium millium captiuorum gentis Lysandri, nè missilia exercere ualerent. Et uolentes Attici omnino bellare classica expeditione contra Lysandrum, qui suis commisit expeditis militibus, & remeantibus, ut in ordine pro pugna summo mane manerent cum silentio, & expeditū peditatum in littus locauit acie instructum, ordine sibi dato, ut tacitè manerent in armis ad ipsius mandata. Et in ortu solis cum omni classe uenerunt Attici ad classicam pugnam, contra quos Lysander uertit proras suatū nauium plenas bellatoribus, & superuēta nocte nō accessit in altū mare, sed sub suis primis nauibus certas posuit naues par uas, cōmisso suis, ut in ordine manerēt cū silētio; & ita stāte Lysādri classe, & cū peditatu suo expedito in littore ordinato, Attici redierunt ad locū primæ stationis cū classe sua, missis per Lysādrum duabus ex triremibus suis leuioribus, & expeditis ad explorandum hostes, quæ retulerūt Atticam classem redire ad primam stationem suam; & per tres dies idem fecerunt Athenienses, adeò, quòd Attici Duces, & Lysander cum suis in maxima audacia permāserunt, & uidētes Atticis Lysādrū dubitare de pugna, illū spernebāt, & iniuriabātur. Orta postmodū discordia inter Duces Atticos, hoc præscito per Lysandrū per ipsius ex-
plo-

ploratores, ut supra instruxit classẽ, & in littore nauiculis missis ad explorãdum hostes, ordine dato exploratoribus suis, ut uiso, quòd hostes eduxerint extra stationẽ classem suam pro pugna, quòd celeriter redeant ad ipsum. Et dũ forent in medio itineris exploratores Lysandri, dato sibi prius per ipsum Lysandrum pro signo scuto uno cupri, ut uisis hostibus extra stationem se firmarẽt cum ipso scuto, prout fecerunt: quo uiso per Lysandrũ, percepto hostes uenire ad pugnam, suis interim ordine dato, ut in acie, & ordine pro expeditione permanerent, & quòd dato signo cum omni impetu irruerent in ipsos hostes, & inspecto iterum scuto cupri eleuato per naues exploratorum suorum, in altum mare classem suam induxit, sonante pro pugna tubicine prætoriæ nauis, & impetum fecit in hostes, in littore existente peditatu in acie, qui cursu celeri ordine sibi dato per Lysandrum se reduxit in colle, qui erat intra terram & terram per 15. stadia, quo omni studio capto, & ibi accesso per remiges Lysandri, hoc uiso per Cononẽ Atheniensium Ducem, cum mœstitia suos uocabat, ut retrò redirent, & illum non audiebant, nec illi parebant: & ipse Conon se seruauit in fuga cum octo nauibus in Cyprũ ad Euagoram. Reliquę naues captę fuerunt à Lysandro, quarum pars uacua erat, & sine hominibus, & pars in terra otiosa manebat: &, excepto Conone, alii Duces Attici unà cum tribus millibus captiuis capti fuerunt per Lysandrum, inter quos fuit Philocles Dux Atticus, qui consilium dederat populo, ut polices rrium millium captiuorum hostium truncarent, nè missilia ulterius exercere possent, quem reprehendit Lysander de tali sæuo consilio: & audax Philocles respondit, se non habere Iudicem, quia uictus erat, & se obtulit morti, Lysandro tenente ensem in manu, & retraxit ensem, inquiens, Esset iniquum gestum, & maxima ignominia militiæ, secuta uictoria, occidere captos in bello. & iussit suis, ut pro uictoria sonarent lætanter, & canerent glorias militares.

19 Cato † pro lætitia per ipsum facta in classe sua, hostes euertit eleuato clamore euentus ficti auxilii.

20 Et † Gneus Duilius in portu Syracusano intrauit cũ classe super cathenam, quod persæpe contingit nauibus impulsis per uim uẽtorum, uel remigio forti, & sæpe ab in expertis non ritè rectum mergitur nauigium, turbato ma re uentorum causa bellantium.

21 Et † si contingerit muniri portum hostilem, nè hostes exeant de eo, uel nè in portum se reducant pro tuta statio ne, poterit in eo mergi aliqua magna nauis plena lapidibus, uel plures naues obrui, secundum portus qualitatem plenæ materia ponderosa, ita, quòd arte tali hostes exire, stare, uel capere, aut intrare portum nequibunt. ut olim in Ponto factum fuit per Pannonios in loco, qui mo do dicitur *Natalia*, quæ nunc occupata reperitur per Mau methanos ob quorũdã discordiã christicolarũ Principũ.

22 Omnes † in hostes sunt exercendæ insidiæ, ut uictoria sequetur in bello iusto, cap. Dominus. 23. q. 1. à parte postposita illa olim boni Fabritii bonitate, qui dum posset hostium naues incendio delere, uel perforare de nocte, no luit, ucritus ignominiam esse dolo decipere quenquam in re bellica, inquiens, Minime fore iustũ hostes uincere dolo: cuius sententiam comprobamus in bello non iusto. Se cus si cũ hoste iustè pugnaretur, quia tunc nõ refert an iu sto aperto Marte, an dolo uel insidiis pugnetur, ut aliàs di xi in libro Antiquæ illustratæ, & instauratæ militiæ, in Tra ctatu De iusto, & iniusto bello. c. Vtilem simulationem, 22.q.2.& per glosam in c.Cupientes, de electione in 6.

23 Mentiri † autem nunquàm est licitum, neque fallere quẽquàm mendacio, eum maximum sit sacrilegium mendacium, c.Serpens, de pœnit.dist.1. Et bonus est dolus ille qui habetur in hostes, nec ullus dolus dicitur ille qui habe tur contra infideles, latrones, & pyratas, hæreticos, & rebelles, & similes impios diffidatos à lege: & quid differat dolus à fraude, & quot modis fraus committatur, me remitto ad notata per Abb. in c.ex tenore, de rescriptis, & in

consi-

consilio eiusdem Abbatis, num. 70. & per glo. in c. Quanto, de priuilegiis. & ibi per scribentes, & in c. Plerique, 14. q. 3. & in l. fraus, ff. de legibus, & aliàs dixi in libro illustratæ, & instauratæ militiæ, in Tractatu De fide seruanda.

24 Mercatorum † numerus est magnus in Orbe, quorũ quidam sunt boni, & quidam mali, & mendaces, fallentes illos mendatio, qui emunt merces ab illis, & persæpe debita iam soluta pluries petunt in suis dolosè notata libris, l. si quis, ff. de re iudicata. Nam peius est mentiri, quàm tacere uerum, tenet Innocentius in c. Proponente, extra de rescriptis, & mendacium illud est odibilius, quod est proximum vero, ut tenet Quintilianus de diuite accusato. Mixtum mendacium omnibus aliis ueris contentis in instrumentis, aut in testimonio, totum uitiat instrumentum, & seu testimonium, c. fraternitatis, extra de hæreticis, & c. si ad sacras, distin. 9. ut latius dixi in libro nuncupato Defensorium fidei, & Apostolicæ Sedis: Nam peculiare est malorum mercatorum mentiri, peierare, & deierare, c. Eiiciens cum sequen. 88. distin. & ille etiam mentitur, qui uerum dicit putans falsum, uel è contra, c. homines, cum sequen. 22. quest. 2. Nec semper est mentiri faciendo contra promissa fortè illicita, & iniusta, Nec omnis qui mentitur falsum loquitur, nec omnis qui falsum loquitur respectiuè mentitur, c. Beatus, & c. His autem, 22. questio. 2. Pauci mercatores negociantur sine peccato, quia regulariter sũt nimis auidi in acquirendo, & uendendo merces; & pro pretio rerum deierant peierantes: nam hæc sunt hominis, & non artis uitia, quia ars sine uitio agi non potest, & malis mercatoribus aliud non remanet nisi peccatum, quod secum portant in æternum illo non confesso, & debita nõ peracta pœnitentia confessi criminis, c. Eiiciens, 88. distinctione.

25 Et † quidam sunt mercatores, quòd tam tristem, & prauam habent conscientiam, quòd predones multos excedunt malitia, & fraude ob auaritiæ cœcitatem, quæ est oĩum radix malorũ, & idolorũ seruitus, c. Idolatria, 27. q. 1.

26 Et † quippè nihil est detestabilius in Regibus, q̃ auaritia inimica uirtuti: quia illos Deo, & mundo reddit odibiles. & strenuos milites facit imbelles, & inertes hęc pessima lupa, ut latius dixi in lib. illustratæ, & instauratæ militiæ, in Tractatu De continentia, & sapientia Imperatorū.

27 Quæro † de scripto priuato mercatoris scripto manu propria, uel subscripto dicti mercatoris cum subscriptione trium testiū, Iuxta illud, Cautio priuata si sit trino teste notata. pro debito mercium an habeat executionem paratam, prout habet instrumentum, stante statuto, quòd instrumenta publica, uel scripta manu debitorum uel subscripta unà cum subscriptione trium testium. Dic tale scriptum, seu apocam habere executionem paratam contra debitorem tanquàm si esset publica scriptura obligationis, quòd secus foret si dictum scriptum careret subscriptione manus propriæ ipsius debitoris, uel scriptum non esset manu eiusdem debitoris: quoniam forma statuti est seruanda pro regula, & tunc non haberet executionē paratam, sed ordinariè experietur creditor contra debito-

28 rem &c. Quid † si dubitetur de illa scriptura, An probari possit per testes in ea descriptos, uel saltem per duos eorum attestantes dictam subscriptionem esse manu ipsorum testium, & apocham scriptam uel subscriptam manu debitoris, ut in authentica Ad hæc, C. de fide instrumen. uel per alios testes, aut per comparationem literarum, habetur per Iasonem in l. Admonendi, in secunda lectura, ff. de iureiurando.

29 Et † an isto casu posfint se pro testibus subscribere mulieres, & sufficiat earum subscriptio. Dic quòd nōn, licèt de iure prohibitæ non reperiantur mulieres esse testes in instrumentis regulariter, sed tantùm in testamentis prohibitum reperitur. Et est notandum, quòd subscriptiones factæ in apocis priuatis debent esse in eadem carta, aliàs nō ualerent, ut tenet Baldus in l. 1. in 2. colum. & in l. 2. in fine C. qui potiores in pignore habeantur, lib. 8.

30 Quid † si debitor existens Pisis promisit creditori soluere

uere mille in ciuitate Neapolis, & ita se obligauit facta cautela de soluendo in mense Decembris uigintiquinque, vtrum teneatur creditor ire Neapolim, uel mittere procuratorem legitimum Neapolim. Dic quòd sic, aliàs debitor non erit in mora, l. item Mela, ff. de constituta pecunia, & l. Labeo, ff. de nautico fœnore. Ideò erit cautela in casu præmisso ponere pactum in obligatione, ut debitor in mora constituatur si non soluerit debitum in termino creditori, ut in obligationibus solitum est fieri in Vrbe, & tunc erit necesse debitori ire ad domum creditoris cum pecunia, aliàs erit in mora, & in pœna instrumentali.

31 Quid † si mercator se obligauerit ex causa mercium alteri mercatori soluere mille in Paschate domini nostri Iesu Christi, nõ aliter expresso de quo Paschate, & an ueniẽte Paschate Pentecostes teneatur debitor creditori non aliter expectato Paschate alio futuro Resurrectionis Dominicæ. Dic intelligi de primo Paschate uenturo, & tunc debitor potest astringi, & in mora constituitur ilicò ueniente, & elapso primo Paschate: nã unum est Pascha Resurrectionis Dominicę, & aliud Pentecostis domini nostri Iesu Christi, & de primo sic ueniente Paschate intelligitur, nisi aliter fuerit expressum in cautela, ut aliàs dixi in alio libro &c. l. Trahecticiæ, in fin. ff. de actionibus, & obligationibus.

32 Quid † si factum fuerit debitum, & creditum inter mercatores pro mercibus, utputa pannorum, olei, frumenti, carnis salitæ, & similium rerum mercantilium, quæ constant in pondere, & mensura, & fuit pactum inter mercatores, & debitores solui debita in Natale domini nostri Iesu Christi, contingit mutari monetas, ponderas, & mensuras principali proclamate, Qualiter fiat solutio, ponderetur, uel mensuretur. & hoc casu fuit consultus Baruli, & Siponti. Consului, quòd non ad illam monetam, neque ad illam mensuram, neque ad illud pondus, quæ, & quod erant tempore contractus, ut quidam dicebant, sed ad illam saltem existimationem, l. Quod te, ff. si certum petatur, & l.

vxori,§. Aristo,ff.de leg.3.c.cum olim,extra de censibus, & ibi per Abb.& per Oldra.in consil.13.& in consil.31.& in consil.249.& in l.fin.ff.de auro,& argen.lega,& per Bonifacium de Mantua in libro suo maleficiorum,in titu. De pœna falsantis mensuras,circa finem, & per D.Andreã de Isernia in c.1.in titu.quæ sint regalia in usibus feudorum.

33 Et, † quæ nam sit pœna falsantium pondera, & mensuras augentium uel minuẽtium. Dic pœna falsi,l.hodie,§.1.ff.ad leg.Corne.de falsis.Item relegationis,l.Annona,ff de extraordinariis criminibus,& alia etiam iis datur pęna arbitrio prudentis Iudicis,l.in dardanarios,ff.de pœnis.& l.Hodie,ff.de falsis,& c.1.de crimine falsi, & l.Nullum,in fin.C.de testibus.& c.Vt mensuræ,extra de emptione, & uenditione.Item conditione furtiua tenentur,l.si quis,§. vxori,& in §.si maiora,ff.de furtis.Item, & ille tenetur ad interesse, qui falsas mensuras commodauit scienter, & pondera,l.in rebus,§.si quis sciens,iuncta l.1.ff.de furtis. Quod non ita procedit in eo,qui sub certa mercede locauit,uendidit,aut emit,seiue,sciens siue ignorans,l.Sed addes,§.1.ff.locati,& l.Tenet ui §.si uas,ff.de actioni.emphi. Nisi fuisset prouisio,quòd nullus posset tenere falsas mensuras: nam tunc puniri posset pœna prouisionis,uel statuti &c. Ideò bonum est oĩ anno,q̃ adiustentur pondera, & mensuræ, nè defraudetur populus in mẽsuris, & põderib.

34 Quæro † de casu occurrenti,si liber Ecclesiæ,uel Capituli censuarii, uel emphitheoticarii probet in iudicio, & extra. Distinguendum puto, si inter easdem personas descriptas in eo fuerit causa uel differentia. Dic probare,tũc non dubito,secus si differentia fuerit inter diuersas personas in eo non descriptas:quia tunc non probabit.ita tenet D.Felynus in c.Ad audientiam,extra de rescriptis.

35 Quæro † si fuerint plures hæredes emphitheotæ, & vnus soluerit Canonem,& alius non soluerit,an pars non soluẽtis cadat ĩ cõmisũ,& si solutio alterius in aliquo sibi opituletur, & tenet Bartolus post glosam, quòd prodest etiam non soluenri,& quòd non cadit in commissum in l.

com-

communi diuidundo,ff.commu.diuidun.scilicet quando est indiuisibile emphitheoticarium predium urbanum uel rusticum habetur per Bal. & Angel. in l. Necessarias,§. si unus,ff.de pignora.actio.& in l.1.C.de caducis tollendis, & per Imol.in c.Potuit de locato. Quod secus foret dicendũ si à principio fuerunt duo emphitheotæ, quia unius cessatio præiudicat sibi soli nõ soluenti,& nõ socio suo soluẽti, secundum scribentes in l.fraudanti, ff.de publicanis &c.

36 Et † quando solutio emphitheosis uni soli prodest, & quando ambobus,habetur per Bal.in l.solemnibus, C.de rei uendicatione.

37 Et † si unus hæredum emphitheotæ soluerit totum canonem emphitheosis,non reuertitur,sed proderit cohæredi socio,qui non soluit,& is tenebitur cohæredi socio soluenti ad partem Canonis pro eo soluti, ut tenet Ioannes de Imola in c.Potuit,extra de locato &c.

38 Quæro † de emphitheota, qui non soluit Canonem infra tẽpus iuris debitum,an priuetur iure suo. Dic quòd sic,quantumque habeat priuilegium à Principe, quòd res emphitheota non reuertatur ob Canonem non solutum: quia nõ intelligitur de priuilegio clauso in corpore iuris, habetur per Bal.in l.si à te,C.de pactis inter emphitheotã, & uenditorem.

39 Quæro † si in emphitheosi Ecclesiastica succedat filius naturalis legitimatus. Dic,quod si talis legitimatio facta fuerit à Comite Palatino habente potestatem in priuilegio sibi concesso à Principe, quòd tollat omnem maculã geniture,& defectum:uel,quòd possit legitimare,& cum potestate succedendi in bonis quibuscunque etiam emphitheoticis,censualibus, & feudalibus; (ut in priuilegio mei Comitatus mihi concessit Inclyta Maiestas imperialis Caroli Quinti,& sẽper Augusti in ciuitate Bononiæ) proculdubio legitimatus succedet,ut in authentico, quibus modis naturales efficiuntur legitimi. Vbi habetur ac si legitime essent nati,& per Bal.in l.Imperialis,C.de nuptiis. & per Bar.& Bal.in l.Gallus,ff.de liberis,& posthumis.

Quæro

40 Quæro † si Ecclesia domina rei emphitheoticæ solitę inuestiri laicis, uel clericis possit propria auctoritate ingre di possessionem, facta prius declaratione per Ecclesiā do minam, rem esse deuolutam ad ipsam per lineam finitam, uel propter pensiones, & Canones non solutos, uel aliter ob pacta non seruata. Reuerendiss. D. Cardinalis Florenti nus in c. Potuit. extra de locato. & Ioannes de Imola ibi, te nent, quòd non, & quòd melius foret pro Ecclesia si Iudi cis competentis auctoritate apprehenderet eam, & quòd est necessaria Iudicialis auctoritas in isto casu. Et idem te nent Petrus, & Cynus in l. 2. C. de iure emphitheotico, & ibidem tenet idem Salycetus, & Albericus de Rosate, affir mantes hanc esse iuridicam, & rationabilem, ac æquam, & communem opinionem, l. creditor, C. de pignoribus. Vbi habetur, quòd si creditor fecerit pactum de ingrediendo possessionem propria auctoritate si debitor conuento tē pore non soluerit, & quòd licèt ingrediatur possessionem auctoritate sua non dicatur iniuriam facere, quòd tamen illam tenetur ingredi auctoritate Iudicis competentis per rationem quam dat textus in c. licet heli, de præbendis in 6. Vbi non licet Episcopo expellere priuatum ipso iure de possessione, nisi priuatio fiat per sententiam Iudicis com petentis, per generalem regulam tituli, C. nè quis in sua causa ius sibi dicat, & nè materia detur committēdi rixas, l. Aequissimum in Principio, ff. de usufructu &c. Item alia ratione, quòd licèt lex in aliquibus casibus transferat in ali quem dominium ipso iure, nunquàm tamen intelligitur translata possessio, l. cum hæredem, ff. de acquiren. posses sio. & glo. in l. cum duobus, §. Idem respondet, ff. pro socio. Idem est dicendum in casu præposito, quòd licet foret em phitheota priuatus ab ipso iure suo, ut in l. 2. & ultima. C. de iure emphitheo. non tamen intelligitur ab eo abla ta possessio sua naturalis in alium translata secundum communiorem sententiam Doctorum, licèt quidam do ctores in hoc dubio distinctionem fecerint, ut longè di sputāt Moderni in dicta l. 2. C. de iure emphitheo. in hoc

tamen

tamen omnes concordant dominum directi dominii non posse tutò, & cõsultè expellere emphitheotam propria auctoritate sine licentia competentis Iudicis. & maximè quãdo emphitheota negat se cecidisse à iure suo, & per generalem negationem res dubia efficitur, ut plenè habetur per Doctores in l. 1. C. de procuratoribus. & tunc non poterit dominus sibi ius dicere propria auctoritate, & sic non poterit auctoritate sua propria expellere emphitheotam. Quoniam hęc cognitio an ceciderit, uel non ceciderit à iure suo, spectat ad Iudicem competentem non suspectum, & interresse non habentem, & non ad ipsum dominum, de cuius interresse, & causa tractatur, per dictam regulam Iuris, nè quis in sua causa ius sibi dicat. tenet Speculator in titulo de locato, in §. nunc aliqua, uersiculo 48. & per Ioannem Andreæ ibi in additione &c. & per Bal. in l. 2. C. de iure emphitheo. Et quia allegando plura ad materiam, fastidirem legentes, idcò de iis paucis contentus pro nunc maneo.

41 Quæritur † si de iure pœna priuationis rei emphitheoticæ habeat locum in fœmina, & minore alienantibus, aut contrahentibus rem emphitheoticam non seruata forma statutorum, requirente præsentiam aut consensum propinquorum, & Iudicis. Dic quòd non, quoniam erit inualida talis alienatio, & cõtractus nullus, & inualidus secundum Baldum in l. 2. C. de Episcopali audientia. Nam stante dicto statuto si in aliquo defecerit contractus in forma tradita à statuto, contractus erit nullus, & non tenebit: nã paria sunt non interuenire actum, uel interuenire mutilatum, manchum, & inualidum. habetur per Reuerendiss. D. Cardinalem Zabarellam in clemen. fin. in 12. q. de elect. Et sic pœnæ locus erit statuti, nec obligatio naturalis oritur, nõ seruata forma statuti requisita à statuto, uel à lege, ut tenet Paulus de Castro post Bartolum in l. si non sortem, ff. de conditio. indebiti. Et pœna statuti contra opponentem aliquã exceptionem nõ habebit locum si ineptè, & nulliter opposita fuerit, tenet Baldus, & Alex. in l. 1. §. 1. ff.

ff. quòd quisque iuris, & in l. Aduersus, ff. de iurisdictio.
42 omni. Iudicum. Fuit † à me consultum per Reueren. patrem Abbatem Sancti Vitalis de Rauenna ordinis Sancti Benedicti congregationis Casinensis de inuestitura rei emphitheoticæ illius, in cuius persona est finitum ius emphitheoticum, siue linea est finita ipsius inuestiti; quis renouari de iure prædicto debeat, ex quo est res solita dari in emphitheosim laicis. Respondi proximiorem primò inuestiti innouari debere per plures rationes, quas notat Alexander de Imola in l. 1. §. 1. & in l. Aduersus, ff. de iurisdictio. omni. iudic. Quoniam fieret iniuria proximiori si non inuestiretur, tenet Bar. in l. 1. §. permittere, ff. de acquirenda possessione: cuius opinio ob eius æquitatem seruatur in practica.
43 Quæro † de casu occurrenti, filius decessit sine filiis, superstite matre, an ipsa mater uniuersaliter succedat filio suo defuncto in omnibus bonis. Dic quòd sic, de iure communi per Tertulianum Senatusconsultum, in l. Cũ oportet, C. de bonis que liberis; & etiam uigente statuto, uel cõsuetudine locorum fœminas succedere in bonis emphitheoticis, feudalibus, censualibus, & libellariis, ut de profanis, & seu burgensaticis, & ipsas esse capaces huiusmodi bonorum tenet Baldus in l. eam quam. C. de fideicõmissis.
44 Nec † obstaret si allegaretur contra matrem exstare substitutionem pupillarem factam dicto filio pupillo per patrem, & quàmdiù sit locus causæ testati, locum habere non potest causa intestati, l. quàmdiù, ff. de acquiren. heredi. Et datur cautela, ut mater opponat de inualiditate dicti testamenti, & seu substitutionis assertę, & per negationem fit dubium: ita, quòd Iudex habet iudicare facto processu, interim probata matris maternitate, probatur etiam eius successio ab intestato, quòd debeat mater admitti tã quàm proximior ad luctuosam hæreditatem filii. Et quantùm ad patris testamentum si fuerit dubium an ualeat &c. & super inde pendeat iudicium uel appellatio, non debet nocere matri, quę est clara de iuribus suis. Propterea non

poterit

poterit contra matrem Ecclesia domina allegare ius tertii in casu prædicto, ne matrem inuestiat, ut proximiorem.

45 Et † quando opponitur de iure tertii, requiritur successio, uel mandatum, aut cessio iurium uel actionum, l. si rem quam, ff. de euictio. cum ergo iura tertii non fuerint cessa prædictæ Ecclesiæ dominę ab aliquo qui succedere intendit in dicta re aliquo iure testamẽti, uel intestati, uel aliter quocũque uel alio iure aut titulo. Igitur frustatoriè agitur per Ecclesiam, allegando ius tertii, quod sibi non competit, ut in dicta rubrica, C. res inter alios acta tertio non præiudicent: & si tertius pro interesse suo cõpeteret se inuestiri, & dubium foret de iuribus suis, omnino mater esset inuestienda pro claris iuribus suis ab Ecclesia domina in casibus in quibus fœmina de iure est capax tenere rem emphitheoticam Ecclesiæ.

46 Quæro † de conductore quando potest expelli, & quã do non, habetur in l. ædem, C. locati. & per Specul. in titu. de locato, uersiculo Item excipitur contra conductorẽ.

47 Et † quando pensio rei conductę solui debeat. Dic in fine anni, nisi aliter resisteret consuetudo. glo. est in l. Defuncta, C. de usufructu, & l. diuortio, & per Docto. ibi, ff. solu. matrimo. nisi aliter foret in pactis. tenet Bar. in l. 2. C. de iure emphitheo. per illum tex. Vbi dicit, quòd si conductor defecerit in solutione etiã unius numi, & seu in uno numo, poterit expelli, prout emphitheota expellitur, qui cessando soluere in uno numo Canonem cadit à iure suo, ut ibi per Bal. & in authen. quæ res, C. de sacrosanc. Ecclesiis, & in rubrica, C. de contrahe. emptio. & in dicta l. 2. & per tex. & glo. in l. Res bona fide, ff. eod. & in l. ædem, C. locati. Aliud in emptore dicebat Bar. in l. 2. C. de iure emphi theo. qui lucratur fructus pro rata pretii soluti in l. fistulas, §. qui fundum, ff. de contrahen. emptio. & in l. fi. ff. de fundo dotali, & in l. Iulianus, §. offerri, ff. de actionibus empti, & per Baldum in l. si traditio, ff. eodem titulo, &c.

LIBER VNDECIMVS
DE RE NAVALI

Dam-

ARGV-

ARGVMENTVM.

De Temporibus aptis ad nauigandum.
De Damno infecto.

ANTE omnia sunt consideranda tē-
pora in re nauali, quibus tuto, & a-
ptissimè nauigatur, & in quibus du-
1 biè exercetur nauale exercitium in
Pelagus: & quo nam sit tēpore per-
missa nauigatio, & quo prohibita ha
betur in l. Quoties, C. de naufragiis
libro 12. & Doctores ibi scriben-
2 tes. Permittitur † enim nauigatio à Calendis Aprilis
usque ad calendas Octobris, & in reliquo tēpore anni pro
hibetur. est bona glosa in l. 1. C. de militari ueste, lib. duode
ci. & in l. Qui prætorio, ff. de rei uēdicatio. & tex. in l. Quo
ties, C. de naufragiis lib. 12.
3 Et † iis etiam attenditur consuetudo aquarum, & lo-
corum qualitate, & natura: quidam firmant à sexto Calē-
das Februarii usque ad Calendas Octobris beneficio æsta
tis fœcundæ nauigari, hābito tamen respectu ad sydera, &
ad martiales uentos.
4 Aestiuo † uerò tempore uentorum mitigatur acerbi-
tas, in reliquo tempore dubia est nauigatio propter furen-
tes uentos, tempestates, & procellas assiduas, & interpola-
ras pluuias, & ferè continuas.
5 Et † utile consilium est, ut æstiuo duntaxat nauigetur
tempore, & quòd in plenilunio, & æquino ctio autumnali
Occidentalis maris cautè nauigetur: quia tunc crescit flu-
ctibus, & in hiberno tēpore, ut reliqua maria, & nauigātes
se tunc uariis exponunt periculis, ut ille qui primò malā
habuit, & secundam duxit uxorem. Nam bis turbidum na-
uigat ęquor, Qui semel nuptus bigamus esse querit. c. Nos

17.q.2.Bigamus enim hortari nō poteſt caſtitatem,c.vna, §.Bigamus,26.diſtin.& ob ſuſpitionem futuræ incontinētiæ ordinari ſine papali diſpenſatione non poteſt ad ordines ſacros,c.Propoſuiſti,octuageſ.ſecun. diſtin.& diuino iure improbatur bigamia,ut aliàs dixi in Defenſorio Apoſtolicæ Sedis,propter defectum ſacramenti,& ordinum prærogatiuam,ut in gloſa capituli;primi,26.diſtin.

6 Quidam † dicunt domos,& diuitias nobis dari à parētibus,uirtutem autem,& uxorem bonā uel malam à Deo. Ego autem firmo ſecundum Apoſtolum Iacobum, Omnia bona à Deo uenire luminum:& quippè in re nauali ſunt, ut aliàs dixi,conſiderandæ cœleſtes cauſæ,quas ad plenū humana conditio cognoſcere non poteſt.

7 Occurrit † caſus,nauiculam quandam cuiuſdam nautæ Epyrotæ impulſam fuiſſe ab aqua fluminis Veruecis nūcupati in territorio Rauēnæ,in agro Eccleſiæ beatæ Agnetis uirginis,& martyris in ſiccum relictam,& extrahere illam nitebatur nauta.ego conſultus de caſu reſponſum dedi id fieri per ipſum nautam de iure non poſſe niſi prius caueret de damno infecto,& etiam de inferendo Eccleſiæ per tex. in l. Ratis,ff.de incend.rui.naufra.& ita fuit iudicatum ſecundum reſponſum meum, & ratio fuit: quia ſi nauis aliqua fuerit aſportata ui fluminis in alienum fundum,non poteſt quis tollere eam, niſi cauerit de damno illato,& inferendo,l.hoc amplius,§.1.& per Doctores ibi,ff

8 de damno infecto. Quid † ſi dubitetur de damno, & ruina inferendis ob ruinoſam domum,uel ipſius partem; cautio damni infecti petenda eſt,Præſide ſeu prætore ſedēte pro tribunali,Damnum.n.infectum eſt damnum nundùm factum,ſed quod futurum ueretur,l. Damnum, & l. Dies,ff. de damno infecto. Et locum habet hoc edictum de damno infecto in ædibus,& operibus uitioſis

9 in quouis loco ſitis. Et † datur hæredi,& contra hæredem hæc actio in factum ad intereſſe, & eſt perpetua, ut in §. Hæc autem dictæ legis,& contra unum non cauentem,ex pluribus fit miſſio in poſſeſſionem.

Et

10 Et † si plures petierint mitti omnes ex primo decreto in possessione admittuntur æqualiter, & nisi prius denun cietur ad domum inquilini, aut procuratoris, non fit missio contra absentem, & nullo habitante libellus affigetur domibus. Et ante petitam cautionem secuto damno non tenetur dominus si omnia quæ iacent pro derelicto habet.

11 Quæro † si tam proprietario, quàm usufructuario caueri debeat de damno infecto. Dic quod sic, quia utriusque interest, nec in plus tenetur, quàm si cauisset soli proprietario habenti proprietatem, & usumfructum, l. Dies, §. Prætor, & l. Prętoris, & l. si proprietarius, ff. de damno infe cto. Quod datur contra non admittentem, & contumacem, delato petenti iuramentum calumniæ, qui etiam tenetur iurare in alia instantia de calumnia, finita prima instantia.

12 Et † ille quoque, qui petit alieno nomine caueri tene tur, & iurare de calumnia in hoc iudicio, si mandatum ad hoc speciale habuerit, aliàs repelletur à limine Iudicii, & ab instantia, nisi ille cuius nomine peteret iurare non deberet de iure, uel ipsius iuris priuilegio clauso in corpore

13 iuris. Et † de opere quoque, quod est in loco publico etiam peti potest cautio, & contra renuentem cauere con tumacem de damno infecto, ut in dictis iuribus.

14 Et † postquàm missus est in possessionem ex secundo decreto petens cautionem de damno infecto cum interuallo mittitur in possessionem rei ruinosę cum effectu, & illis contra quos non cauentes, quorum rei iam est facta immissio in possessionē rei ruinosæ hæc cautio nō pręsta-

15 tur. Quid † de superficiario, an teneatur satisdare de damno infecto. Dic quòd sic, quoniam sua interest, & dominus promittere, & proprietarius repromittere tantùm de toto damno, licèt alius habeat usumfructum &c.

16 Vsufructuarius † quoque tenetur cauere de toto dam no infecto tam pro iure suo, quàm pro iure proprietarii, & eius procuratorio nomine: & si proprietarius nō repromit tat, uel usufructuarius nō caueat, mittatur ī possessionem

petens

petens illam, sinautem non cauerit usufructuarius proprietario qui repromisit, repellitur ab usufructu, & si usufructuarius aliquid præstiterit pro uitio rei, proprietarius tenetur ei conferre, aliàs res remanebit apud fructuarium iure dominii, l. hoc amplius cum sequenti, & præcedentibus, ff. de damno infecto.

17 Quid † de possessore bonæ fidei an ipse satisfdet. Dic non teneri ad satisdandum, l. Qui bona fide, ff. de damno infecto. &c.

18 Cogitur † etiam satisdare creditor possessor pignoraticius, & ei quoque caueri debet de damno infecto, & iussus posidere propter non petitam cautionem potior est pignoratitio creditore, l. Quid, cũ sequẽ. l. ff. de dã. infec.

19 Et † quando agitur confessoria si pro restituenda quasi possesssione seruitutis debeat aliquid fieri contra contumacem ex primo decreto. Dic quòd sic, quia fit missio in loco seruiente seu obligato seruire ex secundo decreto, & standum est per certum tẽpus Iudicis arbitrio infra, quod agatur, l. à quo fundus, ff. de damno infecto.

20 Cautio † damni infecti petitur quando timetur de re ad rem, & non de re ad personam, l. Qui bona fide, ff. de dãno infecto, & illi non præstatur cautio cui imputari potest culpa ædificii iam constructi.

21 Et † propter ordinarium auxilium cessat extraordinarium, nisi per extraordinarium esset plenius consultum, & cautum, & petunt usufructuarius, & superficiarius sibi caueri à domino, sed cautionem huiusmodi non petit bonę fidei possessor à domino, sed ab alio.

22 Et † competit stipulatio hæc damni infecti nõ tãtùm ei, cuius bonis res est, sed etiam ei cuius periculo res est, l.

23 damni infecti, ff. de damno infecto. Et † quidem pro regula tenendum memoriæ, quòd actio damni infecti nũquàm præstatur si alia uia damnum resarciri potest, l. si ędibus meis, ff. de damno infecto, & beneficium ordinarium facit cessare extraordinarium.

24 Et † si plures ex primo decreto, siue simul, siue separatim

tim fuerint immissi in possessionem ex dicto primo decreto, omnes erunt pares in iure, nec unquàm præscribent, nisi post interpositionem secundi decreti. Sed si unus peruenerit in secundo decreto post primum decretum, interueniente temporis interuallo, in locum domini habebitur, & præscribet, l. si finita, ff. de damno infecto.

25 Et † ratione partis ruinosæ domus contiguæ parti substantiali utriusque possessionem petēs mittatur in ea, ut in dicta l. si finita, & per missionem primi decreti non compellitur quis in hoc iudicio discedere de possessione, & prior possessor ex causa secundi decreti de possessione deiicitur ex causa damni infecti, & contra non latitātem proceditur ad secundum decretum, sibi iure saluo restitutionis in integrū: & possessio illius rei ruinosæ contumacis habentis utile dominium ex secundo decreto transfertur, & non directum, nisi contra dominum directi posside tem directum foret expertum. & pendente cautione petita si domus ruerit, iudicabit Iudex dominum domus dirutæ teneri de damno infecto contra non cauentem in præterito.

26 Et † hoc iudicio damni infecti an procedatur contra pupillum, ut fit contra maiorem. Dic quòd sic, sed ipsis succurritur ex causa absentiæ, aut ætatis restitutione in integrum, & missus ex primo decreto non tenetur rem reficere, licèt habeat pignus prætorium, secus in conuentionali pignore, l. si finita, ff. de damno infecto. Vbi habetur negligentiam missi, & mittendi in possessionem sibi nocere, & diligentiam prodesse in hoc iudicio, & contra eum qui nō admittit missum ex primo decreto, secuto postea damno, datur actio in factum, sed non datur antequàm sit secu-

27 tum damnum. Et † si moram purgauerit antequàm detur, cauendo, uel cedendo possessionem, etiam si postea detur, agi non poterit ex facto procuratorum, tutorumve, & administratorū, datur hæc actio in ipsos, & in hæredes.

28 Et † facto serui tenetur dominus actione noxali, & in l. si quis missum, ff. de damno infecto. & si damnum con

tingerit post missionem factā ex primo decreto, an teneatur missus dimittere tenutam. Dic quòd non, nisi etiam de tali damno petens cauerit, & de expensis factis in refectione, & dicitur damnum euenisse post missionem, ut debeat emendari etiam si euenit post iussum de mittendo, & ante realem missionem, dummodo in ea diligens, & non negligens fuerit. Nam ille qui post decretum de mittendo in possessionem ex primo decreto negligens fuerit facere se mitti in possessionem, si interim domus ruat, perdit ius, quod sibi ex illo decreto quæsitum prius erat, secus si non neglexerit, ut in dicta l. si finita, ff. de damno infecto.

29 Quid † si post iussum de mittendo in possessionem ex primo decreto, & antequàm realis possessio capiatur ex primo decreto ruat domus, an missio fieri possit in ipsam ruinam. Dic quòd sic, ut in dicta l. si finita, in §. si iā ruerit.

30 Nec † missus tenetur dimittere nisi primò emēdetur sibi damnum præteritum, & de futuro damno caueatur, & refundantur expensæ factæ in refectione, pro quibus etiā dabitur actio in factum si fuerint rationabiles, & factæ per

31 eum, uel alium eius nomine. Et † contra eum, qui non admisit missum ex primo decreto, secuto postea damno, dabitur actio prædicta in factum, quæ uti non poterit damno non secuto. Sed si purgauerit moram antequàm detur cauendo uel cedendo possessioni, ut dictum est, agi non poterit, ut in §. fin. dictę famosæ legis si finita, ff. de damno in

32 fecto. Et † stipulatio, seu cautio de dāno infecto quoad satisdationem, seu repromissionem debet esse certa, &

33 non conditionalis. Et † si quis necessitate ductus de possessione recesserit an perdat beneficium prætoris, quęritur. Dic quòd non, si animo retinendi, & non deserendi eam fecerit, ut in dicta l. si finita, §. si quis, ff. de damno in

34 fecto. Quæro † de casu occurrenti si domus demoliri potest ex causa priuatæ negociationis. Dic quòd nō, secus si ex causa publica, quia tunc demoliri de iure poterit, utputa concedendi ad opus publicū, l. fin. ff. de dāno infecto.

35 Quęritur † de filiofamilias inquilino, an ipsi teneatur

&

& patri cauere pro periculo rerum peculiarium. Dic quòd sic, sed pro periculo ædium soli filio cauebitur, si actum est, ut ad eum solum spectet periculum, l. si filiusfamilias, ff. de damno infecto.

36 Quæro † de filiofamilias, qui negociauit in mercibus & fuit lucratus multùm, An id lucrum dicatur aduenticiũ & debeatur ususfructus patri, Dic quòd sic, per notata per Bar. & Bal. in l. Cum oportet, C. de bonis que liberis, & per Bal. in l. sori, ff. de aduocatis diuersorum Iudi. & in Addi-
37 tione ad Specul. in titulo de Actore. De † uitio autẽ soli, & de uitio operis habetur in l. fluminum, ff. de damno infecto. & quilibet pro opere satisdare tenetur, quod fit in publico ad priuatorum utilitatem, scilicet pro uitio talis operis. De eo uerò, quod fit ad publicam utilitatem nõ satisdatur, sed Iudex competens adiri potest pro indemnitate, ut in dicta l. fluminum, ff. de damno infecto.

38 Quid † si plures stipulentur de damno infecto, tenentur simpliciter illi qui fuerunt stipulati, & si plures promiserint tenentur, & debent omnes pro parte promittere, l. plures, ff. de damno infecto.

39 Stipulatio † damni infecti locum habet quando res suo uitio damnum dat, secus si aliqua ui exteriori res illa deiecta damnum dederit, continetque interesse, & expensas factas in fulciendo, & lucrum cessans propter emigrationem Inquilinorum, iusto metu interueniente ruinæ futuræ ædificii casuri, ubi degebant, l. In hanc stipulationem ff. de damno infecto, ex damno contingente, non uitio rei, sed casu fortuito non agitur ista stipulatione, ut in l. Damni infecti, la secunda, ff. de damno infecto.

40 Et † est notandum in hoc iudicio dãni infecti, quòd ille qui ædificat in alieno tenetur satisdare ex hac stipulatione, sed si in suo repromittere habet & sc, l. Damni, & l. Prætor, ff. de damno infecto.

41 Et † ille qui munit uiam publicam auctoritate propria facere potest sine damno uicinorum.

42 Et † si controuersia insurgat in ipsum, satisdare tene-

 tur,

tur,secus si ad publicam,l. Qui uias,ff.de damno infecto.

43 Stipulatio † damni infecti stipulatur pluribus, & ad plurium interesse cōmittitur, & uia est per commune reficienda si publica erit,& quilibet ante suam domum apta re tenetur in ciuitate,l.ædiles,ff.de loco publi.

44 An † licitum sit priuato ædificare in loco publico, ut in uia, & plateis publicis, & fluminibus, quę sunt regalia Principum. Dic non licere,l.2.ff.ne quid in loco publico fiat,& cuilibet competit ius prohibendi nè quid fiat in loco publico,uel ædificetur per dictam legem cum glosa ibi, & in l.In prouinciali,& Doctores ibi,ff.de noui operis nū

45 ciatione. Commune † Forliuii concessit licentiam ædificandi in uia publica cuidam suo ciui, & mota fuit lis dicto ædificanti per fiscum Apostolicum, asserentem commune Forliuii non potuisse talem licentiam concedere,& pœnam edicti &c. petebat fiscus ab ędificante: fuit mihi transmissus processus in Rauenna, ut pro iustitia consulerem. Consului fore distinguendum, An concedens recognoscat superiorem,uel nè, & proculdubio non est quin Ciuitas Forliuii recognoscat superiorem Ecclesiam Romanam,& ipsius sanctam sedem Apostolicam, & Apostolicum ipsius Romanum Pontificem,prout tota Romandiola cum Exarchatu Rauennæ mediate,& immediate cognoscit. Propereà si Commune Forliuii priuilegium speciale non habuerit concedendi licentiam ædificandi in locis publicis de regalibus Principis,talem licentiam concedere non potuit,l.2.ff.ne quid in loco publico, & ibi per Doctores,& l.Prohibere,§.Planè,ff.quod ui aut clam. Nam,ut dixi,uiæ publicæ sunt de regalibus Principum,ut in titulo quæ sint regalia ibi,uiæ publico usui destinatæ, & non sūt in commercio nostro,l.sed & Celsus in princ.ff.de contrahen.emptio. Sed si superiorem non recognosceret, ualeret licentia talis: ad prædicta facit glosa in l. Continuus, §. cum quis,ff.de uerbor.significatio. &l.Apud Iulianum,§. finali,ff.de leg.1.& in c.1.in usibus feudorum, quę sint regalia &c.

Quæro

46 Quæro † de casu, communis paries sine alicuius uitio damnum infert, An committatur stipulatio. Dic quòd nõ, Idem si unius culpa committeretur, secus si culpa commu ni utriusque, l. ex damno, ff. de damno infect.

47 An † stipulatio extra iudicium facta constituat quem in mora. Dic quòd non, uidelicet illum, qui per Iudicis of ficium potest conueniri, & ab eo qui est missus in possessio nem ex secundo decreto.

48 Creditor † non potest rem aduocare nisi refectis expẽ sis, & cauto de damno infecto : secus si ab emptore auoca uerit, l. Cum postulassem, ff. de damno infecto &c.

49 Casus † occurrit, quòd duo uel plures contendunt de dominio ruinosę domus, ad quem spectabit onus cauẽdi & cautandi. Dic quòd spectabit ad possessorem, Qui si ali quid pręstiterit ex cautione, posteà succũbet in quęstione dominii repetet à uero domino, & si detractat cauere pos- sessio eius transfertur in petentem cautionem, l. inter, ff. de damno infecto.

50 Et † si plures receperint damnum ex ruina, quilibet pro parte sua aget, & si contra plures agitur, quilibet pro parte sua conuenitur: & licèt plures prætendant interesse inęquale, si tamen eis non cauetur ęqualiter mitti debent in possessionem &c. ut in dicta, l. inter, ff. de dãno infecto.

LIBER

LIBER DVODECIMVS
DE RE NAVALI.

Licen-

Sors

ARGV-

Iulij Ferret. De re nauali

ARGVMENTVM.

Qualiter eſſe debeant Duces Claſſiũ, & de ſtri-ſtagematibus eorum.

Veneta Ciuitas qualiter accreuerit, conſtructa fuerit à populo libero nationum omnium totius orbis.

De Ducibus, & Tribunis Venetis, & de temporibus, & geſtis eorum ab vrbe condita Venetiarum.

De Nautico fœnore; & de vſura centeſima nauticæ pecuniæ traiectitiæ.

De Varijs iuris caſibus per dies occurrentibus inter mercatores, & nautas.

NAVALIS belli Duces cõtinentiſ
ſimi eſſe debẽt, ſobrii, & diligẽtes,
ſi victoriam conſequi intẽdunt, An
tiquorum exemplo Imperatorum
1 firmat Canon in c. ſexto die, uigeſ.
ſex. diſtin. Vbi commẽdatur diſcre-
ta ciborum abſtinentia quæ reſpicit
ualetudinem perſonæ, oportunitatẽ
que temporis, & ciborum qualitatẽ
& quantitatem, c. ſi quis presbiter, trigeſ. diſtin. & c. Quod
dicit, 41. diſtin. iuncto c. Quiſquis, & c. Nõ mediocriter
de conſecratione diſtin. 5.

2 Abſtinentia † eſt cibus pretioſus uirtutis, & prodeſt uirtuti ieiunium, quia per ipſum caſtæ fiunt cogitationes propter abſtinentiam, & rationabiles uoluptates, ſalubertima conſilia, & caro moritur concupiſcentis; caſtigato corpore exulatur animus, & ſpiritus inno-

innouatur uirtutibus, prout attestatur Sanctus Hieronymus in c.legimus, de consecratio. distin. 5. multos Sanctos fuisse podagris chiragris, & arteticis propter abstinentiã & ciborum parsimoniam, & etiam propter cibos grossos relictis cibis delicatis.

3 Et † debent esse prudentes, diligentes, uigilantissimi, & sagaces classium Reges, & maritimi belli; considerãdo diù noctuque tempora præterita pro exemplo futurorum negociorum, præsentiaque, & futura tempora pro salutẽ suæ classis, & hostium ruina, non pugnando nisi aperta uisa uictoria, & stricti necessitate. Cum minor non sit uirtus querere, parta tueri, quàm quærere noua Regna, & aliena bona dubioso Marte, recto à fortuna uolubili, non ponendo classem in eius arbitrium, suos hortantes & animãtes, omnem ab ipsis tollentes mestitiam, Scipionis exemplo; qui dum ex Italia transportaret exercitum in Aphricam cum classe, cognoscens suorum mestitiam, Ludite, inquit, milites Aphricam oppressi, quos animauit tali dicto hylari, & placidissimo uultu prolato per suum Imperatorẽ: qui dum alia uice conscenderet nauim in terram cadens forte, erga suos attonitos milites hoc in malum augurium putantes, inquit, Teneo te terra mater: qua interpretatione fecit, ut fœliciter uideretur repetiturus illas ciuitates, qui bus proficiscebatur. Et † dum in Aphrica exisset na-
4 uim, & in terram cecidisset, uidens suos cõtristari, inquit, Audite Quirites filii Martis commilitones mei, hac uice calcaui Aphricam, & suorum animos accreuit audacia, ab illis semoto pauore, sui uirtute maximi Ducis.

5 Et † Iulius Cæsar intrans nauim prætoriam suæ classis & dum cecidisset in terram, suos uidens de signo tali contristatos animauit, dicens erga Deum. Iuppiter, ago tibi gratias de signo hoc mihi dato redeundi cum meis ad ter
6 ras, à quib. discedimus. Et † dato signo gubernatori Atticæ classis per suũ Ducem Timoteũ, ut se retrò traheret, audito unũ ex suis stertisse, inqt, Solus unus ex tot militib. stertit, Pugnemus ĩpigrè, quia nostra est Victoria, & hostes

aggressi fuerunt, & uicerunt nauali Marte.

7 Et † dum Cabrias Dux classis Atheniensium foret pu gnaturus nauigio, & ante eius nauem cecidisset fulgur, & ob hoc sui milites stabant attoniti, & timidi prodigio tali, inquit, Modo est initiandum bellum, cum Iuppiter dederit signum nobis pugnandi, & ipse se ostendit esse præsentem, & in fauorem nostræ classis, quam ipse ualens lędere noluit; & hostes illam lędere non ualebunt protectam ab Ioue. Erit a suis animos accreuit, & commisso pręlio, uicit.

8 Officiũ † igitur optimi Imperatoris est artè tollere mę stitiam suorum militum, fugando timorē ab illis, ut libenter itinerētur, & pugnent: operando continuè conseruare amorem, honorem, & salutem militum suæ uniuersæ classis; curando cautè consequi uictoriam contra hostes suos.

9 Exemplo † Regis Macedonum Lysimaci, qui cũ Ephesios obsidisset, & expugnaret magno exercitu, & ipsis in suf fragium uenisset Mandro Archipyrata, qui sæpe oneratis preda nauibus solitus erat Ephesum petere, eo ad proditionem corrupto, fortissimos Macedonum uinxit, & illos restrictis manibus, pro captiuis in Ephesum introduxit, & in arce posuit, ex qua Macedones captis armis Ephesum cum arce tradiderunt Lysimaco, occisa custodia.

10 Timarcus † Aetolius per ipsum interfecto Carmede Pręfecto Regis Ptholomei, induit se ueste, & pileo Macedonico, & intrauit portum Samium sine pugna, credentibus hostibus illum fuisse Carmedem Præfectum suum; & ita sine suorum sanguine occupauit hostilem portum.

11 Non † ualentes Thebani habere portum Syccionis, magnam nauem impleuerunt militibus armatis, & super illam posuerunt merces, insidiando hostibus, & peruenta naue ad locum destinatum ab illa parte murorum, quæ lõgior uidebatur, ibi quosdam ex militibus suis posuerunt in terram, & cum opus uisum fuisset, alios milites de aliis nauibus in terram miserunt, simulata inter ipsos rixa, & inter se pugnare uidebantur. vbi occurrit Syccio causa placandi animos turbatos militum; & tunc Thebanæ naues

intra-

intrarunt portum uacuum, & illum, deriso Syccione, occuparunt.

12 Et † Pericles Dux Atheniensium, ciuitatem propè mare iacentem, magno tutam præsidio, suis probè hortatis, in ea parte, quæ adiacebat mari, classicum clamorem iussit attolli hostibus penetratum, portis relictis sine custodia, quas Pericles presidio destitutas, irrupit, & ciuitatem in-
13 trauit. Legitur † Pœnos Duce Satrappa, nauali bello fugatos à Iulio Cęsare inter scopulos, syrtes, & mala uada, uelo, & uento secundo incidisse inflatis uelis, & licèt non ualerent exire loca illa scamnosa, saxea, & harenosa; eos uidente Cæsare vela dedisse propitio uento, non aliter illos fuit prosecutus.

14 Octauianus † Imperator, primus dictus Augustus Sextum Pompeum arte nauali bello superauit, filium olim Magni Pompei, qui classe trecentarum nauium, tota dispersa mari impleuerat pyratica infestatione, eodem successu subiugauit Lepidum in Sicilia, & post profectus in Hadriatico, Illyricos, Lyburnos, & Dalmatas uincere maturauit. & post in Græciam profectus Cleopatram Reginã Aegypti fugauit, habẽtem classem ducentarum nauium; & cum Marco Antonio ad summum certamen nauali, & terrestri bello peruenit, & in fugam Antonius unà cum Cleopatra petiit Aegyptum nauigio suo, quos insecutus fuit Octauianus, & superauit apud Farum Aegyptiacum, mox Italiam profectus, & pro uariis uictoriis triumphauit.

15 Et † Cato contra Aetholios pugnaturus nauali bello simulato clamore cum magna lętitia aduectus noui pręsidii Romanorum, lætitiæ instrumentis, expertis hostibus notis insidiando ipsis. Et nè Aetholii opprimerentur per aduentum noui auxilii desisterunt à pugna, & urbes Romanorum amicas deseruerunt, quas primitus occupauerant.

16 Et † Publius Cluentius Romanorum Consul, nauali bello superatus à Pœnis, finxit, se fuisse uictorem, ornando uiginti naues, quas habebat tanquàm uictrices; indicantes uictoriam cũ instrumentis, & cornicinibus uariis gau-

dium facientibus simulatè: quo uiso per Pœnos ipsi recesserunt in fugam putantes se fore uictos. Qui † aliàs
17 euaserunt à Romanis simulato se ob uentum incidisse in scopulos, & syrtes, & Romani illos dimiserunt casum timētes scopulorum incursionis.

18 Legitur † Eurydem Ducem Lacedęmoniorum dum foret terrestri, aquaticoque bello cum exercitu, & classe sua uno die pugnaturus, ignorans uictoriam suæ classis, simulando diuulgauit animando suos lætanter, & cum gaudio magno sibi fuisse nunciatum uictoriam suæ classis, & commisso prælio uicit, & uno die palmam obtinuit, hostiū suorum in terra, & aqua experto bello.

19 Et † parta uictoria in hostes triumphabat Antiquitas, & hostium spolia, & trophea in templis, & arboribus suspensa ponebant, ut aliàs late dixi in libro Antiquæ, illustratæ, & instauratæ, militiæ, in Tractatu de Triumphis, & in Tractatu An uicti hostes sint persequendi: & Aquinas cantat Poeta Iuuenalis.

Et curuum temone iugum, uictæq; triremes.
Amplustræ, & summo tristis captiuus in arcu.

20 Et † prout aliàs dixi in lib. illustratæ militiæ, legitur fortissimos Atrabates, & Neruios ualde bellaces cū exercitu sexaginta millium fuisse inuasos exercitum Cæsaris in castramentando, & illo circunuento decem, & nouem legiones Cęsarianas fugasse, & dum Centurii Cæsaris trucidarentur, illis occurrit Cæsar cum clipeo, quibus retentis, & coram Imperatore suo strenuè pugantibus, in barbaros irruens Cæsar ultra uires pugnando, & suis succurrendo, coegit Neruios, & Atrabates dare terga, truncatis ex hostibus millibus quinquaginta nouem, & quingēti tantùm euaserunt, ut Romana firmat Historia: & ultra fines Occeani fuit urbes consecutus deditione profligatis Hadriaticis, eodem impetu fortunę millibus quatuor cęsis ex illis, & millibus quinquaginta uenundatis.

Et

21 Et † contra Venetos, tuncterram ad Oceanum Gallicum incolentes nauale bellum fuit expertus Cæsar, quos unà cũ Belgis, Celtiberibus, Germanis, & aliis finitimis insimul confœderatis populis superauit, ut scribit Strabo lib. quinto, & firmat Robertus Gualturius in libro suo Rei militaris, in titulo De Emulatione gloriæ Ducũ. Et Veneti Italiam post, ut Anchisiades petierunt, & ipsam gloria, honore, & uirtute coronarũt. Nã nuncupabãtur primò Heneti, ut scribit Liuius in primo libro Decadum suarum Vrbis conditæ, cum aspiratione H. quæ post mutata fuit in V. & Veneti dicti sunt, à uerbo venio uenis, ob eorum aduentum in Italiam, & in stagnis, & aquis Exarchatus antiquę Rauẽnæ patrię meę nomen dederunt regioni Venetiæ, & ciuitati suæ Venetiarum, in dicta regione constructæ, Diuino nutu. Et dici etiam potest à venio uenis, unde uenire quod est uendere, & mercari.

22 Attestatur † Plinius in libro tertio naturalis Historię Venetos fuisse ortos ex Nobili, & antiqua Troiana stirpe. & quidam firmant Venetos habuisse originem ab Henetis populis, qui Italiam petierunt cum Anthenore post bellum Troianum, unà cum Theucris multis, qui euaserant ab obsidione, & incendio Troię, unde cantat Poeta.

Antenor potuit mediis elapsus Achiuis,
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus;
Regna Liburnorum, & fontem superare Thimaui,
Atque ille urbem Pataui, sedemq́ locauit.

23 Et † ab iis Patauis ortis ex sanguine Theucro. Nobilis origo Venetæ urbis ab initio, ut gloriosa Roma à Romulo constructa, descendente à sanguine Theucro, uidelicet ab Aenea filio Anchisis Troiani. Et quanta fuerit Romulea, & Veneta uirtus longa est historia: & ni quorundam fraudes, & discordię Principum obstetissent Venetę uirtuti, ferro, uerbo, opera, & igne ob odium, & inuidiam, audeo dicere, quòd infida, & damnata Maumethica secta non dominaretur Argolico Imperio.

Legi

24 Legi † nobilissimam urbem Venetiarum habuisse initium sui fundamenti Vigesimaquinta die Martii, quo die Adam primus parens factus fuit ex limo terræ Diuina manu. Quo die Iesus Christus, Dominus & Saluator humani generis fuit uerbo Angeli Gabrielis incarnatus à Spiritu sancto in uentre Beatæ virginis Mariæ, eodem quoque die fertur fuisse Christum crucifixum pro Redẽptione humani generis. Propterea datur intelligi, fatalem ciuitatẽ Venetiarum dominari Diuino iudicio: aucta enim fuit, & est Venetorum Ciuitas plurium uirtute uirorum nationum omnium vniuersi Orbis, qui peruenerunt in ea.

25 Et † primum bellum habuit ciuitas Venetiarum contra Histros turbantes Hadriaticum mare pyratica infestatione, latrociniis, & uictoriam obtinuit, Tribunis tunc regentibus illam.

26 Quæ † primò Troia dicta fuit, secundò Pagum, tertiò Venetiæ, & tempore sui tertii Ducis Aurelii Hippati nũcupati, à Gregorio Tertio Romanorum Pontifice, requisita, ut pro Exarcho Rauennæ pugnaret contra Longobardos, tunc hostes Romanæ Ecclesiæ, & Argolici Imperatoris Catholicorum; parendo mandatis Romani Pontificis pugnauit impigre, & expulsis Longobardis restituit Rauẽ-

27 nam Exarcho Cæsaris. Pro † gloria Italiæ non reticebo quædam scribere urbis olim nascentis Venetiarũ, quæ se ab initio per annos ultra ducẽtos triginta rexit per Tribunos, more antiquo Romani Populi, Qui initium habuit à bellis. & auctus uirtute fuit in aduersis, inuictis, & non prosternatis animis Ducibus suis, quàmpluribus occisis. Et idem dicendum est de urbe nascente Venetiarum, quę uirtute, patientia, bello, pace, & religione fundata, & accreta est pluribus ex Ducibus suis ex causa cęcatis, & cęsis.

28 Paulutius † Anazatus Heracleanus, de Heraclea ciuitate ortus, ab Hercule dicta, fuit Dux primus Venetę urbis, Anno Domini incarnati 706. & obiit de anno 714. &

29 fuit in uita sua iustus & prudens. Marcellus † Tácasia Heracleanus, fuit Dux secundus, in Comitiis electus populi liberi

beri, Anno incarnati verbi 714. obiit anno Domini 721.

30 Aurelius † Hippatus, tertius Dux fuit Venetiarum, ex Vrsca domo Vrsus dictus, uir Inclytus, & probitate impar, electus fuit Anno Domini 721. Hic iussu Gregorii Tertii Romani Pontificis, liberauit Rauennam à Longobardis & illam restituit Exarcho Imperatoris Byzantii. obiit anno septuagesimo trigesimo.

31 Cianus † Patriciatius, aliàs Baduerius, peruerso Ducum ordine, quorundam discordia, Magister militum dictus, & obcęcatus fuit, sibi euulsis oculis à populo libero, propter libertatem, quę odit Tyrannos.

32 Theodatus † filius Vrsi, Vrscus dictus, Dux Quartus, fuit à populo libero creatus omnibus suffragiis Malamocchi Anno Domini 730. cui per Gallam Factiosum fuerũt

33 euulsi oculi, & obiit anno Domini 742. Galla † Factiosus suorũ fauore factiosorum, Dux Quintus creatur, & in secundo anno sui Ducatus exulatur à populo libero, sibi euulsis oculis, & in exilium periit eodem anno secũdo

34 intrante Gambanus † Dux Quintus creatur à populo libero anno Domini 742. & obiit de Anno 743.

35 Dominicus † Monegarius fuit sextus Dux creatus Venetæ urbis, Anno Domini 743. cui in quinto anno per populum liberum fuerũt euulsi oculi, & periit de Anno 748.

36 Mauritius. † Carbius Heracleanus Dux Septimus, ingenio pręditus moribus, & uita, à populo fautus libero, ςreatur anno Domini 748. obiit Anno domini 764.

37 Ioannes † filius dicti Mauritii Dux Octauus, eligitur Anno Domini 764. & obiit anno 783. Hic benè rexit Rẽpublicam Venetam, sed improbè fecit per filium Mauritium occidere Ioannem Pręlatum Aquilegię.

38 Obelerius † de Malamocchio Dux Nonus, eligitur anno Domini 783. Hic filiam Regis Gallorum Caroli duxit in uxorem, & causa fuit belli Gallici contra Venetos, qui suam libertatem in Gallos, ut Romani patrię suę tutati fuerunt egregiè, interfecto Obelerio cũ uxore de an. 785.

39 Bradus † Cangianus Dux Decimus, eligitur anno Domini

mini 786. obiit de Anno 789.

40 Angelus † Patriciatius seu Baduerius Dux Vndecimus. Hic primus fuit qui in Riuo alto cum duobus Tribunis creatus fuit anno Domini 789. & habitaculum Ducū ex publico ære ordinauit. & obiit anno Domini 808.

41 Iustinianus † Patriciatius, siue Baduerius Dux Duodecimus, electus anno Domini 808. sub quo ex Alexandria fuit portatum gloriosum corpus sancti Marci Euangelistę Venetias, & obiit Anno Domini 810.

42 Ioannes † Patriciatius siue Baduerius frater dicti Iustiniani, Decimus tertius Dux Venetiarum, creatur anno Domini 810. obiit Anno 833.

43 Petrus † Gradenicus Dux Decimus quartus, eligitur anno Incarnati Verbi 833. proditorie capitur ab æmulis, & exulatus fuit sibi incisa barba cum capillis, spoliatus Ducali dignitate. obiit anno Domini 863.

44 Vrsus † Patriciatius, seu Baduerius Dux Decimus quintus, eligitur anno Domini 863. Hic à pyratis Tarentinis liberauit marc Hadriaticū. obiit anno Domini 889.

45 Ioannes † filius Vrsi Patriciatii, seu Baduerii Dux Decimus sextus, eligitur anno Domini 889. patre uiuente acceptus pro socio in Ducatus dignitate, qui se post cū patre tali se priuauit honore, & dignitate, data libertate populo libero, alium nouum creadi Ducem.

46 Petrus † Candianus Dux Decimus septimus, eligitur à populo libero anno Domini 896. Hic gloriose, & uictoriosè pugnando contra Tarentinos occisus fuit in bello nauali, Anno Domini 806.

47 Petrus † Tribunus, Sanutus nuncupatus, Dux eligitur Decimus octauus Anno Domini 806. sub quo fuit Berengarius Imperator, bello superatus cum populo Hunnorum. obiit anno Domini 819.

48 Vrsus † de Vrsea domo Dux, eligitur Decimus nonus anno Domini 819. & obiit anno 820.

49 Petrus † Candianus, Baduerius dictus, Dux Vigesimus, eligitur in Riuo alto, anno Domini 820. sub quo Hystri

ftri superati fuerunt nauali bello. & obiit anno 824.

50 Petrus † Vrsus, eligitur à populo libero Venetę vrbis Dux vigesimus primus, anno Domini 824. & obiit anno 847.

51 Petrus † Vrseus filius Candiani Baduerii, Dux vigesimus secundus, eligitur anno domini 847. Hic diuortium fecit cum vxore sua castisima, cum qua filium habebat, & aliam impiè accepit vxorem, viuente prima, & inde sequētibus ipsius vitiis facta tyrannide interficitur à populo libero vnà cum vxore secūda adultera, & filio ipsius paruulo, quem habuerat cum adultera secunda vxore, ipsius combusto palatio, occiditur anno domini 864.

52 Petrus † Vrseus Dux vigesimus tertius, eligitur à populo libero anno Domini 864. Hic fuit in vita laudabilis, & in moribus, probitate, conscientia, & bonitate, qui pluribus consecutus uictoriis monachauit, dimissa Ducali dignitate, & obiit anno domini 874.

53 Vitalis † filius Petri Candiani, seu Baduerii, Dux vigesimus quartus, eligitur anno Domini 874. Hic propter infirmitatem fecit uotum monachandi & peregrinandi si factus fuisset sanus, & habita sanitate renunciauit Ducalem dignitatem. obiit anno domini 986.

54 Tribunus † Memus, Dux vigesimus quintus, eligitur anno domini 986. Hic prudens fuit, re, verbo, & moribus, ac gestis. obiit anno millesimo.

55 Petrus † Vrseolus Dux vigesimus sextus, eligitur anno domini millesimo. obiit anno 1018.

56 Otho † filius Vrseoli, Dux eligitur vigesimus septimus, anno domini 1018. Hic filiam Regis Vngarię duxit in uxorem, & propter tyrannidem fuit exulatus à populo *libero*. obiit anno Domini 1027.

57 Petrus Cęntranicus, seu Barbolanus dictus Gradenicus, Dux vigesimus octauus, eligitur anno domini 1027. obiit anno 1031.

58 Vrseolus, † Dux Vigesimus nonus Venetiarum, eligitur anno Domini 1031. & obiit anno Domini 1042.

Hh Da-

59 Dominicus † Vrseolus, dictus Flabenicus, Dux Trigesimus, eligitur Anno Domini 1042. obiit anno 1043.

60 Dominicus † Gradenicus, Dux Trigesimus primus, eligitur anno Domini 1043. obiit eodem Anno.

61 Dominicus † Contarenus, Dux Trigesimus secundus eligitur Anno Domini 1043. obiit anno 1068.

62 Dominicus † Siluius, Dux Trigesimus tertius, eligitur anno Domini 1068. & obiit 1082. sub hoc Duce Normanni superati fuerunt, & hic vxorem ualde lasciuam habuit, quod molestum fuit Patribus & grauibus uiris de populo.

Apparitio Sācti Marci.

63 Vitalis † Falletrius, seu Fallerius, Dux Trigesimus quartus, eligitur Anno Domini 1082. & obiit anno 1095. Hic dictus fuit Princeps Dalmatiæ, & Croatiæ. Sub hoc Principe facta fuit apparitio Diui Marci.

64 Vitalis † Michael, Dux Trigesimus quintus, eligitur Anno Domini 1095. Hic gloriosè pugnauit contra infideles pro recuperatione Terræ Sanctæ, & quamplurium aliorum locorum Syriæ, & Persiæ, ab Infidelibus occupatorū. obiit anno 1098.

65 Ordelaphrus † Fallerus, Dux Trigesimus sextus, eligitur anno Domini 1098. & obiit anno Domini 1117. Hic classem ingentem misit in Syriam tempore suæ uitæ.

66 Dominicus † Michael, Dux Trigesimus septimus, eligitur anno Domini 1117. Hic uictorias multas habuit in Syria contra Infideles tempore Vrbani Papæ, sub quo pro fide Catholica impigrè bellarunt Veneti, & multa Priuilegia Apostolica, Imperialia, & Regia habuerunt ob merita sua. obiit anno Domini 1128.

67 Petrus † Polanus, Dux Trigesimus octauus, eligitur anno domini 1128. Hic cū classe nauali prælio pugnauit contra Siculos, quorū classem destruxit. obiit anno 1146

68 Dominicus † Moresinus, Dux Trigesimus nonus, eligitu anno Domini 1146. & obiit anno 1153. sub hoc Principe factum fuit Campanile diui Marci in platea Venetæ urbis, & hic Hystriam tributariam fecit Imperio Veneto, se

quuta

quuta pace cum Siculis.

69 Vitalis † Michael, Dux Quadragesimus, eligitur anno Domini 1153. obiit anno 1170. sub hoc Principe uiguit bellum Federici Imperatoris, Aeneobarbæ nuncupatus, cum magno tumultu Emanuelis Græcorum Imperatoris. hoc tempore Iustiniana domus Nobilissima Veneta pro patria gloriosè pugnãdo periit, ut Fabii pro Roma patria sua periere. Et inde, ut Fabiana domus per unũ de Fabiis superstitem, nuncupatũ Maximum, uirtute sua instaurata fuit, & hęc quoq; preclara Iustiniana domus per Monachũ unum eiusdẽ familiæ, Papali secuta dispensatione reuixit, ut patriam augeret virtute sua. Et Princeps Vitalis Michael interfectus fuit populari seditione, & hoc tẽpore pro uidus Magistratus Capitum Decem creatus fuit ad tollendum seditiones Ciuitatis: & quippè Magistratus iste rectè uiuit, rectè regit, & rectè gubernat, & vt Cato seuerus, & Iustus impios iugulat, iustitia Duce.

70 Sebastianus † Cianus, Dux Quadragesimus primus, eligitur anno domini 1170. & obiit anno 1178. sub hoc Principe erectæ fuerunt Venetiis illæ duæ magnæ Columnę quę modò cernuntur in platea diui Marci: & hoc tempore Alexander Tertius Romanus Pontifex fugit secretò Venetias timore Federici Imperatoris, Aeneobarbę nuncupato, qui Romam occupauerat cum exercitu, contra quem pro Pontifice, & Ecclesia Romana, Sedeque Apostolica, & ipsius libertate strenuè bellarunt Veneti, & classicam victoriam obtinuerunt, capto Othono filio Federici prędicti Imperatoris, & ob hoc fuit pax secuta: & tunc Alexander Pontifex Maximus priuilegia multa donauit Venetis, parcito Imperatori Federico, & sibi restituto filio suo Othono, & se Venetias contulit Federicus Imperator pro filio ad obedientiam Romani Pontificis, cui Romam cum Sede sua Apostolica restituit pede calcatus in Ecclesia Sancti Marci à Pontifice vniuersę carnis.

71 Aureus † Mastro Petrus, Dux quadragesimus secundus eligitur anno domini 1178. & obiit anno 1192. sub hoc

Duce facta fuit expeditio, ut Hierusalem retineretur per Christianos, mortuo Federico Aenobarba Imperatore, odio, secuta fraude ordinata per Saladinum in mari plena serpentibus contra Catholicos nè caperent rebus.

72 Henricus † Dandulus, Dux Quadragesimus tertius, eligitur anno domini 1192. obiit anno 1204. sub hoc Duce rupta fuit classis Pisanorum per Venetos, facta expeditione maritima Gallorum auxilio in Iudæa bellantes contra uarios populos, uidelicet Pisanos, Dalmatas, Hystros, Græcos, Traces, Cretenses, & Syrios. & obiit tempore dicti Principis Henrici Danduli Balduinus Græcorum Imperator.

73 Petrus † Cianus, Dux Quadragesimus quartus, olim filius Sebastiani Ciani, eligitur anno Domini 1204. obiit anno 1226. sub hoc Principe fuit habitata per Venetos Creta, nunc dicta Candia, subiugatis patriciis Cretę, & Ianuensibus, & Dux iste se spõte priuauit Ducali dignitate.

74 Iacobus † Tepulus Dux Quadragesimus quintus, eligitur anno Domini 1226. obiit anno 1247. sub hoc Duce se rebellem fecit Insula Cretæ Imperio Veneto, auxilio Ianuensium, & inde fuit recuperata per Venetos experto nauali bello; & Veneta uictoria fuit contra Ianuenses, & inde fuit inter ipsos secuta Treuga. sub hoc Principe factus fuit Magistratus Iudicatus petitionum, & post fuit per Ianuenses imploratum auxilium à Venetis, qui in eorum pręsidium miserunt sexaginta Triremes Duce Andrea Tepulo, pluries rebellata Zarra, & inde recuperata uirtute Veneta.

75 Marinus † Moresinus, Dux Quadragesimus sextus, eligitur anno domini 1247. & obiit anno 1250. Hic plura bella maritima habuit contra Gallos, & Grecos, restituto Byzantio Imperatori Argolico Paleologo cum Imperio suo, & post fugati fuerunt Veneti & Galli argolica fraude, demùm fuit secuta Venetorum uictoria contra Lygures apud Ptolomaidam, & Trapanum.

76 Raynerius † Zenus, Dux Quadragesimus septimus, eligi-

tur Anno Domini 1250.& obiit 1266.

77 Laurentius † Tepulus, Dux Quadragesimus octauus, eligitur anno Domini 1266.& obiit anno Domini 1273. sub hoc Principe facta Treuga fuit cum Ianuensibus, in stante Clemente Ponrifice Max. & post ortum est bellum inter Venetos,& Bononienses; & Veneti victores fuerût.

78 Iacobus † Contarenus, Dux Quadragesimus nonus, eligitur anno Domini 1273.& obiit anno 1281. Sub hoc Principe noua bella orta funt inrer Hystros, Anchonitanos,& Venetos;& Dux prædictus se sponte priuauit Ducali dignitate.

79 Ioannes † Dandulus, Dux Quinquagesimus, eligitur anno Domini 1281. & obiit anno 1290. sub hoc Principe cuneati fuerunt aurei ueneti, & ortum fuit bellum contra Patriarcham Aquilegiæ, ad quod bellum unus de Tribus Capitibus populi Veneti missus fuit;& sub hoc Principe Syria perdidit nomen Christianum, perdita Ptolomaida anno Domini 1290. tempore Vrbani Secundi Pontificis Maximi.

80 Petrus † Gradenicus, Dux Quinquagesimus primus eligitur anno Domini 1290. moritur de Anno 1312. sub quo nouum bellum ortum est inter Ianuenses,& Venetos, & rupta fuit Veneta classis uirtute Lyguria in portu Coreyræ, facta irruptione, nolentibus Venetis hostes discedere tutò ita petentes ab illis, & fuit sanguinolenta uictoria; post secuta fuit palma populi liberi contra coniuratos, Boccossium uidelicet Baiamontem,& Tepulum;& talis coniuratio extincta fuit ab ipso populo libero.

81 Marinus † Georgius; Dux Quinquagesimus secundus eligitur anno Domini 1312.& eodem obiit anno. Hic suis sumptibus construxit templum sancti Dominici in ciuitate Venetiarum.

82 Ioannes † Superantius, Dux Quinquagesimus tertius eligitur anno domini 1313. obiit anno 1329. sub hoc Duce auctus fuit populus,& numerus Procuratorum,& fuit interdicta Ciuitas Venetiarum per Clementem Romanũ

Pon-

Pontificem propter detentionem Ferrariæ,& inde Romanus Pontifex precibus Francisci Danduli, Canis nuncupati, in terra prostrati ad pedes Romani Pontificis, relexauit interdictum.

83 Franciscus † Dandulus, Canis nuncupatus, eligitur Dux Quinquagesimus quartus Anno Domini 1329.& obiit anno 1339.sub hoc Duce fuit bellatum contra Mastinum,& alios Dominos de Scala, dominos Veronæ, facto per Venetos fœdere cum Rege Boemiæ,& Florentinis, ob tenta uictoria contra prædictos dominos Veronę per Venetos, Duce suo Petro Rubeo Generali.

84 Bartholomeus † Gradenicus, Dux Quinquagesimus quintus, eligitur Anno domini 1340.obiit anno 1343. huius tempore fuit Apparitio Diuorum Marci, Georgii, & Nicolai in ciuitate Venetiarum.

Apparitio diuorũ Marci, Georgij, & Nicolai.

85 Andreas † Dandulus, Dux Quinquagesimus sextus, eligitur anno domini 1343.obiit anno 1354.sub hoc Principe factum fuit templũ diui Antonii in libera Ciuitate Venetiarum. Et Rex Pannoniæ obtinuit Zarram rebellem effectam Venetis,& huius Principis tempore facti sũt Magistratus Veterum & Nouorum Auditorum, in Ciuitate Venetiarum, quæ tunc peste fuit magna ualde uexata, & postquàm corpus Diui Rocchi fuit portatum Venetiis, Dei gratia non uiguit pestis in dicta Ciuitate. & factum fuit fœdus per Venetos cum Rege Vngariæ per decenniũ, quo tempore fuit apud Bossorum Argolicum obtenta uictoria per Ligures contra Venetam classem de nocte pugnato auxilio grati Imperatoris Byzantii: ita, quòd Lygur, Lygures, Venetus Venetos,& Græci græcos ob noctis tenebras lædebant suos,& occidebant, ut hostes,& semetipsos perdebant. Post Veneti bellando contra Curuatinos molestantes Hystriam cum Ianuensibus, fuit in Charestio rupta per Venetos classis Ianuensium, & Veneti uictores ingentem prædam cum spoliis opimis reportarunt Venetias,& in Sardinia Veneti contra Ianuenses nauali experto bello sub dicto Principe uictoriam habuerunt, & tunc

Ia-

Ianuenſes ſe ſponte dederunt ditioni Reuerendiſſ. D. Archiepiſcopi Mediolani, tunc Ducis Mediolani, facto inter ipſos fœdere contra Venetos.

86 Marinus † Fallerius, Dux Quinquageſimus ſeptimus eligitur anno domini 1354. & obiit anno 1355. ſub hoc Duce Ianuenſes ruperunt claſſem Venetorum in loco nũcupato, Sapientia, & poſt fuit ſecutum fœdus inter Venetos, & Reuerendiſſ. Archiepiſcopum Mediolani Ducem ciuitatis Mediolani per menſes quatuor: & fuit Dux Marinus Fallerius decapitatus ob coniurationem per ipſum factam contra Patriam, omnibus cæſis coniuratis per populum liberum Venetiarum.

87 Ioannes † Gradenicus, Dux Quinquageſimus octauus, eligitur anno domini 1355. obiit anno 1356. ſub hoc Principe facta fuit Pax cũ Ianuẽſib. & bellatũ cũ Vngaris.

88 Ioannes † Delfinus, Dux Quinquageſimus nonus, eligitur anno incarnati Verbi 1350. & obiit Anno 1361.

89 Laurentius † Celſus, Dux Sexageſimus, eligitur anno domini 1361. obiit anno domini 1365. huius tempore Dux Auſtriæ, & poſt ipſum Rex Cypri uenit Venetias ad uidendum Ciuitatem Fatalem populi liberi; & ualde honorati fuerunt à Patribus Veneti Senatus, ſecuta, & extincta rebellione Cretenſa, ſuperatis Græcis, & punitis rebellib. Cretæ per Venetos.

90 Marcus † Cornelius, Dux Sexageſimus primus, eligitur anno domini 1365. & obiit anno 1368. ſub hoc Duce iterum fuit rebellata Creta, Candia dicta, & poſt reſtituta fuit ditioni Venetæ, punitis rebellionis capitibus, uirtute Veneta.

91 Andreas † Contarenus, Dux Sexageſimus ſecundus, eligitur anno domini 1368. obiit anno domini 1383. Huius tempore ſe rebellauit Thergeſtum à Venetis, & ſe Duci Auſtriæ dedit, & poſt bella multa ſe ſponte Thergeſtum Venetæ ditioni ſubmiſit, noua ſecuta diſcordia cum Frãciſco Carraria domino Paduæ, facto fœdere per ipſum Frãciſcũ Carrariam cum Rege Vngariæ, & poſt per Venetos exper-

experto bello contra Vngaros, & Hunnos, apud flumen Anaxum, alio in Venetos facto bello per Leopoldum Ducem Austriç, & in Græciam Veneti bellum etiam habuerunt contra Ianuenses, obtenta, & retenta Græcia modò per Ianuenses, in parte rupto per Venetos Imperatore Argolico: & post Veneti maximum damnum passi sũt sibi da tum à Ianuensibus cõfœderatis cum Græcis apud Cludiũ auxilio dominorum de Carraria, & demùm Veneti sua uirtute victores extiterunt, superatis Ianuensibus.

92 Michael † Moresinus, Dux sexagesimus tertius, eligitur Anno domini 1383. obiit anno 1401.

93 Antonius † Venerius, Dux sexagesimus quartus, eligitur anno domini 1401. & obiit eodem anno. Hic fuit pro Iustitià seuerus, & proprium filium carcerauit, quia cornua hirci posuerat in hostio domus mariti ipsius amasiæ, & iuuenis mœstus merore, & uercũdia periit maximo cor dis dolore, quod multùm displicuit populo libero hoc ualde ferendo moleste: & eodem anno iuit Venetias Marchio Mantuę, & post ipsum Marchio Ferrarię ad uidendũ vrbem fatalem Venetiarum, Senatus, & Populi liberi. & eo dem anno uiguit bellum inter dominos de Scala, dominos Veronæ, & dominos de Carraria, dominos Paduæ: & eadem tempestate Dux Austrię nepos Regis Franciæ iuit Venetias, & fuit honoratus à Senatu populi liberi.

94 Michael † Sten, Dux sexagesimus quintus, eligitur an no domini 1401. & obiit anno 1413. sub hoc Principe fa cta fuit expeditio apud Modonum contra Ianuenses, & Veneti fuerunt victores. Qui post longum bellum ceperunt dominus Paduæ, & Paduam ipsam cum Verona sub eodẽ Principe in Gallia Cisalpina, empta post modum Zarra cũ suo territorio per Venetos 1409. à Pippo Duce Regis Vngarię pro centum millibus aureis, & rediens Pippus ad Regem suum ob hoc indignatum, occisus fuit ab ipso Rege, & ut Parthi Crasso aurum liquefactum, in os Pippi sic cientis dilucre fecit, dicendo, aurum sitisti aurum bibe.

95 Thomas † Mocenigus, fuit Dux sexagesimus sextus, eli-

eligitur anno Domini 1413. & obiit anno 1423.

96 Franciscus Foscarus, Dux sexagesimus septimus, eligitur anno Domini 1423. & obiit anno 1454. vir fuit probus, expertus, & prudens. Sub quo fuit expertum bellum contra Ducem Mediolani, facto fœdere cum Florentinis, fuit vulneratus à quodā iuuene Veneto Dux iste inclytus, & ilicò fuit captus delinquens, & vltimo afflictus suppliçio, & Dei gratia cõualuit Princeps Venetus, qui post vixit per multum tēpus, & probe rexit Imperium Venetū, & senio demùm confectus periit, & huius tempore Ducis, electus fuit Romanus Pontifex Venetus Gabriel Cōdulmerius, Eugenius dictus; quo tempore fuit expeditio Classica per Venetos contra Ianuenses, & victores fuerūt Veneti. Et quia Comes Carmignola Venetorum Dux Generalis exercitus, se malè gesserat, vt classis Veneta rūperetur in Pado per Ducem Mediolani & Lygures confœderatos, & nè caperetur Cremona, & retineretur capta à Venetis, eo arte uocato ad vrbem & iussu Patrum fuit decapitatus Comes Carmignola Venetiis, quo tēpore Marchio Montis ferrati iuit Venetias, & receptus fuit honore maximo à Senatu populi liberi, & ruptus fuit exercitus Imperatoris Sigismundi per Florentinos Venetorum auxilio in territorio Lucæ, pluribus factis armorum expeditionibus in variis locis cum Duce Mediolani, ab eo rebellata Genua: & tūc venit Venetias Nicolaus Estensis Marchio Ferrariæ, & ob eius aduentum factum fuit nouum fœdus cum Francisco Sfortia Duce Mediolani, Venetis, & Florentinis, ac Marchione Ferrariæ; pluribus primitus expertis bellis, & mortuo Eugenio Papa, electus fuit Pontifex Nicolaus, quo tempore Federicus Imperator iuit Venetias cum vxore, vbi per Patres fuit receptus populi liberi summo cum honore, & muneribus multis: quo tempore Dux Austrię etiam venit Venetias, permagno receptus honore; & hoc viuente Principe fuit creatus nouus Princeps Paschalis Malipetrus ob longam senectutem, & pueriles sensus ipsius. Sub hoc Principe Rauenna fuit accreta Veneto Imperio.

97 Paſchalis † Malipetrus, Dux ſexageſimus octauus, qui vir fuit probus, ſtudioſus, purus & ſincerus, religionis & bonorum amicus, & cultor iuſtitiæ, & hoſtis malorum acerrimus, virtuoſus & imbutus moribus bonis; cuius tempore fuit reperta Impreſsio librorum, & per Principem Franciſcum Foſcarum ſenio confectũ, audito ſono Campanarum iacens in lecto, ſenili debilitate mente percepit nouum Principem fuiſſe factum ſibi ſucceſſorem, & ilicò periit mœrore; quod adeò fuit moleſtum Senatui & populo libero, quòd tunc inhumato exiſtente cadauere tanti Ducis, facta fuit lex inuiolabilis per Patres in maiori Cõſilio, ꝙ in futurum nullus Princeps Venetus eligi poſsit alio viuente Principe, niſi illo mortuo & ſepulto; & ſancta lex fuit Diuino iuri conſona, ſecundum quod fit de Romano Pontifice Petri ſucceſſore legitimo, electus fuit Paſchalis Malipetrus Dux ſexageſimus octauus. anno Domini 1454. & obiit 1461.

98 Chriſtophorus † Maurus, Dux ſexageſimus nonus, eligitur anno Domini 1461. & obiit 1471. Sub quo dum obſideretur Tergeſtum à Venetis, Turcus apud Hyſtmum extitit uictor, & Pontifex Nicolaus obiit in Anchona, vbi conuenerat cum Principe Veneto pro facienda Cruciata contra Turcos.

99 Nicolaus † Thronus, Dux ſeptuageſimus, creatur anno Domini 1471. & obiit anno ſequenti 1472. Sub hoc Principe glorioſo inſula Cypri ſe ſubmiſit Venetæ ditioni, & quàm plura præclara geſta facta fuerunt in Aſia, Perſia per Venetos; & ſub hoc Principe fortiſsimus vir in armis, regia imbutus virtute, deceſſit, Alexander Epyrota, aliàs nominatus Scanderbech, & Borſus Eſtenſis Dux primus Ferrariæ, vir inclytus, probus, & munificus.

100 Nicolaus † Marcellus, Dux ſeptuageſimus primus, eligitur anno Domini 1472. obiit anno 1474.

101 Petrus † Mocenicus, Dux ſeptuageſimus ſecundus, eligitur anno Domini 1474. obiit anno 1475. Sub hoc Duce multa digna peracta fuerunt experto Marte in aqua & terra

terra contra Turcos, qui expugnabant Naupactum, vulgò dictum, Neapolim Romaniæ.

102 Andreas † Vendraminus, Dux septuagesimus tertius, eligitur anno Domini 1475. & obiit anno 1477. Sub hoc Principe fuit variè & dubiè bellatum in variis locis apud Lysontium, & Tiliauentum Foriulii contra Turcos. Vbi magna strages facta fuit Venetorum pro fide catholica pugnantium, & Imperio suo Orthodoxo.

103 Ioannes † Mocenicus, Dux septuagesimus quartus, eligitur anno domini 1477. & obiit anno domini 1485. Sub hoc Principe Turcorum exercitus venit in Italiam apud Lysontium, per Venetos amisso Scuthcro, & in Florentia orta fuit coniuratio contra Medices, qui odio prosequebantur ab inuidis ob maximam eorum virtutem.

104 Marcus † Barbadicus, Dux septuagesimus quintus, eligitur anno Domini 1485. & eodem anno obiit. Optimus fuit, imbutus regiis virtutibus; huius tempore Inclytus Maximilianus Austriacus, omnibus ornatus virtutib. tertii Federici Imperatoris coronati filius, eligitur Rex, & Imperator Romanorum, pacato bello.

105 Augustinus † Barbadicus, Dux septuagesimus sextus, eligitur anno domini 1485. & moritur anno 1501. Hic fuit Princeps prudēs, & Diui Marci palatium perfecit maximo sumptu: huius Principis tempore ego Iulius Ferrettus Rauennas, natus fui die duodecimo Aprilis, quo die celebratur festum Iulii Primi Pōtificis maximi & confessoris 1487. & eodem mense fui baptizatus in die sancti Marci Euangelistæ, vigesima quinta eiusdem mensis.

106 Leonardus † Lauredanus, Dux septuagesimus septimus, eligitur anno domini 1501. obiit anno 1520. confectus senio, hic prudens Princeps fuit, inuictus animo, & non prosternatus in aduersis.

107 Antonius † Grimanus, Dux septuagesimus octauus, eligitur anno domini 1520. obiit anno 1522. fuit pro defensione Catholicæ fidei & Imperii sui Veneti expertum nauale prælium in Turcas &c.

108 Andreas† Gritus, Dux septuagesimus nonus, eligitur anno Domini 1522. & obiit anno. 1538. Hic fuit prudentissimus Princeps, natus ad omnem fortunam, omni expertus bello; & probè rexit Imperium suũ Venetum. Sub hoc Principe de anno 1530. coronatus fuit Carolus Imperator per Clementem Septimum Pontificem Maximũ in ciuitate Bononiæ, & Romæ eligitur Ferdinandus de Austria Rex Vngariæ pro Rege Romanorum.

109 Petrus† Lãdus, Dux octuagesimus, eligitur anno Domini 1539. Sub hoc Duce secuta fuit pax temporalis inter Venetos & Turcas, dato illis per Venetos Naupacto, seu Nauplo Romanię, olim patria Nestoris, & Epidauro nunc dicto Maluasia, ut pax prædicta sequerctur cum Veneto Senatu.

Franciscus Donatus, Dux octuagesimus primus, eligitur anno domini 1545. mortuo Petro Lando. Auctor autem istius operis obiit octauo idus Martii, anno incarnati Verbi 1547. in terra sancti Seuerii Capitanatæ Apuliæ, existẽs illius Prouinciæ, ac Comitatus Molisii Regius Auditor, (existente tunc Neapolis ac totius Regni Prorege iustissimo, Illustriss. & excellẽtiss. D. Don Petro de Toledo) sexagesimum verò ætatis suæ agens annum. & sepultus in æde Trinitatis, vbi extat Epithaphium ab Auctore ipso factum. Ideò de aliis Ducibus Venetis vsque ad hæc tempore mentionem facere non potuit.

110 Quæro † de impræstitis, an cum bona conscientia & sine suspitione usurariæ prauitatis emi & vendi possint? Dic ꝙ sic, ita tenet Bald. in l. Cunctos populos, C. de summa Trin. & fide cathol. & in l. hac consultissima, C. de secundis nuptiis. Idem tenet Ioannes de Imola in l. si maritus, ff. solu. matr. & Paul. de Cast. in consi. 384.

111 Conduxit † quidam nauim in ciuitate Venetiarum trium millium amphorarum vini onerandi in ciuitate Vestarum Montis Gargani, & in terra Rhodi non longè à Syponto portandi in ciuitate prædicta Venetiarum, an pro impositis tantùm, uel pro summa capacitatis nauis soluere

re habeat naulum seu mercedem nauis. Dic teneri ad solutionē nauli pro summa capacitatis nauis, si nauis simpliciter conducta fuerit. Sed si fuerit dubium quid senserit, tunc dici posset pro impositis tantùm teneri, l. fi. in princ. & in §. fin. iuncta glo. ff. ad leg. rhodi. de iactu. Vbi dicitur, quòd si mensura refertur ad lignum sufficit ligni capacitas, & si ad onus ponderis inspicitur mensura &c. & per Bartholum & alios ibi scribentes.

112 Quero † de deiectis & in nauim fusis de die, uel de nocte, an præpositus nauis teneatur ad emendationem damni? Dic quòd sic, l. hoc edictum, §. si de naui, ff. de his qui deiecerunt, vel effuderunt, & instit. de obligat. quæ ex delicto, §. Item exercitor.

113 Contingit † nauim possideri per malefidei possessorem, & illam peti à domino in iudicio, an veniant in hoc iudicio naula & seu fructus, & sint extimandi ipsi percepti fructus seu naula habita de naui, & etiam quæ percipi potuissent à domino petente nauim suam? Dic quòd sic, l. si nauis, ff. de rei vendicatio. per quem textum in casu præmisso pluries obtinui sententias in fauorem pro amicis, & idem iudicaui in contingentia facti dum essem Regius Consiliarius & Auditor in Prouinciis Capitanatæ, & Comitatus Molisii.

114 Occurrit † si tuti sint in nauim debitores vt sunt in domo, vt inferius latius dicam. Dic non esse tutos debitores in naui sua, vel conducta, vt in domo sua uel conducta, l. fin. §. fin. & ibi per Alexandrum de Imola, ff. de his qui deiecerunt vel effuderunt.

115 Tutissimū †, nempè refugium est domus propria vel cōducta pro debitoribus, ita quòd regulariter capi non possunt pro causis pecuniariis & ciuilibus. in argum. legis plerique, & per Doctores ibi, ff. de ius voeando, cap. Romana, §. contrahentes, extra de foro competenti. Fallit tamen regula prædicta in debito iurato, & in criminalibus, vbi pœna sit applicata fisco &c.

116 Quæro † si illata & inuecta in naui cōducta, an sint obli

gata

gata pro naulo, vt sunt res & bona illata in domo condu cta pro affictu domus. Dic quòd non, ita firmat Baldus in l. Certi iuris, §. domum, ff. ad sillanianum &c.

117 Cremonensis † quidam amicus meus dum Paduæ studeret, vestem cum libris & pulchra culcitra posuit in nauim cuiusdam nautæ nominati il Genouese, cum pluribus cibariis, ense, & pugione, pro quibus vt accessoriis nõ tenebatur aliquid soluere nautæ pro naulo; fuit in naui surrepta culcitra prædicta cum cibariis, An furti actione vel edicti Prætoris Nautæ, caupones, stabularii conueniri debeat nauis patronus. Patauus quidam aduocatus non obscuri nominis pro Cremonense proposuit querelam de furto contra nautam, & Iudex procedebat super dicta querela de furto, & nautam carcerauit. & ego nè amicus succumberet in causa, antequàm nauta responderet querelæ allegaui textum in l. sed & sibi, ff. nautæ, caupon. stabula qua lege probatur nautam non furti teneri actione, sed edicto Prætoris nau. caup. stabula. qui textu uiso erubuit Aduocatus ille, & latrunculator processit contra dictum nautam ad pœnam edicti Prætoris nau. caup. stabul. & Amicus obtinuit in causa; quod secus fuisset si in aliena naui fuisset subtracta culcitra cum cibariis, quia tunc tenuisset subtractor nauta de furto. Sed quando in sua naui surripitur quid, edictum Prætoris vendicat sibi locum: & hæc est veritas, vt in dicta l. sed et ipsi, ff. nautæ, caupones, Stabularii.

118 Persæpe in facto contingit sic nauta, qui potuit tutò nauigare per aquas mortuas de die vel de nocte, nauigauit per mare turbidum, & rupit nauim, vel merces iactauit pro exoneranda naue, & salute nauis, aut aqua maris deteriorauit & consumpsit merces. An teneatur de periculo aut damno, de quo non tenuisset si per aquas mortuas & stagna, & similes aquas nauigasset. Dic teneri, quia culpa est nauigare per loca suspecta, & ire per insolita loca respectiue, valens aliò tutò nauigare; & ire etiam cum multis oneratis mercibus, l. 2. C. de nautico fœnore, & idem firmant

mant Baldus & Salycetus in l. 3. C. eodem titulo.
119 Quæritur † si nauta, & mulio teneretur ad illos casus, q bus prouidentia hominis resistere non posset. Dic non teneri, l. 1. & per Bart. ibi, C. quæ res obligari non possunt, neque ad casus tenebitur qui dolo & culpa aduersarii contingunt, l. qui officii, §. fin. ff. de contrahen. emptio. & per Bar. & Bal. in l. talsus, C. de nautico fœnore. Et si datus fuerit terminus alicui agendi quid per mare, cui si superuenerit tempestas, & ob hoc labitur terminus, quid agere debeat nè incidat in pœnam obligationis. Dic secundum Bartholum, quòd debet adhibere cautelam in l. 2. §. quid diximus, ff. si quis cautionibus. dicebat ibi Angelus currere tempus, sed non cum effectu, pro quo facit glo. in cap. Cupientes, §. quid si per partes in verbo impedimentum, & in cap. Commissa in verbo Iusto. de electio. in 6. & textus in l. fin. §. si propter necessitatem, ff. de publicanis, & vectigalibus.
120 Nauta † quidam conduxit equos duos in territorio Rauennæ in loco dicto Sancto Alberto, vltra Padum; vnũ pro trahendo nauim in flumine Padi vsque ad terram Argentæ, vt vulgò dicitur cum lanzana, & alium pro equitando ad ciuitatem Mantuæ: contingit equum qui trahebat lanzanam nauis mori in via ventris doloribus, & alium in deuio versus Mantuam periisse reprehesione, quæ sæpe tollit equos. An nauta prædictus teneatur de morte dictorum amborum equorum. Dic conductorem non teneri pro morte illius equi, qui fune trahebat nauim, naturali morte perempti doloribus in via sine culpa conductoris.
121 Pro † alio autem equo qui reprehesione periit in deuio versus Mantuam, teneri, quia vltra locum & viam iuit ad quem ire promiserat, l. si vulneraueris, ff. locati. Vbi est casus, quòd si quis seruum vulnerauerit eiusdem vulneris nomine legis Aquiliæ & ex locato cõtra ipsum dari actionem, & alterutra contentus actor esse debet. Idque officio Iudicis continetur, apud quem ex locato agetur.
122 Quæro † de iure Romano, quo est prohibitũ filiofamilias.

lias negociare, quid si filius negociat & mercatur publicè, patre sciente & tacente ac patiente cum esset præsens & non contradixit valens prohibere. An pater teneatur pro filio soluere debita contracta per ipsum in negociis. Dic patrem teneri cum potuerit prohibere filio negociari, & non prohibuerit, habetur per Bal. in l. Cum oportet in 3. colum. C de bonisque liberis, l. si cum vilico, ff. de institoria actio. Vbi habetur per Paul. de Castro, quòd ille qui habet mandatū de emendo & vendendo merces, dicitur institor, & sic filius iste erit patris institor; & propterea pro eo pater tenebitur, alia etiam ratione, quia per patris taciturnitatem & pacientiam præsumitur tacitum mādatum filio datum fuisse negociandi, emendi, & vendēdi, l. Titianus, ff. quod cum eo, habetur per Bal. in l. 2. C. ad macedonianum, & per Alexan. in l. si quis patrem, ff. ad macedonianum, & per Matthæum de Afflicto in Decisione 308. in 1. & 2. colu.

123 Nautarum † vsura Centesima, quæ forti æquiperatur in anno, an debeatur pro pecunia traiectitia. Dic ꝙ catenus venit vsura nautica pro pecunia traiectitia, quatenus durat suspitio periculi maris apud creditorem quousque euenerit ad tutum portum, quo casu cessant omnes usuræ; & debentur Centesimæ. Postea verò veniunt communes, & non Centesimę; & idem si creditor suscepit in se periculum, l. 1. C. de nauti. fœnò. cap. ea enim. cum gl. x. 1. et 2. & ibi per scribentes. Et nautica vsura procedit vtroque iure habetur a uthentica Ad hæc. cum ibi notatis per glo. & Doctores, C. de vsuris, & in l. 1. C. de sum. trinita. & fide catholi.

124 Debitoris † nempè est periculum pecuniæ nauticæ & traiectitiæ, nisi aliud foret pactum & conuentum inter partes, l. 2. & vlti. C. de nautico fęnore.

125 Et † ille, qui suscipit in se periculum nauigationis, intelligitur in se suscipere periculum fortunæ, non culpa debitoris, l. 3. & per Doctores ibi, C. de nautico fęnore.

126 Quæro † si pęna peti possit pecuniæ traiectitiæ si per creditorem

creditorem stetit illam recipere infra tempus,& locum statutum. Dic quòd non, l.fi.ff.de nautico fęnore.

127 Venetus † quidā mercator millia decem dedit exercitori nauis traiectitiæ, vt salua naue sortem cum certis usuris reciperet, Paulus Iuriconsultus respondit, id fieri posse,l.in quibusquam,ff.de nautico fęnore.

128 Quæro † de fęneratore qui sub maritimis vsuris centesimis mutuauit pecuniā,& quasdā merces in nauim oneratas accepit sub pignore, ex quibus si non posset totum debitum exsolui aliarum merciū aliis nauibus impositarum & obligatarum propriis fęneratoribus obligauit si quid superuenerit, seu superuenisset pignori accepit. Quęritur an perempta principali obligatione,pereat & hippothecaria. Dic perire,l.fęnerator,ff. de nauti.fęn. Vbi deciduntur plures casus nauticæ negociationis.

129 Quæritur † si valet contractus factus inter patrem & filium,& seu matrem & filiam; & an pro contractu huiusmodi soluatur gabella in loco statuti permittentis solui gabellam pro omni contractu. Dic quòd sic, habetur per Romanum in l.2.ff.de in ius vocando,& per Bar.in.l.1.C. de impositio.lucri descripit. libro deci. Nisi aliter seruaretur de consuetudine:& circa validitatem contractus prædicti, dixi latius in Tractatu Gabellarum,num. 337.& ad prædicta faciunt notata per D.Ioannem di Firmo in lib. suo Gabellarū,in 6.colum.vbi pulchrè distinguit,quem videas &c.

130 Occurrit † quòd publicani dederunt licentiam quibusdam mercatoribus extrahendi frumentum, aut alias merces extra territorium Gabellarum, quas ipsi conduxerant à Domino Ciuitatis, vel ab aliqua Vniuersitate,& Communitate habente gabellas, quantùm durabit licētia ista. Dic non extendi neque durare vltra septem dies,quorum duos habebunt ad arripiendum iter,& alios quinque dies ad perficiendum iter cum negocio, tenet Bar.in l. vnica, C. de tract. & statuis lib. duodeci.& Romanus in repetitione Rubricæ de arbitris. Vide quæ supra scripsi in rubr.

de arbitris, & in tractatu Gabellarum, num. 97. & 98.

131 Quæro † de socio publicano, qui occultauit rem, vt vectigal non soluatur, vel vt alii consocii nihil habeant pro dicta re; an habeat aliis nocere. Dic quòd non, l. fraudati, & per Imolam ibi, ff. de publicanis. Imò tenebitur aliis reficere quantùm sibi intererit.

132 Quæro † de illo, qui fecit fugere debitorem fisci, vel alterius; aut prohibuit illum capi, an teneatur ipse pro eo soluere debitum. Dic quòd sic, l. Quoties, ff. de exactoribus tributorum, lib. deci. Tenetur quoque ille ad solutionem debiti si è manibus Curiæ exmerit debitorem alterius, etiam si voluerit ostendere, quòd exemptus non fuerit verus debitor quantitatis pro quā captus fuit, habetur per Angel. in l. sed eximendi, ff. ne quis eū qui inuocatus non eximat.

133 Quidam † nobilis Venetus alteri nobili Veneto vltra mare eunti mutuauit tria millia ducatorum auri cunei Veneti, & Radum seruum secum misit ad recipiendum dictū mutuum in ciuitate Cōstantinopolis in festo Natalis D. N. Iesu Christi, hoc inter ipsos conuento pacto sub certa pœna conuentionali seruando, tollenda à contrafaciente si debitum non fuisset solutum statuta die, & plus ad interesse teneri pro operis dicti serui missi pro exactione dicti debiti, quas esset amissurus dominus creditor propter absentiam sui serui ex causa dicti debiti, & seu debitoris morosi, vnum ducatum pro quolibet die, veniente Natale. Radus seruus pluries petiit à mercatore debitore dictum creditum sui domini, & partem debiti debitor soluit eidem Rado seruo creditoris in dicto festo Natalis Domini, & inde distulit seruus per multos dies petere residuum debiti, et postmodum instanter & instantissimè petere cępit. fuit à me petitum consilium dum essem Paduæ, si dictus mercator in pœnam inciderit contractus: Consului quod sic, etiam pro illis, quos petere cessauerat seruus, imò si non petiisset seruus, in pœnam incidisset debitor conuentionalem, lapso tempore

pore destinatæ solutionis, si per eum non stetisset, prout stetit quo minus solueret; & si obtulisset, in pœnam nõ in cidisset contractus, lapso tempore destinatæ solutionis, si per eum non stetisset, prout stetit quo minus solueret. Non obstat si exciperetur pro parte debitoris pœnam nõ committi sine interpellatione, quod foret absurdum, vt si seruus petere cœpisset & post cessaret petere, mala detentus valetudine, vel alio impedimento, quod esset truffa di cere, quòd veniente tempore diei statutæ solutionis nõ in cideret in pœnam, cum dies interpellet pro homine si non soluerit, etiam sine alia interpellatione; licèt postea offerat, quòd per ipsum debitorem stetit quòd non soluit.

134 Et † si Iudex condemnat aliquem dare centum certa die præfixa, & per condemnatum non stet quin offerat illa centum statuta die, non incidit in pœnam: Sed si non adiecit diem, tunc infra modicum tempus habebit soluere, aliàs incidet in pœnam, l. Traiectitiæ, ff. de actionibus & obligationibus.

135 Quæro † quid sit modicum tempus. Dic quòd stat in arbitrio Iudicis, qui id arbitrari habet & declarare ex qualitate personarum, operum, locorum, & temporum, l. si cõ stãte, §. si vxor, ff. solu. matrim. & l. si quis ita, §. Seia, et per glo. ibi, ff. de verbor. obligatio. & per Barto. in l. continuus, §. insulam, ff. eodem titu. & in l. Item si vnus, ff. de arbitris, & per glo. & tex. in l. si post tres, ff. si quis cautionibus.

136 Quæro † de lucris nuptialibus factis per filium, aut filiam; an sint aduentitia, vt patri quæratur usufructus. Dic quòd sic, secundum Bal. in l. 1. C. de bonis quæ liberis. quod fallit in lucro per filium facto de dote, pro qua pater noluit se obligare, quia species data fuit in dotem, vel empta fuit ex dotali pecunia per filium; & tunc fructus ex dicta re peruenientes erunt filii & non patris, quod secus esset si pecunia data fuerit in dotẽ, & quãtũq, pater noluerit promittere, nihilominus habebit vsumfructum de,

eo quòd fuerit ex ea luctatus filius secundum Bar. in l. Cõtra, §. quot, ff. rerum amotarum: & prædicta procedunt de iure communi Romanorum.

137 Contrahere, † & in iudicio stare, hæreditatemque addire filius familias sine patris licentia & potestate non potest, vt institu. de patria potestate, iuncta ibi glosa singulari: & hoc procedit de iure Romano, vt C. de patria potestate per totum titulum, & l. fin. §. necessitatem. C. de bonisquè liberis, l. si ego, & l. qui in aliena, & per Iasonē ibi, ff. de acquiren. uel omitten. hereditate; cum de. patris cõmodo & incommodo tractatur, l. Placet, ff. eodem, & l. 1. ff. si quis à patre fuerit manumissus, vt latè aliàs dixi in additionibus meis in Longobarda de patria potestate: quæ est contra ius Romanorum, vt est in hoc ius Venetorum, & Francorum qui non viuunt iure Romano, sed pro prio iure suo particulari nō recognoscentiū Imperatorē. Ita quòd filiifamilias Venetorum, & Francorum naturali iure liberi, possunt sine patris consensu & licentia stare in iudicio, & cõtrahere, & pro aliis intercedere, & valebunt acta & cõtractus per ipsos facta, & initos, & tenebunt obligationes absque alia patris emancipatione: tenebitque Additio hæreditatis facta per filium Venetū, & Francum, prout latè dixi in Additione mea post Bartholum, in libro Contrarietatum Iuris Romani, & iuris Longobardi in titulo de Patria potestate, l. in longobarda de adoptionibus, & l. si inter fratres in longobarda de præscriptionibus, & de furtis, in l. liber homo, & per Iasonem in l. Quod dicit. colum. vndeci. ff. de verbo. obligatio. & per Abb. in cap. hi. de conuersione infidelium.

138 Stat † Rauennæ prouisio, quòd omnes forenses habentes bona stabilia in Comitatu Rauennę teneantur soluere æstimum collectarum forensium, videlicèt certum quid pro libra æstimi librati, vel librandi; describendi in libro æstimi bonorum forensium posidentium bona stabilia in territorio Rauennæ. Puella quædam Rauennas, posidens bona stabilia, & amplum patrimonium in territorio

torio Rauennæ nupsit forensi,& bona sua prædictadedit in dotem marito,an teneatur ipsa aliquid soluere pro æstimo forensi? Deducitur in dubium an mulier prædicta Rauennas dicatur forensis cum sequatur forum uiri,l. Mulieres,C.de incolis, libr.deci.etiam quia mulier prædicta dicitur esse in potestate uiri,propterea videtur dicendum ipsam vt forensem teneri ad onus soluendi collectam æstimi forensis pro dictis bonis,vt de bonis forensibus, cuius maritus sit forensis, & dominus dotis in vita sua. In contrarium esse puto veritarem, videlicèt mulierem prædictam non reneri tanquàm ciuem originariam dictæ ciuitatis Rauennę,ad soluendum quid pro æstimo forense,cũ per matrimonium huiusmodi non perdat ciuilitatem patriæ suæ.

139 Et † si staret statutum,quòd forenses non posſint acquirere bona stabilia in territorio Rauennæ,eo non obstãte fœmina Rauennas nupta extra territorium poterit vt ciuis originaria acquirere bona stabilia ĩ territorio Reuẽnę uniuersali & singulari titulo,quia nõ desinit esse ciuis ciuitatis pattiæ suę per matrimonium huiusmodi, & non iudicatur persona forensis.ita tenet Bar. in l.fin.§.penul. ff.ad municipales;& Paulus de Castro,in l.Rei iudicatæ, §.Socero,ff.soluto matrimo.& Fely.in cap. 1.extra de spõsalibus:& latius dixi in Tractatu Gabellarum,num. 587. uidelicet Quæro de statuto Rauennę.

140 Non † obstat,quòd mulier sequatur forũ viri,& quòd sit in potestate viri; quoniam ob hoc non sequitur quod desinat esse ciuis Rauennas,& licèt mulier per matrimonium transeat in potestatem viri, transit tantùm quò ad tria,videlicèt quo ad residentiam, operas,& debitum carnis; in reliquis non transit in viri sui potestatem, sed est sui iuris,& remanet in proprio iure suo,& ciuis patrię ciuitatis,& de agnatione sua,cum iura sanguinis & naturæ nullo iure ciuili tolli posſint,l.iura sanguignis,ff. de reg. iur. & l. ius agnationis,ff.de pactis,& c. Et ciuilitas originis

nis mutari non poteſt,l.origine,C.de muni. & originariis, libro decimo.

141 Quæro † de pactis debitorum an poſſint tollere iura creditorum. Dic quòd non,habetur per Bartholum in l. ſi per luſorio,ff. de appellatio. Semper enim ius tertii intelligitur exceptum à iuramento,ſecundũ Bal.in l.Nec patronus,C.de oper.liberto.c veniens,de iureiurando,l. 1. & per totum titu.C.res inter alios acta, cum ſimilibus;& per Bal.in l. Conuenticulam,C.de Epiſco.& cler. & per Alex. in conſ.23.2.vol.

142 Quæro † ſi pactum fuerit inter contrahẽtes, quòd creditor poſſit auctoritate propria rem hipothecatam apprehendere,& capere poſſeſſionem. Dic tale pactum valere, l.1. C.de pactis pigno. & in l. ſi fundum,§.1. ff.de pigno. & per Bar.in l.Creditores,C.de pignoribus.

143 Quæro † de emptione facta rei ſtabilis cum pacto de reuendendo,an tale pactum ſit in præiudicium vicini, & præiudicet vicino in iure præſentationis,ſeu cõgrui. Dic quòd non,habetur per Bal.in Rubrica de contrahen.emptio.& per Paul.de Caſtro in conſil.328. incipiẽte in cauſa mota per D.Dorotheam.& ſic licebit vicino facere depoſitum pro iure ſuo congrui.

144 Et † quia mercatores procedunt ſimpliciter de bono & æquo,fugiendo lites,ſumptus,labores,& expenſas,iudiciorumque anfractus,compromittunt in amicos,vt in arbitros arbitratores,& communes amicos. Quæritur ſi ſit ſtandum arbitrorum iuris ſententiis,&illis parendũ de iure.Conſului quòd ſic,ciuili iure uidelicet,l.1.C. de arbitris,& l.diem proferre,ff.de arbitris.Secus de iure Canonico,c.Statuendum ſecun.quæſtio.ſexta.

145 A ſententia † quæro Arbitrĩ iuris an de iure poſſit appellari,regulariter.Dic quòd ſic,ſecus à laudo arbitratoris,à quo nõ appellatur;ſed reductio poteſt ad arbitriũ boni uiri,ſcilicet Iudicis ordinarii,l.ſi ſocietatem,§.fin.& per Bar. ibi, ff. pro ſocio,l.ſi libertus,ff.de operis libertorũ, c.Quintauallis,& per Doctores ibi,extra de iureiurando.

Et

Et vir bonus dicitur Iudex ordinarius,l.continuus, ff. de verborum obligationibus.

146 Quæro † si sententia Iudicis ordinarii possit fieri de nocte. Dic quòd non, regulariter, §.sedebunt, authē.de iudicibus,& per Baldum in l.Non minorem, C.de trāsactionibus,l.more Romano,ff.de feriis. licèt Angelus dixerit ibi posse fieri si partes fuerint præsentes & contententur illam proferri de nocte,quoniam aliis non præiudicaret nisi partibus ipsis; sed caueant de nullitate,quia sententia nulla esset inexequibilis.

147 Quæro † demum de casu occurrenti si mulier possit pro debito ciuili detineri & carcerari. Dic quòd non,authē. nouo iure,C.de custodia reorū,l.1.C.de offic.diuerso.iudi.habetur per Bar.in authen.Matri & Auiæ, C. quando mulier offic.tutel.fungi potest,& per Bal.in l.1.C.Qui bonis cedere possunt,& in l.1.ff.qui satisdare cogun. & per Ioan.de Imola in l.si quis post,ff.de testamen. & per Marsilium in practica sua Criminalium,in §. attingam, nume. 63.Fallit tamen in meretrice innupta, habetur per Rom. in l.Alia,in §.eleganter,ff.solu.matrimo. etiam si mulier non meretrix fide iubere non poterit,carcerari nō debet, habetur per Bal.in l.4.C.de Episco.audien. Et meretrix nupta carcerari etiam non poterit,vt mulier honesta pro debito ciuili,habetur per Bal.in l.Consentaneum,C.quo modo & quando Iudex,& per Angel.de Perusio in l.1.C. de custodi.reorum,& per Ioannem Andreæ in additio.ad Specul.in titu.de iniuri.& dam.dato; habetur per Marsilium in singulari suo 248. incipiente conditio mulierum &c. Detinebitur tamen secundum Bartholum mulier pro causa administrationis tutelæ filiorum in l.si quis sub cōditione,ff.de testamen. tutela; & in dicta authen. Matri & Auiæ,& in Tractatu suo Carcerum.sed ob hoc non conuenietur mater in plus, quàm facere potest.l.sunt qui.in fi. ff.de re iudicata: & hac ratione tenet Cardinalis Alexandrinus in c.Ex parte de appellatio.matrem pro dicta causa carcerari non posse ex priuilegio mulierum; & idem vo

luit

voluit Albericus de Rosate in l. Vbi ad huc. uiges. 1. columna, C. de iure dotium. adducens rationem, quod per cessionem bonorum quis etiam non priuilegiatus euittat carceres, l. 1. C. qui bonis cedere possunt: & hanc partem sequitur Hyppolitus Marsilius in practica sua Criminalium, in §. Attingam in, nume. 63. 64. 65. 66. & 67.

LIB. DECIMVSTERTIVS, DE RE NAVALI,

ATTICI Duces qualiter victi fuerunt à Syracusanis in aqua & terra, numero 17.18.

Augustus qualiter Marcum Antonium, & Cleopatram superauerit in terra & aqua, num. 13. 14.15.

Bella Naualia qualiter sint Crudelia, numero 8.

Cæsar in pugna maritima qua arte hostes vincebat, nume. 3.

Decimas an Papa tollere posit, numero 27.

Famulus discedens à Domino, an iure posit impunè aliquid furarì à domino pro suo salario, num. 24.

Famulus discedens si propriam vestem abstulit à domino an teneatur pœna furti, numero 24.

Gilippus Lacedemonius qua arte uicerit Atticos Duces, numero 20. 21. & 22.

Ius Postliminij quid operetur, numero 22.23.

Iurisdictio qualiter queratur, & præscribetur tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium, numero 25. & 26.

Iurisdictio tota an præscribetur in vno tantùm loco exercitata, numero 28.

Lysander quale consilium dederit Cyrro Regi pro victoria, nume. 21.

Ll Mare

ARGVMENTVM.

De ordine tenendo in classica pugna.
Quæ sit habenda consideratio temporum, elemẽtorumque, passionum cœlestium, antequàm pugnetur.
De iure Postliminij.
Qualiter possessio iurisdictionis quęratur, & pręscribetur.

DVCES naualis prælii, accepto prius consilio ab expertis suis Cõsiliariis, & à Nauareis, seu Pilotis, ita vulgò
1 dictis, de ventorũ & tẽporũ natura, asperitate, & prosperitate, hostium qualitate & quantitate, locorũ bonitate & malignitate, vt aliàs dixi; & de scamnorum saxi & harenæ tristitia, occulutorm mõtium, saxorum, & scopulorum, & de aquarum natura, abundantia, charentia, siccitate, & profunditate. Designato & capto loco Classe, vbi sit profundior aqua, vt naues vento, vel remigio impulsæ aptius valeant pugnare, facta prius suæ classis experientia, & ea probè instructa, ordine sibi dato pro pugna antequàm cursus dirigatur in hostes, flectendo gubernacula, & trahendo remos, aptando ferreas manus, & alias machinas cum vncis, tabulatis, falcibus, securibus, bipennibus, acutis trabibus, & aliis tormentis bellicis necessariis ad bellum per tabulata & alia loca optimè & oportunè locatis, arte ordinatis militibus gradu pendente benè instructis ad pugnam, vbique prouiso ad res subditas, de eorumque pluries facta experientia cum ficta militia na-

ualis expeditionis, nè perorescant pugnandi in classe com misso certamine cominus bellando in hostes, eminusque sagittis appetendo constitutos & ausos pugnare paratos cum nauibus suis, animo mergendi hostium classem desiliendo in eam, operando gladios & alia arma, machinas, & instrumenta bellica, opprimendo hostes nauigio, & illorum naues capiēdo; suorum optimè militum & remigum ordinato agmine super nauibus suis; augēdo & minuēdo numero in locis deputatis necessariis & oportunis, ipsis illicò occurrendo & succurrendo in omni gradu, & loco, secundum oportunitatem suorum, attenta qualitate & numero classicæ gentis.

2 In † tranquillo, & non in tempestuoso mari, libero & aperto Marte à longe gradatim, vt pluries aliàs dixi, bellicis operatis & expertis primitus instrumentis, tartarei ignis maioribus, & deinde mediis, & minoribus, vt hostiles naues submergantur, iuxta illud Cordubensis Poetæ Lucani.

Propè semiustæ merguntur in equore classes,

Iamq; hostes & tella natant, &c. Primò positis signis in oportunis locis, probè perātea notatis à nauareis, vbi sint scopuli & saxa, montaneaque scamna, & harenosa, malaque vada in terra sicca; & probè consideratis occultis saxis ab hostibus incognitis, ibi reducendo arte hostium classem, vt collidatur & rumpetur, occupeturque in loca syrtosa & periculosa, ualde simulando quandoque fugere, vt hostes ipsos insequantur, & incidant in scopulos, syrtes, & mala vada.

3 Cæsaris, † & antiquorum Imperatorum exemplo rei militaris, & belli naualis expertorum, qui pluries fęliciter in aqua pugnato, arte tali hostibus insidiando classem suā illaquearunt, illam reducendo in arctis & angustis locis, vbi omnes naues pugnare non posſint loci natura & impedimento circunuenti, vt olim contingit apud Bosforū Thracium in Argolica terra, ab vna partium distante ab alia per tria milliaria passuum, quarum altera partium est

rupta,

rupta, quædam & ab alia est Asia & arctum finus faciũt de uia facta per montem ruptum ab Athlante, per quem datur introitus Oceano in Mediterraneo secundum Platonem; & sunt ora maris per quæ ingreditur Oceanum, & Bosforus nuncupatur, & Thracium à parte terræ, & ab alia ripa, vbi, vt aliàs dixi, maxima & ualde sanguinolenta clades fuit inter confœderatos Venetos & Hispanos ab vna parte, & Ianuenses & Græcos insimul colligatos ab altera ex aduerso bellantes in tenebrosa nocte: Ita quòd amicorum arma, non cognitis amicis, amicos suos, vt hostes perdiderunt in arcto deductos cum classibus suis.

4 Inclyti † Ducis Themistoclis, Atheniensium Ducis exẽplo cõtra tumidũ dimicãris super equora Xersem, quẽ cum classe noningentum millium nauium, cum millibus septingentis hominum vicit apud Salaminam, actum par uũ & angustũ locũ, cũ parua Græcorum manu in militia expertorum, loci natura sibi suffragante, vbi Xerses sua lõga multitudine Veneris amica, & inimica Martis tota nocte primò arte retenta per Themistoclem in vigilia, victus permansit, & ex illis tantùm fugerunt Rathes ducentum & septem; & inter densa Persarum cadauera vix ipse euasit nauicula una superbus Xerses, Iuxta illud Aquinatis Poetæ Iuuenalis.

Sed qualis reddit nempè vna naue cruentis,
Fluctibus, & tarda per densa cadauera prora.

Diuino quidem iudicio est damnata superbia in omni negocio, Lucifer dedit exemplum, qui paradisum dominari intendebat superbia, & nõ parere Deo & Creatori suo, cuius mente vnius tantùm Michaelis Archangeli virtute cecidit è cœlo vnà cum innumerosis sequacibus suis super bis: & Xerses in terra & aqua, superbia sua credebat totũ Orbem inglutire, vt Pharaon cordis indurati erga Deum, & superare uiribus suis humanis mortales omnes longissimo congregato exercitu, vt Cordubensis cantat Lucanus.

Talis fama canit tumidum super equora Xersem,
Construxisse uias multùm cum pontibus ausus;

Europam-

Europamq́, Asiæ, Sextumq́, admouit ab Ido.
Incessitq́, fretum rapido super Elesponto.
Non Eurum, Zephirum timens cum vela rateſq́,
In medium defferet Athon &c.

Qui mons fuit altisſimus in Macedonia, vt in li. 5. Historiarum ſcribit Herodotus; iuſſu Xerſis mille & quingentis pasſibus abſciſſus, & inde nauigatus Perſicis claſſibus. vnde Iuuenalis in decima Satyra contat, Athonem fuiſſe velificatum.

Velificatus Athos, & quicquid Græcia mendax
Audet in hiſtorijs conſtructum claſſibus ijſdem;
Suppoſitiſq́, rotis, creditur, altos defeciſſe amnes.
Epotoq́, flumine Medo.
Prandente, & madidis cantatq́, Soſtratus alis.

5 Et † antequàm fiat claſsica expeditio, tenentur nauigiorum Duces optimè conſiderare tempora & pasſiones elementorum cœleſtium, & cum nubes in montium cacuminibus conſederint, ſi propè hiemale tempus fuerit, hiemabit cito, & ſi pura fient cacumina diſſerenabit, & ex iis tonitrua matutina ſignificabunt ventos, & meridiana imbres, nebulæ autem ex montibus deſcendentes aut cœlo, cadentes, vel vallibus ſedentes ſerenitatem oſtendunt; & cum ſereno cœlo fulgent ſtellæ pluuias; & ſi volitare videbuntur plures ſtellæ & repentè earum ſplendorem ebetare neque nubilo, neque caligine tempeſtates ſignificant. Albeſcentes autem ventos ex his partibus denotant. Et ſi in pluribus furentes & inconſtantes indicant ventos claſſi nociuos: Nam fugiens Xerſes ſolutis pontibus hibernis tempeſtatibus tepidus ſcapha peruenit in Seſtum.

6 Et † ſi contigerit hoſtium claſſem fortiori nauigio proſequi catholicorum claſſem in fuga, proderit quando ſimulato ſtare, fingendo ſe dato ſigno præparari ad pugnam vt hoſtes hoc videntes tormentis bellicis fortè carentes ſe dimiſſo remigio accingent & arment pro bello futuro cum galeis, toracibus, & aliis armis pro defenſione neceſſariis, & capto tunc per Catholicorum remiges aliquali

spiritu

ſpiritu poterit claſsis forti remigio accellerare iter,& hoſtes armati non ita de facili valent claſſem ipſam inſequi ob pondus armorum,& gradatim in fuga poterint remiges mutari remigando,ſemper fugiendo,nè tempus conteratur, & ſpatium arte capietur cum claſſe reducendo illam in locũ tutũ,uel aliter illã ſeruãdo ſui Duci prudẽtia.

7 Et † è contra ſi contingerit Catholicos cum ſua claſſe proſequi hoſtium claſſem fugientem, animoſorum pars militum,aliis à remigio non ceſſantibus proſequi hoſtes, qui abſque mora in timore poſiti ſuperabuntur exercitio militari,ſpoliando,mergendo,diſſoluendo,& pertundendo,funes excidendo & conſcindendo, hoſtilia vela & de mari anchoras inuoluendo; & nauibus inſimul iunctis in lateribus,& prora vel pupi cum ramponibus, & cathenis ferri ligatis,& artificioſo igne & ferro hincinde offenſis. Periculosè pugnatur in mari,& triſtis ignauia perit,& ſub iugatur ab animoſa celeritate.

8 Exemplum † olim dedit Lygurum rupta claſſis à Venetis inter Tyrum, & Ptolomaidam;& alia vice apud Trapanum.& caſus adeò fuit & cædes crudelis,quòd me legendo lacrymare coegit,cum inter Catholicos ſecuta fuerint talia ſcœua geſta. Et quantùm ſint crudelia bella naualia quilibet ſani capitis iudicare poteſt,vbi quis fugere non poteſt, & ibi nulla habetur pietas, & miſericordia ceſſat bellantium in mari,qui ſæpe fiunt cibi piſcium;& ſoli pro Deo pugnantes mortui uiuunt cum gloria,& in cęleſti sũt collocati patria morientes in Domino.

9 Curandum † eſt in bello maritimo haberem are ſemper tranquillum,quod placari & de fluctuoſo leniri, vt dicit Vegetius in libro rei militaris,oleo arte in eo ſparſo a uara manu.

10 Et, † vt aliàs dixi,utile eſt conſilium pugnare cum claſſe maritima freti ceſſante tempeſtate, cum fluctus turbati ſint accerrimi hoſtes claſsis.

11 Commendatur † in re nauali prouidentia, patientia, prudentia,& diligentia,ſolicitudo, conſilium,& experiẽtia

tia Ducum, Gubernatorum, & Nauareorum. Laudatur fortitudo & peritia remigum, virtus quoque, animus, prudentia, & constantia bellantium in classe.

12 Consilium † dedit Lysander Regi Cyrro, vt vnicuique ex nauigantibus in classe augeret obolum, & magis læta classica Cyrri fuit ob auctum premium; & tale consilium vtile fuit, q̃a trāsfugauit hostiū remiges ad Cyrri classem in Sardinia. In omni bello prodest munificentia Ducum, & militum experientia.

13 Non † dubitauit Octauianus Cæser Augustus Imperator Romanorum cum classe sua expertorum militum parata Brundusii, & Taranti, Duce ipsius classis Ducentarū & quinquaginta tantùm nauium constituto Tauro uiro experto nobile Romano, ipso Augusto tenente exercitū ī terra octuaginta tantùm millia peditum, & ducentorum, & duobus equitibus leuis armaturæ transcurrere cum ipsa classe & gente prædicta armis experta; ab Illirico vsque ad hesperiū Oceani, & ad Thyrrenum & ad mare Siculum & Lybicum quantùm fuerat ex opposito Italiæ, Galliæ, & Hispaniæ, vsque ad columnas Herculis. Nec expeditionem facere contra Marcum Antonium in omni doctū Marte, qui multa bello sua virtute Romano imperio quęsiuerat Cæsaris auxilio.

14 Nam † Marcus Antonius lōgè maiorē classem, & exercitum tenebat, quàm Augustus haberet. Classis enim Antonii erat quingentarum nauium, & exercitus ī terra cētum millium peditum, & viginti millium equorum ab Euphrate, & Armenia occupatum vsque ad Ionium, & Illiricum auxilio Aegypti Bachi Regis, Lybiæ Tharcodemi Regis Cyliciæ superioris, Celefoniæ nuncupatæ, Archilai Regis Capadocię, Philadelphi Regis Paflagoniæ, Mithridatis Regis, Comaginis, Adoli Regis Thraciæ, qui præsentes erant cum Marco Antonio, & illius valde amici. & nonnulli alii Reges Antonii amici, præter prædictos in præsidiū Antonii miserūt copias suæ gentis, videlicet Rex Arabiæ Herodes, Rex Ponti Polemones, Rex Iudeæ

Mancho-

Minchora, Rex Liconiæ Medorum, & Gallatiæ Amintes Duce omnium existente Antonio, & Ventidio experto Duce. Et à Cereneo vsque ad Aethyopiam classis Antonii tenebat inexpers erat maritimi belli, & fortior erat. Et Cleopatra fuit ingressa classem, & illam fuit insecutus Antonius, qui suam probè instruxit classem ad bellum, diuisa classe, se posito in dextro cornu vnà cum Publicola; & Celio dedit sinistrum cornu, & M. Octauium, Marcumque Niseum in medio posuit nauigiorũ suorum omniũ.

Antonius i terra, & aquis, quàm fortis.

15 Ex † aduerso Cæsar primus nũcupatus Augustus, cum Thauro suo Duce, acies suas classicas instruxit more terrestris belli, multa cogitãdo vidẽs hostes sparsos ĩ alto, illos ĩ medio posuit naues leuiores & celeriores cõtra grauiores Antonii posuit, & Antonii inimicos in fronte & cornib. ꝑposuit, vt acrius, duriusq; & pertinacius pugnarent: & cõmisso prelio Cleopatra fugit, & illam seruauit Iapiga, Antonio in pugna durante, qui dum foret impetu maximo aggressus à naue cuiusdã Euriclidis Lacedomonii inimici Antonii, tunc Augusto in alto pugnante & classem Antonii conquassante. Et dum Antonius interrogasset Euriclidem, qui cum sua naui obruerat nauim vnam propè nauim Antonii, quis nam foret, credens ipsum posse corrũpere pecunia oratoria sua arte, pretio & muneribus pollicitis multis, cui respondit Euriclides. ego sum Euriclides Lacedemonius, nam patrem meum Lacharem ad mortẽ condemnasti pro latrocinio, & cum fortuna Cæsaris volo contra te vltionem meam facere; & irruendo in ipsum, nauem aliam Antonii nauis sociam mersit, & tunc Antoniũ uersit in fugam, illum insequendo remigio suo, quem iungere non potuit. & uictor Cæsar permansit, & triumphator in hac naualí expeditione. ex gente Antonii periere millia quinque, nauibus captis tercentis, & de nocte ad Cæsarem fugit Ventidius Dux classis Antonianæ; quo audito per milites Antonii, sequenti die transfugarunt ad Cæsarem. Et qualiter Cęsar vniuersum statum Antonii, & Cleopatrę bello quęsiuerit, & uictor triumphauerit; &

Mm qualiter

qualiter Antonius & Cleopatra perierint, dixi in alio libro Illustratæ & Instauratæ militiæ, in uariis locis, vbi me breuitatis causa refero.

16 Pisistratus † Dux Atheniensium, capta per ipsum classe hostium suorum Megarensium, qui de nocte iuerant ad Eulysinã, causa rapiendi certas Moniales Vestales, Atheniensium falsæ Deæ, Cereri consecratas, primò se vindicauit ab hoste, captis eorum nauibus classicis, & naues quas sua uirtute ceperat in bello nauali partim impleuit militibus suis Atticis cum matronali habitu uestali, vt viderentur fœminæ captiuæ, & illas iussit præcedere in loco aperto, vbi uidebantur ab hostibus in Colle morantibus, qua de causa decepti fuerunt Megarenses descendentes de colle, credentes eorum fuisse classem cum preda fęliciter redientem in patriam, & inermes obuiam illi venerunt lætantes de preda, & denuò à militibus Pisistrati fuerunt oppressi, & capti arte tali.

17 Et † dum Demosthenes Dux Atticus vellet redire Athenas cum classe, & se excusaret ob pestem, & alias malas conditiones, & quòd à patria nullum amplius sperabat auxilium, & quòd erat autumnale tempus, & multis ex suis infirmabantur, & quòd Sicilia laborabat epydimia.

18 Et † ex aduerso, Nicia etiam Dux Atticus prudenter respondebat sibi displicere dictas malas conditiones, quibus classis vexabatur; & quòd modo pro honore patrię nõ erat cum classe nauigandum Athenas prohibito autumnali tempore, quo mare sæpe sæuit uentis, & vt suorũ fugeret calumnias, & quòd magis volebat pati aduersa ab hoste, quàm à suis ciuibus: & indignatus talia dicebat Nicia, & se magis suorum ciuium timere calumnias, quàm arma hostium: & locum mutauit cum militibus suis longè semotus ab hostibus; & Nicię segnitiem incusabat Demosthenes cum militibus suis, inquiens se uelle redire in patriam, & non vlterius experiri vltimam fortunam Atticorum inuidia prosequendo Niciam, qui sua uirtute tantas gloriosas victorias habuerat tempore suo; & erga milites

inquit

inquit Demostenes, illos præparari pro reditu ad patriá: & quia tunc luna propter oppositionem terræ obscurata erat, & retardabatur nauigatio de nocte, nolens videri ab hoste de die, & in loco mutato per Niciam & Demosthenem Atticos Duces tot dimorarunt cum copiis suis ex causa dictæ Lunæ, donec Syracusani cum gente & classe sua terra, marique illos fuerunt aggressi, restringendo Atticos in uallo, stationibus, & muro per ipsos fabricato; na uibus in alto loco, & ordine instructis militari, occuparunt focem portus, ita quòd ab omni parte congregatæ fuerunt naues innumerosæ. Et tunc Heraclides Syracusanus arte pertransiuit ante hostes cum trireme, quem Attici fuerunt insecuti, & illum cepissent, nisi fuisset occursus à Pollico ipsius patruo cum decem triremibus quas ipse regebat, & hunc omnes alii Syracusani fuerunt insecuti nauigio contra Athenienses, & commisso generali bello nauali, uicti Attici permansere: qui per terram postmodum curabant recessum suum in patriam, & illicò Nicia ex suis fortioribus militibus impleuit centum & decem Triremes, ducentum in hac pugna perditis Triremibus, vnà cum onerariis nauibus Attici; reliquo exercitus ī an cto loco in littus constructo, & pro redditu in patriam præ parauerant necessaria, putantes Syracusanos non fore sibi nocituros, qui se in nauibus reduxerunt animose pro pugnæ fine; & cōmisso prelio per certum temporis spatium fuit variè & dubiè pugnatum, & demum Attici uicti permanserunt à Syracusanis Duce Gylippo Lacedemonio.

19 Et † magis nocuit Atheniensibus ordinatio suę classis, quàm uires hostiles, ita quòd dum eorum naues omnes acie instruxerint & ordinauerint insimul currentes vna retrò & contra aliam, ordines Atheniensium rupti fuerunt pugnando cum suis nauibus ponderosis cōtra leues & expeditas triremes Syracusanorū, qui aliis armis nō fuerūt vsi in dicto nauali bello, saxis exceptis, cōsilio Ducis Chorintiorum, qui inter primos perit in dicto certamine Atticis pugnantibus sagittis, quibus leuiter lædebantur hostes

ftes ob aquæ motum magnarum nauium,& tali finito bello maritimo,illi Athenienfes,qui in littus reducti fuerant in malo ftatu permanentes decreuerunt de nocte matura re fugam per terram,& inde per aquam petere Athenas.

20 Quo † uifo per Gylippum, iusfit fuis,vt claffem præpararent in mari,& exercitum in terra,arte miffo Hermocrate Syracufano ad Niciam nomine illorum , quibus Nicia fidem dabat pro pace futura vt illa nocte differet iter, & vt tempus haberet congregandi exercitum cum claffe, & ita fecit Nicia fuis retentis,qui fe iam nauigare & meare Athenas præparauerant.

21 Et † inde Gylippus fe die & nocte non ceffauit circuire Atticos per aquam & terram,& victor extitit,capta claffe Athenienfium cum Ducibus fuis,multibus ex illis cęfis & captis cum ingenti preda,& fuis gloriosè intrauit Gylippus Syracufas canentibus militiæ laudes &c.

22 Et † quia in re nauali contingit multos fieri captiuos & illos pro feruis habere,& in feruitutem reddigi,quid iuris fi quis liber captus in bello fugerit de manu hoftium, & feu ab hoftibus,An liber vel feruus fit? Dic liberum effe, & iure poftliminii priftina iura confequitur , vt latius de hoc iure poftliminii & materia ipfius dixi in Tractatu De iufto & iniufto bello, vbi me remitto caufa breuitatis.

23 Quęro † de feruo capto ab hoftibus, an legari uel hæres inftitui posfit pendente iure poftliminii. Dic quòd fic,l.Quod feruus ab hoftibus,ff.de leg.primo.

24 Famulus † cuiufdam nautę non ualens recuperare ueftem fuam grifii à patrono nauis retentam , furripuit patroni diploidem vnà cum fua vefte grifii,putans effe fuam prout erat,captus fuit,An puniri debeat de furto utriufque,uidelicet veftis & diploidis. Dic de vefte grifii nõ puniri quia fua eft,fed pro diploide tñ nõ fuo puniri,quod facit pro ftatutis imponentibus pœnas furibus pro furtis paruis paruis pœnas,& pro furtis magnis magnas & corporales pœnas, l.vulgaris,§.quod & fi quis,ff.de furtis:q etiã procedit fecundum Theologos,quod latè difputaui

in

in alio libro militaris Disciplinæ, vbi me reffero. licèt D. Andreas de Isernia in l. Hac editali in usibus feudorum, in titulo De pace iuramento firmanda, videatur tenere contrarium, uidelicèt, quòd pro re sua experiat iudiciali uia, non dicendo sibi ius auctoritate propria. Tu dic & distingue, vt aliàs dixi in tractatu De iusto & Iniusto bello, &c.

25 Quæritur † modo qualiter generalis quasi possessio queratur Iurisdictionis, & an per vnicum actum acquiratur. Dic quòd sic, si unicus actus exerceatur iurisdictionis, & non præscribitur ex actibus exercendi, nisi in illis dumtaxat, in quibus sit exercitata: tenet Bar. in l. Cum de in rem verso, ff. de usufructu, & in l. si publicanus, §. in omnibus, ff. de publicanis, ad prædicta faciunt notata per Innocentium in c. Dilectus de capitulo monachorum, & procedunt in acquirenda Iurisdictione ipsa, & non in retinenda, cum tota retineatur etiam per vnicum actum exercitatum, vt dicit Bartholus in l. Arboribus, §. de illo. ff. de vsufructu.

26 Et † quasi possessio exigendi quid pro Iurisdictione retinetur animo, & dicitur habere causam cõtinuam, vt dicebat Bar. in l. Iusto, §. non mutat, ff. de usucapionibus. & est speciale in tali iure habente causam continuam, quòd requiratur præscriptio tanti temporis, quòd hominum memoria non extet in contrarium, vt superius dixi. Quod secus est in seruitutibus realibus habentibus causam continuam, in quibus sufficit præscriptio longi temporis, l. 1. & 2. & per Bar. & alios ibi scribentes, C. de seruitutibus. Sed in habentibus causam discontinuam requiritur dicta præscriptio tanti temporis, quòd non sit memoria hominum in contrarium, secundum Baldum & doctores ibi, l. 1. & l. sicut, C. de præscriptio. triginta annorum; & in l. seruitutes, C. de seruitutibus, & per Bar. in l. foramen, ff. de seruitutibus urbano. prædiorum, & Bal. in l. fin. C. de præscriptionibus longi temporis.

27 Estque † notandum, quòd in iis quæ non sunt quæsibilia sine speciali cessione Principis, tollerantia superioris

non iustificat gestum, quantumque temporis cursus inter uenerit, vt tenet Dominicus de Sancto Geminiano in c.2.de præbendis.inferens ad quæstionem, quòd licèt Papa tolleret decimas non solui per laicos, non tamen videtur aliquod ius queri per laicos non soluendi decimas.

28 Nec † præscribitur tota Iurisdictio in vno tantùm loco exercitata, & non in alio non exercitata loco.c. Cũ olim, & c. Auditis, de præscriptionibus. & per Bar. in l. si vnus, & in l. vna est via, ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum; & in regula Odia in sexto, est bona gl. & in Clemẽtina prima de renunciatione.

LIB. DECIMVSQVARTVS,

DE RE NAVALI.

Militis

ARGVMENTVM.

Qualiter ſalus & Victoria paretur in claſsica ex peditione.

De Nauis ſignificatu.

An Exiſtentes in claſſe, vt milites in Caſtris, teſtari poſsint militari iure, An iiſdem gaudeant Priuilegijs in claſſe militantes, vt milites gaudent in Caſtris.

1 AMORE Dei, Inclyti Principes tenentur Catholici, & Populi omnes Orthodoxi ſtrenuè & impigrè pugnare contra hoſtes Reipublicæ Chriſtianæ; † & inde quæſita uictoria, illam attribuere ipſi Omnipotenti Deo; & non humanę uirtuti, cum omnis victoria perueniat ab ipſo Deo, ſine quo factum eſt nihil, Euangelio teſte.

2 Nam † omnis poteſtas ſtat in Deo, qui mente ſua deponit ſuperbos, & exaltat humiles. Et in ipſo Deo ſunt Regna omnia quæ ipſe dat, & tollit tacito iudicio ſuo Diuino, & ipſe Deus eſt magis timendus, quàm homo.

3 Et † eſt piè cum toto corde perorandus Deus antequàm expeditio claſsica fiat, & tunc habent Catholici confiteri data occaſione omnia peccata ſua proprio ore Deo & Sacerdoti habenti clauium poteſtatem, & ſcienti ſoluere & ligare pro vera ſalute & victoria habenda, & in defectum Sacerdotis, neceſsitate præmente non dubitent ipſi Catholici confiteri Deo, & proximo ſuo proprio ore, pura mēte, & optima cōtritione omnia crimina ſua, ſi poſsibile fuerit, animo illa cōfitendi vt ſupra Deo & Sacerdoti

Nn ſi caſum

si casum uel periculum euaderint, aliàs in defectum ob casum necessitatis sola contritio sufficit, quia vbique est misericordia Dei, qui iustis misericorditer parcit, probat Apostolus Iacobus, dicens, Cõfitemini alterutrum peccata Vestra vt soluemini, c. vnum orarium cum glo. ibi vigesiquin. distin. c. Quem pęnitet, de pęnitent. distin. 1. inquit Propheta, Dic tu iniquitates tuas &c. Nã primus Parens fuit ore proprio confessus sociam fecisse ipsum peccare. nam in omni casu prodest confessio proprii oris, quo ad vitandum damnationem æternam propter contritionẽ humiliati cordis.

4 Per † Confessionem factam Deo, & Sacerdoti habenti potestatem clauium ligandi & soluendi, minuitur & tollitur pœna purgatorii propter absolutionem Sacerdotis, habetur latè per Hostien. in c. Summa, de pœniten. & remissio. & per beatum Thomã de Aquino in quarta quartæ, deci. sept. & vigesi. distin.

5 Et † uerecundia confitentis est causa fructiferæ confessionis, quæ ratio militat in omni prædictarum confessionũ, vt in d. c. Quem pęnitet, de pęniten. dist. 1. iuncta gl. in c. Pastoralis, & per Fely. ibi de officio ordinarii.

6 Potestas. n. ligandi † & soluendi data est per Deum sacerdotibus suis firmat bona glo. in c. Peruenit, octuagesiquin. distin. vt aliàs latius dixi in alio libro &c.

7 Postmodum † fidelium classes necessitate præmẽte, & causa legitima pugnabunt gratia Dei, cuius victoria erit; & morientes pro Deo uiuunt æternaliter cum gloria & palma salutis, quantumque eorum sint inhumata cadauera, & fortè effecta cibaria piscium, c. His, pri. questio. tert. & c. Non statim, vigesi. sex. questio. 2.

8 Nec † quidem oratio facta Deo turbat mare prout facit piscis tondus in retibus captus.

9 Quæro † de casu, si missa celebrari potest in mari & seu in naui sicut in terra. Dic quòd non regulariter; cum in solida terra debeat celebrari. Potest tamen sub diuo & tẽtoriis deuotè celebrari missa, c. Concedimus, de consecra-

tio.distin. 1.

10 Poterit † quoque necessitatis tempore, vel communiter de licentia Episcopi celebrari missa in nauibus in mare, & in flumine morantibus cum altare portatili secundum notata per Iacobum de Beluiso in repetitione sua, capituli Contrahentes, de foro competenti.

11 Et † Principes, & nauigiorum Duces & gubernatores tenentur esse meliores, quàm sint reliqui inferiores: Nam sępe contingit ob maiorum delicta Principum alios gubernantium, minores affligi, c. Ecclesiæ, pri. questio. quar. Vbi datur intelligi, quòd propter peccatum vnius Achor Principis qui deliquerat in Ecclesia, datus fuit in prædam hostium totus populus Israeliticus. Et sic sæpe boni & populi ob suorum peccata maiorum & Principum vexantur & puniuntur, licèt punitio talis sit temporalis, & spiritualiter sibi proficua, c. si infidelis, vigesimaoctaua questio. pri.

12 Principum † autē maiora sunt peccata, quàm inferiorū iuxta illud Iuuenalis Poetæ.

Omne animi uitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò, qui peccat habetur.

13 Maximis † procellis patiebatur nauis Apostolorū ob occultum peccatum Iudę Scharioth. c. Turbatur, uigesi. quar. questio. pri. & Dominus probare voluit Apostolos suos in virtute patientiæ. Nauis Pauli in aduersis fluctibus & procellis constantissima fuit, c. Aduersitas, sept. questio. pri.

14 Nauis † Petri fluctuauit, quia titubauit in vtroque elemento terra & aqua, & resurgens fidelior factus est. & firmam fidem habuit, pro qua rogauit Dominus ne deficeret fides sua, & super eius firma petra ædificauit Ecclesiam suam. fluctuabi t nanque nauicula Petri; sed nunquàm peribit, & bonus quidem Proreta fuit Petrus pro Rectore nauis electus à Domino nostro Iesu Christo: Proreta. n. dicitur à prora, quæ est pars anterior nauis, c. sciscitaris, cū glo. ibi sept. questio. 2. Et ita esse debent eius Successores, & Episcopi in Ecclesia Dei. Bonis uerò uotis obiicitur aduersitas iudicio Dei ad probationem humanæ uirtutis

pro æterna salute, vt in c. Aduersitas, sept. questio. pri.
15 Nauis generaliter accipitur pro Republica, & Ecclesia Dei, & omni bono communi animæ, & vtilitate vniuersa li, & pro portandis hominib. & rebus, l. Iubemus nullam, & per Bar. ibi C. de sacrosan. eccles.
16 Nauis † clausa est versus terram, & aperta uersum cœlũ, cui comparatur Ecclesia, & religio Dei: in qua quilibet fidelis esse debet vsque ad mortem, vt coronam consequetur æternæ uitæ & gloriæ. Iuxta illud Euangelii. Non qui incęperit, sed qui perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit, c. Timendo, vndeci. questio. 2.
17 Periculum † maximum est Prælato quin nauim Ecclesiæ regit, & remũ non nouit tenere manu, c. Ante omnia, quadrages. distin.
18 Nil † autem interest utrum nauis vno grandi fluctu, uel per rimas aqua paulatim paulatim intrãte submergatur, si vnũ magnũ peccatũ animam opprimit sicut multa parua peccata in vnum multiplicata & insimul iuncta & coaceruata, ac inueterata praua consuetudine; & vt dicitur, modica multa faciunt vnum satis. & ligna multa onerant sarcinã, valde & intollerabile pondus vnum maximum operatur idem, c. Medicina, de pęniten. distin. 1. omnia quidem munda fiunt mundis.
19 Et † sicut nauis Pauli constantissima fuit in aduersis fluctibus, sic omnes Christi fideles constantissimi esse debent in fide catholica, & contra Infideles, peccata, & malos spiritus uiriliter virtute pro Deo pugnare, et ratione Diuina liberi arbitrii semetipsos vincendo, & propriam carnem & corpus suum castigando, sententia Pauli Apostoli electi Vasis electionis, c. Illud, quadrages. quin. distin. & c. Aduersitas, viges. quar. questio. quinta.
20 Et † est maxima laus, victoria, gloria, & triumphus in uiro cõstantissimo vincere semetipsum ratione spiritualiter pugnando contra malos spiritus, & peccata hostes intrinsecus, & inuisibiles assiduò bellantes, quàm uisibilium extrinsecus hostium exercitum superare, cum quibus non

certatur

certatur assiduò. Et est quippè uera rationalium laudáda virtus resistere peccato pro salute animarum, Nam virtus non odit, sed amat & parcit peccato resistit.

21 Superbus † iuuenis quidam de Beneuento filius familias publicè iniuriauerit parentes suos, dicendo alta uoce in publicum eos fore maleficos & maleficiatos; & volens in Vrbe fieri miles auratus fuit sibi obiectum non posse fieri, cum proprios parentes iniuriauerit. & consultus fui ego de casu prædicto si dictus iuuenis, stante dicta iniuria facta per ipsum parentibus suis fieri auratus miles de iure possit. Consului quòd non, Quoniam ille est iudicandus indignus militia propter iniuriā huiusmodi publicè factam parentibus suis, qui illum procrearunt, l. 1. ff. de obsequiis à liberis, & à libertis parentibus & patronis præstandis.

22 Nomen † classis est generale, & multitudinem hominum significat, vt de exercitu quoque terrestri & aquatico, quidam intelligunt improprie; proprie tamen classis est armatæ multitudinis nauium, & exercitus proprie est multitudo congregata armata in terra pro bello: & sic omnes existentes & milites in classe testari possunt militari iure, vt in castris testantur in terra, nō seruatis iuris solemnitatibus, quas seruare tenentur illi, qui non sunt milites & non priuilegiati.

23 Militis † autem Priuilegium est testandi sola voluntate, qua sola perficitur ipsius testamentum suo speciali priuilegio militari, & possunt ī codicillis instituere hæredes suos, quod facere non possunt illi qui non sunt milites, l. Miles si testamentum, cum sequenti lege, ff. de militari testamen. & Institu. de codic. §. secundo.

24 Et † si miles scripserit sorori suæ epistolam, quam post mortem suam aperiri mandauit, scire te uolo me tibi donare aureos mille, constitit deberi fideicommissum sorori, nec aliud erit probandum in suprema cuiuslibet militis uoluntate, ac si defunctus cum eo loquatur, quem præcario remunerat, vt placuit Papiniano, l. miles ad sororē, ff. de

ff.de leg.secundo.

25 Quæro † de codicillis an fieri possint sine legatis & fidei commissis. Dic quòd sic, & quia modernus Soccinus Senensis latè de hoc scripsit post alios in l.cum filio familias, ff.de leg.1.vlterius non me extendam, sed breuitatis causa ibi me refero.

26 Miles † quidam filiusfamilias Perusinus fuit testatus, & quia deliquit, fuit à me petitum si eius testamentum rũpebatur minima capitis diminutione. Respondi quòd nõ per textũ in l.miles filius familias, ff.de militari testõ.

27 Et † an testari possint milites, nautæ, nauarei, remiges, & alii liberi homines, qui militant in classibus militari iure, vt cæteri milites in castris degentes, & an iisdem gaudeant priuilegiis quibus gaudent milites in castris terrestribus. Dic illos testari posse militari iure, & iisdem gaudere priuilegiis militaribus militantes in classe & nauali bello aquatico prout illi milites qui militant in terra, & in castris terrestri belli. Tenet etiam D. Matthæus ad Afflicto in Constitu. Hostici exceptio, in quinta quæstione: quia est eadem ratio virtutis militare in vno & altero elemento, terra videlicet, & aqua, l.vnica, C. si quis à patre fuerit manumissus, & l.vnica, §.item nauareos, & trierarcos classium, ff.de bon.possessio.ex testamen.militis.

28 Nauarcos † autem ab archos & naui dictos reperi & trierarcos, ita esse dictos qui præsunt nauibus trium remorum, Nam trieres remi dicuntur, vt in Esaya dicitur, Ibunt in trieribus &c.

29 Quæro † de testamẽto illorum, qui in hostili loco sunt deprehensi, & illic decedunt, qui aliàs fuerunt militari iure testati prout voluerunt, siue sint prouinciæ Præses, siue Legatus, siue miles, vel alius qui militari iure aliàs testari nõ valeat, quoniam non sit miles. Dic ratas esse debere eorum voluntates, qui in hostili loco decesserunt, & tam in terra, quàm in mari seu aqua suprema iudicia sua quoquomodo perantea ordinassent, & ibidem diem suum obiissent, vt Institu. quibus modis non est permissum facere testa-

re teſtamentum, §.eius qui; quanquàm conditio militũ diſtet ab his quos Principum placita,& conſtitutiones ſeparant; illis tamen qui verſantur in procinctu, & eadem experiantur pericula iura ſtatuũt idem ſeruari tanquàm ſi militari numero militum eſſent aggregati, l.1. ff.de bon. poſſeſſio.ex teſtamen. milit.& l.1.ff. ſi quis à patre fuerit manumiſſus,& argum.leg.Domitius,ff.de teſtamẽtis &c.

30 Dicebat † Baldus in l.cum cognatum, C.de ingenuis,& manumiſſis,quòd captus in bello moto per aliquas ciuitates,& Duces,ſeruus non fit capientium,vt in dicto textu,quia tale bellum non dicitur legitimè indictum,quod ſecus eſſet ſi fuiſſet bellum indictum a Papa, vel ab Impe ratore; quoniam capti in eo bello ſerui fierent capientiũ, & ſi duraret bellum poſt mortem Imperatoris, capti poſt mortem Imperatoris non efficerentur ſerui hoſtium, ita ibidem tenet Baldus;& ſi capti huiuſmodi fuerint teſtari in terra hoſtili valebit eorum teſtamentum, habetur per Bal.in dicta l.cũ cognatũ,C.de ingenuis & manumiſſis.

31 Quæro † de legato maritimorum prædiorum quæ adiacent mari,ſi his factũ fuerit verbis, prædia mea maritima cũ ſeruis qui ibi erãt,& reliquis colonorũ Sempronius legauit Pompeo,An ſerui piſcatores qui ſoliti erant in miniſterio eſſe teſtatoris, & eũ vbicunque ſequi fungentes rationibus vrbicis qui in mortis teſtatoris tempore ĩ fundis legatis non aderant legati eſſe videantur, vt acceſſorii legati fundi inſtructi. Dic quòd non,l.Prædia maritima,ff.de fundo inſtructo.

LIB. DECIMVSQVINTVS,

DE RE NAVALI.

ARGVMENTVM.

Quando sit licitũ & permissum paruo nauigio pugnare cum magno, & quando non.
De Legibus, matricula, & statutis mercatorum.
De signis Mercatorum, & animalium merchis.
De Reddibitoria, & quantò minoris actionibus.

DVCES naualis belli uidentes aliquam paruam nauim hostium in mari uagare, eam non dubitabunt aggredi cum magna naue si prospe rum ventum habuerint, vel forti re migiorum suorum impetu impulsa facilè submergetur; si aliter parua nauis hostilis lædi non potuerit, à longe cum bellicis instrumẽtis sulfurei ignis prosiliendo in ipsam paruam nauim cum prora magnæ nauis, & rostris suis ferratis, facilis victoria erit.

2 Et † si aliqua parua Catholicorum nauis fuerit aggressa ab aliqua magna hostium infidelium munita naui, cauti sint Bellatores fidelium existentes in parua naui in capiendo ilicò sponos proræ illius magnæ nauis si poterint, & aliter euadere non valeant, ita quòd de facili lædi nequibunt ab hostibus fortè impeditis bellicis instrumentis. Et hostes si fuerint experti ab animosa & experta fidelium virtute superabuntur auxilio Dei.

3 Et † contra, si hostes sponos proræ magnæ nauis Christi fidelium acceperint, cauti sint Catholici in faciendo repente nauem suam magnam discurrere, eamque voluẽdo & discurrendo in giro longo cum impetu magno remigãtium uiribus impulsam, donec hostium parua nauis fuerit reducta ad latus magnæ, & subitò fidi remiges magnæ nauis, suis non relictis remis, sed loco suo retentis in manu iubente Gubernatore nauis aliquos bellatores illius late

ris

ris vbi erit hostium nauis ad aliud ilicò latus currere,ad effectum,vt alcietur latus illud,ubi erit parua hostium nauis,& post tunc tunc reddeant raptim,hoc mandante nauis Duce bellatores prædicti ad locum sui primi lateris qđ alciatū est magnæ nauis, & cū plumbatis remis ilicò percutere in aquam remeātium virtute vbi sit illa parua hostium nauis uerberando super illam,quæ sub magna fidelium naui summersa manebit in Pelagus,& magna saluabitur nauis,Domino duce.

4 Et † sanum est consilium in Re Nauali nè paruę naues pugnent cum magnis benè munitis, & ab expertis rectis Ducibus,vnà cum doctis militibus,nisi præmente necessitate & generali publico bello nauali si mortis intendunt uitare periculum.

5 Et † si contigerit aliquas magnas Infidelium naues carere munitionibus,& instrumentis bellicis, & in arcto & seu angusto fuisse loco reductas, syrtoso,harenosoque,sicco,vel scopuloso situ,& malo uado, ita quòd se tueri non possint ob pondus nauigiorum & reuma in parua aqua iacentes,vento & loco sibi cōtrariis,ex causis prædictis facilis videatur victoria;tunc poterint paruæ naues benè munitæ pugnare cum magnis, & sua tunc uirtute permanebunt uictrices,vt pluries in Peloponesso, nunc dicto Morea,fuerunt Veneti apud Naupactum, & Epydaurum: vt olim mihi fidus amicus attestatur M.Antonius Sabellicus in Decadibus suis.

6 Occurrit † casus,quòd quidam rupit argeres aquæ fluuialis factos pro defensione Canalium, & vrbis Venetæ conseruatione,qua pœna teneatur rumpens. Dic tu eadē teneri pœna,qua teneretur frangens Nili argeres, vel ripas fluminum publicorum,quæ est pœna ignis. Nam talia committentes & mandantes fieri concremari debent de iure,et participes tanti criminis deportari iura præcipiūt absque vlla spe veniæ,l.vnica,C.de Nili argeribus non rūpendis; & alia etiam pœna infliguntur illis, qui rumpunt argeres non fluminum publicorum,sed prædiorum, & in

metallum damnantur,l.penul.§. in Aegypto, ff. de uariis & extraordinariis criminibus,& illi qui damnum dant, & damno consentiunt huiusmodi puniri meritò debent pœna legis Si quemquàm,C.de Episco. & cleri . Vbi honore priuantur cum prepetua nota infamię,vt aliàs dixi in Tractatu De militari Iustitia.

7 Quæro †,de Mercatore,& quis dicatur Mercator ad hoc vti ualeat gaudere Priuilegio Mercatorum. Dic professionem,& exercitium facere mercatorem; & quis ratione vnius actus tantùm non dicitur mercator,l.semper, §.Negociatores cum,glo. 1.ff.de tributoria actione.& statutum loquens de mercatore non habet locum in negociatore, vt aliàs dixi superius,notat Bar.in l.legatis seruis,ff.de leg. 2.Nisi esset descriptus in matricula mercatorum . Nomina autem dicta sunt à professione, & illa acquiruntur pro fitēdo,& ea quæ dicta sunt à consuetudine,vel ab actuum generalitate per vsum queruntur,& per exercitium : & sic per vnum tantùm actum non dicitur quis propriè Mercator, nisi fuerit descriptus in matricula mercatorum ; & notat Firmanus in tractatu suo Gabellarū in septima parte colum.9.versiculo 25.quęro an legatarius,vbi ponit differentias inter mercatorem,& negociatorem.

8 Quæro † de mercatore qui est matriculatus in pluribus & diuersis artibus,coram quo Iudice conueniatur. Dic respici fore artem illam,pro qua conuenitur,& conuenietur coram illo Iudice illius artis,l.Procurator,§.si plures,ff.de tributoria actio.& l.legatis seruis,§.si vnus,ff.de leg.3 .& si negocium illud fuerit extrà utranq; artem ad naturam pertinet cognitio,& recurrendum erit ad forum commune,Potestatis,l.3.§.eod. mō,ff. nautę,caupones,stabularii.

9 Prædictis † accedit quæstio, statuto cauetur, quòd artes ciuitatis teneantur ad grauedines , & quis duas artes eccerit an teneatur pro ambabus artibus cōferre. Dic quò l sic,cum lucrum sentiat ex vtraque arte,l.Procuratores,§.si plures,ff.de tributoria act.c.cum quis,de sepul.vbi habetur,quòd portio Canonica diuidi debet in duas partes

tes,videlicet in ambas Ecclesias, si defunctus habet duo domicilia sub illis Ecclesiis, l. Titia textores ,& l. qui Senatus,ff. de leg.primo. Quidam dicunt considerari in qua arte quis magis versetur,ex qua magis lucretur & ad illam conferat,per glo . in c. Relatum,de testamen. & capitulo, vt eis,extra de feudis,& l.legatis , §.si vnum,ff. de legatis secundo.

10 Quid † si fuerit cassatus à matricula vnius artis dictus mercator, vt faceret se subscribere in matricula alterius artis;& licèt sit cassus & nundum in alia matricula descriptus, an gaudebit priuilegio illius artis , in cuius matricula fuit cassus,donec describitur in alia matricula. Dic quòd sic,l.prima. §. vltimo, ff. de bonorum possession. ex testamen.milit. Licèt contra prædicta faciat glosa in l.penul.C.de re militari;& in l.Matricula C. de priuilegiis agen.in rebus.Vbi habetur,quòd quis non debet esse de duobus collegiis &c.

11 Matricula † an extinguetur qninquennio. Dic quòd sic, & non tenetur de nouo soluere matriculam in ea descriptus,l.1.C.de primipil.& l.2.C.de domesti.& protectoribus,lib.duodec.& per Bar.ibi allegantem legem, aut facta,§.his pœnis,& l.Proculus,ff.de testamen. militari , & in consil.suo incipiente Scholaris,& in l.penultima in fin. C.de consulib. lib.duodeci.

12 Quæro † si matricula Notariorum probet creationem Notarii in ea descripti. Dic quòd non,cum asserat matricula ipsum Notarium fuisse creatum de præterito, quod secus foret si tempore descriptionis fuisset creatus & effectus Notarius,& tunc descriptus de dicta creatione attestetur matricula,vt notat Fely.in c.1.de fide instrumen. & Ioannes Andreæ in additio. ad Speculum de fide Instrumentorum,in §. restat;licet Baldus teneat contrarium,scilicet matriculam probare creationem Notarii in ea descripti in l.2.C.de senten.& interlocutoriis omnium iudicum,& Ludouicus Romanus,& Salycetus in l seriniarios, C.de testamen.milit.& Ludouicus de Vrbe in l.Re illa,ff. de

de verborum obligati. Opinio Felyni,& Ioannis Andreæ magis iuribus fundatur, quàm opinio Baldi. Per matriculam Notariorum Ciuitatis Rauennæ probatur creatio cuiusdam Francisci Mercualdi dictæ ciuitatis tabellionis qui illum ego Iulius Ferrettus Rauennas I.V. Doctor, Eques,& Comes Palatinus Apostolicus & Imperialis, existens in dicto Nobilissimo Collegio, facta de ipsius Francisci persona experientia (vt moris est) illum auctoritate Priuilegiorum meorum in pleno Collegio dictorum nobilium Notariorum creaui in Notarium Apostolicũ & Imperialem;& de dicta creatione,& illius admisfione ĩ Collegio facta fuit tunc nota per Scribam & Notarium Collegii prædicti in matricula Notariorum prædictorum. Et sic matricula probat in casu præmisso creationem dicti Francisci &c.

13 Quæro † si Mercatores,& Artifices possint facere statuta inter se, & an ualeant sine alia confirmatione cum videantur confirmata de iure communi, ita quòd alia non videantur indigere confirmatione, tenet Baldus in l. Receptitia, C. de constitu. pecunia,& in authē. de fide Instrumentorum in §. fin. Contrarium tenet & melius idē Baldus in l. fin. C. de iurisdictio. omni. iudi.& in l. fin. ff. eodē titulo, quòd requirant confirmationem superioris; & per Bar. ibi,& in l. omnes populos, ff. de iustitia & iure; & in l. ex placito, C. de rerum permutatione. Vbi dicit statuta huiusmodi confirmata dici confirmãtium,& non mercatorum. Et an seruentur in alia Curia quàm in curia Mercatorum dicta statuta mercatorum, glo. tenet quòd sic, in l. ex ea, ff. de postulatio, ad quæ facit textus cum glo. in l. 2. C. quemadmodum testamen. aperian.& Bal. in l. Receptitia, C. de constitu. pecu. Vbi ponit casum si Consules mercantię qui iurarunt seruare statuta mercatorum contrafecerint dictis statutis incidant in periurium,& dicit quòd sic per tex. in l. Magistratum, ff. ad municipales.

14 Qualiter † procedatur in foro mercãtili quæritur. Dic procedi de bono & æquo; summario, simpliciter & de plano;

no,sine strepitu & figura Iudicii, sola facti veritate inspecta. & quid importent dictæ clausulæ habetur in clementina Sępe,de verborum significatio. & per Bartholum in tractatu suo ad reprimendum; & Baldus in l. si pro ea in penul.colum.C. mandati.vt aliàs dixi in tractatu meo Iudiciorum,quòd in Curia mercatorum proceditur reiectis apicibus Iuris &c.

15 Mercator † quidam de Bergomo optimæ famæ habēs signum, seu merchum suum solitum in capsis & ballis pānorum suorum in Duana Rauennæ positorum,fuit querelatus contra alium mercatorem de Brixia habentem etiā in dicta Duana alias ballas & capsas panni sui,quod signū dicti mercatoris Bergomensis posuerat in ballis & capsis mercium suarum; allegabat Brixiensis sibi licuisse;& causa fuit coram me tunc Iudice introducta,tenet Baldus in l. 1. C. quæ res vendi non possunt,licuisse tale signum facere,quia non est signum publicum auctoritate publica designatum ad designationem alicuius specialitatis, vt puta per Consules,l. 1. C. de offic. Proconsul.& legati, dum modo non faciant in fraudem,qui tunc de falso tenerentur,l. 1. C. de mutatione nominis,& l. falsis,C. ad l. Corneli.de falsis,& per Bal.in l. societatem, & in l. sancimus, C. pro socio. Iudicani,quòd de iure prohibitum est apponere mercibus suis merchum seu signum alienum,l. 1. C. de nauicularijs.non excusandis,& l. Minime,C. de Episco.audien.aliàs rem perdit,l. sacrilegii,§. quicunque,ff ad leg. Iuli.peculatu.& l. 1. C. de castren. omnium pal.pecu. lib. duodeci.& authen.de mandatis Principum, §. titulos, & per Bar.in tractatu de insignis & armis &c.

16 Quæritur † de signo seu mercho facto iumentis in coxa,vel alio loco personæ,an probet bestiam esse meam cū sit bullata cum mercho & signo meo, l. stigma, C. de fabricensibus lib. deci. & ibi per Lucam de Penna, vbi ponit quęstionem prædictam, inferens quòd si quis egerit pro equō & boue merchiato signo iumētorum suorum, quòd licèt per hoc non probetur dominium ipsius bestiæ; suffi-

cit

cit tamẽ probare animal esse suo mercho merchiatum, argumen. l. penul. §. penul. C. de aquæductu, & l. 1. C. de seruis fugitiuis, & quòd res videtur esse illius, cuius signo est signata, vt dicitur in Euangelio de numismate Cæsaris, l. 1. C. de veteris numismatis potestate, & l. quòd si neq;, §. fin. ff. de periculo & commodo rei venditæ: & c. si Iudex, de senten. excommunicat. lib. 6. & c. Quod quidã, 1. quæstio. 1. & in reum transfertur onus probandi, cum psũptio sit pro signo agentis; & ex signis cognoscuntur ballæ mercatorum, & præsumuntur esse illorum, quorum sunt signa, habetur per Bar. in l. eum qui, §. fin. ff. de furtis, & per Bal. in authen. Dos data, C. de donatio. ante nuptias; & p Andream Barbatiam in Additio. suis ibi & ad Bartholũ; & in l. sed si neque, §. fin. ff. de periculo, & commodo rei vẽditæ &c. Et certè probat, si probetur impositio merchi, l. 3. C. de bonis vacantibus, & l. quod si neque, §. fin. C. de periculo & commodo rei venditæ. Et vera hæc esse videntur quo ad possessionem & dominium, argumen. dictæ legis tertię, C. de bonis uacantibus, & l. monumentorum, C. de religio. & per glo. in c. quanto, extra de iure iuran. & l. 1. C. de nauticis Tyberinis. Adde quæ supra dixi in quæstio. incipiente, Mercator quidam de Bergomo &c.

17 Signum † autem Notarii semel electum in Auctentico factam nõ potest impunè mutari. C. cum Petrus tabellio. & per Doctores ibi, extra de fide instrumen. & per Baldũ in l. Ad testium, ff. de testibus &c.

18 In † emptione seruorum, equorum, iumentorum, animalium & bestiarum quis fraudari non debet: & licet venditor dolose dicat, ego vendo tibi seruũ uitiosum, & equũ bullum cum marcido pulmone & plenum malitiis, vitiis, magagnis & schinellis, & pro vno saccho ossorum, & uitiosum valde; ob hoc non releuat venditor. per glo. in l. Pacisci, ff. de pactis & ibi Baldus, & per Angel. Institu. de actio. in §. dupli, & per Specul. in titu de emptio. & uenditio. & ibi per Ioannem Andreæ in additio. in §. nunc videndum, in versi. quidquid si venditor equi, & per Docto

res

res in l. 1. C. de edilitio edicto, & plenè per Abb. in c. Iniustum, de rer. permutatio. & in c. Cum contingat, extra de iure iuran. Secus si specifice & in specie absque alia verborum inuolutione expresserit uitium serui, & equi; quia tunc non tenebitur vendito, & imputabitur emptori, qui ita certioratus illum emit, ita queritur in § fin. ff. de edilitio edicto. Et regulariter venditor tenetur siue sciuerit siue ignorauerit uitium siue morbum seruorum, & equorũ, bestiarumque venditarum, l. in emptione, §. item si emptor, ff. de contrahen. emptio. quia nõ interest an emptor fallatur ignorantia, siue callliditate venditoris, & agitur pro vitiis & morbis seruorum & equorum, aliorumque animalium & bestiarum reddibitoria, l. Sciendum, §. fin. & l. Reddiberi, in princ. & l. cum sex, ff. de reddibitoria actio. Quæ est contra ius Longobardum, quo disponitur venditorem liberari iure iurando se uitia, & morbum ignorasse tempore contractus, vt in Longobarda, l. si quis comparauerit, in titu. Qualiter quis se defendere debet, lib. 2. Et dicitur Reddibitoria, quasi restitutoria, quia emptor debet recuperare pretium cum omnibus usuris, & ex pensis necessariis ex causa dictæ emptionis necessariò factis, etiam in re post litem contestatam, quoniam tunc est constitutus in mora, l. si inter Insulam, ff. de uerborũ obligatio. & l. ædiles, §. fin. cum sequenti, ff. de ædilitio edicto, & damna repetit quæ habuit & sentit propter dictũ vitium equi. Victus autem & expensæ factæ equo cõpensantur cum vsu equi.

19 Reddibitoria † datur infra sex menses vtiles à die venditionis & scientiæ continuos currentes, vt ĩ dicta l. sciendum, §. fin. ff. de reddibitoria, & l. ædiles aiunt, ff. de ædilitio edicto, & l. annus, ff. de calumniatoribus. & quandoque intra duos menses reddibitoria, & quantò minoris finitur sex mensibus scilicet, quando ob hoc ipsum agitur quia non cauetur, l. si venditor, ff. de ædilitio edicto. Reddibitoria nõ datur, nec fit ex oĩ morbo seu vitio, sed opus est, vt sit tale vitium uel morbus, qui ex toto impediat

vsum rei venditæ, vel multùm incómodet, aliàs non reddibet; sed bene agi poterit quantò minori, vt i l. 1. §. sciendum, cum sequenti, §. & sequenti lege vsque ad paragraphum illud, ff. de reddibitoria actio. & datur infra annum utilem, & non vltra, vt in dicta l. 1. §. sciendum, & fin. Ad q̃ facit glo. & Bar. in l. Annus, ff. de calumniatoribus, & in dict. l. sex, ff. de reddibitoria actio. & qualiter in reddibitoria & in quātò minoris formetur libellus, habetur per Rof fredum de Beneuento in pri. parte sui operis, in materia reddibitoriæ & quantò minoris, & per Angel. de Aretio Institu. de actionibus in dupplum &c. columna finali.

20 Quæro † si p̄ p̄ uitium ornamentorū equorū detur reddibitoria; vt puta, pro sella uitiosa quæ pulchra, bona, & bene ornata videtur, & apparet, propter hoc potest equus solus & sanus reddiberi, non tamen infra sex menses, vt regulariter est in reddibitoria, l. cum sex, ff. de reddibitoria actio. sed infra quadraginta dies tantùm continuos: & sic propter uitiosum accessorium potest principale & totum reddiberi, l. ædiles aiunt, in principio cum glo. ff. de ædilitio edicto.

21 Ornamenta † equorum sunt sella, frenum, staffæ, & similia; ad quæ faciunt notata per Bar. in l. Eum qui, §. non solum, ff. de furtis, & in l. si vt certo, §. vsque, ff. cōmodati.

22 De † ornamentis autem quæ erant cum equo tempore venditionis, quibus visus fuit pulcher equus incedere, hæc veniunt in venditione, vt accessoria, nisi aliter pactū sit. habetur plene in l. ædiles, §. vendēdi, ff. de ædilitio edicto. quod bonum est scire pro nobilibus Equitibus, & militibus, qui in dies contrahunt equos &c. & pro aliis, qui per dies iumenta vendunt, & emunt &c.

23 Iubet † statutum solui gabellam de emptione rerū, & animalium; & soluta fuerit gabella publicanis, de inde reddibentur animalia, an id quod est solutum publicanis sit restituēdū. Dic quòd non per publicanos, sed venit restituēdū per vēditorem, tenet Bal. in l. si præsidiū, C. de ędilitio edicto; et p̄ Ang. de Perusio i l. debet, ff. eod. titulo.

24 Occurrit † casus, quòd quidam Orator ciuitatis Forliuii ad pedes Domini domini Papæ, destinati per Cõsiliũ Forliuii pro rebus publicis, conduxit vnum equũ in ciuitate Pisauri, & in via est mortuus equus, an credatur iuramento dicti Ambasciatoris de morte dicti equi, cum scriptura fidem faciente de morte: quidam de Pisauro Doctores dicebant quòd non, quibus ego respondi humaniter Baldum tenere contrarium, C. de fide instrumentorum in rubrica colum. 3. & visa Baldi doctrina, non fuit amplius factum verbum.

25 Itinerari † cum equo persępe cõtingit de mense Maii, an sit licitum equitãti stare in via, & carpere de herba pro equo etiam domino agri & seu herbæ inuito. Dic licere, l. 1. in fine de pace tenenda in vsibus Feudorum. Imperator Federicus in Regno Siciliæ legem fecit, quę incipit Si quando necessitate cogente &c. quæ est inserta in tertio libro Constitutionum, qua cauetur quòd transeuntes per viam habentes equos nimis fatigatos, possunt illos impunè mittere in segetem alienam, ita tamen quod equus ictus non intret agrum, sed dimidius, & anteriores pedes solùm teneat in agro, vt ibi per Andream de Isernia.

LIB. DECIMVS SEXTVS,

DE RE NAVALI.

Athena-

sequi

ARGV-

ARGVMENTVM.

De Natura maris.
De Littoribus.
De Fluminibus.
De Aluuione.
De Ripis, Alueo, & Fossa.
De Stagno.
De Lacu.
De Aquæductu.
De aqua pluuia arcenda.
De aqua quotidiana, & æstiua.
De Seruitutibus Vrbanis, & rusticis.
De Molendinis.

EST natura maris facere reuma per
fluxum & refluxum, quòd arestiam,
seu mariceellum nuncupantur nau-
1 tæ; & commota harena ob magnas
tempestates in fluctibus, & plus in
siccis & harenosis locis, syrtosis, &
scopulosis, & apud littus fit reuma
magis, quàm in profundo: & impe-
tus reumatis uincitur remis, cui in
terdum cedit & ventus, & hęc variantur in variis locis or-
bis propter profunditatē, & siccitatem, locorumq; varieta
tem. Nā in quibusdā locis aqua crescit & decrescit de die
quandoque uel denocte, de mane vel de sero, & in variis
horis diei, & seu noctis; & quandoque in principio diei,

vel noctis, uel in medio aut in fine; & quandoque per quatuor, quinque, vel sex horas, & plus vel minus, secundum varietates & qualitates maris, aquarum, locorum, tempestatumque, & temporum.

2 Et † præliantes in pelago naturam ipsius scire tenentur, moresque & consuetudinem aquæ, qualitatem locorum, & temporum mutationes, littorum & portuorum bonitatem, tristitiam, & malignitatem, vt alias dixi, vbi nauigatur; nc in ipsorum ingressu aut recessu nauigia patiantur naufragio, vt incautis & inexpertis sæpius contingit in locis illis propter reuma, & tempestates atterratis, vel natura munitis.

3 Ideò † Nauarci seu Pilottæ est officium aperire vadũ nauibus, vt tutò valeat nauigare, & capere, & exire portũ. & idem habent facere nauigantes cum classe vel mercibus ne patiantur naufragium in intrando vel exeũdo portum. nam portus omnes non sunt tuti, patentes & clari natura, vt est portus Brundusii, quem multi & varii portus claudunt in vna parte, & adeò tutus est, quòd nullæ fortunæ subiicitur, neque ab ea vexatur; & tenet in se dictus portus cum Ciuitate Brundusii caput & cornua cerui, & ita lingua Mesapia caput cerui nuncupatur Brundusiũ. Mare Eusiniũ nauigauit Thesesus, & vnam ex Amazonibus fecit captiuam, nomine Hyppolitam.

4 Dulce † mare est placidum & nauigabile, mortuum uerò mare non est nauigabile; estque mare mortuum apud Iordanum in loco vbi fuerũt Sodoma, Gomora, Adama, Sabym, Segor, & Ellcale, quæ est Bale, & dicitur Asphalti locus ille dictarum sex Ciuitatũ, quas Deus consumpsit cœlesti incendio, ob crimen nephandum sodomiæ, de quibus meminit glosa in cap. sed & cõtinuò, de pœniten. distin. 1. vt alias dixi in alio libro &c. Et natura aquæ dicti maris mortui est, quòd non est natabilis, neque potabilis; ibi ferrum natat & pluma mergitur, & quædam ibi nascuntur pulcherrima poma exterius, & sunt postea interius plena fauillis & cineribus: his namque verbis describitur

bitur luxuria cum pœna Sodomiæ, capi. luxutia, triges. quin. distin.

5 De † aquarum qualitate & natura aliàs dixi in libro illustratæ, & instauratæ militię, in tractatu de aqua potabili inuenienda in locis salsis & montanis.

6 DE † marc rubro habetur textus in l. si non sint, §. fina. ff. de auro & argento legato. Et an mare dicatur esse in territorio vel districtu. Dic quòd sic, l. pupillus, ff. de auro & argento lega. & per Doctores Canonistas in capitu. Vbi maius. extra de electione libr. 6. & regitur mare per magnas ciuitates in mari, vel propè mare iacentes, vt de ciuitate Venetiarum præter Vrbem in Italia Reginam Hadriatici maris: cuius mœnia sunt naues, vt voluit Themistocles de Athenis, dicens, Athenas habere mœnia lignea, intelligendo de nauibus, quibus suo Duce Themistocle obstiterunt Athenæ potentię Xersis, & in ciuitatibus mari iacentibus ius ritè regitur pro casibus occursis in mari, vt dicit Baldus in l. 1. C. de senten. ex periculo recitandis, & in l. cum dicas, C. de nautico fœnore; ęquiperat Baldus more homini potenti.

7 Mare † harenũ est innauigabile & periculosum, nã ibi olim ante Alexandrũ magnũ perit exercitus barbarę gẽtis tempestate harenę à ventis eleuatæ fluctibus altis.

8 In † Ionio mari est columna posita, diuidens orientem, & Occidentem; à Ionia regione dictum est mare Ionium Peloponessi; & vt legi dicitur mare Bosforum, Cymercium, & Aegeum in Arcipelago Grecię. Sunt & Cyrneum, Lybicum, & Sardonicu m, & maria alia diuersę naturę aquarum, fluctuum, & ventorum; littorum & stationum.

9 Quæro † quid sir littus maris, & quantum se extendat. Dico illud dici, & intelligi, & tantum esse, quantum se extendit ipsum fluente aqua maris tempore hiemis, vt institu. de rerum diuisio. §. est autem littus. Et An littus maris sit iuris publici, vel priuati. Dic es-

ſe publici iuris.l. littus ff. de rerum diuiſio.& Inſtitu.eodem,§.eſt autem littus, cuius eſt vſus publicus.l.littorum, & l.Nemo, & l.Riparum, & l.littora, & l.in littore,ff. nè quid in loco publico fiar.

10 Et litrus † maris Hadriatici in genere eſt Dominorũ Venctorum, ſed in particulari eſt Ciuitatum vicinarum, habetur per Bart.in l. quominus,ff.de fluminibus, & in l. Sanè,ff.de iuriſdictio.omni.Iudi.& per Bal.in l.penul.co lum.6.de conditionibus inſertis.

11 Quæro † de fluuiali materia,an liceat cuicunq; mutare curſum fluminis publici. Dic quòd non,munire autẽ ripam fluuialem abſque vicinorum incommodo licet, & illorum ſunt incrementa patentia,quibus prius erant patẽtia. Latentia verò aluuionis iure creſcunt illis,qui ſunt domini fundi,nec mutato alueo perditur dominium fundi circuiti per ipſum,neque terra perditur in ſolido relicta per ſaltum,niſi paulatim tacito incremento accreuerit alteri per aluuionem.l. 1. C. de aluuionibus,& pallu. paſcuiſque ad alium ſtatum tranſlatis.

12 Et aluuio † eſt emolumentum ſeu augumentum tacitè accretum in fundo per aquam turbidam fluuialem, vt inſtitu. de rerum diuiſio.§. prætereà. prætor prohibet quid in fluminibus publicis, ripiſuè eorum fieri quo peius nauigetur l.1.ff. de fluminibus, & viam publicam ſeu iter publicum refici mandat, vt ff. de via publica, & itine re publico reficiendo, & interdicit ne quid in publico ripauè eius fiat,quo aliter aqua fluat,quàm in priori æſtate fluxerit, & vetat vim fieri in flumine publico alicui quin nauim,ratemuè in ripa onerare & exonerare licere.

13 Et idem † in lacu & ſtagno, aliiſque aquis publicis mandat obſeruari bonus prætor vrbis,ne vis fiat alicui in ipſis,ripamque fluminis, ſtagni,lacus, & foſſæ publici iuris muniri per priuatum poſſe pro tuitione ipſius permittit,dũmodo non impediatur nauigatio, & deterior fiat, præſtando ſuper inde cautionem damni infecti in annos decem,vt in titu. digeſtorum de ripa munienda habetur.

Et

14 Et † de littore maris, & ripa fluminum; quorum vsus publicus est, vt præter alios tenet D. Andreas de Isernia feudistarum princeps, in titulo, quæ sint regalia, in §. ripatica, & sunt inalienabilia.

15 Quæro † si ripa fluminis venit in mensura quando venduntur agri vicini ripæ, tenet Fely. quòd non, in cap. quia iudicante, extra de præscriptionibus, & quid sit ripa habetur in §. ripa, ff. ne quid in flumine publico fiat, & Dic ripam fluminis esse publicam quo ad vsum, sed solũ esse priuatũ l. ergo, §. Celsus ff. de acquiren. rerum dominio, & l. si finita, §. deinde ff. de damno infecto: ripa cedit fundo vt mare terræ, cum sit pars terræ, à qua sustinetur, l. riparum ff. de rerum diuisio, & per Bart. in l. quominus ff. de fluminibus, colum. 8. vbi latè tractat materiam fluminum. Et flumina habent vim & potestatem Iudicum, & Censitorum, habetur per Iasonem in dicta l. Quominus, & per Bart. ibidem, & in tractatu suo Tyberiadis, in versiculo Quero cum ager &c. & in rubrica C. de contrahen. emptio. vbi firmat ripas fluminum venire in venditione fundi contigui ripæ. Ripa est munienda pro publica vtilitate, habetur per Speculum in titu. de causa proprietatis & possessionis, §. quarto versiculo, sed & prohibitio, & ff. de ripa munienda per totum titulum.

16 Nec † interest Reipublicæ, quòd ripæ fluminum sint publicæ vt sunt flumina, cùm ipsarum commodum & in commodum pertineat ad priuatos: nam arte priuatorum & cultura recipiunt incrementum priuati, & per alluuionem acquirunt agris suis cum ripa fluminum, & è contrario ripa ab aqua fluuiali corrosa tenentur priuati viã cum ripa pro publica vtilitate resarcire fluminibus de propriis suis priuatorum agris ripæ contiguis.

17 Quæro † si aluuio habeat locum in fossis, & aquis priuatis agrorum. Dic quòd nõ, sed tantum habet locum in aluuione quæ fit per aquas publicas iuris publici, vt sunt flumina quæ vim habent & ius Iudicum dandi, & tollendi, vt supra dixi, & tale ius non habent aquæ priuatæ, l.

nemo

Nemo ff. de rerum diuiso, & l. 1. & 2. ff. ne quid in flumine publico fiat &c.

18 De † munitione viarum, & argerum, & qualiter fiat & fieri debeat pro quantitate patrimonii possessorum habetur in l. fi. de immunitate nemini cõcedenda, lib. deci.

19 Et † quia quædam supra dixi de aluuione, sciendum est quòd illi, cui accrescit emolumentũ, accrescit & onus, & propter decrementum proueniens separabile ab alueo per aluuionem in tributario fundo pro rata minui debet tributum, & ob incrementum augeri pro rata cognitum separatim ab alio decernibile, l. si, & l. si quos, C. de aluuioni.

20 Et † si augeatur comitatus ipsius, locatis vectigalibus, & per consequens augeatur illorum introitus an sit etiã augendum pretium. Dic quòd sic, l. item si fundi, ff. de vsufructu. Et auctis introitibus, augetur etiam clericorum numerus, vt sit determinatus numerus clericorum, licet non augeatur emphitheotæ ex melioratione fundi, secundum Bal. in l. cum fundus, C. de solutio. & de aluuio. l. fi. & per Bar. in l. quicunque C. de omni agro deserto, lib. vndeci. & l. 1. C. de iure emphitheo. neque augebitur pensio colono ex eo, quòd fortuito & inopinato casu fuerit multum lucratus, l. si merces §. vis maior. & ibi glo. ff. locati, quę dicit, quòd pro insolito fortunæ incremento ex operis vel alio modo, de quo debuerit cogitari potest augeri Canon, vel pensio: non autem pro solito, quia nullum fit augmentũ ratione soliti, vt per Bal. ibi post glosam. Nec debet per se censeri aluuionis incrementum, sed iudicari vnum corpus cum eo, cui accreuit. Nec impinguatio seu melioramentum culturæ hominis facit accrescere tributa, neque ad fiscum pertinent incrementa quoquo modo facta in agris tributariis & censuariis. l. fi. C. de aluuioni. & dicebat Bartholus in l. 1. ff. de publicanis, & Abbas in cap. Innouamus, de censibus lib. 6. quòd contractus censualis propriè est, per quem omnes ius transfertur in censuarium hoc acto quòd aliquid soluatur nomine census, quo

quo casu nõ soluens censuarius nõ cadit à iure suo, quia potest purgare moram, cap. Constitutus, de religiosis domibus, sed fidelis præsumitur non soluens censum debitum, vt dicit Baldus in Margarita sua, in verbo Census, & in l. Plures, C. de fide instrumen. & est vsurpare libertatem &c.

21 Quæro † de libro Censuariorum si probat. Dic quòd sic, quantumque non sit scriptus manu publica, secundũ glosam & Innocentium in cap. Ad audientiam, de rescriptis. & Baldus in rubrica de fide instrumen. & in l. exemplo, C. de probationi. vbi dicit probare contra subditos tantum, & in l. fin. C. sine censu vel reliquis, dicitur probari consuetudine & per consuetudinem, si ita fuit per decennium seruatum, & nõ inquiritur vlterius habetur per Saly. in dicta l. exemplo, C. de probatio. & probari debet consuetudo quando tales libri sumunt robur à consuetudine, & non à iure communi.

22 Quæro † de arboribus per aquam fluminis in agro tuo portatis, an tuæ fiant, vel sint dominorum, quorum prius erant. Dic quòd si dictæ arbores radificauerint in agro tuo, tuæ erunt: sin autem dominorum erunt de quorum prædiis fuerint per aquam, vel viam fluminis euulsę & exportatæ in alienum fundum, & an radificauerint in fundo tuo vel non, standum erit iudicio peritorum rusticorum, qui sint experti in arte sua, vt dicit Bar. in l. Diuus. ff. de extraordinariis criminibus, & in l. eadem, ff. de feriis, & in l. Gallus ff. de liberis & posthumis, & per Angelum de Aretio institu. de rerum diuisio. in §. præterea in vltima col. & in §. si per aluuionem.

23 Quid † si flumen publicum, relicto veteri alueo aliũde transiuerit, facto nouo alueo, cuius erit ille vetus alueus derelictus. Dic tu, quòd erit illorũ, quorum prediis adhæret pro rata prediorum adherentium illi, vt instituta de rerũ diuisio. §. quod si naturali. Et similiter si reliquerit nouum alueum & redierit ad veterem alueum, nouus erit illorum, quorum prediis adhæret pro portione

adhæ-

adhærentiæ. Et si alueus fuerit inter duas ciuitates an cõmunis sit earum Baldus variauit, & dixit quòd nõ, in cap. 1. quæ sint regalia. & contrarium tenet in cap. Ex litteris de probatio. videlicet alueum esse communem inter dictas duas ciuitates. & hęc opinio iure comprobatur, & est verior & communis.

24 Iuris dictio † autẽ dicti aluei erit cõmunis vtriusque ciuitatis vsque ad medium, secundum Bartholum in Tractatu de aluuionibus, & in tractatu suo de alueo.

25 De † aquæductu publico modo hesitatur de quo habetur in titu. de aquęductu, C. libr. deci. & per quot pedes plantari possint arbores propè aquæductum. Dic extra & vltra quindecim pedes, & non infra plantari non debent, & si secus factum fuerit excidatur, quantumque radicassent l. 1. C. de aquęductu, quod fallit in sulcu ductus aquarum palatii Hadriani, l. omnes §. super his C. eodem titu. libr. deci. in primo casu habet locum in priuato habente magnam immunitatem, in secundo casu, videlicet in sulcu publico non cum alia sit fautus lege, vt in glo. dictæ legis primæ, C. de aquæductu libr. decimo.

26 Et † per quot pedes debeant plantari arbores à confine vicini tui, habetur textus in l. fi. §. fin. ff. finium regundorum. vbi dicit textus, quòd si tu uis facere sepẽ, facias in confine, & non excedas terminum, si murum pedem relinquas ex latere vicini in confine, si domum duos pedes, si sepulchrum uel foueam quantùm est profundum, si puteum passum, si oliuam, vel ficum nouem pedes relinquas distantes à confine vicini, si alias arbores quinque pedes relinquas ex latere vicini propè confine.

27 Et † quid sit pes & quantum spatium faciat, & comprehendat pes. Dic esse quindecim digitorum, & spatiũ quindecim digitorum dumtaxat comprehendere, & passus est quinque pedum, vt dicit glo. in cap. sicut antiquitas, deci. sept. questio. quarta.

28 Et † de materia finium regundorum, & quomodo formetur libellus habetur per Angelum de Aretio institu. de

tu.de obligatio. quę ex quasi delicto nascun.§.heres quoque, colum. 2. & de actioni.in §. omnes autem actiones colum.penult.

28 De † publico aquęductu non est licitum aquam deriuare ad agrum suum, & contrafacientes incidunt in poenam publicationis illius agri,& in eo puniuntur,quod fieri non permittitur nisi per Principis rescripta concedatur.& tale rescriptum est intimandum iudicibus quorum interest sub poena denarum librarum auri,& Principis indignatione,l. 2.& l. si quis,& l.fin. C. de aquæductu libr. deci. & talem aquam tenentur ducere per castellum vel aliud paruum foramē, ne fistulę matrices corrumpantur, & contrafacientes puniuntur priuatione beneficii, & in corpus.

29 Et est notandum quòd pecunia deputata pro refectione & vsu aquęductus publici in alios vsus expendi nō debent,nec sunt,l.ad reparationem,cum lege sequēti C.de aquæductu. Et si quis dictam pecuniam retinuerit vel aliter expendiderit, in triplum tenebitur eo plus quod habuit à fisco l.2.& 3.ff.ad leg. Iuliam peculatus.

30 Quæro † de fonte si in ea haberi possit seruitus. Dic quod non, etiam per rescriptum quod non obstabit, neque longi temporis præscriptio,l.diligenter,cum lege sequen.C.de aquæductu lib. deci. & tale rescriptum est intimandum Præfecto prætorio, & aliis quorum interest,vt supra dictum est de aquæductu publico,sub poena de qua ibi l. 2.cum similibus, C.eodem.Et seruitus aquęducendę palatii Hadriani auctoritate rescripti prohibita est,& cōtrafacientes puniendi sunt in libris centum auri,l.omnis C.de aquæductu,libro vndecimo.

31 Quid † si ex vna fonte constituta sit seruitus pluribus vt aquam ducat, poterint inter se agere iudicio communi diuidundo si inter ipsos aliqua fuerit discordia, l. Lutio Titio, ff.de aqua quotidiana & ęstiua, & poterit aqua partiri prudentum iudicio.

32 Quęritur † de iure hauriendi aquam, si de publico turbetur

betur alicui, qui iure tali fuerit vsus tanto tempore, cuius initii memoria hominum non extat in contrariũ, l. vsum, C. de aquæductu.

33 Et tali seruitute priuantur illi qui hortos, vel agros sutim irrigauerint de aqua publici aquæductus, vt in d. l. vsum, C. de aquæductu, lib. 11.

34 Et † an seruitus auriendi aquam, vel similis seruitus trãseat ad hæredes. Dic, ꝙ sic, quia seruitus realis non extinguitur cum persona, l. pe. ff. de seruitutibus vrbanorũ prædiorũ, & ibi contrarium tenet Bald. & dicit se sic respondisse antequam vidisset illum textum.

35 Quæritur † de Lacu, Fossave, & stagno priuatis quandoq; crescentibus, & quandoque decrescentibus habeat locum in eo ius alluuionis, vt in publico flumine. Dic, vt aliàs dixi, quòd non, l. lacus, ff. de acquir. rerum dominio, & l. litus, la seconda, ff. de verborum significatione.

36 An sit † spernenda no. operis nunciatio in riuis, fistulis, canalibus, & cloacis, & in rebus vbi fit allatura periculum. Dic, quòd sic, vt aliàs supra dixi loco suo.

37 Pro huiusmodi † seruitutibus, & operibus pro deriuandis aquis, & de fonte habetur in titu. de riuis, & in titu. dẽ fonte, & cloaca, ff. in quibus habet locũ edictũ prętoriũ, vt interdictũ, ꝙ vi aut clam non vso precario, ibidẽ habetur.

38 Occurrit † casus circa piscationes in mari, & fluminibus, quæ licèt communes sint omnibus, vt in l. 2. & in l. Nemo, ff. de rerum diuisio. An possit priuatus præscribere ipsas, si solus sit piscatus 30. vel 40. annis. Dic, quòd sic, per l. quisquam, ff. de diuturnitate temporum, secundum Andream de Isernia in titu. quæ sint regalia, in §. Redditus piscatorum, vbi etiam dicit terrarum Dominos quosdam consueuisse habere certa loca in fluminibus, in quibus nõ potest aliquis piscari nisi ipsi. & hoc esse secundum mores locorum. Et per Io. Fabri, & Christoph. Porcũ inst. de rerum diuis. in §. Flumina, vbi firmant, ꝙ si quis fuerit piscatus in vno loco 30. annis, ꝙ poterit prohibere alium venientem ibi ne piscaret.

Pro

39 Pro hoc † facit textus in l. Diuus, ff. de seru. rust. præd. & prohibente domino nō piscabitur. Et pisces existentes in lacu, & stagno sito in fundo priuato, in possessione sunt domini lacus, & stagni priuati: secus si fuerint in magno lacu & stagno, quoniã tunc non possidentur, sed in libertate pisces esse dicuntur, existẽtes in lacu magno, vt de Lacu Benaci, qui dicitur lacus de Garda, vel de lacu Perusii, vt tenet Ang. & Alex. in l. 3. §. Nerua, ff. de acq. poss. Lacus Benaci est apud Penacum Oppidum, & dicebatur antiquo tempore Penaeus, & est in loco amœnissimo Lombardiæ, estq́; magis longus quàm latus, cuius longitudo est à Ponente brumale ad Aquilonem circa triginta milliaria currit, & quantò Mintius tollit à meridie, tantò Farca, & Penale flumina à Borea, & à Septentrione reddunt illi aquam, & fluctuat vndis, vt mare, & quando est placidus tenet aquam adeo claram, quod eius fundus inspicitur, & circum circa ipsum sunt amœnissima loca, & viridaria pulchra cum cedris, & arboribus aliis valde delectabilibus, & in eo capiuntur optimi pisces, & Carpiones, qui pascũtur auro, & in principio Autumni vsq; ad Versoliti sunt capi, & non alio tempore.

40 Cleopatra † Aegypti Regina, vt legi, dũ foret in Alexãdria luxuriando, cum Marco Antonio, intẽto expiscationibus piscium erga ipsum inquit, monendo iocosè, Oportet mi Imperator Antoni te fore magis intentum circa expiscationem Regum, Ciuitatum, Marium, & Nationũ, quàm præda pisciũ. Dicebat Bald. in l. 2. ff. de ver b. sign. & in locatione lacus veniũt piscatoriæ naues, vt accessoriæ.

41 In vsu † legato balnei comprahenduntur omnia necessaria ad vsum balnei, vt in legato fundi ad vsufructuandum, quòd cõpræhenduntur omnia necessaria instrumenta ad fruendum, & laborandum ipsum, vt de fundo instructo, l. Patronus, §. fi. ff. de leg. 3. notat Bald. in l. 2. ff. de iurisdi. om. iud. & in l. si quid, §. proprietatis, & l. item si fundi. ff. de vsufructu, & per scribentes ibi.

42 Quæro † de casu, quidam conduxit lacum, & om-

nes pisces eius piscando destruxit, an teneatur ad interes se locanti. Dic quòd sic, l. vsufructuarius, §. in visuriis, ff. de vsufructu, arbitrio enim boni viri vti debebat dicta expiscatione.
43 Et † licèt aqua lacus crescat vel decrescat, non tamen lacus crescere vel decrescere dicitur pro opere facto auctoritate publica nō competit actio aquæ pluuiæ arcendæ, quæ domino datur proprietario, & vtili, & non vsufructuario, neque in vsufructuarium dirrecta, sed vtilis datur si patiente uicino opus faciam, ex quo ei aqua pluuia noceat non tenebor hac actione aquę pluuiæ arcendæ.
44 An † locum habeat hęc actio aquę pluuiæ arcēdæ quādo damnum timetur ex opere manu facto. Dic quòd sic, & si vicinus opere industriali diuerterit aquam ad fundū vicini, vt sibi noceat, cogitur actione prædicta opus destruere, & ad pristinū statum reducere aquā, nisi tale opus principaliter esset factū causa colēdi agrū, & colligēdi fructus, & datur hęc actio vicino inferiori cōtra superiorē, & e cōuerso, si opus manu factū noceat, secus si nō noceat, sed prosit opere suo manu facto, vel si naturaliter sit effectum, quo casu quātumque lucrum auferatur vicino hac actione non tenebitur. Non quæritur vnde aqua oriatur an ex rustico vel vrbano predio, sed cui noceat. conuentio, primo inspicitur in aquæ cursu, secundo loci natura, tertio vetustas & consuetudo dat iurisdictionem contentiosam: & cogi potest debens seruitutem, vt patiatur, non vt quid faciat & quòd sit agri colendi causa, si aliter ager cogi non poterit in hac actione non venit, nisi certa scientia de hac caueatur, vel seruitutis iure debeatur. Nec debet homo nimis esse furiosus in tuendis rebus suis vt aliis iniustè noceat. l. 1. ff. de aqua pluuia arcen. seruitus natura loci, & præscriptio facit hanc cessare actionem, & contrauenientes impedimento præposita tenebuntur actione, secus si fieret publica auctoritate, vel memoria facti, non existente &c.
45 Fossa † seruitutis, in fundo repleta vicini eidem inficiens

ciens cogitur eam refici, ita quòd non officiat vicino, & non patientes vti naturali opere tenebuntur actione de aqua pluuia arcenda. Et probatio de auditu auditus admittitur ad probandum memoriam operis facti, & nisi im moderatè lędatur vicinus obnoxius seruituti hac actione non vtetur l. 2. & per Doctores ibi, ff. de aqua pluuia arcēda. Et seruitus quando debetur, & opus sit aliqua refectio ne, quis teneatur ad illam an dominus predii seruientis, an vtens seruitute, habetur per Bar. in l. 2. §. apud Labeonem, ff. de aqua pluuia arcenda.

46 Et † si Princeps, aut Ciuitas voluerit facere fossam in alieno fundo, licèt omnia quo ad iurisdictionem, & proprietatem, sint Principis, & maius dominium, immo solū spectet ad ipsum quantum ad iurisdictionem intelligitur respectiue generalem, & ad fiscalia secundum Archidiaconum, in cap. Quamuis de feriis, & Speculator in titu. de feriis, versiculo 23. queritur &c. & sic priuato refici debet extimatio rei suæ, & ratio est, secundum omnes Canonistas, & Legistas, quòd vbi est certum, non subesse causam, non potest princeps in damnum statuere priuati in ipsis quæ sunt de iure naturali, & sic sine causa non potest tollere rē suā alicui. Et licet Imperator sit dominus totius. Orbis iurisdictionaliter intelligitur, vt alias dixi l. deprecatio ff. ad leg. rhodi. de iactu. non tamen habet de iure Dominium rerum priuatarum, quæ olim fuerant concessæ occupantibus, vt institu. de rerum diuisio. quasi per totum titulum, & hęc procedit conclusio etiam respectu bonorum infidelium, quæ sine causa eis auferri non possunt, cap. super his, & per Doctores ibi, extra de voto.

47 Locus † publicus medius interueniens, non impedit seruitutem. Sacer verò locus intermedius impedit omnē seruitutem quæ per vsum retinetur, & per non vsum perditur. Et si aliquid noceret vię per quam itur ad fundum, & ipsi fundo noceret, & vbi hæc actio est in rem scripta datur contra singularem successorem nō simulatum damnum contingens ex fundo vendito post contestatam litem

rem venit in hoc iudicio, quo proponitur cōtra dominū, & potest quis conueniri pro damno præterito infra annū, quòd vi aut clam, post annum verò actione in factum ex edicto de alienatione mutandi iudicii &c.

48 Inferior † vicinus tenetur recipere aquam pluuiam superioris agri naturaliter discurrentem, & naturalis seruitus est agri inferioris recipiendi aquas agri superioris, l. 1. §. fin. ff. de aqua pluuia arcen. non tamen debet vicinus superior corrumpere vel fœdare aquam, aliàs posset contra eum proceedi vel agi, si damnum detur inferiori vicino opere facto manuali in prędiis plurium contra quem volo agere, possum, & ad hanc actionem sufficit quem esse dominum loci tempore quo ædificat; & si vnus ex pluribus dominis egerit vel conuentus fuerit etiam cōdemnabitur ad interesse pro sua parte, & hæc actio personalis est in rem scripta, & pro damno futuro transit in singularem successorem.

49 Et † si quis fecerit artem męchanicam portantem malum odorem, & fętorem afferentem viciniæ an prohiberi possit per viciniam ne talem artem ibi exerceat. Dic quòd sic, l. 2. §. si quis ædificauerit, & ibi Bart. ff. ne quid in loco publico, & ibi glos. & Doctores, & per Bartholomeum Veronensem in tractatu suo seruitutum, in titulo de cloacis, & in titulo de aere.

50 Possessor † actione directa conuentus, si fundum alienauerit pendente iudicio, ex prima instantia cōdemnabitur, & hac actione tenebitur ad patientiam dominus quā non fecit, nec nomine suo vtiliter factum est, & qui fecit ad interesse tenetur quod vi aut clam, qui conuenitur ex suo facto non liberatur cedendo rei, secus si cōuentus foret ex qualitate rei, hæc actio non datur pro opere quod fit in publico, sed pro eo dumtaxat, quod fit in priuato auctoritate priuata &c.

51 In † seruitute irreuocabiliter restituenda, omnium requiritur consensus illorum, qui ius habent in re, aut in seruitute, uel sperant habere ex causa de præterito; hæc actio

aquę

aquæ pluuiæ arcendæ principaliter datur, ut opus manu factum iudicis officio tollatur, & fit condemnatio de contingente damno post litem contestatam, & non ante, & ille qui habet ius ducendę aquæ an possit facere archum super iter, & fundum alienum pro ducendo aquam. Dic quòd non, neque archum facere poterit ille, qui habet seruitutem uiæ, uel actus super alienum aquæductum agendo contra illum qui fecit opus, uel eius hæredem, & fit cõdemnatio, ut suis expensis destruatur, sed cõtra alium qui non fecit sed possidet opus, fit condemnatio, ut patiatur destrui expensis petentis nisi fit dominus eius qui fecit, quia tunc tenetur uel destruere suis expensis, uel dare seruum pro noxa, & ad uerum interesse fit condemnatio contra non destruentem &c.

52 Pro † opere manu facto agitur ut destruatur, & pro facto opere natura agitur, ut præstet patientiam reficiendi, & unus ex pluribus poterit agere hac actione proposita cum uno, uel cum singulis separatim, aut singuli cum singulis, & è conuerso, & actio perimitur unius solutione, licet succurratur soluenti contra cæteros, & ille socius qui non fecit opus ad patientiam tantùm conuenitur, & non ad impensam, & si unus ex pluribus dominis egerit, uel cõueniatur pro parte sua tantùm, hac actione condemnabitur, & hæc summatim habetur in isto tractatu de aqua pluuia arcenda.

53 Quæro † de illo qui ius habet ducendi aquam per alienum fundum, an eam possit ducere per quamcunque partem velit. Distingue, aut ab initio, aut post, primo casu si ab initio potest, secundo casu uidelicet post, non potest mutare, l. fi. ff. de aqua quotidiana, & æstiua &c.

54 Quid † si duo aquam ducunt alternatim diuersis temporibus, si mutant tempus vel horas, an retincant debitã seruitutem aquæ ducendæ. Dic quod sic, l. Cum constat. §. fina. ff. de aqua quotidiana, & æstiua, quod limita dolo cessante &c.

55 Contractus † factus in dubio intelligitur factus secundum

dum ipsius naturam, & cõsuetudinem, l. si prius, §. primo, ff. de aqua pluuia arcenda, & pactum factũ contra substantiam contractus est nullũ, l. cũ præcario, ff. de præcario &c.

56 Quæro † si in contractu venditionis fundi cum omnibus iuribus, an veniat iurisdictio cohærens fundo, in quo fuerint erectæ furcæ. Dic, quòd non, secundum Baldum in l. à procuratore. C. de nundinis.

57 Quid † si foret pactum de non faciendo fenestram in proprio muro, an afficiat emptorem. Dic quòd non, per glo. in l. 3. §. opus, & per Bart. ibi, ff. de alien. iudi. mut. causa facti, & in l. venditor, ff. communia prædiorum, & Bald. in l. ea lege, C. de conditioni. ob causam &c.

58 Quid † de immunitate cõcessa alicui eundi per territorium absque vlla solutione pedagii vel gabellæ, & territorium foret alienatum, an talis concessio afficiat particularem successorem. Dic quòd sic, secundum Bald. in l. pen. C. de conditione incerta. Nam pactum non afficit emptorem nisi sit reale, exempli gratia, promitto non ædificare in fundo nè luminibus officiatur, & tunc quemcunque futurum successorem afficit, tenet Bart. in l. 3. post glo. C. de alienatio. iudi. mut. causa facti. Et pactum nè altius murus tollatur castri sub pœna conceptum imperialiter afficit singularem successorem, licèt contra eum non committatur pœna secundum Bald. in l. cum in fundo, ff. de seruitutibus rustico. prædio. idem tenet Florianus de S. Petro in l. vt pomum, ff. de seruitutibus, &c.

59 Et si † quis cum naui per triginta annos habuerit immunitatem eundi in portum Primarii Rauennæ absque vlla solutione fienda fundi nauis, an si & post triginta annos poterit vti dicta immunitate quæsitũ est. Dic quòd sic, quia non perditur beneficium pacti per triginta annos, sed illud etiam est seruandum post triginta annos cũ immineat necessitas, nisi ante fuisset dictus nauta prohibitus à dicta ciuitate conducere dictam nauim in portum Primarii, & post dictam prohibitionem transiuisset tantũ tempus quo posset præscribi, notat Bart. in l cũ in filii, C.

de

de decurionib. lib. 10. & Florianus in l. si partem, ff. quemadmodum seruitus amittatur, & in l. seruitutes, ff. de seruitutibus &c.

60 Adde † quòd seruitus negatiua constituitur per prohibitionem vnicam cum obedientia per longũ tempus. glossa est in l. 1. ff. de seruitutibus, & in l. luminibus, & per Bar. & Flotia. ibi, ff. de seruituti. vrbano. p̄dio. & in l. si forte, ff. si seruitus vendicetur, & Canonistæ in c. Abbate, de ver. sig.

61 Circa † seruitutes vrbanas, & rusticas habetur C. de seruitutib. & aqua, & instit. de seruitutib. vrbanorũ & rustico rum prædiorũ, & ff. & C. eo. & quemadmodũ præscribetur seruitus, & quanto t̄pe, habetur in l. 1. C. eodem titulo.

62 Spatio † enim decennii præscribuntur illę seruitutes p̄ bonæ fidei possessorem, quæ causam continuam habent, cessantibus tamen interdicto quod ui, aut clam, uel præcario. Vbi habetur ẽt de seruitutib. prædiorũ tributariorũ, & in titulo de seruitute legata, & in titu. de itinere actuq; priuato. Item in titulo queadmodũ seruitutib. amittatur, ff. & titu. de seruitutib. & in titu. de seruitu. vrban. prædio. & in titu. de seruitu. rustico. prædio. ff. ad prædicta faciunt notata per Bar. in l. via, ff. de vsucapionib.

63 Quæro † de iure seruitutis nauigãdi, de quibus sit seruitutibus, an de vrbanis, vel de rusticis. Dic eẽ de rusticis, l. viam, §. si locus, ff. de seruit. rusti. prædio.

64 Circa † materiam præscriptionis seruitutum cõtinuarum, vel discõtinuarum, & seu iurium incorporalium, quibus quis sit usus iure seruitutis, ut præscribat, habetur per Fel. in c. 1. de præscr. & Bartho. Veron. in lib. suo seruitutũ in 20. titulo, colum. 5.

65 Quæro † de seruitute viæ si non est determinata, in qua parte certa fundi, an dicatur comprehendere in toto fundo & qualibet eius parte. Dic quòd sic, potest tamen officio iudicis compelli ille, cui debetur seruitus in re tali, ut non vadat per medium fundi, seu segetis, uel uineæ, licet ille, qui debet seruitutem possit compelli, vt uia determinetur, secundum Dominum Antonium de Butrio in c. si.

Sſ de

de causa possessionis & proprietatis.

66 Vbi † etiam notabiliter dicit, quòd habens uiã ad plu res fundos vtẽdo illa ad vnum fundum, intelligitur etiam ea uti ad alios fundos, & differentiam ponit textus cum glo. instituta de seruitutibus rusticorum prædiorum, uiæ,

67 actus, & itineris. Nam † iter est ius eundi ambulandive hominis tantum, & nõ cum iumento, aut vehiculo, seu cur ru. Et actus est ius eundi cum homine, iumento & vehicu lo, & qui habet iter, actũ nõ hẽt, & qui hẽt actũ iter habet.

68 Via autem utrunque comprehendit cum sit ius eundi, & ambulandi hominis, & cum vehiculis, & iumentis, & tra here potest trabem & lapides, & rectam ferre hastam, quę non permittuntur habenti solum iter, & solum actum, vt l. qui in sella, ff. de serui. rustic. prædio.

69 Quæro † de latitudine viæ. Dic eam esse debere re gulariter octo pedum in directum, in angulis uerò sexde cim pedum, nisi maiorem vel minorem placuerit facere constituentibus eam, quòd non est in actu, l. viæ, & l. certo, §. latitudo, & l. via constitui, ff. de seruitutib. rustic. prædio.

70 Prædiorũ † vrbanorum seruitutes sunt, quæ adhærent ædificiis tam in Vrbe, quàm ruri, terra, vel aqua existenti bus, ut vicinus onera uicini sustineat cũ domo sua tignũ immittere, vel stilicidium, aquam, aut flumen recipere in ædes suas aut in cloacam uel nõ recipere, & nè altius quis tollat ædes suas nè luminibus officiatur vicini sui, & simi les, vt institu. de seruitu. vrban. prædio. §. 1. & §. Prædiorũ.

71 Rusticorum † autem prædiorum seruitutem sunt, vt via, iter, actus, aquæductus, aquæ haustus, pecoris ad aquã ap pulsus, ius pascendi, ius stercorandi, calcis coquendæ, ha renæ fodiendę & similes. Et prædictæ seruitutes urbano rum & rusticorum prædiorũ quæ ita dictæ sunt, quia sine prædiis urbanis, vel rusticis constitui non possunt, nec de beri nisi habentib. & per habẽtes de dictis prędiis urbanis aut rusticis, ut Institu. eod. §. Ideò aut &c. & in præallegatis materiæ seruitutum titulis, ff. & C.

72 Occurrit, † quòd duo fratres habentes agrum cõem
inter

inter se, unus ex dictis fratribus concessit uicino suo serui tutem viæ in dicto agro dissentiente altero fratre concedētis, & sic pendente seruitute, cum seruitus non possit pro parte valere, & pro parte non, an maneat in suspēso donec alius socius consentiat. Dic quòd sic, quod tamen non ꝓcederet in moriente per regulam, Catonianam, l. fi. in fi. ff. cõia prędiorum. Et sic datur casus, ꝙ actus uiuētium manet in suspenso, & non sic morientium, vt dicitur in dicta regula Catoniana.

73 Quæro † de molendinis, & primo an molendinum sit ꝑdium rusticum, uel vrbanum. Dic conclusiuè esse prædiū rusticum potius, quā m͛ vrbanum, & idem in furno rurali dicendum est, vt tenet Baldus in l. certi iuris, C. locati.

74 Quæro † de molendino superius ædificato, an licitum sit aliud ædificari molendinum post primum. Dic ꝙ non, & quid iuris si secundum est prius ædificatum, & quando duo sunt constructa molendina, habetur per Bal. in l. vnica, C. de sententiis quæ pro eo, quod interest.

75 Et † quid iuris si per longissimum tempus iuerim ad tuū molendinum, & tu vis me posteà, quòd ibi molem: quia interest tua, ut ibi molem propter redditum molendini, & ego renuo ibi accedere uelle ad molēdinum tuum, an possim cogi per te, ut ibi molem, stante dicto usu longissimi tēporis, habetur per Bal. in l. 1. C. de seruitutibus & aqua, & tenet, ꝙ non possum cogi, secūdum Petrum de Bellapertica, quia ista ītio fuit ꝑ modū facultatis, & per hoc nō est adepta possessio, uel quasi alicuius iuris, cum seruitus non cadat in libero homine, neque aliqua possessio, nec obligatio induceitur personalis per præscriptionem, l. obligationum ferè, §. placet, ff. de action. & obligationib.

76 Quæro † de alio casu, habui molendinum longo tēpore in flumine publico, & alius vult ædificare supra meum molendinum, an ego possim prohibere si per hoc meum molendinum deterioraretur? hāc quęstionem ponit Bal. in l. si manifestè, C. de seruitutibus & aqua. & concludit, ꝙ potest ędificare in suo, uel in publico sibi concesso, l. Quo-

minus, & per Bar. & Alex. ibi, ff. de fluminibus, & in consi. Alexandri 147. secundi voluminis.

77 Molendina, † & clusas quando quis possit licitè facere in flumine, uel ripa fluminis publici, habetur per Bal. in l. si manifestè, C. de seruitutib. & aqua. & clusę esse debent tales, ut sibi prosint, & aliis non noceát. aliàs reduci debēt ad congruum modum arbitrio eorum, qui habent peritiā, vt ibi per Baldum, & per Bartholum, & Iacobum de Harena, & alios in l. fluminum, ff. de damno infecto.

78 Et † ille, qui habet priuilegium ædificandi in flumine, vel loco publico est, tunc tale Priuilegium restringendum ita quòd non noceat iuri alterius, l. 2. §. si quis à Principe, ff. ne quid in loco publico fiat.

79 Molendinarii † Ecclesiæ, an cogi possint soluere gabellas, collectas, & alias angarias similes laicorum pro molendinis Ecclesiæ. Dic ꝙ nō, quia sunt immunia Ecclesiarum bona ab hmōi exactionibus, l. 1. & 2. C. de Episc. & cle. & l. Planè, C. de sacrosan. eccl. & c. ulti. de vita & honest. cleri. & de immunit. Ecclesiarum per totum titulum, & c. ecclesiarum seruos, 12. q. 2. & c. similiter 6. q. 1. c. nō minus, cum simili b. de immunitate ecclesiarum. Nā certum est, ꝙ quando aliquid prohibetur, uidetur esse prohibitum omne id quod peruenitur ad illud, c. quāto, cum simili. de immun. eccle. & ita consuluit D. Guliel. Doct. antiquus de Perusio per multa iura, quod consilium habeo manuscriptum in antiquis recollectis pluriū Excellentissimorum Doctorū.

80 Cōtingit † me habere molendinum cōe cum Sempronio, quod indiget reparatione, si illud refecero, an repetere possim à Sempronio socio meo expensas per me factas pro parte sibi spectante expensarum cum usuris & seu interesse meo. Dic ꝙ sic, secundùm Ang. instit. de obligat. quę ex delicto nascuntur, §. item si inter aliquos, & si interpellatus erit, ꝙ si infra quatuor menses non contribuerit mecum ad expensas refectionis molēdini, uel ꝙ ipse deberet reficere, & ipse defecerit, & ego id refecero, adiudicabitur mihi quo ad plenum ius insolidum, l. cum duobus, §.

Item

Item ex facto, ff. pro socio, & l. 4. C. de ędificiis priuatis, & ibi per Doctores &c.

81 Quæritur † si pacto Publicani caueătur, ꝙ omnes molendinarii molendinorum ciuitatis teneantur soluere dicto publicano conductori Daciorum & molẽdinorum unum aureum unà cum porco. An molendinarii Episcopi teneã tur ad id soluendum, D. Ricardus Malumbra tenuit, quòd non, in l. 1. C. de Episc. & clericis, & per illam legem, l. in sacris, C. de proximis sacrorum scrineorum, & l. iubemus, C. de aduocatis diuersorum iudi. & l. fin. C. de principib. agentibus in rebus. Et ita cõmuniter tenetur per scribentes in c. Ecclesię sanctę Marię de constitu. & c. non minus de immunitate Ecclesiarum.

LIBER

LIB. DECIMVS SEPTIMVS

DE RE NAVALI.

Herba

ARGVMENTVM

ARGVMENTVM.

De expellendis animalibus uenenoſis ab inſulis, vbi nauigatur.
De remedio veneni ſerpentum.
De expellendis locuſtis.
De inſulis.

IMpulſis claſſibus tempeſtate & vento
repentinis, & uiolentis ad aliquos
portus, Inſulasq́;, & fortè hoſtium.
Cauti † ſint claſſium Duces in mittē
1 do prius fidos exploratores ſuos cū
vigilantiſſimis, & mordaciſſimis ca-
nibus, & qualiter eſſe debeant explo
ratores noſtri, & cognoſcantur ho-
ſtium, dixi in lib. illuſtratę & inſtau-
ratę militię in varijs titulis, vbi me refero breuitatis cau-
ſa, ad explorandum videlicèt ſi ibi ſint aliqui hoſtes, vel ip
ſorum paratæ inſidię, uel ibidem ſint aliquę ferę beſtiæ,
vel animalia venenoſa inhabitēt, tenēdo vigilias aſsiduò
in claſse & extra claſſem uigilantisſimas diù noctuq́; opor
tuno loco & fortè ſuſpecto nè ab hoſtibus lędantur homi-
nes claſsis longo fortè fatigati & feſsi remigio & itinere
dormientes: & nè patiantur ab herbis incognitis & fortè
uenenoſis natis in dictis Inſulis, & locis ſilueſtribus tāgen
do, uel comedendo illas, ut in Parthia contingit militib.
Marci Antonii, qui oppresſi inędia panis ob æſtum peri-
bāt mortiferarum herbarum, & vino ebriati ſanati quàm
plures fuerunt ex Antonii militibus.

2 In † Inſula Sardiniæ oritur herba Sardoa, quę ſi comedi
tur ab homine facit retrahere neruos, ita q̄ homo talis pe-
riit infra horas 24. & tam moriens, quàm mortuus ridere
videtur

videtur. Vnde ortum est Prouerbium de risu Sardonio, & sic est abstinendum à similibus herbis mortiferis,& cauendum à venenosis animalibus, & vermibus naturaliter hostibus humanæ naturæ ne officiant classi in locis vbi quiescit siluestribus & incognitis;quibus accedũt cicuta,achonitum,& quamplures aliæ herbæ & radices mortiferę, de achonitu cantat Aquinas Poeta Iuuenalis.

Sed nulla achonita bibuntur fictilibus,
Sed illa time cum po. ula sumes gemmata.
Et lato setinum ardebit in auro.

3 Serpens † enim antiquus hostis decepit Euam primam parentem,& de his benè meminit doctus Guliel. Budæus in annotationibus suis Pandectarum fol.27.n.47.

4 E:†quia in tectis & stabulis mali sæpe habitãt colubres & serpentes virosi,qui hominib.& bestiis ualde nocent; sanum est cõsilium ipsos expellere fumo cedri,felicis, & galbani, aliarumque herbarum & arborum, Dei secreto sacta rũ cõtra animalia hmõi,vt cãtar Virg. in Georgiis tertio.

Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu,
Vipera delituit cœlumq; exterrita fugit;
Aut tecto assuetus coluber succedere & vmbræ:
Pestis acerba boum pecoriq; aspergere virus.
Disce,& odoratam stabulisq; accendere cedrum,
Galbaneoq; agitare grauos nidore chelidros.

5 In † Aphrica Cato duxit secũ populos Psillos, qui morsus serpentum medebantur ore suggendo venenum, & illos cantu reducebant.Virgilius inquit in Bucolicis.

Frigidus in pratis cantando rump tur anguis.

6 Et† si quis morsu anguis seu serpẽtis detentus fuerit,sputo seu saliua ieiuni hominis proderit repente. Iuxta illud Lucani Poetæ Cordubensis.

Iam primum tacta designant membra saliua.
Quæ cohibet uirus retinetq; in vulnere pestem. & illud.
Vltima castrorum meditatus circuit ignis.
Hic heholum stridet peregrinaq; galbana sudant,
Et taris non læta comis,æoaq; costus.

Et panacea potens, & thesea centaure apheu.
Cedanumq; sudat flammis erycinaq; tixus.
Et Larices fumoq; grauem flammis serpentibus vrunt.
Abrothanum, & longe nascentis cornua cerui.

Et certè si squameus serpens concludatur, tractus, in giro cum igne & frondibus filicis, & fraxini, facta earum corona circum circa, magis in ignē fugere conabitur, quàm in frondes prędictas, vt legi in Varone, & Portio Catone. Prodest percussis aspidum & serpentum, si vrinā biberint, vel melanci puluerem in vino veteri mensuræ eminæ, si ilicet libræ, & in nares infusum, appositoq; ad morsum stercore suillo efficaciter curari, & ictus scorpionum medentur si mortui illicò & attriti super imponantur, & oleum prodest similium scorpionum puncturis, & uiperam ferunt exaustam, & in cinerem reductam mederi eiusdem bestiæ morsum. Et gallina viua lacerata & posita morsui prodest incontinenti, quia ad se trahit venenum secundum Nigidium, & si quis duas nuces, & totidem ficus siccos cum viginti foleis rutæ tritis, addito salis grano, & ieiunus sumeret, nullum veneni genus eodem die sibi nociturū firmant Dioscorides, & Galenus.

7 Animalia † autē prædicta uenenōsa, vnā cum locustis fumo, igneque & aliis arte paratis machinis fugari facilè possunt. Et cauti sint Principes classium nè locustæ transitum, seu, vt vulgò dicitur, uargum facientes se ponant super nauibus suis, vt sępe contingere solet apud Insulam Cyprum, quoniam possent aliquæ naues inopinatè mergi maximæ quātitatis pondere locustarum, quarum malignitas copiosa nocet valdè segetibus, & sterilitatem affert hominibus. Dominus afflixit superbum & blasphemum Pharaonem locustarum flagello; & corde induratum Pharaonem ipsum perdidit in mare.

8 Locustas † Marchiam Anchonitanam affligentes destruxit sententia excommunicationis Catholici Prælati: proderit & ad dissipandum locustas porcorū multitudo, quæ illas deuorauit, ut glandes, vt in Marchia Anchonitana

con-

contingit. Marchia Anchonitana ſpectat ad Romanum Pontificem in ſpiritualibus & temporalibus, vt firmat Ioãnes Vigeſimus ſecundus in extrauagante, incipiente dierum excreſcente malitia. & hodie Romana Eccleſia exercet oĩmodam iuriſdĩonem in ipſa Marchia Anchonitana.

9 Et † quia in mari ſunt animalia monſtruoſa multa, quæ ualde abhorret humana natura: propterea prudentes eſſe debent nauigantes nè ipſis, & à cœtis decipiantur, fortè credentes cœtas eſſe Inſulas maritimas & nemoroſas, & ibi fore tutam ſtationem ſcopulorum, vel terræ firmæ: quoniam poſſet contingere eſſe cœtum male fidum carinis, quod in vaſtum pelagus intraret, & ad ipſius profunditatem iret non modica facta apertura fluctuum & aquæ, cum magno ipſorum fluctuũ motu, & incauti ſubmergentur p̃ponentes ignauiã celeritati hoſtem accerrimam virtutis illicò non inciſis funibus, & ſaltu veloci ſubitò non intratis nauibus, & illis à longe non impulſis remigio celeri & forti, ne in cauam caderent motus fluctuum & aquarum, vbi ſubmergi facilè poſſent, vt olim Regi Syriæ Sapher contingit, qui ſuorum inertia periit ob cœtæ morum in aquã intrantis pelagi; Saphet autem cum ſtationem feciſſet na ubus ſuis ligatis circum circa Cęrum piſcem maximum, qui videbatur Inſula nemoroſa cum arbuſculis, vbi cum ſuis de nocte ſtetit, & poſt ueniente die, dum ignes ſparſim feciſſent Syri ſuper dorſo cœti, quod ſentiens calorem intrauit mare, hoc Syris inopinantibus, & naues obrutæ remãſerunt in vaſtum pelagus ob fluctus & motũ aquarum.

10 Et † ſi contingerit hoſtium naues uentorum impulſu ad inſulam applicari, vbi fidelium reſideat claſſis, & pro roſtris habeant reuma, tunc more terreſtris belli facta ala in forma forficis, ſeu lunæ bicornis, omni ſuorum colloca to robore, aggredientur hoſtes illos, reſtringendo in medio claſsis reductos, & ita facilis victoria ſequetur, grat a Dei, cuius ſuffragium eſt implorandum in cunctis, ut in preterito contingit Venetis, & Ianuenſibus, inter quos olim pro honore & virtute fuit odium inteſtinum & duro

Marte variè pugnatum pluries in mari, ob Ptolomaidam vrbem constructam in Syria, quę modò Achron, seu Achre dicitur, & Syria nuncupatur Phœnicia.

11 Et † si contingerit hostes applicuisse Insulam quandam vbi fessi dormirent incauti, vel ociosè vagarent, aut mora rentur futura mala inopinantes, & statio quam tenerent exitum non haberet, idem fiat si pars hostium sit in aqua cū nauib. suis. Et si in terra maior pars hostium fuerit collocata aggredientur hostiles naues hominum suorum carentes præsidio in terra manentium, iacto in ipsas incendiario igne, si aliter capi tutò non potuerint, & illis concrematis capiatur Insula longe ab hostibus casum fortassè ignorantib. ob insularum Promontoria, & sic prodest habere scientiam locorum ubi nauigatur, & hostes degūt, & militum globus fiat incontinenti fortissimus more terrestris belli, Deum in mentem semper habendo, & pro eo pugnādo hostibus aggressis à pluribus partibus ex improuiso, & facilis erit suorum victoria, in nauibus primò caute relicto competenti militum numero ad res subditas, Optimum nempè est in re militari habere doctos, prudentes, expertos & cautos Duces, & Consiliarios, Agamemnonis, & Vlysis exemplo, vt consilio sano classis vbique ducatur, & ut pro itinere & pro bello consilientur assiduò.

12 Quæro † de Insulis Italiæ an sint partes ipsius Italiæ, & cuiuslibet Prouincię. Dic φ sic, per textum in l. Insulæ, ff. de Iudici. &

13 Quid † sit Insula quæritur. Dic locum esse circundatum aqua, & pro domo quandoq; accipitur & ponitur in aqua posita, vt sunt domus & palatia quędam Inclytę Ciuitatis Venetiarum, & quandoque pro domo in solo ædificata, & circundata via, l. si Insula, & per Alexandrum Tartagnū de Imol. ibi, ff. de verb. signific. cum glo. ibidem, & in l. 3. §. effracturę, ff. de offic. Præfecti uigilum, & Instit. de rerum diuisio. §. Insula, cum glo. ibi in verbo Insula.

14 Quęritur † interpolatè si de rebus sit soluenda Gabella necessariis ad refectionem &, seu ad fabricationem domus.

mus. Dic quòd sic, cum non reperiantur specialiter excepte per glo. in l. vniuersi, C. de uectigalibus & commissis eorum.

15 In † proposita Insularum materia sequendo queritur cuius sit Insula in mari nata omnibus communissima. Dic effici primo occupantis, vt olim fuit de Insula Riualti Almae vrbis Venetiarum auctae pacis & concordie suae, vnione & virtute, quod ita nō proceditur de Insula nata in fluminibus, put pceditur de Insula nata in mari, quia Insula nata in mari fit occupantis, sed nata in flumine fit domino rum quorum prediis adheret, l. 1. §. si Insula, ff. de fluminibus, & in l. Insula, ff. de rerum diuisio. & Insti. cod. §. Insula.

16 Nisi † agri illi existētes iuxta flumē essent agri limitati, qui non recipiunt augumentum, nec etiam per aluuionem, aut alio modo, vt in dicto §. si insula, & in l. agris, ff. de rerum diuisione.

17 Et † agri limitati dicuntur quando sunt assignati ab Imperatore militibus suis pro benemeritis, ut firmat glosa in d. l. Agris, que aliter dicit in d. §. Insula, in principio de fluminibus, uidelicet, quòd dicuntur agri limitati quando imposita est lex, ꝙ nullum recipiant incrementum, neque per aluuionem, uel alio modo, & per Alexandrum de Imola in l. 1. col. 21. ff. de acquirenda uel omittenda possessione. Et praedictis accedunt, §. praeterea, & §. insula, cum sequenti lege, & per Doctores ibi, & per Bartholum in Tractatu Tyberiadis, & de insula, & de fluminibus, & de aluuione &c. Laus Deo.

FINIS.

Series cartharum.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z,

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt.